

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปริญญาณิพนธ์
ของ
เจษฎา พัฒรานนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มีนาคม 2553

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ปริญญาณิพนธ์
ของ
เจษฎา พัฒรานนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา

มีนาคม 2553

ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

บทคัดย่อ
ของ
เจษฎา พัฒรานนท์

เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
มีนาคม 2553

เจษฎา พัฒรานนท์. (2553). การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้
วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์
อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช . ปริญญาณิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา).
กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. คณะกรรมการควบคุม :
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ, รองศาสตราจารย์วรรณรัตน์ ตั้งเจริญ,
ดร.ลาวัณย์ ทองมนต์

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้
บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้
วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นำเทคนิค AIC มาใช้ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ
ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความต้องการพัฒนาผลิตภัณฑ์ มีผู้เข้าร่วมดำเนินการ
พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน มีการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการ
แบบมีส่วนร่วม 3 วนรอบ แนวทางหลักในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ คือ การนำเศษวัสดุที่เหลือ
จากการทำพัดใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย จำนวน 21
ชุดผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน ได้แนะนำในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น
ผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาสามารถนำไปจำหน่ายตลอดจนถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนใน
ท้องถิ่น ผลการวิจัย เป็นประโยชน์ ต่อชุมชนในการ พัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสาน
ท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

THE DEVELOPMENT ON LOCAL BASKETRY HANDICRAFT BY PARTICIPATORY ACTION RESEARCH
A CASE STUDY OF KAPOR LEAF BASKETRY IN TUNG PHO SUB-DISTRICT,
CHULAPHORN DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

AN ABSTRACT
BY
JEDSADA PATRANONT

Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the
Master of Education Degree in Art Education
at Srinakharinwirot University

March 2010

Jedsada Patranont. (2010). *The Development on Local Basketry Handicraft by Participatory Action Research : A Case Study of Kapor Leaf Basketry in Tung Pho Sub-District, Chulaphorn District, Nakhon Si Thammarat Province*. Master thesis, M.Ed.(Art Education). Bangkok:Graduate School, Srinakharinwirot University. Advisor Committee:Assist. Prof.Dr.Siriyupa Pullsuwan, Assoc. Prof.Wannarat Tangcharoen, Dr.Lawan Thongmon.

This research has aimed to study the results of develop the local basketry handicraft which is under the community context of Kapor Leaf team in Tung Pho Sub-District, Chulaphorn District, Nakhon Si Thammarat Province by AIC technique to apply tools to the participatory action research. The research results found that Kapor Leaf basketry team are pleased to develop the basketry products. 30 members are interested in participating in the research process. There are also three perimeters in the participatory action research. The developing ways of products are creating new products from the remaining Kapor Leaf, the various prototype composes 21 series 53 pieces. The products were sold and all knowledges could be conveyed to the youth in the local, including the community would get benefits from this research.

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัย
จาก
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประกาศคุณูปการ

ความสำเร็จของปริญาานิพนธ์นี้ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยมีความตั้งใจที่จะทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน บัดนี้งานได้สำเร็จลงเพราะผู้วิจัยได้รับความกรุณาอย่างยิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ศิริยุภา พูลสุวรรณ ประธานกรรมการควบคุมปริญาานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ วรณรัตน์ ตั้งเจริญ และ ดร.ลาวัณย์ ทองมนต์ กรรมการควบคุมปริญาานิพนธ์ ท่านทั้งสามได้สละเวลาอันมีค่าเพื่อให้ คำปรึกษา ตรวจสอบ ชี้แนะ ปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ผู้วิจัยได้รับประสบการณ์ในการทำงาน วิจัยในชุมชนและรู้ถึงคุณค่าของการทำงานวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งใน การนำไปปรับ ใช้กับ การทำงานวิจัยชุมชนในอนาคต และผู้วิจัยยังได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ และดร.วสันต์ ทองไทย ที่กรุณาเป็นกรรมการสอบปาก เปลาในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณอย่างสูง

ขอขอบพระคุณพันเอกนายแพทย์วิเชียร ชูเสมอ อาจารย์เรวัต สุขสิกาญจน์ คุณลป แป้นแก้ว สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อรวมทั้งชาวบ้านในชุมชนบ้านอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอบ จุฬารัตน์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ตลอดจนผู้ที่ให้ความร่วมมือในทุกๆด้านที่ทำให้ปริญาานิพนธ์ สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบพระคุณ คณาจารย์ทุกท่านที่ได้ให้ความรู้และช่วยให้การอบรมเปาะในทุกๆ ด้าน ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์วรณรัตน์ ตั้งเจริญ ผู้กระตุ้นและส่งเสริมให้ทำงานอย่าง สร้างสรรค์และเป็นตัวของตัวเองกับแนวคิด “ศึกษานอกเหนือจากที่ครูสั่งเสมอ” ทำให้ผู้วิจัยยึดเป็น แนวทางในการทำงานที่ต้องทำอย่างตั้งใจจริงมาโดยตลอด ขอขอบพระคุณรองศาสตราจารย์พฤทธิ์ ศุภเศรษฐศิริ กับกิจกรรมการเรียนการสอนในวิชา AR551 สัมมนาการวิจัยทัศนศิลป์ศึกษา ที่ทำให้ ผู้วิจัยได้รับแรงบันดาลใจในการเลือกทำวิจัยชุมชนในงานปริญาานิพนธ์นี้

ขอขอบคุณบุคลากรมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒทุกท่าน ผู้แนะนำเพื่อดำเนินการทำ ปริญาานิพนธ์เป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเพื่อนๆ และบุคคลที่ผู้วิจัยไม่ได้กล่าวไว้ในที่นี้ ที่คอยให้กำลังใจเสมอในยามที่ เจออุปสรรค

คุณค่าที่ปรากฏในงานปริญาานิพนธ์นี้ผู้วิจัยขอมอบความดีทั้งหมด แต่ ทุกคนใน ครอบครัวที่ได้อยู่เคียงข้าง ให้ความรัก ความเข้าใจ เป็นพลังสนับสนุน และเป็นกำลังใจมาโดย ตลอด

เจษฎา พัฒรานนท์

สารบัญ

บทที่	หน้า	
1	บทนำ.....	1
	ความสำคัญของปัญหา.....	1
	ความมุ่งหมายของการวิจัย.....	5
	ความสำคัญของการวิจัย.....	5
	ขอบเขตของการวิจัย.....	6
	นิยามศัพท์เฉพาะ.....	6
2	เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	7
	งานหัตถกรรมจักสาน.....	7
	การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน.....	16
	ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม.....	20
	การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	22
	ใบกะพ้อ.....	46
	พื้นที่ที่ทำการศึกษา.....	49
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	54
	กรอบความคิดในการศึกษา.....	62
3	วิธีดำเนินการวิจัย.....	64
	การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย.....	64
	ขั้นตอนดำเนินการวิจัย.....	65
	ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	67
	วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 1.....	67
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 1.....	68
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 1.....	68
	การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 1.....	69
	การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1.....	69
	ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	70

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า	
3(ต่อ)	วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 2	70
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 2.....	73
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 2.....	73
	การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 2	80
	การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 2.....	84
	ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น....	86
	วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 3.....	86
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 3.....	86
	การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 3.....	86
	การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 3	87
	การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 3.....	87
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	93
	ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	93
	ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	97
	ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น....	175
5	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	181
	สรุปผลการวิจัย.....	188
	อภิปรายผล.....	195
	ข้อเสนอแนะ.....	199
	บรรณานุกรม	203
	ภาคผนวก	208
	ประวัติย่อผู้วิจัย	236

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า	
1	ความแตกต่างของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิจัยปฏิบัติการ และการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	28
2	ความคิดรวบยอดของเทคนิค AIC.....	43
3	แบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	78
4	ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	89
5	สรุปคุณสมบัติของใบกะพ้อ.....	103
6	หน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	119
7	ผลิตภัณฑ์ที่สามารถทำได้จากเศษใบกะพ้อและจำนวนผู้ที่สนใจ.....	121
8	ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อที่ได้รับการพัฒนาเป็นเครื่องประดับ.....	126
9	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1.....	132
10	หน้าที่ความรับผิดชอบการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	138
11	ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากเศษใบกะพ้อที่ได้รับการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ..	141
12	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2.....	146
13	หน้าที่ความรับผิดชอบการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	157
14	การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกับเยาวชนในท้องถิ่น.....	161
15	ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อที่ได้รับการพัฒนาในรูปแบบต่างๆในวงรอบที่ 3.....	169
16	ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3.....	173
17	รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากใบกะพ้อก่อนและหลังการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1,2 และ 3.....	176

บัญชีตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
18	การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อก่อนและหลังการ ดำเนินกิจกรรมการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วย กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1,2 และ 3..... 177

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า	
1	การถ่ายทอดและการเรียนรู้การทำพัดใบกะพ้อ.....	16
2	ความเชื่อมโยงของช่วงการปฏิบัติในแต่ละขั้นตามแนวคิดของเลวิน.....	25
3	ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย นักพัฒนาและชุมชนสำหรับการวิจัย 3 รูปแบบ.....	27
4	ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	34
5	ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์อะไรจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	44
6	ลักษณะของต้นกะพ้อ.....	48
7	แผนภาพขอบเขตพื้นที่ทำการศึกษา.....	52
8	แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช.....	53
9	กรอบความคิดในการศึกษา.....	62
10	ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม.....	65
11	การเชื่อมโยงของช่วงการปฏิบัติงานในแต่ละวงรอบ.....	66
12	ป้ายชื่อกลุ่มหัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ.....	94
13	ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบ.....	94
14	ประชุมแกนนำในการประสานกับสมาชิกในชุมชน.....	95
15	การนำต้นกะพ้อไปปลูกในสวนยาง.....	100
16	ลักษณะของต้นกะพ้อ.....	101
17	ลักษณะของใบกะพ้อสี่เหลี่ยมจัตุรัสและใบกะพ้อที่ย้อมสี.....	102
18	ลักษณะของใบกะพ้อที่ฉีกขาดได้ง่าย.....	102
19	การตัดยอดใบกะพ้อ.....	104
20	การเลื่อยพ้อ.....	104
21	การนำกะพ้อไปตากแดด.....	105
22	การนำใบกะพ้อลวกน้ำร้อน.....	105
23	การตากแดดซ้ำอีกครั้ง.....	106
24	ใบกะพ้อที่ย้อมสี.....	106
25	การก่อพัด.....	107
26	การขึ้นพัด.....	108
27	พัดใบกะพ้อที่มีเส้นดอกที่ย้อมสี.....	109
28	การเวียนพัด.....	109
29	การนำพัดที่สานเสร็จแล้วไปตากแดด.....	110
30	การทำด้ามพัดและการตกแต่ง.....	111

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า	
31	สรุปผลกรรมวิธีการผลิตพัดใบกะพ้อ.....	112
32	เศษใบกะพ้อที่เหลือจากการทำพัด.....	113
33	ผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อรูปแบบดั้งเดิม.....	113
34	ผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมา.....	114
35	ใบกะพ้อที่ในปัจจุบันถูกนำมาใช้เป็นของที่ระลึก.....	114
36	แนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ในวงรอบที่ 1.....	117
37	บรรยากาศการเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ.....	120
38	บรรยากาศการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น.....	122
39	การทดลองพัฒนารูปแบบและสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ.....	123
40	ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์จากเศษใบกะพ้อ.....	124
41	การถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อให้กับเยาวชนในท้องถิ่น.....	130
42	ผลงานส่วนหนึ่งที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ.....	130
43	เยาวชนในท้องถิ่นกับผลงานที่ภาคภูมิใจ.....	130
44	การนำเปียกะพ้อมาเย็บติดกับวัสดุหนังเทียม.....	136
45	แนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ในวงรอบที่ 2.....	136
46	ร่วมกันดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	139
47	ร่วมกันดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น.....	140
48	การนำเสนอผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ..	140
49	ผลงานส่วนหนึ่งที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ.....	143
50	เยาวชนในท้องถิ่นกับผลงานที่ภาคภูมิใจ.....	144
51	การนำกะพ้อไปเป็นส่วนประกอบผลิตภัณฑ์อื่นๆ.....	149
52	แนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ในวงรอบที่ 3.....	151
53	ผลงานการนำใบกะพ้อมาสานด้วยเทคนิคการสานขึ้นรูปผลิตภัณฑ์.....	152
54	ผลงานการนำใบกะพ้อมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ.....	152
55	ผู้วิจัยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ.....	153
56	ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสร้างสรรค์โดยใช้วิธีการเย็บขด.....	153
57	ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานแบบเปีย.....	154
58	ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานแบบลายขัดสอง.....	154
59	ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานในลักษณะอื่นๆ.....	155

บัญชีภาพประกอบ (ต่อ)

ภาพประกอบ	หน้า	
60	แลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงผลงานหัตถกรรมจักสานในรูปแบบต่างๆ.....	159
61	วิทยากรและเยาวชนในท้องถิ่นพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	159
62	นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย นำเสนอแนวคิดในการดำเนินกิจกรรม.....	160
63	เปียจากเศษใบกะพ้อ.....	162
64	เรียนรู้กรรมวิธีการสานเปียจากเศษใบกะพ้อ.....	162
65	เรียนรู้กรรมวิธีการสานเปียจากเศษใบกะพ้อ.....	163
66	เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นถ่ายทอดความรู้การสานเปียจากเศษใบกะพ้อให้กับเยาวชนในท้องถิ่น.....	163
67	ผู้เชี่ยวชาญดูแลและคอยให้คำแนะนำเพิ่มเติม.....	164
68	เยาวชนในท้องถิ่นฝึกฝนทักษะความชำนาญในการสานเปียจากเศษใบกะพ้อ.....	164
69	เรียนรู้การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญ.....	165
70	แบ่งกลุ่มเรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญ.....	166
71	แบ่งกลุ่มเรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ตะกร้าโดยการเย็บขดแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญ.....	167
72	ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เศษวัสดุใบกะพ้อในการสร้างสรรค์ผลงาน.....	168
73	ร่วมกันถ่ายภาพเป็นที่ระลึก.....	169

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสิ่งที่ชุมชนได้สั่งสมประสบการณ์ ใช้สติปัญญาในการปรับตัว เพื่อการดำรงชีพท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่มีความแตกต่างกันในแต่ละสังคมและวัฒนธรรม จึงมีการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ อันเป็นรูปธรรมเพื่อตอบสนองความต้องการในการใช้สอยดำรงชีพ (นวลลออ ทินานนท์ . 2544: 1) งานจักสานเป็นหนึ่งในภูมิปัญญาท้องถิ่นของไทยที่มีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของคนไทย ทั้งในด้านของการอำนวยความสะดวกในการดำเนินชีวิต และด้านคุณค่าทางจิตใจจากความงาม ความประณีตและความเป็นท้องถิ่น อันจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในความเป็นไทยและพัฒนาสร้างสรรค์งานในวงกว้างขึ้น สามารถสร้างเป็นอาชีพเสริมสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนท้องถิ่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532: 129) ดังเช่นงานจักสานท้องถิ่นของคนในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นงานฝีมือมีความงดงามและเป็นเอกลักษณ์ ที่สะท้อนถึงความเป็นเมืองแห่งช่างศิลป์ที่มีความประณีต ละเอียดอ่อน ได้แก่ งานจักสานจากย่านลิเภา งานจักสานจากใบกะพ้อ งานจักสานจากกระจูด เป็นต้น งานเหล่านี้ล้วนเกิดจากภูมิปัญญาของคนในท้องถิ่น ได้นำเอาวัสดุจากพืชท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ในการดำรง ชีวิตและสามารถสร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวตลอดจนสร้างความภาคภูมิใจ ให้กับคนในท้องถิ่น (จรุง เรืองศรี. 2550: สัมภาษณ์)

การทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในด้านประโยชน์ใช้สอยตามสภาพของสังคมแต่ละยุคสมัย จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างรวดเร็วในครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา อันเนื่องมาจากนโยบายการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมซึ่งต้องพึ่งพาเทคโนโลยีและวิทยาการใหม่ๆ มากขึ้น ความจำเป็นของการใช้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานโดยตรงในชีวิตประจำวันลดน้อยลง ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจึงปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยด้วยการนำประโยชน์ใช้สอยไปใช้อย่างกว้างขวางมากขึ้น มีการพัฒนารูปแบบ รูปทรง และขนาดให้แตกต่างไปจากเดิมเหมาะสมกับประโยชน์ใช้สอยตามสภาพการของสังคมมากขึ้น (กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ. 2548: 210; มนตรา พงษ์นิล. 2548: 19) การทำหัตถกรรมจักสานทุกภาคของประเทศไทยมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนในท้องถิ่นนั้นๆ มีความประสานกลมกลืนกับสิ่งแวดล้อม กรรมวิธี วัสดุ ตลอดจนรูปแบบของงานหัตถกรรมจักสานที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นแบบอย่างที่สืบทอดกันมา (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2538: 199)

งานหัตถกรรมจักสานในภาคใต้มีลักษณะเฉพาะตนที่แตกต่างไปจากงานหัตถกรรมจักสานในภาคอื่น ๆ ดังเช่น การ นำใบกะพ้อมาจักสานเป็นพัด เรียกว่า “พัดใบกะพ้อ” หรือ “พัดใบพ้อ” เป็นเอกลักษณ์และแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวภาคใต้ กะพ้อเป็นพืชตระกูลปาล์ม เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลักษณะใบเป็นรูปพัด ชาวบ้านจึงนำใบกะพ้อมาจักสานเป็นพัด ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น ในปัจจุบันการทำ พัดใบกะพ้อของชาวภาคใต้มีแหล่งที่ผลิตที่หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในปี พ.ศ.2545 โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม สำนักบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 ได้สนับสนุนให้กลุ่มจักสาน พัดใบกะพ้อในท้องที่ มีการเพาะปลูกต้นกะพ้อเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบและยังเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นกะพ้อให้คงอยู่ได้มีการให้ความรู้กับกลุ่มสมาชิกซึ่งปัจจุบันมีประมาณ 30 คน เกี่ยวกับประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่าไม้ (การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้กลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ...มปป : ไม่ปรากฏเลขหน้า)

ชุมชน หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานพัดใบกะพ้อ เป็นอาชีพเสริม เนื่องจากปลูกต้นกะพ้อเป็นพืชเสริมในสวนยาง ส่วนต่างๆของกะพ้อสามารถนำมาใช้เป็นประโยชน์ได้อย่างหลากหลาย เช่นการนำส่วนของใบกะพ้อมาสานเป็นพัด หรือนำมาห่อข้าวเหนียวแล้วนำไปนึ่งเป็นขนมในงานบุญต่างๆที่ชาวภาคใต้เรียกว่า “ต้ม” หรือส่วนของลำต้นก็นำมาใช้ทำเป็นยาสมุนไพรรักษาโรคได้ (การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้กลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ...มปป : ไม่ปรากฏเลขหน้า ; กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม...มปป: 155) ปัจจุบันวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมได้เปลี่ยนไป ความจำเป็นของการใช้ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจึงถูกปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของสังคม พัดใบกะพ้อจากเดิมใช้กะพ้อเพื่อให้เกิดลมคลายความร้อน มาเป็นการใช้พัดลมหรือเครื่องปรับอากาศซึ่งเป็นเทคโนโลยีสมัยใหม่แทน พัดใบกะพ้อจึงถูกนำมาประยุกต์ให้มีขนาดเล็กลง มีความประณีตมากขึ้น เพื่อใช้เป็นของที่ระลึกของชุมชน

จากการลงพื้นที่ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2549 จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2550 รวมระยะเวลา 1 ปี ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อมีเพียงรูปแบบเดียว นั่นคือการนำมาจักสานเป็นพัด แม้ว่าพัดใบกะพ้อจะเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนและแสดงเอกลักษณ์ของชุมชนที่ค่อนข้างชัดเจนก็ตาม แต่เนื่องจากการแข่งทางการตลาดค่อนข้างสูง ชุมชนจึงมีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายเพื่อสร้างความแตกต่างและทางเลือกใหม่ให้กับกลุ่มผู้บริโภค พรรณณา ชูแสง พนักงานพัฒนาชุมชน ได้กล่าวถึงความ เป็นมา วัตถุประสงค์ของกลุ่มและปัญหาในการดำเนินงานของกลุ่มไว้ดังนี้

ชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ มีที่ตั้งอยู่ที่ 307 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มก็เพื่อต้องการรายได้เสริมเพิ่มเติมจากอาชีพหลัก เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน และเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลัง โดยมีประธานกลุ่มคือคุณสุกานดา อักษรชู ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 64 คน กิจกรรมของกลุ่ม คือ การแปรรูปใบกะพ้อเป็นงานหัตถกรรม เช่น การสานพัดใบกะพ้อ ดอกไม้จากใบกะพ้อ (ดัดแปลงมาจากพัดใบกะพ้อ) และสิ่งประดิษฐ์อื่นๆที่ทำจากใบกะพ้อ จัดตั้งกลุ่มเมื่อปี.ศ.2536 ... ปัญหาของกลุ่มในการดำเนินงานในขณะนี้ คือ สินค้ามีรูปแบบที่ไม่หลากหลาย ทางกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบสินค้าให้เหมาะสมกับยุคสมัยและมีประโยชน์การใช้งานที่นอกเหนือไปจากการเป็นของที่ระลึกของชุมชน (พรรณิภา ชูแสง. 2549: สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อ (เฉลิม แป้นแก้ว ; อุทัย แป้นแก้ว; ลำไย มากท่า; เกสร นวลหนูป้อง; และสุกานดา อักษรชู. 2549: สัมภาษณ์) ในประเด็นการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ผ่านมาในอดีต และจากการสังเกตของผู้วิจัยเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ พอสรุปได้ว่า ชุมชนไม่สามารถจักสานใบกะพ้อเป็นรูปแบบอื่น ๆ ได้นอกจากการจักสานเป็นพัด แม้ว่า ทางกลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชนเริ่มมีการสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ เช่น การทำกระเป๋าดูโดยใช้พัดสองชิ้นประกบกัน หรือโมบายแขวนโดยใช้พัดกะพ้อขนาดเล็กออกแบบร่วมกับลูกปัด แต่ชาวบ้านในชุมชนยังคงยึดติดอยู่กับภาพลักษณ์ของพัดใบกะพ้อ แม้หน่วยงานต่างๆเข้ามาช่วยในด้านของการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ก็ตาม เช่น การศึกษานอกโรงเรียนได้เข้ามาสอนการจักสาน และการแปรรูปใบกะพ้อเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ ตะกร้อ ปลา ชาวบ้านในชุมชนก็ไม่สามารถนำไปสร้างสรรค์และพัฒนาเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ได้ ยังคงกลับไปจักสานพัดใบกะพ้อเช่นเดิม สุกานดา อักษรชู ได้กล่าวไว้ว่า

ในฐานะที่เป็นหัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อก็ต้องการให้เกิดการพัฒนาที่มาจากชุมชนก่อน จะได้ไม่ต้องคอยรอให้หน่วยงานมาสอนรูปแบบใหม่ ๆ ให้ เพราะเมื่อหน่วยงานเข้ามาช่วยในการพัฒนารูปแบบ เราก็จะเรียนรู้และทำตามทีสอน รูปแบบที่ได้มาก็จะได้มาจากความคิดของครูที่สอน ซึ่งไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง สุดท้ายก็ต้องมานั่งสานพัดกันเหมือนเดิม เพราะบางครั้งรูปแบบใหม่ ๆ ที่ได้เรียนรู้ต้องใช้เวลาในการจักสาน ลงทุนเยอะ ทำพัดแบบเดิมดีกว่า ... แต่ถ้าชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด และสร้างสรรค์ด้วยตัวเองก็น่าจะดี เพราะจะทำให้ทราบถึงปัญหาและแก้ปัญหาได้ตรงจุดและถ้าได้รูปแบบใหม่ๆที่เกิดจากความคิดของเราเองก็น่าภูมิใจไม่น้อย (สุกานดา อักษรชู. 2550: สัมภาษณ์)

จากการที่ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงาน ชุมชนและผู้วิจัยมีแนวคิดร่วมกันในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของกลุ่มจักสานใบกะพ้อโดยพิจารณาจาก

ศักยภาพของชุมชน ดังนี้ (การระดมความคิดเห็นของสมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อจำนวน 43 คน เมื่อวันที่ 10 ตุลาคม 2549 ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา)

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนร่วมมือกับ โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม สำนักบริหาร จัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 สนับสนุนให้กลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อในท้องที่ ได้มีการเพาะปลูกกะพ้อเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบและยังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นกะพ้อให้คงอยู่ โดยแทบทุกครัวเรือนจะมีการปลูกต้นกะพ้อไว้ในสวนยางของตนเอง
2. ด้านชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ งานหัตถกรรมจากใบกะพ้อเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำพัดใบกะพ้อ ซึ่งถ้ามีการพัฒนารูปแบบให้มีความหลากหลายก็จะเป็นการช่วยในด้านการขยายตลาดได้อีกทางหนึ่ง
3. ด้านการเชื่อมโยงในการสืบสานภูมิปัญญา มีศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา เป็นแหล่งการเรียนรู้ประจำหมู่บ้านที่เยาวชนและผู้สนใจการทำงานหัตถกรรมจักสานใบกะพ้อจะเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำพัดใบกะพ้อทุกวันศุกร์ การพัฒนารูปแบบจะช่วยให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาเกิดความหลากหลายมากขึ้น ส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

จากรากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นตลอดจนทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน และธุรกิจชุมชนที่เกิดจากครอบครัวและชุมชนล้วนมาจากรากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นจนกลายเป็นรากฐานของชาติและเป็นธุรกิจระดับโลก ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นจะสามารถสืบสานต่อไปได้ก็ต้องเนื่องมาจากความเข้มแข็งของชุมชนเอง (วัฒนา บรรเทิงสุข. 2546 : 4) ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จึงควร ต้องทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของตนเอง เพื่อสร้างความเข้มแข็ง ให้กับชุมชน เพราะความเข้มแข็งของท้องถิ่นหรือชุมชนจะเป็นรากฐานการพัฒนาที่มั่นคงของประเทศต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เน้นการพัฒนาหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยให้คนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นผู้มีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา อย่างเป็นระบบ อาศัยความร่วมมือจากนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอกของชุมชน ใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาขีดความสามารถของคนที่อยู่กับปัญหาเพื่อการแก้ไขปัญหาของชุมชนทั้งระยะสั้นและระยะยาว

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็น กระบวนการศึกษาชุมชนที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง ศึกษาชุมชนโดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา วางแผน ดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผนและติดตามประเมินผล (ชอบ เข้มกลัด ; และโกวิทย์ พวงงาม. 254 7: 11; สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ. 2544: 11; สิทธิธัญ ประพุทธินิติศาสตร์. 2547 : 7) ทั้งนี้ในการศึกษาทุกขั้นตอน สมาชิกของชุมชนนั้น ๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย และเมื่อดำเนินการเสร็จสิ้นจะเกิดผลดีกับชุมชน คือสมาชิกในชุมชน จะได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน (ชอบ เข้มกลัดและโกวิทย์ พวงงาม. 254 7: 14; อ้างอิงจาก กมล สุดประเสริฐ. 2540: 9)

การใช้เทคนิค AIC ในการระดมความคิดเห็นหรือการประชุมร่วมกับชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้กับชุมชนได้มีการสื่อสาร แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ สภาพที่แท้จริงของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนนั้น (สิทธิธัญ ประพุทธนิตศาสตร์. 2547 : 49-58; ชอบ เข้มกลัดและโกวิทย์ พวงงาม. 254 7: 54-59) ดังนั้นการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยนำเทคนิค AIC มาปรับใช้ในกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ สภาพที่แท้จริงของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนกับปัญหาในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนกลุ่มจักสานไบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

จากการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกรณีศึกษากลุ่มจักสานไบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อส่งเสริมให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้และสามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้อย่างต่อเนื่องในอนาคต โดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนสำคัญ 5 ขั้นตอน ดังนี้ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน 2. ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา 3. วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา 4. ปฏิบัติตามแผน 5. ติดตามและประเมินผล และการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำเทคนิค AIC มาประยุกต์ใช้ในการระดมความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และข้อมูลข่าวสาร เพื่อความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของชุมชนโดยมีเป้าหมายให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน เพื่อชุมชนจะสามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนต่อไป

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานไบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากไบกะพ้อที่แตกต่างจากที่มีอยู่โดยใช้วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล

2. ผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตด้านพื้นที่โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purpose Area) โดยผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตั้งอยู่เลขที่ 307 หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นชุมชนกลุ่มเดียวที่ยังรวมตัวทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว และชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย คือ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น มีจำนวน 30 คน ประกอบด้วย หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ 1 คน สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ 25 คน นักพัฒนา 3 คน และผู้วิจัย 1 คน

นิยามศัพท์เฉพาะ

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น หมายถึง การสร้างสรรค์รูปแบบของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมกลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ใบกะพ้อเป็นวัตถุดิบ เพื่อให้ได้ผลงานที่แตกต่างจากรูปแบบพัดใบกะพ้อที่มีอยู่เดิมเพียงรูปแบบเดียว โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีขั้นตอนการพัฒนา 5 ขั้นตอน คือ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2. ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา 3. วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา 4. ปฏิบัติตามแผน และ 5. ติดตามและประเมินผล

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง กระบวนการทำงานร่วมกันของผู้วิจัยนักพัฒนาและ กลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีขั้นตอนการดำเนินการ คือ 1. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2. ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา 3. วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา 4. ปฏิบัติตามแผน และ 5. ติดตามและประเมินผล โดยการนำเทคนิค AIC มาปรับใช้ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และข้อมูลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ ใช้สำหรับการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ โดยการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนเพื่อหาข้อตกลงร่วมกันบนพื้นฐานของความเสมอภาค มี 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control)

การเรียนรู้ (Appreciation) คือ การรับรู้ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและสภาพที่แท้จริงของผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนกับปัญหาในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ

การสร้างการพัฒนา (Influence) คือ การหาวิธีการแก้ปัญหา เพื่อกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ

การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) คือ การนำกิจกรรมการปฏิบัติที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติงานเพื่อการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. งานหัตถกรรมจักสาน
2. การพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน
3. ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม
4. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
5. ใบกะพ้อ
6. พื้นที่ที่ทำการศึกษา
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
8. กรอบความคิดในการศึกษา

1. งานหัตถกรรมจักสาน

วิวัฒนาการของนักคิดในแต่ละยุคสมัย มีสิ่งที่น่าสนใจในเรื่องของการรู้จักประยุกต์ใช้วัตถุดิบใกล้ตัวให้เป็นประโยชน์ เริ่มตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ที่มนุษย์ถ้ำรู้จักคิดที่จะขุดขีด ถักทออดประสมการถักในชีวิตลงบนผนังถ้ำอัลตามิราในประเทศสเปนและถ้ำลาสโคใน ประเทศฝรั่งเศส (Altamira & Lascaux) ด้วยสิ่งของที่หาง่ายใกล้ๆตัวทำให้นักโบราณคดีได้มองเห็นเรื่องราวความเป็นมา สิ่งที่สืบทอดมาเป็นลำดับ ทำให้ทราบว่าแม้แต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์จนถึงโลกปัจจุบัน มนุษย์รู้จักที่จะนำศิลปะมาเกี่ยวข้องกับบริบททางสังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และนักคิดในยุคก่อนประวัติศาสตร์นี้ได้รู้จักสร้างสรรค์ผลงานจากวัสดุในท้องถิ่นที่หาได้ง่ายใกล้ๆตัว งานจักสานท้องถิ่น เป็นงานศิลปหัตถกรรมที่เป็นผลงานของชาวบ้านที่ทำรายได้ให้กับประเทศอย่างมหาศาล ก็ได้ใช้หลักคิดจากการหาวัสดุในท้องถิ่น ง่ายๆใกล้ๆตัว มาสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์แบบพอเพียงที่ทำให้ชาวบ้านมีเศรษฐกิจแบบเพียงพอ และในปัจจุบันสังคมไทยได้ตระหนักถึงความจำเป็นในการหันมาพึ่งตนเองตามวิถีไทยโดยการน้อมนำแนวพระราชกระแสเรื่องเศรษฐกิจแบบพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมาเป็นแนวทางการดำเนินชีวิตทั้งส่วนบุคคล ชุมชน และสังคม โดยรวม เพราะโดยพื้นฐาน สังคมไทยมีต้นทุนทางสังคม (Social Capital) ที่มีคุณค่ามหาศาล อยู่ในตัวอยู่แล้วเพราะเป็นประเทศเกษตรกรรมที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพืชพรรณธัญญาหารและ วัตถุดิบในท้องถิ่นที่นำมาสร้างสรรค์เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมมายาวนานและมีการกระจายอยู่ทุกพื้นที่ ในประเทศไทย(อารี สุทธิพันธ์. 2528: 10-11; เอกวิทย์ ฌ ฌกลาง. 2548: 118-119; พงษ์ ภาวจิตร. 2547: 19-20; จิระวดี วชิรานนท์. 2547:2)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 ทรงให้พระบรมราชโองการไว้ว่า “งานด้าน การศึกษา ศิลปะ และวัฒนธรรมนั้น คือ งานสร้างสรรค์ความเจริญทางด้านปัญญาและจิตใจ ซึ่งเป็นทั้งต้นเหตุและองค์ประกอบที่ขาดไม่ได้ของความเจริญด้านอื่นๆ ทั้งหมดเป็นปัจจัยที่จะช่วยให้เรารักษาและธำรงความเป็นไทยไว้ได้สืบไป” (รุ่ง แก้วแดง. 2545: คำนำ) งานหัตถกรรมจักสาน ก็เป็นผลผลิตทางภูมิปัญญาและการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่มีคุณค่า วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึง หัตถกรรมจักสานกับวิถีคิดของมนุษย์ไว้ว่าการเลือกใช้วัสดุที่สอดคล้องกับหน้าที่ใช้สอยรูปทรงของ เครื่องจักสานแต่ละชนิด เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่จะช่วยเสริมสร้างให้เกิดความงดงามและควมมีคุณค่าทาง ศิลปะซึ่งจะพบจากเครื่องจักสานทั่วไป โดยช่างจักสานจะเลือกใช้วัสดุให้เหมาะสมที่สุดซึ่งมักเป็น วัสดุพื้นบ้านเท่าที่จะทำได้ในท้องถิ่นนั้นๆ (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532: 129)

งานหัตถกรรมจักสานเป็นงานที่ใช้ฝีมือในการดัดแปลงวัสดุธรรมชาติมาเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ในชีวิตประจำวันหรือในโอกาสพิเศษ แม้บางครั้งจะมีการใช้อุปกรณ์เครื่องมือเข้ามาช่วย บ้าง แต่กระบวนการผลิตจะใช้ฝีมือเป็นสำคัญ งานหัตถกรรมจักสานจึงเป็นงานที่สะท้อนถึง เทคโนโลยีและภูมิปัญญาของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี เป็นการสร้างสรรค์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน มีความสำคัญและมีคุณค่าอย่างยิ่งต่อวิถีชีวิตของคนไทย เอกวิทย์ ฌ กลาง ได้กล่าวถึงความหมาย ของภูมิปัญญาไว้ดังนี้

ภูมิปัญญา หมายถึง ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ความสามารถ ความชัดเจน ที่กลุ่มชนได้ จาก ประสบการณ์ที่สั่งสมไว้ใน การปรับตัวและดำรงชีพในระบบนิเวศ หรือสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรมที่ได้มีการสืบสานกันมา อีกทั้งภูมิปัญญาเป็นผลของการใช้ สติปัญญาปรับตัวกับสภาวะต่างๆ ในพื้นที่ที่กลุ่มชนนั้นตั้งหลักแหล่งและสร้างถิ่นฐานก็มีการติดต่อ สัมพันธ์กัน มีการรับเอาหรือปรับเปลี่ยนนำมาสร้างประโยชน์และ หรือ แก้ปัญหาได้ในสิ่งแวดล้อม และบริบททางสังคมวัฒนธรรมดังนั้น ภูมิปัญญาจึงมีทั้งภูมิปัญญาที่เกิดจากประสบการณ์ในพื้นที่ ภูมิปัญญาที่มาจากภายนอกและภูมิปัญญาที่ผลิตใหม่หรือผลิตซ้ำ เพื่อแก้ปัญหาและปรับตัวให้ สอดคล้องกับความจำเป็นและการเปลี่ยนแปลง (เอกวิทย์ ฌ กลาง. 2548 :118-119)

หัตถกรรมจักสานจากวัสดุที่มาจากพืชท้องถิ่นนั้นเป็นสิ่งที่ทำกันแพร่หลายทั่วโลก โดยเฉพาะในประเทศไทย การทำหัตถกรรมจักสานเป็นผลิต ภัณฑ์พื้นบ้านที่มีทำกันมาแต่โบราณ และมีทำทั่วไปในทุกภาคของประเทศ วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กล่าวถึงความหมายของงานหัตถกรรม จักสานไว้ว่า หมายถึงสิ่งที่ผลิตขึ้นด้วยมือ โดยวิธี จัก สาน ถัก และ ทอเป็นหลัก การเรียก เครื่องจักสานว่า จักสานนั้น เข้าใจว่าเป็นคำที่เรียกขึ้นตามวิธีการที่ทำให้เกิดเครื่องจักสานขึ้น นั้นเอง เพราะเครื่องจักสานต่าง ๆ จะสำเร็จเป็นรูปร่างที่สมบูรณ์นั้นจะต้องผ่านกระบวนการที่ ประกอบขึ้นด้วยการจักการสานและการถัก หรือการขัดกันของวัสดุที่ผ่านกระบวนการเตรียมด้วย การจัก เพื่อแปรรูปวัสดุหรือวัตถุดิบให้สอดคล้องกับการใช้สอยเสียก่อน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532: 8-9)

จากการศึกษาข้อมูลและเอกสารอ้างอิงข้างต้น จึงพอสรุปได้ว่างานหัตถกรรมจักสาน หมายถึง ผลิตภัณฑ์ที่เกิดจากฝีมือมนุษย์ โดยการใช้วัสดุอุปกรณ์ในการผลิตที่หาได้ง่ายรอบตัว หรือผลิตได้เอง โดยเฉพาะวัตถุดิบจากธรรมชาติ เช่น กระจูด ย่านลิเภา ไบกะพ้อ ไบลาน ต้นคลุ้ม เป็นต้น วัตถุดิบจากธรรมชาติดังกล่าวจะสำเร็จเป็นผลิตภัณฑ์ได้นั้น จะต้องผ่านกระบวนการต่างๆ ได้แก่การนำไปสาน ถัก ทอ ให้เกิดลวดลายเป็นชิ้นงาน ด้วยฝีมือตามเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นนั้นๆ และมีการสืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน

1.1 เครื่องมือที่ใช้ในการทำงานหัตถกรรมจักสาน

กระบวนการของการทำ งานจักสาน นั้นมีกรรมวิธีที่ไม่ซับซ้อน แต่ในด้านความคิดสร้างสรรค์แล้ว จะเห็นว่าการจักสานเป็นความคิดที่แยบ ยลและเรียบง่ายอย่างหนึ่งของมนุษย์ แต่สัมฤทธิ์ผลในด้านประโยชน์ใช้สอยสูง และแม้ว่าการทำ งานหัตถกรรม จักสานทั่วไปจะใช้วัสดุพื้นบ้านที่หาได้ง่ายในท้องถิ่น ก็ตาม แต่การนำวัสดุเหล่านั้นมาทำ งานหัตถกรรม จักสานจำเป็นต้องมีเครื่องมือเป็นเครื่องช่วยให้เกิดความสะดวกในการนำวัสดุธรรมชาติมาดัดแปลงเป็น งานหัตถกรรมจักสาน เครื่องไม้เครื่องมือในการทำงานหัตถกรรมจักสานเป็นเครื่องมือพื้น ๆ ที่ชาวบ้านสามารถทำขึ้นใช้เองได้และมีเพียงไม่กี่อย่าง วิบูลย์ ลีสุวรรณได้กล่าวถึงเครื่องมือที่ใช้ในการทำงานหัตถกรรมจักสาน ดังนี้

เครื่องมือที่ใช้ในการทำเครื่องจักสานทั่วไปมีอยู่เพียง 3 ชนิด คือ

1. มีด ที่ใช้ทั่วไปเป็นมีดเหล็กกล้าที่มีเนื้อแกร่งและมีความคมมากมีอยู่ 2 ชนิด คือ

1.1 มีดสำหรับใช้ฟันหรือตัดป่าไม้ มักเป็นมีดขนาดค่อนข้างใหญ่ มีสันหนาประมาณ 1/2 - 1 เซนติเมตร ยาวประมาณ 40 เซนติเมตร ด้านคมคมมาก เพื่อความคงทนในการตัดทอนไม้ไผ่ หวาย และอื่น ๆ ใช้ในการทำเครื่องจักสานขั้นตอนแรก คือ เริ่มตัดไม้ไผ่ หรือหวาย มาจากป่า แล้วตัดเป็นท่อน ผ่าเป็นชิ้น สำหรับเตรียมจักเป็นดอกต่อไป

1.2 มีดตอก มีดชนิดนี้มีประโยชน์ใช้สอยตามชื่อเรียกคือ เป็นมีดสำหรับใช้จักตอก มักมีรูปเรียวยาว แลมหง และด้ามงอน ตัวมีดจะสั้นกว่าด้าม ปลายงอนแหลม เพื่อความสะดวกในการ จัก เหลา หรือเจาะคว้าน

2. เหล็กหมาด เป็นเหล็กปลายแหลมสำหรับใช้เจาะ ึงด แงะ มีอยู่ 2 ชนิด คือ

เหล็กหมาดปลายแหลม ใช้สำหรับไขแ่งทำด้วยเหล็กตีส่วนมากทำด้วยกำน่อม ชีลื้อ จักรยาน เป็นเหล็กปลายแหลมคล้ายเข็ม ยาวประมาณ 3 นิ้ว มีด้ามกลม ๆ ทำด้วยไม้ ไซ แงะตามรู ดอก สำหรับร้อยหวายในการถักขอบหรือผูกโครงสร้างของเครื่องจักสาน

เหล็กหมาดปลายแบนหรือปลายหอก มีด้ามกลม ๆ ยาวประมาณ 4-6 นิ้ว เหล็กหมาดชนิดนี้ใช้สำหรับเจาะขอบโดยใช้มือปั้นที่ด้ามให้ปลายเหล็กหมุนเจาะลงไปในวัตถุ

3. คีมไม้ มีลักษณะคล้ายคีมทั่วไป คือ มีส่วนปากสำหรับหนีบ มีด้ามจับ คีมนี้มักทำด้วยไม้เนื้อแข็ง และเหนียว เช่น ไม้ชิงชัน ไม้มะค่า ไม้พะยูน แก่นไม้ขาม เป็นต้น ใช้หนีบขอบปากของเครื่อง

จักสานเวลาผูกขอบหรือเข้าขอบ เช่น การเข้าของกระจูด ขอบแข่ง ขอบคู่ เป็นต้น (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2532: 12-14)

เครื่องมือเครื่องใช้ทั้ง 3 ชนิดนี้ เป็นเครื่องมือที่มีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับการทำ งาน
หัตถกรรมจักสานจักสานซึ่งวิบูลย์ ลีสุวรรณ กล่าวเสริมว่า

การจักหวายจะต้องมีแผ่นสังกะสีซึ่งจะเป็นฝากระป๋องสังกะสีต่างๆ ก็ได้ เจาะเป็นรูเล็ก ๆ สำหรับสอด
เส้นหวายที่จักเป็นเส้นผ่าเข้าไป ให้ความคมของสังกะสีช่วยขูดซี่หวายออก ซึ่งเรียกว่าวิธี ชักเลียด
และเรียกแผ่นสังกะสีว่า เลียด หรือการทำเครื่องจักสาน ย่านลิเภาก็ใช้เครื่องมือชนิดนี้เช่นกัน แต่
เรียกว่า การชักแป้น เป็นต้น อาจจะมีเครื่องมือที่ช่วยให้การทำเครื่องจักสานสะดวกรวดเร็วขึ้นอีก
บ้าง ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัสดุแต่ละชนิด การทำเครื่องจักสานจะไม่ใช้เครื่องมืออื่น ๆ เข้ามาช่วยมากนัก
เพราะหลักใหญ่ของการทำเครื่องจักสานนั้นขึ้นอยู่กับมือ ทักษะ แม้จะมีเครื่องมืออื่นเข้ามาช่วยบ้างแต่
ความละเอียดประณีตจะสู้ฝีมือมนุษย์ไม่ได้ เช่น ในปัจจุบันนี้ มีผู้ประดิษฐ์เครื่องจักตอกไม้ไผ่ขึ้นใช้
แต่จะได้ตอกที่ไม่เรียบร้อยเท่าที่ควร บางครั้งต้องใช้มือเหลาซ้ำอีกครั้งหนึ่ง การทำเครื่องจักสานเป็น
งานหัตถกรรมที่ยังไม่สามารถสร้างเครื่องจักรขึ้นทำงานทดแทนได้ อาจจะทำได้ในอนาคต แต่ความ
สวยงามและความประณีตที่มีชีวิตชีวาบางอย่างซึ่งเกิดขึ้นจากฝีมือและความมีจิตใจจดจ่อของผู้สาน ซึ่ง
เป็นสุนทรียภาพอยู่ในเครื่องจักสานคงจะหาเครื่องจักรชนิดใดทำขึ้นแทนได้ (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2532:
12-14)

กล่าวโดยสรุป คือ การทำงานหัตถกรรมจักสานโดยทั่วไปเป็นงานฝีมือที่ชาวบ้านทำขึ้น
ใช้เองโดยใช้วัสดุพื้นบ้านที่หาได้ง่ายในท้องถิ่นเพื่อนำไปใช้สอยในชีวิตประจำวัน

1.2 คุณค่าของงานหัตถกรรมจักสาน

งานหัตถกรรมจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ จุดประสงค์หลัก
ของการสร้างหัตถกรรมจักสานขึ้นมาก็เพื่อใช้สอยเป็นหลักสำคัญซึ่งจะเป็นการใช้สอยในการอุปโภค
บริโภคหรือใช้สอยในพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อถือตามชนบประเพณี นอกเหนือจากการ
สร้างงานหัตถกรรมจักสานขึ้นมาเพื่อใช้สอยโดยตรงแล้ว ยังทำให้มนุษย์มีเวลาที่จะสร้างสรรค์
เครื่องมือเครื่องใช้ได้อย่างพิถีพิถันประณีตงดงามยิ่งขึ้น จนทำให้เครื่องมือเครื่องใช้บางส่วนเป็นงาน
ศิลปหัตถกรรมที่มีค่าด้วย วิบูลย์ ลีสุวรรณกล่าวถึงคุณค่าของงานหัตถกรรมจักสานไว้ 2 ลักษณะ
คือ คุณค่าที่เกิดจากประโยชน์ใช้สอยกับคุณค่าทางความงามและศิลปะ ซึ่ง ผู้วิจัยได้แยกเป็นหัวข้อ
ดังนี้

1.2.1 คุณค่าที่เกิดจากประโยชน์ใช้สอย (Functional value) งานหัตถกรรม
จักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งวิบูลย์ ลีสุวรรณ ได้กล่าวถึงคุณค่าที่
เกิดจากประโยชน์ใช้สอยไว้ ดังนี้

คุณค่าของเครื่องจักสานที่ได้จากประโยชน์ใช้สอย แบ่งอย่างกว้างๆ ได้เป็น คุณค่าที่ได้รับจาก
ประโยชน์ใช้สอยทางกาย ได้แก่ การสร้างเครื่องจักสานเพื่อเอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการ
ดำรงชีวิต เช่น เพื่อใช้ในการอุปโภคบริโภค และการประกอบอาชีพ เป็นต้น ส่วนคุณค่าของเครื่อง
จักสานอีกประการหนึ่ง คือ คุณค่าทางใจ ได้แก่ เครื่องจักสานที่ทำขึ้นใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา

ความเชื่อและชนบประเพณี เช่น การสานตุ้มในภาคเหนือและภาคอีสาน กวายน้อย กวายนหลวง ที่ สานด้วยไม้ไผ่ใช้ไส้สิ่งของในเทศกาลและพิธีทางพุทธศาสนาของภาคเหนือ เป็นต้น คุณค่าของเครื่อง จักสานด้านประโยชน์ใช้สอยนี้ เกี่ยวเนื่องและเป็นตัวกำหนดการสร้างรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย และการเลือกใช้วัสดุ โดยเฉพาะเครื่องจักสานพื้นบ้านภาคต่างๆ ทั่วไปได้แสดงถึงความชาญฉลาด ของช่างจักสานพื้นบ้านได้เป็นอย่างดีว่ามีความเข้าใจในหลักของความงามอย่างพื้น ๆ ง่ายๆ แต่ก็มี เอกลักษณะเด่นเฉพาะตนมีคุณค่าในการใช้สอยอย่างสอดคล้องกับสภาพการดำรงชีวิตในทุกๆ ด้าน ของผู้คนแต่ละท้องถิ่น ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็น คุณค่าของเครื่องจักสานในการใช้สอยที่สามารถแบ่งตาม ลักษณะหน้าที่ใช้สอยออกเป็นประเภทต่างๆ ได้อย่างกว้างๆ คือ ใช้ในการอุปโภคและบริโภค ใช้ ในอาชีพการงาน ใช้ในพิธีการตามความเชื่อ ชนบประเพณี และศาสนา และจากเครื่องจักสานที่ แบ่งประเภทตามลักษณะการใช้สอยนี้แล้วยังแยกออกไปตามลักษณะของการใช้ให้ละเอียดลงไปอีก มาก เช่น ใช้เครื่องจักสานสัตว์ ใช้เป็นภาชนะ ใช้เป็นเครื่องประกอบอาคารบ้านเรือน ใช้เป็นเครื่อง ปลูก ฯลฯ อย่างไรก็ตาม คุณค่าและคุณประโยชน์ของเครื่องจักสานที่มนุษย์ได้รับการใช้สอย เป็นสิ่งที่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งชาวชนบทที่อยู่ห่างไกลความ สะดวกสบายที่ได้รับจากเทคโนโลยีสมัยใหม่ด้วยแล้ว เครื่องใช้ไม้สอยที่เป็นเครื่องจักสาน ที่ผลิตได้ ในท้องถิ่นของตนนั้นเป็นสิ่งมีค่าอย่างยิ่งที่ช่วยเอื้ออำนวย ให้การดำรงชีวิตดำเนินไปด้วยดี ตามควร แก่สภาพสังคมของท้องถิ่น นอกเหนือจากคุณค่าในการใช้สอยแล้ว เครื่องจักสานจำนวนมากยังมี คุณค่าทางด้านความงามและมีคุณค่าทางด้านศิลปะจนถือว่าเป็นงานศิลปะหัตถกรรมก็มีมากมาย (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2532: 126-130)

1.2.2 คุณค่าทางความงามและศิลปะ (Aesthetic value & Artistic value) งาน หัตถกรรมจักสานเป็นงานศิลปะหัตถกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ ซึ่งวิบูลย์ ลีสุวรรณ ได้กล่าวถึง คุณค่าที่เกิดจากความงามทางศิลปะไว้ว่า เครื่องจักสานในภาคต่างๆของไทย โดยเฉพาะเครื่อง จักสานพื้นบ้านที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมจำนวนไม่น้อย เป็นเครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางด้าน ความงามและศิลปะที่มีคุณลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากงานศิลปะหัตถกรรม และงานหัตถกรรม อื่นๆ คุณค่าทางด้านความงามและศิลปะของเครื่องจักสานนั้นเกิดจากองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งวิบูลย์ ลีสุวรรณได้วิเคราะห์ไว้ดังนี้

คุณค่าทางความงามและศิลปะที่เกิดจากรูปทรง โครงสร้าง และลวดลายจากการวิเคราะห์เครื่อง จักสานในเชิงศิลปะ ที่ได้กล่าวไว้แล้วจะเห็นถึงความสามารถ และลักษณะเด่นในการเลือกใช้ รูปทรง โครงสร้าง และลวดลายในการทำเครื่องจักสานของภาคต่างๆ ว่ามีความชาญฉลาดและรอบคอบเป็น อย่างยิ่ง และผลจากความสามารถนั้นทำให้เครื่องจักสานมีความงามที่ที่เกิดจากความประสาน สัมพันธ์ และความกลมกลืนกันของรูปทรง โครงสร้าง ลวดลาย เป็นอย่างดี ลักษณะของการ สร้างสรรค์เครื่องจักสานที่มีคุณค่าทางความงามและศิลปะ มิได้จำกัดเฉพาะความประณีตละเอียด เท่านั้น หากแต่รวมถึงเครื่องจักสานบางชนิดที่ไม่ละเอียดประณีต แต่มีการแสดงออกทางอารมณ์ และศิลปะประกอบเป็นรูปทรง โครงสร้าง และลวดลายที่เหมาะสมลงตัวและมีความงามที่เรียบง่าย (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2532: 126-130)

คุณค่าทางความงามของเครื่องจักสาน มีองค์ประกอบดังนี้

รูปทรงของเครื่องจักสาน ที่มีคุณค่าทางความงามนั้นเกิดจากองค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ความงามของรูปทรงที่เกิดจากเส้นรอบนอก (Outline) สัดส่วนและขนาด (Proportion&Size) เส้นรอบนอกเป็นสิ่งกำหนดรูปทรงของเครื่องจักสาน โดยทั่วไปแล้วจะมีลักษณะของความสมดุลในลักษณะ Symetry มากกว่า Asymetry ทำให้เครื่อง จักสานมีความกลมกลืนกันดูสบายตาและลงตัวอย่างสมบูรณ์ในตัวเอง ลักษณะเช่นนี้เกิดจากตัวกำหนดทางด้านความต้องการประโยชน์และคุณสมบัติของวัสดุที่บังคับให้ต้องสร้างเส้นรอบนอกให้เป็นไปตามหน้าที่ใช้สอย และโครงสร้างตามคุณสมบัติของวัสดุ เช่น โดยทั่วไปวัสดุในการทำเครื่องจักสานประเภทไม้ไผ่ จะมีคุณสมบัติที่จะทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ได้ดีในลักษณะของรูปทรงที่มีเส้นรอบนอกที่เป็นเส้นโค้งมากกว่าการหักมุมเป็นเส้นตัดกัน ซึ่งคุณสมบัตินี้เป็นสิ่งช่วยกำหนดให้เส้นรอบนอกของเครื่องจักสานไม้ไผ่มีลักษณะเป็นเส้นโค้งที่อ่อนช้อยมากกว่าเส้นตัดกันในลักษณะมุมฉาก การเคลื่อนไหวของเส้นจะจบสมบูรณ์ลงในตัวเอง ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงการกำหนดสัดส่วนและขนาดของเครื่องจักสานด้วย ดังจะเห็นได้จากเครื่องจักสานแต่ละชนิดที่จะต้องมีส่วนประกอบของรูปทรงที่ประสานกลมกลืนกับสัดส่วนและขนาดด้วย เช่น เส้นรอบนอกของตุ้มหรือจู้สำหรับตักปลา จะมีกันเป็นรูปสี่เหลี่ยม เพื่อให้ตั้งได้ดีมั่นคง และจากส่วนกันจะขยายออกเป็นทรงกระบอกแล้วค่อยๆ คอดเล็กลงในส่วนคอและปาก จะเห็นว่าเส้นรอบนอกมีลักษณะโค้งอ่อนช้อย ส่วนความโค้งของเส้นรอบนอกจะมากน้อยอย่างไรขึ้นอยู่กับหน้าที่ใช้สอยว่าจะใช้สำหรับตักปลาชนิดไหน ในน้ำลึกพื้นเพียงใด ลักษณะของเส้นรอบนอกนี้จะถูกกำหนดโดยหน้าที่ใช้สอยและคุณสมบัติของวัสดุ อันส่งผลถึงการสร้างสัดส่วนด้วยว่าจะให้มีความกว้างของฐาน ปาก คอ เล็กใหญ่เท่าใด และรวมถึงขนาดทั้งหมดด้วย (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. 2532: 126-130)

สรุปได้ว่า รูปทรงของเครื่องจักสานที่มีความงามนั้นจะต้องประกอบด้วยเส้นรอบนอกที่กลมกลืนกับสัดส่วนและขนาด โดยมีหน้าที่ในการใช้สอยของเครื่องจักสานนั้นๆ เป็นตัวกำหนดที่สำคัญและมีตัวกำหนดอื่นเป็นองค์ประกอบ เช่น สภาพของการใช้สอยตามสิ่งแวดล้อม คตินิยมของท้องถิ่น โดยทั่วไปแล้วในเครื่องจักสานทุกภาคของประเทศจะมีรูปทรงที่งดงามอันเกิดจากความประสานกลมกลืนกันของเส้นรอบนอก สัดส่วนและขนาดเป็นส่วนมากและสิ่งที่เกิดขึ้นนี้เป็นกฎเกณฑ์ทางธรรมชาติอย่างหนึ่งที่ผลักดันให้ช่างจักสานสร้างผลงานขึ้นมาตามหลักเกณฑ์นั้นอย่างเรียบง่ายตามสภาพความเป็นอยู่ของแต่ละท้องถิ่น

นอกเหนือจากรูปทรงของเครื่องจักสาน โครงสร้างก็เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ ที่ช่วยเสริมสร้างให้เกิดความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ

จะเห็นว่าการใช้โครงสร้างของเครื่องจักสานพื้นบ้านแต่ละชนิด ผู้ทำเครื่องจักสานจะมีความสามารถอย่างยิ่งในการพิจารณาว่าจะใช้โครงสร้างชนิดใดกับเครื่องจักสานประเภทใด จึงทำให้เครื่องจักสานจำนวนมากเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันมีคุณค่าทั้งทางความงามและคุณค่าในการใช้สอยที่ดี ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะเครื่องจักสานได้รับการพัฒนาปรับปรุงข้อบกพร่องต่างๆ ให้มีความสมบูรณ์มาเป็นเวลานานนั่นเอง (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ. 2532: 126-130)

ลวดลายของเครื่องจักสาน เป็นองค์ประกอบสำคัญอีกสิ่งหนึ่งที่ช่วยเสริมให้เครื่องจักสานมีรูปทรงที่มีความงามและมีคุณค่าทางศิลปะ ลวดลายของเครื่องจักสานแต่ละชนิดจะมีความกลมกลืนกับประโยชน์ใช้สอย รูปทรง และโครงสร้างเป็นอย่างดี โดยช่างผู้สานจะเป็นผู้เลือกสรรลวดลายลักษณะต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกับองค์ประกอบอื่นๆ ได้สมบูรณ์ที่สุด ช่วยให้เครื่องจักสานมีความงามที่มีลักษณะเฉพาะเด่นชัดต่างไปจากงานศิลปหัตถกรรมและงานหัตถกรรมอื่น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532: 126-130)

ดังนั้น งานหัตถกรรมจักสานเป็นงานศิลปหัตถกรรมที่มีคุณค่าต่อชีวิตมนุษย์ ทั้งทางด้านประโยชน์ใช้สอย คุณค่าทางความงามและศิลปะ จึงควรอย่างยิ่งที่จะได้รับการอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาไว้ให้คงอยู่ต่อไป

1.3 ประเภทของงานหัตถกรรมจักสาน

การทำงานหัตถกรรมจักสานมีวิธีการทำที่เกิดจากความเรียบง่ายเท่าที่จะทำได้จากวัสดุและเครื่องมือเพียงไม่กี่ชิ้น ไม่ต้องใช้เครื่องมือที่ยุงยากซับซ้อน วัสดุที่ใช้กัน ได้แก่ ไม้ไผ่ หวาย ใบลาน กก ฟาง และแฝก วัสดุเหล่านี้จะถูกตัด เพื่อเตรียมที่จะสาน ถัก ทอ ด้วยเครื่องมือพื้นบ้าน มีมีด กรรไกร คีม เหล็กแหลม จากการศึกษางานวิจัยของธनिया กิตติสิทโร นั้น กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม ได้กล่าวถึงประเภทของงานหัตถกรรมจักสานไทยไว้ในหนังสือผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยที่ควรอนุรักษ์ ประเภทจักสาน โดยแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆคือ

1. เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น กระบุง ตะกร้า กระจาด สุ่มดักปลา ไชยงอบ หมวก เป็นต้น
2. เครื่องจักสานที่เป็นส่วนประกอบของอาคารบ้านเรือน เช่น ฝาขัดแตะ เสื่อ และโครงหลังคา เป็นต้น (ธनिया กิตติสิทโร. 2547: 23; อ้างอิงจาก กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2531-2532: 27)

ธनिया กิตติสิทโร ได้อ้างอิงจาก วินัย วิริยะปานนท์ ที่กล่าวถึงงานหัตถกรรมจักสานที่ใช้กันอยู่ในแต่ละท้องถิ่นและได้แบ่งประเภทของหัตถกรรมจักสานไว้ดังนี้

1. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องภาชนะส่วนมากทำด้วยไม้ไผ่ หวาย ใช้ใส่ของนานาชนิด
2. เครื่องจักสานที่ใช้เป็นเครื่องดักและตวง เช่น กระออม กระชู่ สัต เป็นต้น
3. เครื่องจักสานที่ใช้ในครัวเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวชนบท มีกระซอน กระดัง พัด เป็นต้น
4. เครื่องจักสานที่ใช้ในการขนส่งใส่สินค้ามี เข่ง หลัว ชะลอม
5. เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องจับและดักสัตว์มีอีจู้ ชะนาง ลอบ สุ่ม ผีอก กระชัง ข้อง
6. เครื่องจักสานที่เป็นเครื่องเรือน เครื่องปูลาด เครื่องประดับ และเครื่องเล่น เช่น บ้านที่ฝาเรือน ทำจากไม้ไผ่สานที่เรียกว่า ฝาขัดแตะ เสื่อที่ทอจากกก เสื่อลำแพน มู่ลี่ หมวก งอบ ตะกร้า

กระเช้า ปลาตะเพียนสานและตุ๊กตาสานด้วยใบลานและใบมะพร้าว (ธเนีย กิตติสิทธิ. 2547: 23-24; อ้างอิงจาก วินัย วิริยะปานนท์. 2527: 11-12)

1.4 หัตถกรรมจักสานสู่การถ่ายทอดและการเรียนรู้

วิบูลย์ ลีสุวรรณ ได้กล่าวถึงการถ่ายทอดและการเรียนรู้การทำงานหัตถกรรมจักสานพื้นบ้านในประเทศไทย สรุปเนื้อหาได้ดังนี้ ในอดีตโดยส่วนใหญ่จะเป็นการถ่ายทอดสืบต่อระหว่างกันภายในครอบครัวมากที่สุด เป็นลักษณะที่พ่อสอนลูกเรียนรู้ด้วยกันจากปากและได้ฝึกหัดจนเกิดความชำนาญ แต่ก็มีในลักษณะที่ชุมชนนั้นๆทำงานหัตถกรรมจักสานเป็นอาชีพก็จะเป็นลักษณะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นและก็มีถ่ายทอดจากรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง นอกจากนี้ก็ยังมีแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกันระหว่างเพื่อนบ้าน หรือมีการลอกเลียนแบบกันในท้องถิ่นที่ใกล้เคียง ก็จะทำให้เกิดการผสมผสานกันของเอกลักษณ์ระหว่างท้องถิ่นเกิดขึ้น แต่การถ่ายทอดในอดีตก็จะเป็นลักษณะที่อยู่ในวงแคบๆ ไม่ค่อยมีการสร้างสรรค์ใหม่ เป็นการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป ส่วนมากจะทำเมื่อว่างจากอาชีพหลัก เช่น การทำนาทำสวน แต่ในปัจจุบันการดำรงชีวิตของชาวชนบทเปลี่ยนไปตามสังคม เศรษฐกิจ ซึ่งมีผลกระทบถึงการเรียนรู้และการผลิตงานหัตถกรรมจักสานด้วย ทำให้เกิดการถ่ายทอดด้วยการสอนจากหน่วยงานอบรมทางราชการ เพื่อให้เกิดการผลิตที่เป็นอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้การเรียนรู้และการผลิตเป็นไปเพื่อการค้า ทำให้เกิดผลเสียในเรื่องของคุณค่าและเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ซึ่งวิบูลย์ ลีสุวรรณได้แบ่งการเรียนรู้การทำงานหัตถกรรมจักสานในปัจจุบันตามลักษณะของการผลิตมีดังนี้

1. การผลิตใช้ในครัวเรือน จะเรียนรู้จากบรรพบุรุษเป็นหลักใหญ่ แต่ก็มีบางโอกาสบางท้องถิ่นจะเลียนแบบจากเพื่อนบ้านในลักษณะแลกเปลี่ยนกันบ้าง
2. การผลิตแบบอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีการเรียนรู้ถ่ายทอดกันระหว่างเพื่อนบ้าน และหน่วยฝึกอบรมทางราชการ เพราะการผลิตในลักษณะนี้ ต้องการการจักสานที่รวดเร็วและมีรูปแบบตามความนิยมของตลาด จึงต้องมีการฝึกฝนและปรับปรุงการผลิตให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่อย่างไรก็ดี ช่างจักสานทั่วไปจะต้องมีความรู้พื้นฐานจากบรรพบุรุษอยู่แล้ว จึงจะสามารถปฏิบัติได้ดี (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2532: 122-123)

สำหรับการถ่ายทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำงานหัตถกรรมจักสานในภาคใต้ วิบูลย์ ลีสุวรรณได้ให้ข้อมูลโดยสรุปไว้ดังนี้

เครื่องจักสานภาคใต้มีลักษณะท้องถิ่นอยู่มาก เพราะยังไม่ได้รับการพัฒนาส่งเสริมมากนัก ดังนั้นการทำเครื่องจักสานจึงมักถ่ายทอดสู่กันโดยการเรียนรู้จากกันในครอบครัวโดยตรง แต่ก็มีการทำเครื่องจักสานบางชนิดที่ได้รับความนิยมและได้รับการส่งเสริม เช่น เครื่องจักสานย่านลิเภา เสื่อกระจูด ซึ่งมีการฝึกฝนกันในหมู่เพื่อนบ้าน แต่โดยทั่วไปจะเป็นการฝึกฝนการถ่ายทอดซึ่งกันและกันในครอบครัวมากที่สุด (วิบูลย์ ลีสุวรรณ. 2532: 124)

จากการที่ผู้วิจัยลงพื้นที่สำรวจกลุ่มจักสานใบกะพ้อในเบื้องต้นนั้น พบว่า การถ่ายทอด และการเรียนรู้ภูมิปัญญาจะเป็นแบบดั้งเดิม คือ ยังไม่มีการส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบและ ผู้วิจัยพอที่จะสรุปสรุปลักษณะการถ่ายทอดและการเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำงานหัตถกรรมจักสานใน ภาคใต้จากอัตราสูงไปต่ำได้ ดังนี้ การถ่ายทอดและการเรียนรู้จากบรรพบุรุษ การเรียนรู้และการ ฝึกฝนจากเพื่อนบ้าน การฝึกฝนด้วยตนเอง และการเรียนรู้จากการฝึกอบรมของหน่วยงานราชการ

ภาพประกอบ 1 การถ่ายทอดและการเรียนรู้การทำพัดใบกะพ้อ
ที่มา : ถ่ายภาพเมื่อ พฤษภาคม 2550

2. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน

งานหัตถกรรมจักสานเป็นงานสร้างสรรค์ที่มีพัฒนาการเช่นเดียวกับงานหัตถกรรมอื่นๆ แต่การพัฒนารูปแบบของงานหัตถกรรมจักสานนั้นเป็นไปอย่างช้าๆ จนดูเหมือนว่างานหัตถกรรมจักสานมิได้พัฒนาเปลี่ยนแปลง แต่จริงๆ แล้วนั้นงานหัตถกรรมจักสานได้พัฒนาตนเองมาตลอด แต่ด้วยความเคยชินที่งานหัตถกรรมจักสานเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ที่มีความใกล้ชิดกับชีวิตของชาวชนบทเสียจนไม่รู้สึกรู้สียงถึงความเปลี่ยนแปลง และสาเหตุที่รูปแบบของงานหัตถกรรมจักสานมีพัฒนาการไปอย่างช้าๆ เพราะกระบวนการสร้างสรรค์งานหัตถกรรมจักสานตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบันมีความจำกัดในหลายๆ ด้าน ตั้งแต่ด้านประโยชน์ใช้สอย ด้านวัสดุ ซึ่งข้อจำกัดด้านวัสดุได้ส่งผลเชื่อมโยงไปถึงการกำหนดรูปร่าง โครงสร้าง ลวดลาย และขั้นตอนการทำงาน นอกจากนี้ ขนบประเพณี ความเชื่อ และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ตลอดจนคตินิยมของท้องถิ่นก็ยังเป็นตัวกำหนดพัฒนาการงานหัตถกรรมจักสานให้เป็นไปอย่างเชื่องช้าอีกประการหนึ่ง

ในงานวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานโดยคำนึงถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้น ดังนี้

2.1 การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานอย่างถูกวิธี

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานนั้นมีทั้งข้อดีและข้อเสีย วิบูลย์ ลี้สุวรรณได้กล่าวถึงผลกระทบของการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานไว้ดังนี้

การพัฒนางานหัตถกรรมจักสานตามอิทธิพลทางสังคมจะเป็นผลดีทางด้านเศรษฐกิจของชาวชนบทที่ผลิตงานหัตถกรรมจักสาน มีรายได้เพิ่มขึ้น มีงานทำเป็นอาชีพพรอง หรือทำเป็นอาชีพหลักตลอดปี ในขณะที่เดียวกัน ถ้าการพัฒนาไม่ถูกวิธี ก็จะทำให้เกิดผลเสียทั้งทางด้านเศรษฐกิจ และคุณค่าของงานหัตถกรรมจักสาน คือ เมื่อมีการผลิตงานหัตถกรรมจักสานเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จะทำให้งานหัตถกรรมจักสานล้นตลาดเกินความต้องการได้ง่าย เพราะปริมาณความต้องการในการใช้งานหัตถกรรมจักสานอยู่ในวงจำกัด เพียงใช้เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตของชาวชนบทเป็นส่วนใหญ่ เมื่อมีการผลิตจนล้นตลาด จะทำให้ราคาถูก ไม่คุ้มกับต้นทุนซึ่งอาจนำไปสู่การสูญสลายได้ นอกจากนี้ การส่งเสริมในการพัฒนาและผลิตอย่างไม่ระมัดระวัง เช่น การใช้วัสดุอย่างฟุ่มเฟือย ไม่คุ้มค่า ทำให้เกิดการขาดแคลนวัสดุ ดังปรากฏอยู่แล้วในบางท้องถิ่นทำให้วัสดุราคาสูงหรือหาไม่ได้ จนต้องเลิกผลิตไปในที่สุด (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2532: 132)

ดังนั้นการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานให้ถูกวิธี เพื่อการหลีกเลี่ยงผลกระทบที่จะเกิดขึ้นต่องานหัตถกรรมจักสาน ผู้วิจัยสามารถสรุปเป็นประเด็นต่างๆได้ ดังนี้

2.1.1 ด้านวัสดุ ควรใช้วัสดุธรรมชาติอย่างคุ้มค่าที่สุด และการนำวัสดุสมัยใหม่ เช่น พลาสติก เอ็น ไนลอน เข้ามาประกอบการงานหัตถกรรมจักสานที่ใช้วัสดุพื้นบ้านอาจช่วยให้เกิดความสะดวกรวดเร็วในการผลิต แต่จะเกิดความขัดตา ความไม่เข้ากันของวัสดุ อาจจะทำให้งานหัตถกรรมจักสานขาดคุณค่าทางความงาม เมื่อคุณค่าลดต่ำลง ราคาย่อมจะถูกกดด้วย เมื่อราคาและคุณค่าต่อยลง ก็จะทำให้การผลิตอย่างฟุ่มเฟือย อันเป็นการทำลายวัสดุและการใช้วัสดุอย่างไม่คุ้มค่า สุดท้ายก็จะเกิดการขาดแคลนวัสดุ

2.1.2 ด้านหน้าที่ประโยชน์ใช้สอย การพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสาน ควรระมัดระวังในการที่จะเปลี่ยนหน้าที่ของงานหัตถกรรมจักสานไปตามความต้องการของตลาด เพราะการประยุกต์ประโยชน์ใช้สอยให้เป็นไปตามความต้องการของตลาดนั้น อาจมีผลกระทบต่อการสร้างรูปแบบ ลวดลายเมื่อมีการส่งเสริมให้ผู้ผลิตได้มีการพัฒนารูปแบบตามความต้องการของตลาด แต่ขาดการศึกษาในเรื่องรูปทรง ลวดลาย โครงสร้างพื้นบ้านดั้งเดิมก็จะเป็นการทำลายคุณค่าด้วยการเปลี่ยนหน้าที่ใช้สอยอันเป็นผลจากการพัฒนาที่ไร้คุณภาพได้

2.1.3 ด้านเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น (Local Characteristics) เป็นอีกสิ่งหนึ่งที่มีมักจะได้รับผลกระทบจากการพัฒนาอย่างไม่ถูกวิธีมีการนำรูปแบบของงานหัตถกรรมจักสานภาคหนึ่ง ไปพัฒนาอีกภาคหนึ่งโดยไม่คำนึงถึงคุณค่าเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น เท่ากับเป็นการทำลายเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

การพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานจำเป็นต้องศึกษาวิเคราะห์ ทั้งด้านวัสดุ ประโยชน์ใช้สอย และความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น เพื่อหาแนวทางที่เป็นผลดีและเกิดประโยชน์ อย่างแท้จริงในการพัฒนา

2.2 กลยุทธ์สู่ความสำเร็จในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน

การพัฒนาและส่งเสริมงานผลิตภัณฑ์ชุมชน มีกลยุทธ์ต่าง ๆ ที่สามารถที่จะนำมา ประยุกต์ใช้ในการพัฒนา รูปแบบงานหัตถกรรมจักสาน (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2550 : ออนไลน์) สรุปได้ดังนี้

2.2.1 การเดินเข้างานแฟร์หรืองานแสดงสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้ได้เห็นอะไรที่ แปลกใหม่ สามารถนำมาเป็นแรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนา รูปแบบงานของ ตนเองได้

2.2.2 การนำ สินค้าของตัวเองให้ผู้เชี่ยวชาญช่วยวิเคราะห์หาแนวทาง ในการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ทำให้การแก้ไขปัญหาได้ตรงจุด สามารถมาขอคำแนะนำได้ที่ กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม กระทรวงอุตสาหกรรม กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์ รวมทั้งหน่วยงานเสริม เช่น มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชหรือภาคเอกชนอื่น ๆ

2.2.3 การเปลี่ยนสินค้าให้ฉีกตลาดออกไป โดยมีพื้นฐานการแก้ปัญหาไปที่วัตถุดิบที่ มีอยู่ เทคโนโลยีที่มีอยู่ เอาสามอย่างนี้มารวมกันเพื่อให้เป็นสินค้าใหม่ เช่น ถ้าเป็นผ้า ก็เป็นเสื้อผ้า ปลอกหมอน ผ้าปูโต๊ะ ไม่มีอะไรฉีกตลาดออกไป ไม่ใช่เอาผ้าไปแปรรูปอย่างเดียว แต่จะต้องเอาไป ผสมกับอย่างอื่นด้วย อย่างยัดผ้าเป็นหลักเท่านั้นหรือถ้าจะเป็นปลอกหมอน ก็อย่าเป็นปลอกหมอน เรียบๆ แต่จะต้องประยุกต์เพิ่มเติม แนวคิดหลักๆ ในการปรับเปลี่ยนสินค้าให้ฉีกตลาดออกไปอา จทำได้ดังนี้

2.2.3.1 การตัดหรือขจัดออกให้เกิดเป็นสินค้าใหม่ แต่สินค้านั้นยังทำหน้าที่ได้ เหมือนเดิม

2.2.3.2 การรวมโดยเอาสินค้าของตนเองไปรวมกับสินค้าอื่น

2.2.3.3 การย่อ การทำสินค้าให้มีขนาดเล็กลง

2.2.3.4 การขยาย ทำให้ใหญ่ขึ้น แล้วปรับเปลี่ยนรูปทรงด้วย

2.2.3.5 หลักการของจิ๊กซอว์ ตัดต่อเติม หรือแยกออกก็ยังทำงานได้

2.2.4 การปรับปรุงด้านบรรจุภัณฑ์ สินค้าบริษัทใหญ่ ๆ เกือบทุกบริษัทให้ ความสำคัญกับบรรจุภัณฑ์อย่างมาก สินค้าบางตัวแทบจะเรียกได้ว่าขายได้ เพราะบรรจุภัณฑ์เลย ที่เดียว และก็ต้องคำนึงถึงการลงทุนที่คุ้มค่าด้วย ดังนั้นควรเลือกรูปบรรจุภัณฑ์ที่เหมาะสม สามารถคุ้มครองตัวผลิตภัณฑ์ได้

2.2.5 การสร้างเอกลักษณ์ให้กับผลิตภัณฑ์ของตนเอง สินค้าขาดเอกลักษณ์ก็ทำให้ ความน่าสนใจลดลง ทางหนึ่งที่จะช่วยแก้ปัญหาได้คือภาครัฐต้องแก้ไขให้ตรงจุด เทคโนโลยีที่มีอยู่

ต้องสอดคล้องกับความต้องการด้วย โดยอาจจะขอความร่วมมือกับทางมหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นแหล่งความรู้ในการวิจัย เช่น ทำอย่างไรไม่ให้เสียกระจุยมีเชื้อราอาจจะต้องใช้สารที่ดีหรือเทคโนโลยีอื่นที่ทางมหาวิทยาลัยควรจะเป็นผู้ทำการวิจัยออกมา หรือจะเป็นการรวมตัวกันเพื่อวางแผนการวิจัย เพราะงานวิจัยเพื่อที่จะให้ได้มาซึ่งเทคโนโลยีที่ต้องการอาจจะต้องใช้เงินสูงมหาศาลและการรวมตัวกันแบบนี้ยังเป็นผลดีต่อระดับเศรษฐกิจของประเทศโดยรวมด้วย

2.2.6 การมีตราสินค้าเพื่อให้เกิดการยอมรับสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อันจะส่งผลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคและจะนำไปสู่ความภักดีต่อตราผลิตภัณฑ์ นั่นคือความสำเร็จสุดท้าย นอกจากนี้ ตราสินค้ายังทำให้เพิ่มยอดขาย เป็นตัวแบ่งตลาดผู้บริโภคด้วย เพราะสินค้าหลายชนิดผลิตจากบริษัทเดียวกัน แต่เจาะตลาดต่างกันเช่น ตลาดวัยรุ่น เด็ก ผู้ใหญ่เมื่อตลาดหนึ่งเสียไปก็ไม่ส่งผลเสียไปทั้งระบบสำหรับตราสินค้าที่ดี ควรง่ายต่อการออกเสียง จดจำ สามารถถ่ายทอดได้ง่าย และควรมีลักษณะเด่นเฉพาะซึ่งอาจจะเด่นด้วยสี สัน ควรจะมีความหมายที่ดีหากเป็นภาษาไทยต้องดูว่ามีความหมายแฝงหรือไม่หรือเมื่อออกเสียงอาจจะทำให้ความหมายหรือถ้อยคำผิดแผกไปหรืออาจจะแปลความหมายออกมาไม่ดี นอกจากนี้การใช้สำหรับผู้ที่ต้องการส่งสินค้าไปต่างประเทศ ต้องเทียบการออกเสียงของภาษาด้วยว่าเมื่อแปลความหมายออกมาแล้วสอดคล้องเข้าใจไปในทิศทางเดียวกันหรือไม่ หรือต้องระวังเรื่องการออกเสียง เพราะชาวต่างชาติไม่ถนัดกับการออกเสียงภาษาไทย

2.2.7 การเก็บข้อมูล ผู้ประกอบการต้องเก็บข้อมูลด้านความต้องการของลูกค้า ลูกค้าคือใคร จากนั้นดูตลาดช่องทางการจัดจำหน่าย จะทำอย่างไรให้สินค้าถึงมือลูกค้าอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ยังต้องเก็บข้อมูลของคู่แข่ง และแหล่งจำหน่ายสินค้าด้วย สำหรับผู้ประกอบการที่มีสินค้าอยู่แล้วแต่ไม่เคยเก็บข้อมูลเลย ต้องเริ่มจากการเก็บข้อมูลในเรื่องวัตถุดิบ ราคาต้นทุน ซัพพลายเออร์มีกี่ราย แต่ละรายขายสินค้าแตกต่างกันไปอย่างไร เปรียบเทียบคุณภาพของสินค้า รวมทั้งประวัติสถานที่ติดต่อ นอกจากนี้ข้อมูลของลูกค้าว่าลูกค้าเป็นใครมีคำสั่งซื้อในแต่ละครั้งเท่าใด เพื่อกระตุ้นการให้บริการ รวมทั้งข้อมูลทั้งที่อยู่และเบอร์โทรศัพท์เพื่อว่ามีสินค้าใหม่ๆจะได้แจ้งให้ลูกค้าได้ทราบด้วยการส่งแผ่นพับ ใบปลิว แค็ตตาล็อก เป็นการกระตุ้นความสนใจให้เกิดขึ้น หรือในช่วงเทศกาลสำคัญ วันสำคัญ การส่งบัตรอวยพร เพื่อให้ลูกค้าเกิดความประทับใจ และเป็นลูกค้าประจำอีกด้วย

จากงานเมืองแห่งภูมิปัญญาไทย (OTOP CITY) ครั้งที่ 2 ธันวาคม 2547 พิสูจน์ให้เห็นได้ในระดับหนึ่งว่า สินค้าจากท้องถิ่นทั่วประเทศของไทย หรือสินค้าในระดับชาวบ้านได้พัฒนาไปมาก บางรายทำได้ดีขนาดส่งออกขายยังต่างประเทศได้ บางรายมีความเป็นมืออาชีพที่อยู่แล้ว ได้รับการประชาสัมพันธ์อีกนิดหน่อยก็ไปได้สวย ในขณะที่บางรายยังอยู่ในช่วงเริ่มต้นก็ยังคงต้องพัฒนาปรับเปลี่ยนกันต่อไป การตลาดในหลายๆ ด้านล้วนเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกัน และจะต้องพัฒนาไปพร้อมๆ กัน มิใช่ว่า ทำตัวผลิตภัณฑ์ดีเลิศ แต่ขาดในด้านอื่นๆ ก็ยังขายไม่ได้ หรือออกแบบบรรจุภัณฑ์สวยงาม แต่ไม่มีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ช่องทางการจำหน่ายไม่ตรงกลุ่มก็ไม่ว่าจะประสบความสำเร็จ (กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. 2550: ออนไลน์)

ในปัจจุบัน ภาครัฐได้เข้ามามีส่วนในการส่งเสริมการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ชุมชน นั่นคือ การเสริมสร้างความรู้และทักษะ รวมทั้งความช่วยเหลือในด้านการตลาด ควบคู่ไปกับการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีคุณภาพ ที่ผ่านมามีปัญหาที่สำคัญของการผลิตในระดับชาวบ้านก็คือด้านการตลาด กล่าวคือ ชาวบ้านทำแล้วไม่รู้จะไปขายที่ไหน ขายให้ใคร จึงเป็นที่มาของปัญหาแต่เริ่มแรกคือการผลิตโดยขาดทิศทางการตลาด กลุ่มเป้าหมาย ไม่ชัดเจน การตั้งราคา รูปแบบผลิตภัณฑ์ ช่องทางการจำหน่าย ไปจนถึงการบรรจุหีบห่อ เพราะสิ่งเหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกันอย่างเหนียวแน่น ข้อมูลเกี่ยวกับกลยุทธ์ต่างๆ จึงสามารถที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในครั้งนี้อย่างมีประสิทธิภาพร่วมกับกรวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร ได้กล่าวถึง ทฤษฎีการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไว้ในหนังสือ หลักการและแนวคิดในการออกแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้

การออกแบบ คือกิจกรรมการแก้ปัญหาเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายหรือจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ เป็นการกระทำของมนุษย์ ด้วยจุดประสงค์ที่ต้องการแจ้งผลเป็นสิ่งใหม่ ๆ มีทั้งที่ออกแบบสร้างขึ้นใหม่ให้แตกต่างจากของเดิมหรือปรับปรุงตกแต่งของเดิม ความสำคัญของการออกแบบเป็นขั้นตอนเบื้องต้นที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ประสบผลสำเร็จในตลาดและตรงตามเป้าหมาย งานออกแบบ คือสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นโดยการเลือกเอาองค์ประกอบมาจัดเรียงให้เกิดเป็นรูปทรงใหม่ ที่สามารถสนองความต้องการตามจุดประสงค์ของผู้สร้างและสามารถผลิตได้ด้วยวัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่มีอยู่ในขณะนี้ เนื่องจากความต้องการมีมากกว่าปัจจัยการดำรงชีวิตพื้นฐาน 4 ประการ จนเป็นแรงผลักดันให้มนุษย์พยายามทำการออกแบบ และสร้างสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เพิ่มขึ้นเพื่อสนองความต้องการทางด้านร่างกายและจิตใจที่มีอยู่ไม่สิ้นสุด จากลักษณะงานที่เรียบง่าย ค่อยๆ เพิ่มความซับซ้อนเกี่ยวพันกันยิ่งขึ้นระหว่างสิ่งของต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และระหว่างสิ่งของกับสภาพรอบตัว โดยมีผลมาจากการดำรงชีวิตและวิทยาการทางเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา (วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. 2548: 15)

ส่วนของขอบเขตของงานออกแบบผลิตภัณฑ์นั้นวัชรินทร์ จรุงจิตสุนทรได้แบ่งออกเป็นผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handicrafts) และผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม (Industrial Products) ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเฉพาะในส่วนของผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยมีเนื้อหาข้อมูลดังนี้

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรม (Handy crafts) ผู้ออกแบบและผู้ผลิตมักเป็นคนเดียวกัน และได้สัมผัสกับผลิตภัณฑ์นั้นตั้งแต่เริ่มต้นจนสำเร็จ มักสอดคล้องอารมณ์ความรู้สึกนึกคิดส่วนตัวเข้าไปในผลงานที่ทำด้วย จุดประสงค์ดั้งเดิมทำขึ้นเพื่อความจำเป็นในการดำรงชีวิต เส้นห์ของผลิตภัณฑ์ประเภทนี้อยู่ที่ความไม่เหมือนกันในรายละเอียดของผลงานแต่ละชิ้น เป็นงานประดิษฐ์ที่ละเอียดอ่อนที่เครื่องจักรทำได้ยาก

3.1 องค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ดึงดูด

- 3.1.1 คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรมมีเอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่น
- 3.1.2 วัสดุและกรรมวิธีการผลิตของท้องถิ่น ผลิตได้จริง ใช้สอยดีเหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น
- 3.1.3 ความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา
- 3.1.4 สะดวกต่อการพกพาขณะเดินทาง ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อยากต่อการชำรุดเสียหาย
- 3.1.5 ราคาที่ซื้อได้ โดยการตัดสินใจน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก

3.2 คุณประโยชน์ของการออกแบบผลิตภัณฑ์

- 3.2.1 ปรับปรุงภาพลักษณ์ขององค์กร ให้เกิดความแตกต่างจากคู่แข่ง สะดุดตา และง่ายต่อการจดจำ
- 3.2.2 สร้างเอกลักษณ์สินค้า ให้เกิดสัมผัสและการรับรู้ที่ดีต่อองค์กรผ่านการใช้ผลิตภัณฑ์
- 3.2.3 รูปลักษณ์ผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ และส่วนอื่นที่เกี่ยวกับการออกแบบ สามารถสื่อสารกับลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ
- 3.2.4 พัฒนาผลิตภัณฑ์เดิม ให้เกิดประโยชน์ใช้สอยที่ดีขึ้นทั้งทางกายภาพและทางจิตใจ
- 3.2.5 เพิ่มคุณค่าผลิตภัณฑ์ให้สูงขึ้นเพื่อนำไปสู่การเพิ่มราคาสินค้าได้
- 3.2.6 ลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร เช่น ออกแบบให้ผลิตง่าย ลดขั้นตอน เลือกใช้วัสดุภายในประเทศ
- 3.2.7 ขยายตลาดสินค้า เช่น สร้างผลิตภัณฑ์ที่สนองประโยชน์ใช้สอยใหม่ สร้างความต้องการใหม่ สร้างตลาดกลุ่มเป้าหมายใหม่

3.3 คุณสมบัติของผลิตภัณฑ์ที่ดี

- 3.3.1 ความแปลกใหม่ (Innovative) เป็นผลิตภัณฑ์ที่ไม่ซ้ำซากมีการนำเสนอความแปลกใหม่ ในด้านต่าง ๆ เช่น ประโยชน์ใช้สอยที่ต่างจากเดิม รูปแบบใหม่ วัสดุใหม่ หรืออื่นๆ ที่เหมาะสมกับสภาพความต้องการของผู้บริโภคในตลาดนั้น
- 3.3.2 มีที่มา (Story) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีประวัติ มีที่มาหรือเล่าเรื่องได้ไม่ว่าจะเป็นตัวกำเนิด ความคิดรวบยอดของการออกแบบให้ผู้บริโภคทราบเรื่องราวเหล่านั้นได้ เช่นนาฬิกาของประเทศสวิสเซอร์แลนด์ กล่าวถึงต้นกำเนิดมาจากงานช่างฝีมือในหมู่บ้านที่เก่าแก่หมู่บ้านหนึ่งที่มีการสืบทอดกันต่อๆ จนถึงปัจจุบัน เป็นต้น
- 3.3.3 ระยะเวลาเหมาะสม (Timing) การนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดนั้นเหมาะสมตามฤดูกาล หรือตามความจำเป็น หรือเหมาะสมกับความต้องการของผู้บริโภคในช่วงเวลานั้น ๆ เช่น ผลิตภัณฑ์เสื้อกันฝนหรือร่ม ก็ควรจะออกสู่ตลาดช่วงฤดูฝน ผลิตภัณฑ์เสื้อผ้าชุดนักเรียนก็ควรออกสู่ตลาดช่วงฤดูภาคก่อนเปิดภาคเรียน เป็นต้น
- 3.3.4 ราคาพอสมควร (Price) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีราคาขายเหมาะสมกับกำลังซื้อของผู้บริโภคในตลาดนั้น โดยอาศัยการศึกษาวิจัยกลุ่มผู้บริโภคให้ได้ข้อมูลก่อนทำการออกแบบและผลิต
- 3.3.5 มีข้อมูลข่าวสาร (Information) ข้อมูลข่าวสารของตัวผลิตภัณฑ์ควรจะสื่อให้ผู้บริโภคได้ทราบและเข้าใจอย่างถูกต้องในด้านประโยชน์และวิธีการใช้งาน เป็นการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีแก่องค์กรและผลิตภัณฑ์
- 3.3.6 เป็นที่ยอมรับ (Regional Acceptance) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องเป็นที่ยอมรับของสังคมหรือกลุ่มสังคมเป้าหมาย ไม่เป็นสิ่งที่ทำให้เสื่อมเสียหรือขัดต่อขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม หรือศาสนา
- 3.3.7 มีอายุการใช้งาน (Life Cycle) ผลิตภัณฑ์นั้นจะต้องมีความแข็งแรง คงทนต่อสภาพของการใช้งาน หรือมีอายุการใช้งานที่เหมาะสมกับลักษณะของผลิตภัณฑ์และราคาที่จำหน่าย (วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. 2548: 16)

การพัฒนา รูปแบบงานหัตถกรรมจักสานในประเทศไทยจะมีแนวโน้มในการพัฒนาสูงขึ้น แต่สิ่งหนึ่งที่ยังคงน่าเป็นห่วงก็คือ เอกลักษณะและลักษณะเฉพาะถิ่นของงานหัตถกรรมจักสานกำลัง ถูกทำลายด้วยระบบการค้า และการประยุกต์หน้าที่ใช้สอย ซึ่งโดยส่วนใหญ่ในปัจจุบันมักจะ คำนึงถึงความต้องการทางด้านของการตลาดเป็นหลัก ดังนั้น ผู้วิจัยจะนำทฤษฎีการออกแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไปประยุกต์ใช้ ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบงาน หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4. การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สังคมไทยในปัจจุบันมีความสลับซับซ้อนมากขึ้นเป็นผลมาจากกระบวนการพัฒนาที่มุ่ง ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและความทันสมัยเป็นหลัก ทำให้คนไทย ชุมชนไทยและสังคมไทย ต้องปรับตัวทั้งในแง่ของการสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่มคนในท้องถิ่นและในแง่ของการแสวงหา องค์ความรู้ที่สนองต่อการปรับตัวโดยตรง สิทธิธัญ ประพุทธนิติศาสตร์ ได้กล่าวถึง กระบวนการเรียนรู้ที่นำไปสู่การแก้ปัญหาแบบยั่งยืนไว้ว่า การให้ผู้ที่อยู่กับปัญหาได้มีศักยภาพใน การแก้ปัญหาเพิ่มขึ้นโดยการร่วมมือกันระหว่างผู้ที่อยู่กับปัญหากับนักพัฒนาและนักวิชาการ จะต้องใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง ทำให้ปัญหาได้รับการแก้ ไขให้ถูกจุดและต่อเนื่อง ทำให้ผู้ที่มีส่วนร่วมในแต่ละฝ่ายได้ประโยชน์ ซึ่งได้แก่ การใช้ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (สิทธิธัญ ประพุทธนิติศาสตร์. 2547: 7) โดยกระบวนการแก้ปัญหาที่จะหาหนทางสู่การปฏิบัติการเพื่อให้เกิดการพัฒนาหรือการ แก้ปัญหาในชุมชนต่างๆ อย่างแท้จริงและเป็นรูปธรรม มี ลักษณะ สำคัญ คือ การพัฒนาขีด ความสามารถของคนในชุมชนโดยการให้คนที่อยู่กับปัญหา เรียนรู้กระบวนการ “คิดไป ทำไป” อย่างเป็นระบบมากขึ้น น่าจะเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนมากกว่าความพยายามที่จะฝืนธรรมชาติ แก้ปัญหาได้ปัญหาหนึ่งให้หมดสิ้นโดยสมบูรณ์ในกรอบคิดใดกรอบคิดหนึ่ง และกระบวนการแต่ละ ขั้นตอนมีลักษณะที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน (สิทธิธัญ ประพุทธนิติศาสตร์. 2547 : 12-13) การ แก้ปัญหาด้วยการปฏิบัติอย่างเป็นระบบ จะทำให้คนที่อยู่ในชุมชนมีความเข้มแข็งในการวิเคราะห์ ปัญหาอย่างเป็นระบบและนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน

4.1 ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้ให้ความหมายของ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วน ร่วมไว้ว่า เป็นการรวมทั้งการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการเข้าด้วยกัน เป็นการ วิจัยที่ศึกษาชุมชน โดยเน้นการวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตาม แผน และติดตามผลประเมินผล การดำเนินการวิจัยทุกขั้นตอน ชาวบ้าน ประชาชน หรือสมาชิก ของชุมชนนั้นๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย (ชอบ เข้มกัลด์และโกวิทย์ พวงงาม. 254 7: 2; อ้างอิงจาก กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538: 8-9)

กมล สุตประเสริฐ ได้ให้ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า คือ การวิจัยค้นคว้าและหาความรู้ตามหลักการของการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์ โดยมีวัตถุประสงค์ที่มุ่งไปที่การแก้ปัญหาในการพัฒนาและเป็นการวิจัยที่ดำเนินไปด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชน ผู้ร่วมงาน รวมทั้งกระบวนการวิจัยและการมีหุ้นส่วนใช้ประโยชน์ของการวิจัย (กมล สุตประเสริฐ. 2540: 8)

ชอบ เข้มกมัดและโกวิทย์ พวงงาม ได้ให้ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การวิจัยเพื่อการพัฒนาที่รวมการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการเข้าด้วยกันและเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยนักวิจัย ชุมชนและแกนนำชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การศึกษาชุมชน การวิเคราะห์ปัญหา การหาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ตลอดจนการดำเนินงานและติดตามผล เพื่อผลของการวิจัยนำไปสู่การปฏิบัติจริงในการพัฒนา (ชอบ เข้มกมัดและโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 3)

ธีรวุฒิ เอกะกุล ได้ให้ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมว่า หมายถึง การศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือเพื่อพัฒนาส่งเสริมสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้ดีขึ้น ด้วยการให้นักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ร่วมมือร่วมใจดำเนินการวิจัยร่วมกันทุกขั้นตอน โดยใช้หลักความเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินงานและนำผลการปฏิบัติการมาใช้ในการปรับปรุงแก้ไข หรือพัฒนาสิ่งหนึ่งสิ่งใดในพื้นที่การวิจัยให้ดียิ่งขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพ (ธีรวุฒิ เอกะกุล. 2551: 67)

พันธุ์ทิพย์ รามสูต ได้ให้ความหมายไว้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็น รูปแบบของการวิจัยที่ประชาชนผู้ที่เคยเป็นประชากรผู้ถูกวิจัย กลับบทบาทเปลี่ยนเป็นผู้ร่วมในการกระทำการวิจัยนั่นเอง โดยมีส่วนร่วมตลอดการวิจัย ... จนกระทั่งการกระจายความรู้ที่ได้จากการวิจัยสู่การลงมือปฏิบัติ (พันธุ์ทิพย์ รามสูต. 2540: 31)

วัฒนา บันเทิงสุข ได้ให้ความหมายไว้ว่าการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ต้องมี เหตุการณ์ร่วม 4 ประการด้วยกัน คือ การมีส่วนร่วมของชุมชนในทุกขั้นตอน มีกระบวนการเรียนรู้เกิดขึ้น มีการปฏิบัติการให้เห็นจริง และมีการประเมินร่วมด้วยเป็นระยะๆ ซึ่งในวิธีการวิจัยแต่ละแบบการมีส่วนร่วมก็ต้องอาศัยเทคนิควิธีการเฉพาะในการดำเนินการวิจัย (วัฒนา บันเทิงสุข. 2546: 28)

สรุปได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม หมายถึง การศึกษาค้นคว้าเพื่อการพัฒนาหรือแก้ปัญหาในชุมชน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทุกขั้นตอน และมีขั้นตอนการดำเนินการที่สำคัญ คือ ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล และนำผลที่ได้จากการดำเนินการวิจัยไปสู่การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาในชุมชนโดยสมาชิกในชุมชนนั้น

4.2 แนวทางในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเกิดขึ้นเมื่อประมาณกลางปี ค.ศ. 1970 ซึ่งมีแนวคิดใกล้เคียงกับการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action research) ที่เริ่มมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1940 และมีส่วนคล้ายกับการพัฒนาชุมชนที่มีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 1920 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้หลอมรวมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory research) และการวิจัยปฏิบัติการเข้าด้วยกัน (Action research) (นิพนธ์ เสือก้อน. 2545: 80; อ้างอิงจาก อมรวิรัช นาคทรพร และดวงแก้ว จันทร์สระแก้ว. 2541: 2) ดังนั้นแนวทางในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงอยู่บนฐานของแนวคิดการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยปฏิบัติการ แต่ละแนวคิดมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.1 การวิจัยแบบมีส่วนร่วม

พันธู์ทิพย์ รามสูตร ได้กล่าวถึงการวิจัยแบบมีส่วนร่วมไว้ ดังนี้

การวิจัยแบบมีส่วนร่วม เป็นกลวิธีที่สนับสนุนความพยายามของบุคคลและกลุ่มบุคคลที่จะจัดการเอา รัดเอาเปรียบ โดยแสดงบทบาทของผู้ปลดปล่อยกระบวนการเรียนรู้ ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาให้ เกิดความเข้าใจในปัญหาสังคมอย่างจริงจังเพื่อเอาชนะปัญหาเหล่านั้น เป็นปฏิสัมพันธ์แบบ ประชาธิปไตยระหว่างผู้ที่ร่วมอยู่ในการวิจัยทุกฝ่าย คือผู้วิจัยภายนอกกับเป้าหมายซึ่งเป็นนักวิจัย ภายใน โดยมีกระบวนการวิจัยอย่างมีส่วนร่วมโดยสรุป ดังนี้

1. การค้นหาปัญหา/ความต้องการร่วมกันโดยความร่วมมือของผู้วิจัยตลอดกระบวนการ
2. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถานการณ์ ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย และพัฒนาความ เข้าใจปัญหาและปัจจัยที่เป็นสาเหตุที่เกี่ยวข้องทั้งในแง่สังคม วัฒนธรรมร่วมกัน
3. การปฏิบัติการระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในกระบวนการวิจัย (พันธู์ทิพย์ รามสูตร. 2540: 2)

ความพยายามในการแก้ไขปัญหาและเปลี่ยนแปลงชุมชนโดยการหยิบยื่นความปรารถนา ดี เมตตาจิตและทรัพยากรอื่นใดจากคนภายนอกชุมชนเพียงลำพังนั้น ไม่เคยประสบความสำเร็จที่ ยั่งยืนถาวร การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนจะบังเกิดผลได้เมื่อมีการเรียนรู้ร่วมกันจากการ กระทำทั้งนักพัฒนาและสมาชิกในชุมชนนั้น ๆ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมจึงกลายเป็นกระแสหลักใน การพัฒนาสังคมของทุกประเทศ (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545: 112) ที่ผ่านมา แนวคิดการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นที่ยอมรับและกลายเป็นเงื่อนไขที่จำเป็น แต่ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมก็ถูกเชื่อมโยงไปสู่การปฏิบัติมากขึ้น จึงได้มีการวิจัยปฏิบัติการที่พยายาม มุ่งหาความรู้ภาคปฏิบัติโดยบทบาทหลักยังเป็นของนักวิจัย การวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นการที่ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย เป็นวิธีการที่เหมาะสมกับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ให้ ชาวบ้านเป็นนักวิจัย โดยมีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไข ปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ (สิทธิธัญ ประพุทธนิติศาสตร์. 2547: 20-21)

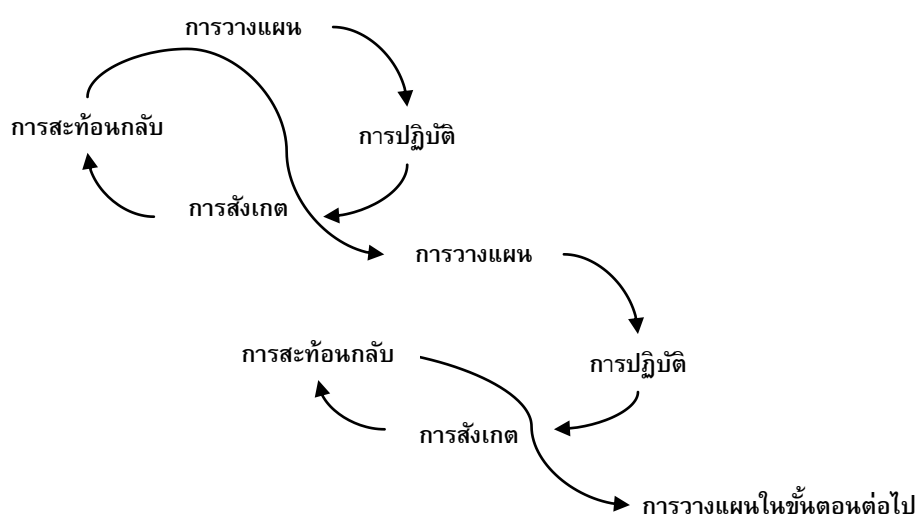
4.2.2 การวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการมีผู้เรียกเป็นอย่างอื่นอีก เช่น การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยดำเนินการ หรือการวิจัยในชั้นเรียน ซีรุคัม เอเคกุล ให้ความหมายการวิจัยปฏิบัติการไว้ว่า การรวบรวมหรือการแสวงหาข้อเท็จจริง โดยใช้ขั้นตอนกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อสรุปอันนำไปสู่การแก้ปัญหาที่เผชิญอยู่ ทั้งทางด้านประสิทธิภาพและประสิทธิผลของงานในขอบข่ายที่รับผิดชอบ โดยผู้วิจัยจะมีการปรับปรุงแก้ไขและดำเนินการซ้ำๆหลายครั้ง จนกระทั่งผลการปฏิบัติการนั้นบรรลุจุดประสงค์หรือแก้ปัญหาที่ประสบอยู่ได้สำเร็จ (ซีรุคัม เอเคกุล. 25 51: 5) เป็นการสะท้อนของการสอบหาข้อเท็จจริงด้วยตนเองโดยมุ่งเน้นการดำเนินงานด้วยการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีลักษณะของเหตุผลและหลักแห่งความชอบธรรม โดยที่

1. บุคคลที่เกี่ยวข้องเหล่านั้นจะต้องเป็นผู้ปฏิบัติ
2. บุคคลที่เกี่ยวข้องมีความรู้ในเรื่องที่ปฏิบัติ
3. เหตุการณ์หรือสถานการณ์ที่ทำการวิจัยนั้นมีความเป็นไปได้ที่จะประสบความสำเร็จ (นิพนธ์ เสือก้อน. 2545: 81)

ความสำเร็จ (นิพนธ์ เสือก้อน. 2545: 81)

จากการศึกษาถึงกระบวนการวิจัยปฏิบัติการจากซีรุคัม เอเคกุล และงานวิจัยของนิพนธ์ เสือก้อน ถึงแนวคิดของ เคิร์ท เลวิน ที่ใช้เป็นเครื่องมือในการวิจัยปฏิบัติการเพื่อศึกษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มคนที่พบว่าวิธีนี้จะช่วยให้กลุ่มคนเหล่านั้นค้นหาวิธีที่ดีที่สุดในการดำเนินชีวิต พื้นฐานความคิดนี้ใช้หลักการมีส่วนร่วมและความร่วมมือที่เป็นประชาธิปไตย ซึ่งมีลักษณะเป็นบันไดเวียนต่อเนื่องกันเป็นขั้นๆ แต่ละขั้นมี 4 ช่วง ได้แก่ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Acting) การสังเกต (Observing) การสะท้อนกลับ (Reflecting) (ซีรุคัม เอเคกุล. 2551: 35; นิพนธ์ เสือก้อน. 2545: 82) สรุปเป็นภาพประกอบ ดังนี้

ภาพประกอบ 2 ความเชื่อมโยงของช่วงการปฏิบัติในแต่ละขั้นตามแนวคิดของเลวิน

ช่วงที่	1 การวางแผน การคิดล่วงหน้าถึงวิธีการที่จะแก้ปัญหาหรือพัฒนางาน
ช่วงที่	2 การปฏิบัติ การลงมือดำเนินงานตามวิธีการที่ได้วางแผนไว้
ช่วงที่	3 การสังเกต การสังเกตผลของการดำเนินงานที่ได้ลงมือปฏิบัติ
ช่วงที่	4 การสะท้อนกลับ เป็นการประมวลผลที่ได้จากการสังเกตจนได้ข้อสรุปที่ชัดเจน
เมื่อสำเร็จขั้นที่	1 ให้ปฏิบัติขั้นที่ 2 โดยเริ่มดำเนินงานในช่วงที่ 1,2,3 และ 4 ...เป็นเช่นนี้

ต่อเนื่องจนเสร็จกระบวนการวิจัย เหมือนขั้นบันไดเวียน (นิพนธ์ เสือก้อน. 2545: 83)

จุดเด่นของการวิจัยปฏิบัติการของเลวิน

การวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของเลวิน มีจุดเด่นที่สำคัญ ดังนี้

1. เป็นลักษณะการศึกษาซ้ำ ๆ ทำให้ได้คำตอบที่คงที่แน่นอน เชื่อถือได้
2. มีการวางแผน เตรียมการดำเนินงานก่อนลงมือปฏิบัติจริง
3. ในระหว่างการปฏิบัติจะใช้การสังเกตประกอบการพิจารณา
4. มีการสะท้อนข้อมูลกลับเพื่อปรับปรุงแก้ไขสิ่งที่ดำเนินการไปแล้ว
5. การปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขใด ๆ จะดำเนินการปรับเปลี่ยนที่แผนการดำเนินงาน
6. เหมาะกับการปรับเปลี่ยน ปรับปรุงหรือแก้ไขแต่ละประเด็น แต่ละปัญหา หรือแต่ละเรื่อง เมื่อแก้ไขปรับปรุงปรับเปลี่ยนได้แล้ว จึงจะเริ่มดำเนินการแก้ไข ในประเด็นอื่นต่อไปได้
7. ผู้ปฏิบัติการเป็นบุคคลที่มีความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่ทำการวิจัยอย่างแท้จริง (ธีรวุฒิ เอกะกุล. 2551: 37)

จุดบกพร่องของการวิจัยปฏิบัติการของเลวิน

การวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของเลวิน มีจุดบกพร่องที่สำคัญ ดังนี้

1. ใช้เวลานานในการดำเนินงานแต่ละประเด็น แต่ละปัญหา รวมทั้งต้องทำซ้ำจนกว่าจะได้คำตอบที่คงที่แน่นอน จึงเริ่มปฏิบัติการในวงจรใหม่ต่อไปได้
2. การแก้ไขใด ๆ จะกระทำได้เฉพาะขั้นตอนการวางแผนเท่านั้น ไม่สามารถปรับเปลี่ยนหรือแก้ไขที่ขั้นตอนปฏิบัติการ
3. ความลำเอียงของผู้ปฏิบัติการมีมากเนื่องจากใช้การสังเกตประกอบการพิจารณา โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าผู้ปฏิบัติการสังเกตไม่ครอบคลุมหรือไม่ชัดเจนมากพอ อาจทำให้การสรุปผลผิดพลาดได้
4. การสะท้อนกลับของการดำเนินงาน จะสะท้อนกลับได้ต่อเมื่อดำเนินการปฏิบัติเสร็จสิ้นแล้ว แต่ไม่สามารถสะท้อนกลับในขั้นตอนการวางแผน
5. วงจรการดำเนินงานเป็นลักษณะเดินหน้าตลอด จะทำซ้ำต่อเมื่อต้องการยืนยันคำตอบหรือเมื่อเกิดข้อผิดพลาด ทำให้ไม่มีการตรวจสอบสองทางในการดำเนินงาน มีเพียงการตรวจสอบทางเดียวเท่านั้น
6. ปัญหาทางการศึกษา หรือปัญหาในชั้นเรียนไม่ได้เกิดขึ้นที่ละปัญหาหรือแยกขาดจากกัน เมื่อแก้ปัญหาหนึ่งได้ จึงจะเริ่มแก้ไขปัญหาลงไป ซึ่งกว่าจะดำเนินการแต่ละประเด็นให้เสร็จสิ้นย่อมเสียเวลาอย่างมาก อาจทำให้ปัญหาหรือการแก้ไขไม่ทันการณ์ได้

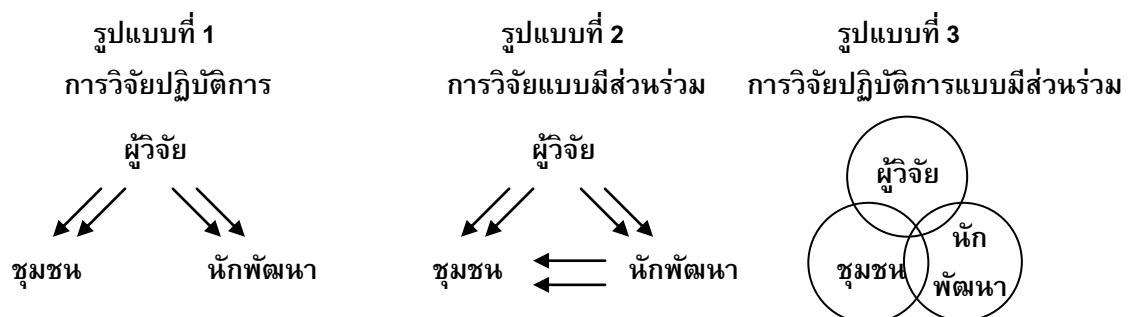
7. ผู้ปฏิบัติการที่ไม่มีความอดทนหรือไม่มีความมุ่งมั่นมากพออาจจะดำเนินการวิจัยปฏิบัติการไม่เสร็จสมบูรณ์ อาจจะทิ้งการดำเนินการวิจัย หรือดำเนินการวิจัยเพียงวงจรเดียวไม่เดินซ้ำเพื่อยืนยันคำตอบ (ธีรวิทย์ เอกะกุล. 2551: 37-38)

ดังนั้นการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงเป็นการรวมจุดเด่นของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม และการวิจัยเชิงปฏิบัติการเข้าด้วยกัน เป็นการวิจัยเพื่อศึกษาชุมชนโดย มีขั้นตอน ดังนี้

1. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
2. ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา
3. วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา
4. ปฏิบัติตามแผน
5. ติดตามและประเมินผล

ทั้งนี้ในการวิจัยทุกขั้นตอน สมาชิกของชุมชนนั้น ๆ จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมด้วย จากการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยปฏิบัติการในรูปแบบแนวคิดของเลวิน ซึ่งมีลักษณะเป็นบันไดเวียน ดังนี้ เริ่มต้นจากการวางแผน ไปสู่การปฏิบัติ การสังเกตและการสะท้อนกลับ มีการทำวิจัยซ้ำจนกว่าจะได้คำตอบที่คงที่และแน่นอน เหมาะกับปัญหาการวิจัยที่ไม่ซับซ้อน รวมทั้งมีการสะท้อนกลับของข้อมูลเพื่อการปรับปรุงได้แนวทางที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในครั้งนี้

การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยปฏิบัติการนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือ การวิจัยแบบมีส่วนร่วมนั้นเป็นการศึกษาชุมชน โดยสมาชิกของชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูล รวมทั้งเป็นผู้ร่วมวิจัยด้วยแต่ไม่มีการปฏิบัติใดๆและไม่มีการนำไปประยุกต์แก้ปัญหา (ชอบ เข้มกลัด ;และโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 5) สำหรับการวิจัยปฏิบัติการ เป็นการวิจัยแบบดั้งเดิมที่เน้นผู้วิจัยเป็นศูนย์กลางของการวิจัย โดยผู้วิจัยจะเลือกหรือกำหนดกิจกรรมขึ้นมา ซึ่งผู้วิจัยจะคิดว่าดีและเหมาะสมแล้วมาทดลองปฏิบัติการ ตลอดจนควบคุมแนวทางปฏิบัติ ซึ่งการวิจัยปฏิบัติการนี้อาจจะมีส่วนร่วมหรือไม่มีส่วนร่วมก็ได้ (ชอบ เข้มกลัด ;และโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 5; อ้างอิงจาก กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538: 8) การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและการวิจัยปฏิบัติการจึงมีลักษณะบางอย่างที่ทำให้การวิจัยนั้นขาดความสมบูรณ์ในตัวเอง จึงนำไปสู่การปรับปรุงพัฒนารูปแบบการวิจัยในแนวใหม่ คือ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภาพประกอบ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างผู้วิจัย นักพัฒนาและชุมชนสำหรับการวิจัย 3 รูปแบบ

ตาราง 1 ความแตกต่างของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม การวิจัยปฏิบัติการและการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ประเด็น	การวิจัยแบบมีส่วนร่วม	การวิจัยปฏิบัติการ	การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
1.ปัญหาในการวิจัย	เป็นปัญหาที่นักวิจัยได้ประสบด้วยตนเองหรือเตรียมไว้แล้วให้ชุมชนมีส่วนร่วม	เป็นปัญหาที่นักวิจัยได้ประสบด้วยตนเองหรือเตรียมไว้แล้วหรือมีความสนใจ	เป็นปัญหาที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมกันคิด ร่วมกันพิจารณาร่วมกับนักวิจัย
2.สภาพปัญหาในการวิจัย	เหมาะสมกับโครงการวิจัยประเภทประยุกต์ให้กลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิจัย	เหมาะกับการแก้ไขปัญหาในองค์กรหรือหน่วยงาน เพื่อปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน	เหมาะกับการแก้ไขปัญหาในชุมชนหรือหน่วยงานหนึ่งในสังคม
3.นักวิจัย	ผู้เตรียมการหรือผู้มีความชำนาญการและเป็นผู้มีส่วนร่วม	ผู้เตรียมการหรือผู้มีความชำนาญการ	ผู้ให้คำแนะนำหรือผู้อำนวยการความสะดวก
6.กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย	มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ช่วยวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนช่วยหาวิธีแก้ไขปัญหาหรือส่งเสริมกิจกรรมนั้นๆ	มีหน้าที่ปฏิบัติตามสิ่งที่นักวิจัยกำหนดเอาไว้	มีหน้าที่ร่วมทำวิจัยกับนักวิจัยทุกขั้นตอนของการวิจัย
5.หลักการการศึกษา	หลักการมีส่วนร่วม	หลักการเป็นผู้ตามที่ดี	หลักประชาธิปไตย
6.กระบวนการวิจัย	ใช้รูปแบบการวิจัยตามวงจรการปฏิบัติการที่นักวิจัยกำหนดและให้กลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วม	ใช้รูปแบบการวิจัยตามวงจรการปฏิบัติการที่นักวิจัยกำหนดให้	ใช้รูปแบบการวิจัยตามวงจรการปฏิบัติการที่นักวิจัย กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยร่วมกันพิจารณา
7.บทบาท	นักวิจัยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้มีส่วนร่วม	นักวิจัยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ	กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเป็นผู้มีบทบาทสำคัญ

4.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4.3.1 เพื่อเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามาร่วมกันศึกษาค้นคว้าหาข้อมูลตลอดจนประเด็นปัญหาและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาของชุมชนของตน

4.3.2 เพื่อให้ได้ข้อมูลความจริงที่เป็นจริงและแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมหรือมีความพอดีกับสภาพบริบทชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ เพราะรู้จักสภาพท้องถิ่นของตนดีกว่าบุคคลจากภายนอก

4.3.3 เพื่อให้มีการรับผิดชอบร่วมกัน เรียนรู้ไปด้วยกันและแก้ปัญหาไปด้วยกัน (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545: 239)

4.4 หลักการของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่เกิดจากภูมิปัญญาของชุมชนเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต ผู้ร่วมวิจัยจึงต้องให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิปัญญาของชุมชน ยอมรับว่าชุมชนมีความรู้และมีการสร้างความรู้ของตนเอง ควรส่งเสริมให้ชุมชนสามารถวิเคราะห์ปัญหาตลอดจนแสวงหาแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน (มะลิ วิมาน. 2547: 52) การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งเป็นกิจกรรมที่มีลักษณะ 3 ประการที่เชื่อมโยงเข้าด้วยกันอย่างผสมผสานกลมกลืน คือ

1. เป็นการค้นคว้าวิจัยเพื่อให้ได้คำตอบที่จำเป็น เช่น ข้อมูลความจริง ปัญหาเชิงพัฒนาที่จะต้องแก้ไข สมมุติฐานสำหรับการทดสอบต่อไป แผนการดำเนินงานสำหรับการพัฒนาและการติดตามผลการพัฒนาแก้ไขปัญหา
2. การมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นทั้งผู้ร่วมดำเนินการวิจัยและผู้ได้รับผลของการวิจัย
3. เป็นการปฏิบัติการในการดำเนินชีวิตจริง กล่าวคือ ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัยจะต้องเอาการดำเนินชีวิตที่ตนกระทำอยู่เป็นปกติธรรมดามาเป็น “เดิมพัน” และจะเป็นผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียในกิจกรรมนี้ (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวง ศึกษาธิการ และสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545: 238)

ชอบ เข้มกัลดและโกวิทย์ พวงงาม กล่าวถึงหลักการสำคัญสำหรับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของ Tondon ไว้ดังนี้

1. ให้ความสำคัญและเคารพต่อภูมิปัญญาของชาวบ้าน ยอมรับว่าความรู้พื้นบ้านตลอดจนการสร้างความรู้และกำเนิดความรู้ในวิธีอื่นที่แตกต่างไปจากของนักวิชาการ ยังเป็นสิ่งที่ปฏิบัติและยอมรับกันเพื่อเป็นหนทางแก้ปัญหาในการดำรงชีวิตของเขา
2. ปรับปรุงความสามารถและศักยภาพของชุมชนด้วยการส่งเสริม ยกกระตบและพัฒนาความเชื่อมั่นในตนเองของเขา ให้สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์สถานการณ์ปัญหาของเขาเอง
3. ให้ความรู้ที่เหมาะสมกับชุมชน โดยให้สามารถได้รับความรู้ที่เกิดขึ้นในระบบสังคมของเขาและสามารถที่จะทำความเข้าใจ แปลความหมาย ตลอดจนนำไปใช้ได้เหมาะสม
4. สนใจปรีทศน์ของชาวบ้าน โดยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยเปิดเผยให้เห็นคำถามที่ตรงกับปัญหาของชาวบ้าน เช่น การถูกกีดกันหรือแปลกแยกจากผืนดินและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ การต้องดิ้นรนต่อสู้กับแรงบีบคั้นของผู้มีอิทธิพล ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นคำถามที่นักวิจัยรูปแบบเก่าไม่มีใครนึกถึงและไม่เคยเป็นจุดเน้นในการค้นหาความรู้มาก่อน
5. ปลดปล่อยความคิด การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยให้ชุมชนสามารถใช้ความคิดเห็นของตนเองอย่างเสรีในการมองสภาพการณ์และปัญหาของตนเองสามารถใช้วิจารณ์ญาณในการวิเคราะห์ตรวจสอบสภาพเท็จจริงต่างๆ สามารถยืนหยัดต่อต้านพลังอิทธิพลจากภายนอกหรืออำนาจกดขี่ของผู้มีอำนาจ (ชอบ เข้มกัลดและโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 26; อ้างอิงจาก พันธุ์ทิพย์ รามสูตร. 2540: 33-34)

ธีรวุฒิ เอกะกุล กล่าวถึงหลักการสำคัญสำหรับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1. หลักความเสมอภาค กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยกับนักวิจัยมีความเท่าเทียมกันของแต่ละฝ่าย นักวิจัยไม่ใช่ผู้นำหรือผู้ชี้หน้ากลุ่มเป้าหมาย ขณะเดียวกันกลุ่มเป้าหมายก็ไม่ใช่ผู้ปฏิบัติตามนักวิจัย
2. หลักการเรียนรู้ นักวิจัยและกลุ่มเป้าหมายควรเปิดใจให้รับข้อเสนอแนะและความสามารถของกันและกัน พร้อมในการปรับเปลี่ยนตัวเอง มีการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน เป็นทั้งฝ่ายให้และฝ่ายรับ
3. หลักอิสระทางความคิด เปิดโอกาสให้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ สามารถใช้วิจารณญาณในการวิเคราะห์วิจารณ์ได้
4. หลักการเคารพภูมิความรู้ ความรู้ของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยที่เป็นพื้นฐานความรู้ที่แตกต่างจากนักวิจัยซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่นักวิจัยต้องให้ความเคารพและให้เกียรติ
5. หลักความเป็นประชาธิปไตย การดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทุกขั้นตอนของการวิจัยต้องให้การแสดงความคิดเห็นของเสียงส่วนใหญ่ ดังนั้นการประชุม ปรึกษาหารือ พุดคุยระหว่างนักวิจัย กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยแบบทั้งทางการและไม่ทางการจึงเป็นสิ่งที่ปฏิบัติอยู่ตลอดเวลาของการทำวิจัย (ธีรวุฒิ เอกะกุล. 2551: 68)

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีหลักการที่ตระหนักถึงศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ คือ เคารพความคิดเห็นของชุมชน ยกย่องภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนเพราะเป็นความคิดในการแก้ปัญหา จัดการปัญหาให้กับชุมชนด้วยความสามารถของชาวบ้านที่เรียนรู้ที่จะแก้ปัญหาด้วยตนเอง เพราะชาวบ้านเป็นผู้ที่รู้ว่าทรัพยากรใดที่มีอยู่ในชุมชนที่จะสามารถนำมาจัดการปัญหาและแก้ปัญหาได้อย่างตรงกับสาเหตุ ส่งผลในการแก้ปัญหาประสบความสำเร็จ จากในอดีตที่ภูมิปัญญาต่างๆของชาวบ้านได้รับความสนใจจากสังคมได้รับการยอมรับและทำให้ชาวบ้านได้เห็นถึงศักยภาพของตน การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจะมีส่วนกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความสนใจและมีจิตสำนึกในการร่วมกันจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้น ทั้งการคิด และการวิเคราะห์สภาพปัญหาที่แท้จริงและลงมือปฏิบัติ ซึ่งสิ่งที่ชุมชนจะได้รับจากการพัฒนาชุมชน คือการเรียนรู้หลักในการพัฒนาอย่างถูกต้องเป็นกระบวนการมากขึ้น การแก้ปัญหาด้วยตนเองและความรู้สึกมีคุณค่า ก่อให้เกิดความเข้มแข็งของคนในชุมชนต่อไป

4.5 ปรัชญาของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นกระบวนการที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อหรือปรัชญาเกี่ยวกับตัวมนุษย์บางประการอันได้แก่

1. ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีความสำคัญในฐานะเป็นส่วนร่วมของประเทศ การทุจริตหรือเสียหายของชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งหมายถึงความเสียหายส่วนหนึ่งของประเทศ ดังนั้น การที่นักวิจัยจากภายนอกจะกระทำการใด ๆ กับชุมชนเสมือนที่กระทำกับหนูตะเภา หรือวัตถุสำหรับการวิจัยตามอำเภอใจโดยที่สมาชิกในชุมชนไม่มีส่วนร่วมด้วยย่อมไม่เป็นการสมควรเพราะนักวิจัยจะไม่สามารถรับผิดชอบต่อผลที่ตนกระทำกับชุมชน

2. ชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์เป็นของตนเองที่ไม่อาจเหมือนกับที่อื่นๆ ที่นักวิจัยเคยรู้จักมาก่อน และอาจไม่เหมือนกับที่กล่าวไว้ในตำราเชิงทฤษฎีที่นักวิจัยได้เล่าเรียนมา ดังนั้นนักวิจัยจากภายนอกจะถือว่าความรู้หรือประสบการณ์ของตนมีมากพอสำหรับจะกระทำกับชุมชนย่อมไม่สมควร
3. สมาชิกแต่ละคนของชุมชนท้องถิ่นนอกจากจะได้รับการปกป้องตามหลักสิทธิมนุษยชน แล้วยังเป็นผู้มีศักยภาพ มีความรู้ความสามารถมีคุณงามความดีจึงควรได้รับการปฏิบัติอย่างผู้มีเกียรติ
4. มนุษย์ทุกคนมีความสามารถในระดับหนึ่งที่จะร่วมคิดวางแผนเพื่อสร้างสรรค์อนาคตที่ดีของตนเอง
5. มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่ไม่อาจเจริญรุดหน้าได้มากนักโดยลำพังตนเองที่แยกจากหมู่คณะ จึงจำเป็นต้องร่วมมือกันสร้างความเจริญของชุมชนท้องถิ่นตนควบคู่กับความเจริญของบุคคล
6. ความน่าเชื่อถือสำหรับการวิจัยเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นนั้นจะใช้เกณฑ์จากภายนอกหรือจากตัวแบบทางความคิดเชิงทฤษฎีในตำราวิจัยเพียงด้านเดียวไม่พอ จำเป็นต้องใช้เกณฑ์ความเห็นชอบจากสมาชิกในท้องถิ่นด้วยเป็นสำคัญ
7. ความยั่งยืนของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น คือ ความคงอยู่อย่างถาวรของทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการและผลผลิตตามแนวคิดเชิงระบบการมีกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการต่อเนื่องและถาวรในชุมชนท้องถิ่นใด จึงเท่ากับมีปัจจัยนำเข้าและกระบวนการที่ยั่งยืนซึ่งจะส่งผลให้เกิดผลผลิต คือ ความเจริญที่ยั่งยืนของชุมชนท้องถิ่นนั้น (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการและสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545: 240)

ชอบ เข้มกัลด์ และโกวิท พวงงามได้สรุปปรัชญาและแนวคิดที่มีความสำคัญในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีความสอดคล้องและใกล้เคียงกับแนวคิดที่กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

1. ความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถนำออกมาใช้ได้หากได้รับการพัฒนา ซึ่งการพัฒนานี้ไม่ได้มาจากการได้รับการศึกษาที่เป็นทางการ หากแต่เป็นการศึกษาที่เกิดจากการปฏิบัติการวิจัยร่วมกันให้โอกาสในการคิด วางแผนและตัดสินใจ เรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์
2. ความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถช่วยเหลือตนเองจึงต้องมีการสนับสนุนให้ประชาชนพัฒนาตนเองโดยเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแก้ปัญหาของตนเอง ช่วยตนเองมากขึ้น
3. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในทุกขั้นตอนของการวิจัย ตั้งแต่การศึกษาชุมชน วิเคราะห์ปัญหา วางแผน ปฏิบัติ ติดตามและประเมินผลตลอดจนการปรับปรุงแก้ไขมีความร่วมมือในลักษณะของหุ้นส่วนที่เน้นการทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาคทุกกระบวนการ
4. แนวคิดเรื่องเครือข่ายทางสังคม การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เกิดจากการสร้างเครือข่ายทั้งต่อชาวบ้าน นักวิจัย องค์กรภาครัฐและเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมดำเนินการทุกขั้นตอน และมีเป้าหมายเดียวกันโดยคำนึงถึงความเสมอภาคเท่าเทียมกันของชาวบ้าน นักวิจัย และนักพัฒนา
5. ต้องเกิดจากความต้องการของประชาชน การวิจัยที่มาจากความต้องการอย่างแท้จริงจะส่งผลให้ประชาชนอยากที่จะมีส่วนร่วมและเรียนรู้ในการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน
6. ความเท่าเทียมกันของคนในสังคมโดยการที่ให้ผู้ชนมีบทบาทกลายเป็นนักวิจัยมิใช่เป็นเพียงผู้ถูกวิจัยเพียงฝ่ายเดียว ส่งผลให้ชุมชนรู้สึกถึงคุณค่ามีพลังในการพัฒนาตนเองมากขึ้นในทุกกระบวนการตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมพิจารณาปัญหา ร่วมตัดสินใจวางแผนปฏิบัติร่วมกันในฐานะแบบเพื่อนหรือหุ้นส่วน (ชอบ เข้มกัลด์;และโกวิท พวงงาม. 2547: 23-26)

สรุปหลักปรัชญาของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ว่า ความยั่งยืนของการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอยู่ที่คนในท้องถิ่นเป็นหลัก เพราะชุมชนท้องถิ่นแต่ละแห่งมีเอกลักษณ์ที่เป็นของตนเอง จะใช้เกณฑ์จากภายนอกหรือจากทฤษฎีในตำราวิจัยเพียงด้านเดียวไม่พอ จำเป็นต้องใช้เกณฑ์ของความเห็นชอบจากสมาชิกในท้องถิ่นด้วย ผู้วิจัยจึงควรเชื่อในศักยภาพของชุมชน ที่สามารถนำออกมาใช้ได้หากได้รับการพัฒนา ซึ่งการพัฒนานี้ไม่ได้มาจากการได้รับการศึกษาที่เป็นทางการ หากแต่เป็นการศึกษาที่เกิดจากการเรียนรู้ในการลงมือปฏิบัติการวิจัยร่วมกัน ให้โอกาสในการคิด วางแผนและตัดสินใจเรียนรู้จากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็นหลักการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายทั้งจากชาวบ้าน นักวิจัยและชุมชน เป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องตลอดเวลาไม่มีสิ้นสุด การวิจัยที่มาจากความต้องการอย่างแท้จริงจะส่งผลให้ประชาชนอยากที่จะมีส่วนร่วมและเรียนรู้ในการพัฒนาต่อไปอย่างยั่งยืน

4.6 บทบาทของนักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

นักวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ควรมีบทบาทในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม ซึ่งธีรวุฒิ เอกะกุล ได้กล่าวถึงบทบาทของนักวิจัยสรุปความสำคัญได้ ดังนี้

4.6.1 แสวงหาหรือเพิ่มความรู้เกี่ยวกับสถานการณ์ในชุมชน โดยการสังเกต การฟัง การถาม การอภิปรายและการวิเคราะห์วิจารณ์ในทุกโอกาสที่จะทำได้ ควรหาโอกาสได้ทำงาน กิน เล่น นอน อยู่ในชุมชนที่ทำวิจัย เพราะเป็นวิธีที่ดีที่สุดที่จะได้เรียนรู้สภาพที่แท้จริง วิธีการพื้นบ้าน เทคโนโลยีพื้นบ้าน ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิจัย

4.6.2 สนใจในสถานการณ์การเมือง สังคม เศรษฐกิจ ในระดับท้องถิ่นเพื่อจะได้รู้ว่ากำลังทำงานกับใคร ใครเข้าถึงง่ายที่สุด ใครได้รับผลประโยชน์จากงานวิจัยมากที่สุดทำให้ทราบถึงข้อจำกัดและอุปสรรคที่เกิดขึ้นต่อโครงการวิจัยด้วย

4.6.3 รับฟังข้อวิจารณ์ การประเมินจากผู้อื่นมีความเท่าเทียมกับผู้ร่วมวิจัยในชุมชน

4.6.4 ตั้งคำถามอย่างมีวิจยารณญาณ อาจนำมุมมองใหม่ ๆ มาเสนอแนะให้กับกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ซึ่งต้องอาศัยความรู้ทางวิชาการ และทักษะตลอดจนความรู้เกี่ยวกับบริบทของปัญหา เตรียมพร้อมเพื่อช่วยเหลือในการตัดสินใจของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยเมื่อต้องการ

4.6.5 มีความยึดมั่นต่อพันธกรณีในระยะยาวกับท้องถิ่น หรือชุมชนที่ทำวิจัยอย่างต่อเนื่องและผูกพันเพราะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกัน การศึกษาและการลงกิจกรรมอาจมีการปรับแก้และขยายตามความเหมาะสม

4.6.6 มีความแน่วแน่ที่จะมีส่วนร่วมกับกลุ่มเป้าหมายในการทำวิจัย ไม่ควรที่จะทิ้งงานวิจัยเมื่อมีสถานการณ์ค้ำขันเกิดขึ้น

4.6.7 มีความเต็มใจที่จะถ่ายทอดทักษะของตนแก่ผู้ร่วมโครงการวิจัยเมื่อมีโอกาสที่จะทำได้ ทักษะและวิทยาการต่าง ๆ นั้นเป็นสิ่งที่กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยสามารถเรียนรู้และเข้าถึงได้ ปลายทางการเป็นผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกออกให้หมด

4.6.8 พิจารณาให้ความสนใจของกลุ่มเป้าหมายในการวิจัยอยู่ในลำดับแรกก่อนความสนใจของนักวิจัยเองและก่อนความสนใจของนักวิชาการในชุมชนนั้น เพื่อให้ชุมชนได้รับประโยชน์สูงสุด (ธีรวุฒิ เอกะกุล. 2551: 74-76)

4.7 วิธีการดำเนินการปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วม

การปฏิบัติการวิจัยแบบมีส่วนร่วมมีกิจกรรมที่แตกต่างกันอยู่สองชุด นั่นคือ

กิจกรรมของผู้ประสานงานวิจัย คือ กิจกรรมการแสวงหาความรู้ของนักวิจัยปฏิบัติการตามโครงการการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม แต่ละคนในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง จุดมุ่งหมายที่สำคัญของนักวิจัย คือ การสร้างรูปแบบการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพ เป็นไปตามหลักการวิจัยเชิงวิทยาศาสตร์และสามารถเผยแพร่แก่สังคมได้ การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพนั้น จะต้องเป็นรูปแบบที่สามารถแก้ปัญหาของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่สิ้นเปลืองเงินทอง การงานและเวลามากนัก แต่ในเวลาเดียวกันก็ได้รับผลตอบแทนสูง

กิจกรรมวิจัยปฏิบัติการของชุมชน คือ กิจกรรมที่เกิดจากความพยายามในการแก้ปัญหาของชุมชนของนักวิจัยปฏิบัติการร่วมกับชุมชน นักวิจัยปฏิบัติการที่ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานหรือผู้อำนวยการการวิจัยจะทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหลือตั้งแต่เริ่มแรก และค่อยๆลดการช่วยเหลือลงและหวังว่าเมื่อสิ้นสุดโครงการแล้วประชาชนจะสามารถแก้ปัญหาของตนไปตามลำพังได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีต้องได้รับการช่วยเหลือจากภายนอก (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏกระทรวงศึกษาธิการ และสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545: 243-244)

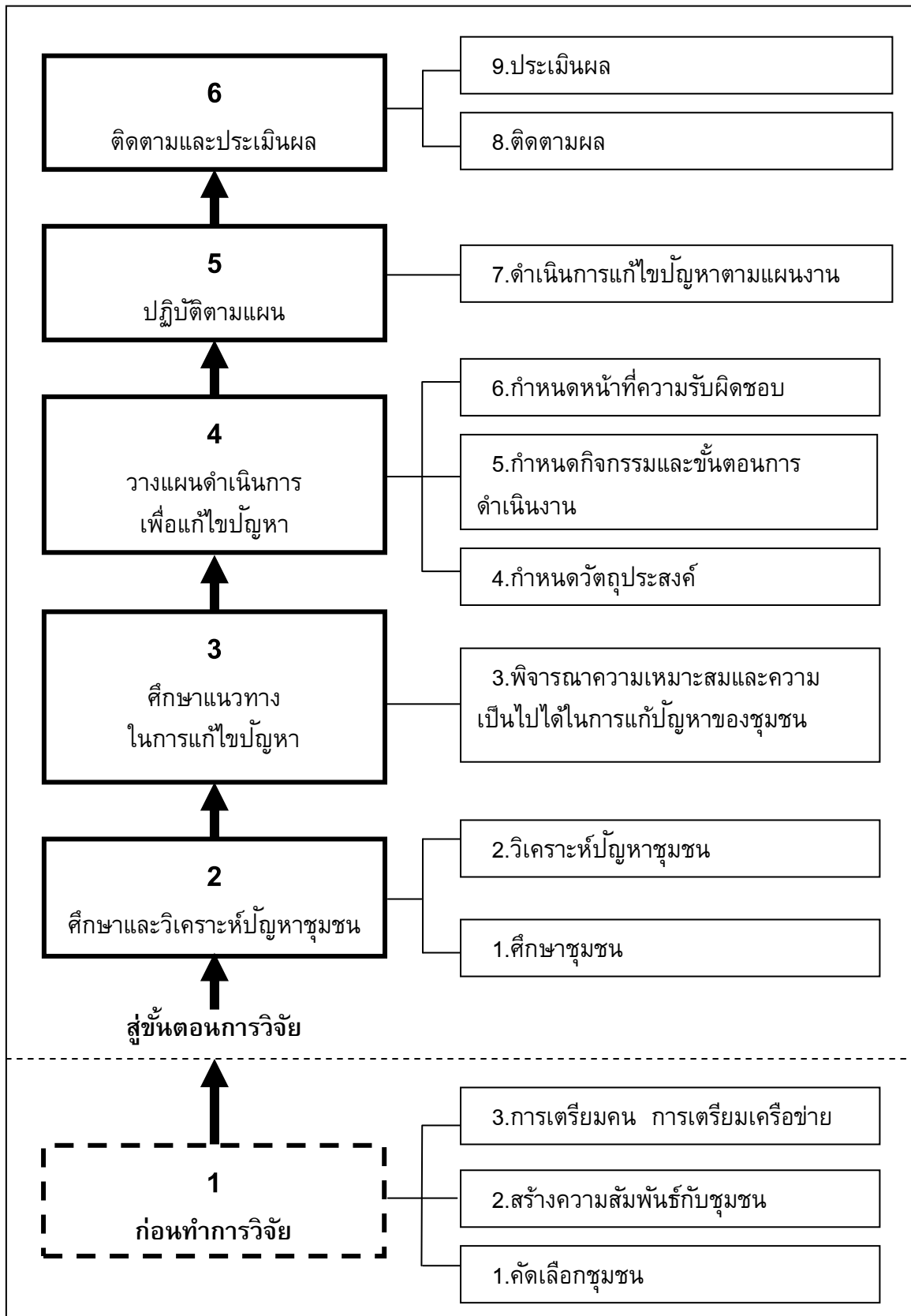
องค์ประกอบของผู้ที่เกี่ยวข้องในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีด้วยกัน 3 ฝ่าย ในการร่วมกันทำงานเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ ดังนี้

สมาชิกในชุมชน เป็นตัวแทนของชุมชน ผู้ที่รู้และเข้าใจความต้องการหรือสาเหตุปัญหาภายในชุมชนอย่างแท้จริง รู้ถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรมนุษย์ที่เป็นแหล่งรวมของภูมิปัญญาชาวบ้านสามารถนำมาพัฒนาก่อให้เกิดประโยชน์กับชุมชนได้

นักวิจัย เป็นตัวแทนของนักวิชาการที่สนใจการพัฒนา คือ บุคคลที่นำความรู้และระเบียบวิธีมาพัฒนาชุมชน สร้างชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ ไม่ใช่ผู้สั่งให้ผู้ถูกวิจัยปฏิบัติ สร้างประสบการณ์การวิจัยให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนเรียนรู้และนำไปสู่ความเข้มแข็งได้

นักพัฒนา เป็นตัวแทนของรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นผู้ใกล้ชิดกับชุมชน เป็นทั้งเครือข่ายและผู้ประสานงานเครือข่าย สนับสนุนการดำเนินการต่างๆ เข้าใจจุดอ่อนจุดแข็งของชุมชน (ชอบ เข้มกลัด;และโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 33-34)

ภาพประกอบ 4 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

จากภาพประกอบ 4 ผู้วิจัยได้สรุปขั้นตอนของการ วิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยมี ลำดับขั้นตอนที่จะอธิบาย ดังนี้

4.7.1 ขั้นตอนทำการวิจัย

ในขั้นก่อนทำการวิจัยนั้นสิ่งที่นักวิจัยต้องทำ คือ

4.7.1.1 การคัดเลือกชุมชน ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้วิจัยในการสำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนทุกด้านนับตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรในชุมชน ลักษณะทางด้านชีวภาพ ข้อมูลทางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ การสื่อสารในการศึกษาและรวบรวมข้อมูลดังกล่าวรวบรวมข้อมูลทั้งด้านเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัย อาจอาศัยจากหน่วยงานราชการที่มีอยู่ องค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้องร่วมกับการสำรวจเบื้องต้นในชุมชน ต่อจากนั้นจึงตัดสินใจเลือกชุมชนที่มีความเหมาะสมและมีปัญหาที่สามารถดำเนินการวิจัยได้

4.7.1.2 การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเพื่อปูทางไปสู่การผลักดันให้เกิดการร่วมมือร่วมใจระหว่างสมาชิกของชุมชน ทั้งนี้ผู้วิจัยต้องเป็นผู้ที่คนในชุมชนไว้วางใจ และให้การยอมรับซึ่งเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้วิจัยมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนเสียก่อน เนื่องจากในปัจจุบันแทบจะไม่มีชุมชนใดที่ไม่เคยมีคนภายนอก นักวิจัย นักพัฒนาเข้าไปทุกชุมชนต่างได้รับอิทธิพลจากสังคมภายนอกมากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้น บทบาทภาระหน้าที่ของผู้วิจัยในการดำเนินการ คือ

4.7.1.2.1 เข้าพื้นที่ด้วยความเชื่อมั่นว่าบุคคลในชุมชน มีความคิด ความสามารถในการวิเคราะห์ แจกแจงปัญหา ตลอดจนแก้ปัญหาได้

4.7.1.2.2 ในทุกโอกาสต้องเปิดให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น ความรู้สึก ปัญหา นักวิจัยต้องรู้จักการรับฟังคนในชุมชนให้มาก

4.7.1.2.3 บอกตนเองเสมอว่าเป็นเพียงผู้กระตุ้นให้กลุ่มเป้าหมาย เกิดแนวความคิดในการพัฒนาเป็นผู้คอยประคับประคองเกื้อหนุนร่วมดำเนินกิจกรรมกับชุมชนและทำหน้าที่ในการถ่ายทอดความรู้ เติริมความพร้อม ให้ชุมชนรู้จักการบูรณาการตนเองให้เข้ากับวิถีชีวิตในชุมชนนั้น

4.7.1.2.4 ทำการติดต่อบุคคลสำคัญๆในชุมชน เช่น ถ้าเป็นหมู่บ้านบุคคลสำคัญจะได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เจ้าอาวาสวัด ผู้อาวุโสที่คนในชุมชนให้การยอมรับ ครู พ่อค้า เป็นต้น ถ้าเป็นในองค์กรหรือหน่วยงาน ก็ต้องเป็นผู้บริหาร ผู้เป็นเจ้าของสถานที่ เช่น ผู้อำนวยการ ครูใหญ่ ครูหัวหน้าสาย ฝ่ายปกครอง ฝ่ายวิชาการ เป็นต้น โดยแนะนำตนเองต่อคนในชุมชนว่าท่านเป็นใคร มาทำอะไร รวมทั้งแนะนำโครงการ ซึ่งเป็นการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับงานวิจัยนี้

4.7.1.2.5 เปิดโอกาสให้มีการซักถามและแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทุกขั้นตอน เพื่อเป็นการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของทุกฝ่ายเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาที่มีประสิทธิภาพ

4.7.1.3 การเตรียมคน การเตรียมเครือข่าย การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นมีผู้ที่เกี่ยวข้อง คือ นักวิจัย นักพัฒนา และชุมชน ที่จะต้องมีความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อให้เกิด การประสานงานกันในการปฏิบัติ

4.7.1.3.1 การเตรียมชุมชน ควรกำหนดกิจกรรมที่กระตุ้นให้ชุมชนได้เห็น กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งสะท้อนถึงการมีส่วนร่วมและการแก้ปัญหา รวมทั้งให้ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ทราบเป้าหมาย และวิสัยทัศน์ร่วมกัน ให้สมาชิกในชุมชนเป็นกลุ่มหรือทีมในการวิจัย จะทำให้ชุมชนรู้สึกกว่าทุกคน ในชุมชนเป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาชุมชน

4.7.1.3.2 การเตรียมนักพัฒนา นักพัฒนาเปรียบเสมือนผู้ประสานงานที่ต้อง มีความรอบรู้เกี่ยวกับชุมชนและวัฒนธรรม รวมทั้งปัญหาในการพัฒนาชุมชนเป็นอย่างดี รวมทั้ง เป็นผู้ขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก เช่น ช่วยในการฝึกอบรมจัดหาวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ

4.7.1.3.3 การเตรียมนักวิจัย นักวิจัยต้องเตรียมตัวเองให้มีความรู้ที่เกี่ยวกับ การพัฒนาและเรียนรู้หลักในการสร้างสัมพันธภาพ รับฟังความคิดเห็นของชุมชน กระตุ้นให้ชุมชน เกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองและคอยสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ

4.7.1.3.4 การเตรียมเครือข่าย นักวิจัยจะทำหน้าที่ประสานงานกับเครือข่าย ทั้งภายในและภายนอกชุมชน เพื่อร่วมกันดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยให้เครือข่าย รับรู้และตระหนักถึงสภาพปัญหาาร่วมกันเพื่อช่วยกันหาทางแก้ไข ให้เครือข่ายเข้าใจถึงหลักการของ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อรู้ถึงหน้าที่ของตนที่จะร่วมแก้ปัญหา

4.7.2 ชั้นศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

ในชั้นศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนสิ่งนักวิจัยต้องทำ คือ

4.7.2.1 การศึกษาชุมชน ผู้วิจัยดำเนินการศึกษาร่วมกับชุมชน จำเป็นต้อง กระทำควบคู่ไปกับการให้ความรู้แก่ชุมชน เป็นการใช้รูปแบบและแนวคิดการศึกษาผู้ใหญ่ครอบคลุม การพัฒนาทักษะต่าง ๆ นับตั้งแต่การเก็บรวบรวมข้อมูลความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา สถานการณ์ของชุมชน การตีความข้อมูล การสรุปและให้ข้อเสนอแนะบนฐานของข้อมูล ซึ่งใน เบื้องต้นอาจพบว่า ชุมชนมีปัญหาและความต้องการที่หลากหลาย แต่เมื่อถึงขั้นการดำเนินการ เพื่อแก้ปัญหาอาจพบว่ามีความจำเป็นที่จะต้องเลือก และกำหนดปัญหามีการลำดับความสำคัญของ ปัญหาโดยพิจารณาจากปัจจัยและองค์ประกอบต่าง ๆ เช่น ความรุนแรงของปัญหา ความยาก ง่ายในการดำเนินการแก้ไขปัญหา ความเร่งด่วนของปัญหาและจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน การ นำทรัพยากรเหล่านั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ซึ่งในขั้นตอนนี้จะต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการอภิปรายแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในการเลือกและการกำหนดปัญหา

4.7.2.2 การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนาจะต้องพยายาม กระตุ้นให้ชุมชนแสดงความคิดเห็นออกมาเนื่องจากเป็นผู้ที่รู้สถานการณ์ปัญหามากที่สุด ซึ่งความ

ต้องการของชุมชนนั้นจะมี 3 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ความต้องการในการแก้ปัญหาชุมชน ความต้องการสร้างเครือข่าย ความต้องการที่จะได้รับการศึกษาที่ไม่ใช่การศึกษาอย่างเป็นทางการแต่เป็นการศึกษาที่จะนำมาใช้ในการประกอบอาชีพหรือการแก้ปัญหาในชุมชนได้ เมื่อนักวิจัย นักพัฒนาและชุมชนได้แสดงความคิดเห็นร่วมกันก็จะนำมาสู่ความสำคัญในการจัดการกับปัญหาในแต่ละด้านว่าปัญหาใดมีความสำคัญมากที่สุด เพื่อนำปัญหาหรือความต้องการนั้นมาวางแผนเพื่อให้เกิดการนำมาปฏิบัติจริง

ในขั้นศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก ถ้าผู้วิจัยไม่สามารถบูรณาการตนเองเข้ากับชุมชนได้ ไม่สามารถสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดโครงการได้ ก็ยากลายเป็นการยากที่จะก้าวไปสู่ขั้นตอนต่อไปซึ่งต้องอาศัยการมีส่วนร่วมและความร่วมมือของชุมชนเป็นสำคัญ

4.7.3 ขั้นศึกษาแนวทางในการแก้ปัญหา

การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของโครงการ โดยชุมชนและนักวิจัยต้องพิจารณาร่วมกันว่าปัญหาใดเร่งด่วนและจะแก้ไขด้วยวิธีใด จึงจะเหมาะสม ซึ่งการพิจารณาความเหมาะสมของโครงการอาจพิจารณาในด้านความคุ้มค่า หรือความเหมาะสมกับพื้นที่ ความเข้ากันได้ของขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ที่สำคัญชุมชนควรเป็นตัวหลักในการเลือกหรือกำหนดความสำคัญของปัญหา แนวทางการแก้ไข การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนนี้ อาจพบข้อจำกัดสำหรับคนในชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมเนื่องจากประสบการณ์และความรู้ในเรื่องการวิจัยมีจำกัด ดังนั้นตัวผู้วิจัยจะต้องให้ความสำคัญในเรื่องนี้ ทั้งนี้เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปแล้วสมาชิกของชุมชนก็จะได้ทราบถึงสถานการณ์ของปัญหาที่ได้มีการหยิบยกว่ามีความรุนแรงมากน้อยเพียงใด อะไรคือสาเหตุของปัญหา มีปัจจัยอะไรบ้างที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น ๆ นำเสนอผลต่อที่ประชุมเพื่อให้ชุมชนได้ทราบ และเป็นการร่วมกันยืนยันและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลพร้อมทั้งนำเสนอข้อคิดเห็นเพิ่มเติมอันเป็นประโยชน์ต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ในการทำแผนงานหรือโครงการเพื่อแก้ปัญหาต่อไป

4.7.4 ขั้นวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

กำหนดโครงการเพื่อแก้ปัญหานั้นๆ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ ระบุกิจกรรมต่างๆ ขั้นตอนการดำเนินงานให้ชัดเจน กำหนดหน้าที่การรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม จัดทำตารางและกำหนดเวลาที่จะดำเนินการตามโครงการต่าง ๆ การร่วมกันออกแบบการวิจัย โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวิธีการเก็บข้อมูลอะไร อย่างไร ส่วนใดจะใช้แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต หรืออาจจะใช้การอภิปรายกลุ่ม จะใช้เวลาในการเก็บข้อมูลนานเท่าไร ใครจะรับผิดชอบการเก็บข้อมูลในเรื่องอะไรเป็นต้น ในขั้นตอนต่างๆ เหล่านี้ยังเป็นกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยนอกจากจะเป็นผู้ที่คอยกระตุ้นให้สมาชิกมีส่วนร่วมในกระบวนการต่างๆ ผู้วิจัยอาจจะต้องทำหน้าที่สนับสนุนด้านต่างๆ เช่น แนะนำช่องทางใน

การหาแหล่งทรัพยากรหรือแหล่งที่ให้การสนับสนุนจากภายนอกชุมชน นอกเหนือจากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อนำมาใช้ในการดำเนินงาน

4.7.5 ขั้นปฏิบัติตามแผน

การปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้โดยมีแกนนำหรือกลุ่มในชุมชน เป็นกลุ่มทำงาน แต่กลุ่มนี้จะต้องเป็นกลุ่มบุคคลที่สมาชิกในชุมชนให้การยอมรับ อาจจะเป็นกลุ่มหรือองค์กรที่มีอยู่ในชุมชนซึ่งมีความเหมาะสม สอดคล้องกับวัตถุประสงค์หรือลักษณะของงานแต่ในกรณีที่ชุมชนยังไม่มีกลุ่มหรือองค์กรที่เหมาะสม ก็มีความจำเป็นที่จะต้องจัดตั้งกลุ่มขึ้นมาใหม่เพื่อให้สอดคล้องกับลักษณะของกิจกรรมที่ได้ตั้งไว้ สิ่งสำคัญในขั้นตอนนี้คือ การกระจายหน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ ระหว่างสมาชิกของชุมชน ระหว่างสมาชิกในกลุ่มทำงาน ระหว่างสมาชิกชุมชนกับผู้วิจัย และการมอบหมายงานให้ตรงกับศักยภาพและความสามารถของบุคคล การกระจายทรัพยากรและการให้สมาชิกได้มีส่วนร่วมในการดำเนินงานต่าง ๆ ทั้งนี้ในการกำหนดกิจกรรมในการดำเนินงาน จำเป็นต้องอาศัยความรู้และทักษะเฉพาะบางประการ ซึ่งรวมทั้งเทคนิคการบริหารงาน การทำงานร่วมกัน การแก้ปัญหา เพิ่มพูนทักษะต่างๆในการปฏิบัติงาน จึงเป็นหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้วิจัยในการจัดอบรมหรือจัดหาวิทยากรภายนอกหรือแม้แต่ชุมชนเองที่จะเสริมความรู้ทักษะให้กับสมาชิกทั้งก่อนและขณะปฏิบัติการ

4.7.6 ขั้นติดตามและประเมินผล

การติดตามและประเมินผลถือเป็นกิจกรรมที่มีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อดูปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานว่ามีอะไรบ้างที่จะต้องแก้ไข โครงการและกิจกรรมต่างๆดำเนินไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ในขั้นตอนนี้สมาชิกของชุมชนยังมีส่วนร่วมและยังเป็นผู้ดำเนินการติดตามและดำเนินผลโครงการ ดังนั้นจำเป็นเช่นกันที่กลุ่มติดตามและประเมินผลจะได้รับการฝึกอบรมความรู้ เทคนิคในการติดตามและประเมินผลอย่างง่ายจากผู้วิจัย ก่อนที่จะปฏิบัติงานเพื่อความเหมาะสม อาจมีการจัดตั้งกลุ่มติดตามและประเมินผลกลุ่มใหม่ขึ้นอีกกลุ่มหนึ่งก็ได้เพื่อทำหน้าที่นี้โดยเฉพาะ เพื่อป้องกันอคติที่เกิดขึ้นในการติดตามและประเมินผล (สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ และสำนักมาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. 2545: 244-252; สิทธิรัฐ ประพุทธนิตศาสตร์. 2547 : 32-36; ชอบ เข้มกลัด; และโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 35-50; ชีรวิทย์ เอกกุล. 2551: 70-72)

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการทำงานร่วมกัน ช่วยกันแก้ปัญหา วิเคราะห์สาเหตุของปัญหา และปฏิบัติงานร่วมกัน หน่วยงานพัฒนาของชุมชน ต้องช่วยประชาชนให้แก้ปัญหของตนเองได้ เมื่อใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอย่างถูกต้อง ก็เกิดผลดังนี้ ประชาชนได้รับความรู้เพิ่มขึ้น ประชาชนได้มีการปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาร่วมกันมากขึ้นและประชาชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความสามารถและประสบการณ์กันมากขึ้น

4.8 เทคนิคที่ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัย ปฏิบัติการแบบ มีส่วนร่วมในครั้งนี้ได้ใช้ เทคนิค AIC (Appreciation-Influence-Control) ซึ่งเทคนิคนี้ได้คิดค้นและพัฒนาโดย Dr.William E.Smith และ Ms.Turid Sato จาก Organization for Development and International Institute, U.S.A ซึ่งเทคนิค A-I-C คือ กระบวนการประชุมที่มีวิธีหรือขั้นตอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสสื่อสารแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ข้อมูลข่าวสาร ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้าใจถึงสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ เป็นการระดมพลังสมอง เพื่อแก้ไขปัญหาและแนวทางในการพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งผลงานที่ได้จากความคิดของผู้ที่เข้าร่วมประชุมทุกคน

เทคนิค AIC เป็นเทคนิคในการระดมความคิด การวางแผนและทำงานร่วมกัน AIC ย่อมาจากคำเหล่านี้ คือ Appreciation, Influence, Control เป็นเครื่องมือในการจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดในระดับหมู่บ้าน โดยที่การศึกษาโครงการนี้คาดว่ากระบวนการ AIC จะมีความเหมาะสมกับพื้นฐานของสังคมไทย เพราะหลักปรัชญาของกระบวนการเป็นหลักการที่สอดคล้องกับค่านิยมของไทยและมีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมของคนในเอเชีย (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตติศาสตร์. 2547: 50)

4.8.1 ความหมายของ AIC

การทำความเข้าใจกระบวนการ AIC ต้องทำความเข้าใจระหว่างผู้ที่อยู่ข้างใน (ชาวบ้าน) และผู้ที่มาจากข้างนอก (นักพัฒนา) ซึ่งมักจะมีความคิดเป็นคู่ขนานกัน เพราะผู้มาจากข้างนอกมักจะเป็นผู้คิดแบบแยกส่วน มองด้านเดียว คิดแทนชาวบ้าน และยังมีความแตกต่างในเรื่องของความรู้และการเรียนรู้ความต่างในเรื่องทฤษฎีและภาคปฏิบัติ ดังนั้นการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ร่วมกันต้องอาศัยการปฏิบัติการร่วมกันด้วยความรัก หรือเห็นคุณค่า (Appreciation) ซึ่งกันและกัน กระบวนการ AIC ดำเนินถึงปัญหาดังกล่าว และสร้างวิธีการที่ให้ทั้งระบบเข้ามาเรียนรู้และทำงานร่วมกัน ในทัศนะของสุกัญญา อธิปอนันต์ ความหมายของ AIC คือ

A (Appreciation) หมายถึง รับรู้ เห็นคุณค่า เข้าใจ เห็นใจและชื่นชมยกย่อง คือ การให้ทุกคนยอมรับและชื่นชม (Appreciation) คนอื่นโดยไม่รู้สึกหรือแสดงการต่อต้านหรือวิพากษ์ วิจารณ์ เน้นการแสดงความคิดเห็นแลกเปลี่ยนอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะทำให้ทุกคนมีโอกาสใช้ทั้งข้อเท็จจริง เหตุผล ความรู้สึก เมื่อทุกคนได้แสดงออกและได้รับการยอมรับ จะมีความรู้สึกดี อบอุ่น และเกิด “พลังร่วม” ขึ้นระหว่างผู้ที่มาร่วมประชุมด้วยกัน

I (Influence) หมายถึง ปฏิสัมพันธ์ การส่งผลกระทบ ก็คือการใช้ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของแต่ละคนที่มีอยู่ มาช่วยกันกำหนดยุทธศาสตร์ที่จะบรรลุวิสัยทัศน์ร่วมหรืออุดมการณ์ร่วมของกลุ่ม และเมื่อทุกคนได้แสดงความคิดเห็นแล้วจะนำวิธีการที่เสนอแนะทั้งหมดมาจัดหมวดหมู่ แยกแยะพิจารณา ร่วมกัน จนกระทั่งได้วิธีการสำคัญที่กลุ่มเห็นพ้องต้องกันว่าจะนำไปสู่ความสำเร็จที่กลุ่มต้องการ

C (Control) หมายถึงการจัดการ ควบคุม คือ การนำวิธีการที่กำหนดเป็นแผนปฏิบัติ อย่างละเอียดว่าทำอะไร อย่างไร เป้าหมายผู้รับผิดชอบคือใคร จะต้องใช้งบประมาณเท่าไร (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตติศาสตร์. 2547: 50; อ้างอิงจาก สุกัญญา อธิปอนันต์. 2542 : 18-19)

เทคนิคและกระบวนการ AIC สามารถนำมาประยุกต์สำหรับการประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนาหมู่บ้าน เป็นเทคนิคการระดมความคิดที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสารกันในทุกขั้นตอนอย่างมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน บนพื้นฐานของความเท่าเทียมกัน กระบวนการนี้นำเอาคนเป็นศูนย์กลาง โดยคนเป็นผู้ซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องทั้งหมดในชุมชน มาช่วยกันและทำงานร่วมกัน ทำให้สมาชิกเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นการประชุมที่ระดมพลังสมองเพื่อแก้ปัญหาและหาแนวทางพัฒนาเชิงสร้างสรรค์ เทคนิคนี้จึงเป็นกระบวนการประชุมเพื่อระดมความคิดรวมพลังสร้างสรรค์ของแต่ละคนเข้ามาเพื่อเป็นพลังในการพัฒนา โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมอย่างประชาธิปไตย ซึ่งผู้วิจัยจะขอกล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินการของเทคนิค AIC โดยจะขอกล่าวแยกเป็นประเด็นต่างๆ ดังนี้

4.8.2 ขั้นตอนของการดำเนินการเทคนิค AIC

เทคนิค AIC (Appreciation-Influence-Control) คือ การจัดกิจกรรมการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ที่เปิดโอกาส ให้ผู้เข้าร่วมประชุม ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และข้อมูลข่าวสาร ซึ่งกระทำให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาและกำหนดแนวทางในการพัฒนาได้ตรงกับความต้องการของชุมชนและสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง กิจกรรม AIC ประกอบด้วยขั้นตอนหลัก 3 ขั้นตอน คือ

4.8.2.1 ขั้นตอนการสร้างความรู้ (Appreciation หรือ A) ถือเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์โดยการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนแสดงความคิดเห็น รับฟังและหาข้อสรุปกันอย่างเป็นประชาธิปไตย สร้างความรู้ความเข้าใจสภาพของหมู่บ้าน ซึ่งเป็นการสร้างการรับรู้ การเรียนรู้และแลกเปลี่ยนข้อมูลข้อเท็จจริงมุมมองความคิดเห็นจากประสบการณ์ของแต่ละบุคคล โดยเน้นการยอมรับและความเข้าใจบุคคลต่างๆ ที่อยู่ในกลุ่มเปิดโอกาสให้ทุกคนแสดงความคิดเห็นและรับฟังอย่างเท่าเทียมกันเป็นประชาธิปไตย

จุดเด่นของขั้นตอนนี้คือการสร้างบรรยากาศที่เป็นมิตร เปิดโอกาสให้แสดงความคิดเห็น โดยไม่มีการวิพากษ์วิจารณ์ มีการค้นหาศักยภาพของชุมชน และมีการมองถึงการพัฒนาในทางบวกมากกว่าการค้นหาปัญหา จากนั้นให้ผู้แทนกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ในหมู่บ้าน มีโอกาสให้ข้อคิด หลักการ และเหตุผลที่นำไปสู่เป้าหมายของหมู่บ้านพัฒนาที่พึงประสงค์ในอนาคต ซึ่งเป็นการวางแนวทางการพัฒนาที่เน้นความสำเร็จ โดยอาศัยจินตนาการ ผลสัมฤทธิ์ของขั้นตอนนี้คือการสร้างวิสัยทัศน์ร่วมในการพัฒนาหมู่บ้าน ให้เป็นหมู่บ้านพึงประสงค์ในอนาคตที่ทุกคนสร้างฝันร่วมกัน (Shared Vision) ดังนั้นการระดมความคิดในช่วง Appreciation แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วง A1 เป็นการรวมกันสรุปสภาพและวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชนในปัจจุบัน

ช่วง A2 ซึ่งเป็นการร่วมกันกำหนดอนาคตของชุมชนว่าต้องการให้เกิดการพัฒนาในทิศทางใด

4.8.2.1 ขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence หรือ I) คือ การนำความคิดและพลังสร้างสรรค์ที่มีอยู่ในตัวของแต่ละคนมาช่วยกันกำหนดวิธีการ โครงการ หรือกิจกรรมในการพัฒนาที่จะช่วยให้บรรลุวิสัยทัศน์ร่วมของหมู่บ้านซึ่งหมายถึงภาพหมู่บ้านชุมชนที่พึงประสงค์ ที่คิดจินตนาการไว้ในอนาคต ซึ่งการระดมความคิดในขั้นตอนนี้จะต่อเนื่องจากขั้นตอน A ซึ่งได้มองภาพของชุมชนที่พึงปรารถนา โดยสมาชิกทุกคนร่วมกันคิดวิธีการที่จะบรรลุเป้าหมายที่เป็นความสำเร็จ การระดมความคิดในขั้นตอนนี้ เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนได้แสดงความคิดเห็นและกำหนดวิธีการที่จะนำไปสู่ความสำเร็จตามที่ทุกคนคิดอย่างมีส่วนร่วมในการกำหนดโครงการ และกิจกรรมนี้เน้นการวิเคราะห์พิจารณาซึ่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับโครงการหรือกิจกรรมจำเป็นต้องหาข้อมูลมาสนับสนุนโดยสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมจะช่วยกันคิดวิเคราะห์ร่วมกันว่าโครงการ กิจกรรมใดบ้างที่มีความเหมาะสมและโครงการหรือกิจกรรมเป็นที่ยอมรับของสมาชิกผู้เข้าร่วมประชุมและผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชนมากที่สุด โดยวิธีการจะแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ

ช่วง I1 เป็นการร่วมกันคิดโครงการว่าจะจัดทำและกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

ช่วง I2 เป็นการจัดลำดับความสำคัญของโครงการที่คิดขึ้นมา

4.8.2.3 ขั้นตอนในการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control หรือ C) เป็นขั้นตอนที่ต่อเนื่องจากขั้นตอน I โดยนำเอาวิธีการ โครงการหรือกิจกรรมที่ได้ตกลงเป็นที่ยอมรับร่วมกันมา กำหนดเป็นแผนปฏิบัติอย่างละเอียดว่าโครงการหรือกิจกรรมนั้นจะดำเนินการอย่างไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีวิธีการอย่างไรเพื่อที่จะให้สำเร็จตามเป้าหมาย ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการจะดำเนินการที่ไหน เมื่อไร มีเป้าหมายอย่างไร และชุมชนจะได้รับผลประโยชน์อย่างไร การระดมความคิดขั้นตอนนี้สมาชิกผู้ร่วมประชุม ชาวบ้านที่เกี่ยวข้องโดยตรงที่จะดำเนินงานในการพัฒนาหมู่บ้านจะเป็นผู้ร่วมกำหนดวางแผนทั้งหมด เป็นการสร้างข้อผูกพันเพื่อให้กลุ่มผู้ร่วมประชุมและเกี่ยวข้องเกิดการปฏิบัติที่เป็นรูปธรรมอันนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายที่วางไว้โดยเป็นความคิดที่มาจากคนในชุมชน และการควบคุม (Control) ของชุมชน โดยการนำวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์การพัฒนามากำหนดเป็นแผนปฏิบัติอย่างละเอียดว่าทำอะไร มีหลักการและเหตุผลอย่างไร มีเป้าหมายอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบหลัก ใช้งบประมาณเท่าไร จากแหล่งใดและรายละเอียดอื่นๆตามที่ควรระบุไว้ แบ่งเป็น 2 ช่วงเช่นกัน คือ

ช่วง C1 การแบ่งกลุ่มรับผิดชอบ

ช่วง C2 การตกลงรายละเอียดในการดำเนินงาน

เมื่อพิจารณาขั้นตอนของกิจกรรม AIC ข้างต้น พบว่ามีขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมอยู่ด้วย ที่เห็นชัดเจนคือ ในขั้นตอนที่ 1 ขั้นตอนการสร้างความรู้ มีการดำเนินกิจกรรมเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมทุกคนให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพของชุมชน และร่วมกันวิเคราะห์สถานการณ์ปัจจุบันของชุมชน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ ถือว่าเป็นกิจกรรมในเชิงสำรวจ (Survey Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งศึกษาค้นคว้าข้อเท็จจริงที่ปรากฏอยู่ว่าเป็นอย่างไร มี

อะไรเกิดขึ้นบ้าง แล้วบรรยายสภาพที่เป็นอยู่นั้นให้ทราบ หรือมีอีกทางหนึ่งถือได้ว่าเป็นการวิจัยเชิงบรรยาย (Descriptive Research) ซึ่งเป็นการวิจัยที่มุ่งบรรยายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นว่าคืออะไร มีลักษณะอย่างไร รวมทั้งศึกษาถึงความสัมพันธ์ของการปฏิบัติ แนวคิดหรือเจตคติ โดยเน้นเรื่องราวในปัจจุบันเป็นสำคัญ นอกจากนี้ในขั้นตอนที่ 2 ขั้นตอนการสร้างแนวทางการพัฒนาที่มีการดำเนินกิจกรรมโดยให้ผู้เข้าร่วมประชุมร่วมกันคิดโครงการที่จะจัดทำและกำหนดวิธีการสำคัญหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ร่วมกันจัดลำดับความสำคัญของโครงการที่คิดมานั้น ถือได้ว่าเป็นกิจกรรมในการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การวิจัยนี้มุ่งศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาต่างๆในการทำงาน เพื่อพัฒนาทักษะใหม่ๆหรือวิธีการใหม่ๆนำมาแก้ไขสภาพการทำงานให้ดีขึ้น

4.8.3 จุดแข็งและข้อจำกัดในเทคนิค AIC

เทคนิค AIC มีจุดแข็งและข้อจำกัดบางประการในการประยุกต์ใช้กับการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้ ในแง่ของจุดแข็ง

ประการแรก ปรัชญาและหลักการของ AIC มีความประนีประนอมสูงมากเชื่อในพลังสร้างสรรค์ของคนในชุมชนว่าการสร้างวิสัยทัศน์ที่ดีผ่านขั้นตอนของ A (Appreciation) จะทำให้ผู้เข้าร่วมกระบวนการมีความซาบซึ้งในคุณค่าซึ่งกันและกัน มีจุดมุ่งหมายไปสู่การสร้างสิ่งที่ดีกว่าสำหรับผู้ร่วมกระบวนการ กระบวนการ AIC จะเป็นกระบวนการที่มีศักยภาพสูงมาก จะช่วยให้กลุ่มในชุมชนที่มีความเข้มแข็งมีการกิจที่ชัดเจน แล้วนำไปกำหนดยุทธศาสตร์ วางแผนที่จะมีพันธกิจ มีกิจกรรม มีแผนที่มีประสิทธิภาพสูง ตามขั้นตอนของ I-Influence รวมไปถึงการช่วยกันจัดการควบคุมตามแผนปฏิบัติ หรือแผนดำเนินงานตามขั้นตอนของ C-Control โดยทุกคนมีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจด้วยความรัก สมัคสมานสามัคคีกัน

ประการที่ 2 ของเทคนิค AIC ถือว่าเป็นกระบวนการที่ใช้วิธีการที่เรียบง่าย เป็นที่เข้าใจโดยทั่วกันในกลุ่มผู้เข้าร่วมกระบวนการ ผู้ที่เป็นวิทยากรก็สามารถดำเนินกระบวนการได้อย่างราบรื่น ซึ่งทำให้มีบรรยากาศที่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม และการเป็นประชาธิปไตย ความสัมพันธ์ของทุกฝ่ายที่มาร่วมกระบวนการเป็นไปอย่างราบรื่น (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตศาสตร์. 2547: 54-55)

ในแง่ของข้อจำกัดของเทคนิค AIC

ประการแรก ข้อจำกัดไม่ได้อยู่ที่ตัวเทคนิคและกระบวนการ แต่อยู่ที่บริบทในชุมชนมากกว่าไม่ว่าจะเป็นเรื่องส่วนตัว เรื่องกลุ่ม เรื่องอำนาจและผลประโยชน์ในชุมชน แม้แต่เรื่องของการได้ประโยชน์ เสียประโยชน์ของคนในชุมชนที่เชื่อมโยงกับอำนาจของรัฐและของทุนจากภายนอกกับผู้ที่ไม่สามารถเข้าถึงอำนาจรัฐและอำนาจทุนได้ AIC เปรียบเสมือนกิจกรรมอมรมอย่างหนึ่งนี้อาจจะประสบความสำเร็จในช่วงประชุม แต่การวิเคราะห์วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ พันธกิจ แผนและการควบคุมจัดการตามแผนอาจมีไม่มากเท่าที่ควร และปัญหาสำคัญคือหลังประชุมกลุ่มแล้ว จะเกิดผลต่อเนื่องจนเกิดการเปลี่ยนแปลงตามผลของ AIC ได้หรือไม่เป็นเรื่องที่จะต้องคิดอย่างจริงจังสำหรับผู้ที่จะนำเทคนิค AIC ไปใช้ (สิทธิณัฐ ประพุทธนิตศาสตร์. 2547: 55-56)

ประการที่ 2 การกำหนดความสัมพันธ์ บทบาทของวิทยากรกับผู้เข้าร่วมกระบวนการในการหาข้อมูล ข้อเท็จจริง ที่ทำให้วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์ แผน และการปฏิบัติตามแผนสามารถเกิดผล แต่หลังกระบวนการอาจมีปัญหาหากเงื่อนไขที่เป็นลบมีมากมาย หรือหากปัญหาที่กลุ่ม/ชุมชนเผชิญมีความรุนแรงมาก ซึ่งจะทำอย่างไรถึงจะให้กระบวนการ AIC เป็นกิจกรรมของชาวบ้านแบบต่อเนื่อง และเกิดการกระทำในทุกวงจรของกระบวนการ (สิทธิรัฐ ประพุทธนิติศาสตร์. 2547: 55-56)

การนำเทคนิค AIC ไปใช้ ควรคำนึงถึงเงื่อนไขต่างๆ ที่เกิดขึ้นจริงในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ตาราง 2 ความคิดรวบยอดของเทคนิค AIC

A-I-C	Appreciation- Influence- Control
	<ul style="list-style-type: none"> - การประชุมแบบมีส่วนร่วม - กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนา - ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของคนและระหว่างการประชุม - การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น - ยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่างคุณค่าของคนอื่น - รู้จักอดกลั้น รับผิดชอบต่อผล - การตัดสินใจร่วมกัน
A	<p>Appreciation การเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ เปิดโอกาสแสดงความคิดเห็นรับฟัง ยอมรับ และสรุปร่วมกันอย่างสร้างสรรค์</p> <p>A1 : สภาพปัจจุบันที่รับรู้ สำนวสุขภาพจริงและสภาพอนาคตที่อยากเห็น หรือมุ่งหวัง (The Reality)</p> <p>A2 : สภาพที่ปรารถนาในอนาคต (The Ideal/Vision)</p>
I	<p>Influence กำหนดยุทธศาสตร์ มาตรการ หาวิธี และเสนอทางเลือก เพื่อให้บรรลุความมุ่งหวัง บรรลุภาพที่พึงประสงค์</p> <p>I1 : การคิดกิจกรรมโครงการที่จะทำให้บรรลุความมุ่งหวัง/ภาพที่พึงประสงค์</p> <p>I2 : การจัดลำดับความสำคัญ</p>
C	<p>Control การทำงานร่วมกัน โดยนำเอาโครงการและกิจกรรมมาสู่การปฏิบัติและจัดกลุ่มดำเนินการที่แต่ละกลุ่มถนัด และแสวงหาทรัพยากร</p> <p>C1 : แบ่งความรับผิดชอบ</p> <p>C2 : จัดทำแผนปฏิบัติการ</p>

ที่มา : ชอบ เข้มกลัด; และโกวิท พวงงาม. (2547). เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. หน้า 59.

4.9 ประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

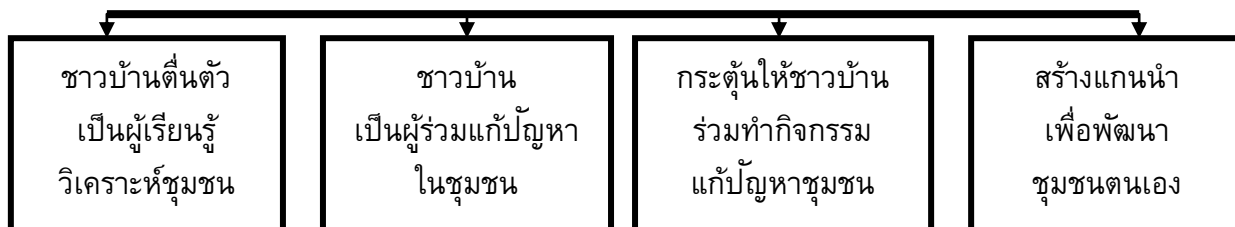
จากความสำเร็จของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้กล่าวถึงผลที่ชุมชนและนักวิจัยจะได้รับ คือ

1. ชาวบ้านประชาชนผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัว ได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดและวิเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆได้อย่างถูกต้องมีความเชื่อมั่นในทางที่ให้ความร่วมมือกันในการดำเนินกิจกรรมทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและชุมชน
2. ประชาชนได้รับการแก้ไขปัญหา ผู้ด้อยโอกาสมีโอกาสมากขึ้น การจัดสรรทรัพยากรต่างๆมีการกระจายอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม รวมทั้งข้อมูลข่าวสารที่ส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในชุมชนดีขึ้น
3. สำหรับทีมผู้วิจัยและนักพัฒนาจะได้เรียนรู้จากชุมชนได้ประสบการณ์ในการทำงานร่วมกับชุมชน อันก่อให้เกิดความเข้าใจในชุมชนได้ดีขึ้น และเกิดแนวคิดในการพัฒนาตนเองอย่างแท้จริง (ชอบ เข้มกลัดและโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 13-14; อ้างอิงจาก กรมการศึกษานอกโรงเรียน. 2538: 12)

นอกจากนี้ กมล สุดประเสริฐ ได้กล่าวว่า หากใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่เรียกว่า PAR อย่างถูกต้อง จะได้มาซึ่งผลดังต่อไปนี้

1. ประชาชนได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น
2. ประชาชนมีการกระทำมากขึ้น
3. ประชาชนมีการเผยแพร่พลังความรู้มากขึ้น
4. ผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เพราะได้ทดลองปฏิบัติกิจกรรมหรือโครงการโดยอาศัยหลักการมีส่วนร่วมจากทุกๆฝ่ายในชุมชนโดยเฉพาะคณะนักวิจัยผู้นำชุมชนหรือแกนนำชุมชน ตลอดจนส่วนต่างๆที่เกี่ยวข้อง สิ่งที่ได้รับจะก่อให้เกิดความร่วมมือกันโดยที่ประชาชนก็รู้สึกว่าเป็นผู้ร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจปฏิบัติการ ในที่สุดก็จะทำให้เขารู้สึกเป็นเจ้าของ (Sense of belonging) รวมทั้งเป็นเจ้าของกิจกรรมและโครงการดำเนินการด้วย (ชอบ เข้มกลัดและโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 14; อ้างอิงจาก กมล สุดประเสริฐ . 2540: 9)

ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์อะไรจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ภาพประกอบ 5 ชาวบ้านจะได้รับประโยชน์อะไรจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ที่มา : ชอบ เข้มกลัด; และโกวิทย์ พวงงาม. (2547). *เทคนิคและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม*. หน้า 15.

การพัฒนาหรือแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน จำเป็นต้องปรับวิธีคิดและวิธีปฏิบัติใหม่ โดยให้คนที่อยู่กับปัญหาในชุมชนเป็นศูนย์กลาง ต้องทำให้มีการรวมกลุ่มรวมพลัง ดำเนินการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบ อาศัยความร่วมมือจากนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอกของชุมชน ใช้กระบวนการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่เป้าหมายการพัฒนาขีดความสามารถของคนที่อยู่กับปัญหาในการแก้ไขปัญหาของเขาทั้งระยะสั้นและระยะยาว

เป้าหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม คือการพัฒนาคนเป็นสำคัญ เป็นกระบวนการสร้างคนเพื่อไปสร้างชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีแรงปะทะกระแสความเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงจากภายนอก ไม่ว่าจะเป็นกระแสเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่การศึกษา เพื่อให้ชุมชนนั้นๆ มีหลักคิดของตนเองสามารถปรับตัวและเลือกเส้นทางการพัฒนาให้ตนเองได้อย่างชาญฉลาดต่อไป การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่น่าจะเหมาะสมที่สุดสำหรับการพัฒนา หรือแก้ปัญหาของคนที่อยู่กับปัญหาในบริบทของชุมชน โดยมีผู้เกี่ยวข้องอย่างน้อย 3 ฝ่าย ฝ่ายแรก คือ ชาวบ้าน อันประกอบไปด้วย แกนนำ กลุ่มผู้อยู่กับปัญหา ฝ่ายที่สอง นักพัฒนาที่มีภารกิจในชุมชน ทั้งที่มาจากหน่วยงานของรัฐ หน่วยงานพัฒนาเอกชน ฝ่ายที่สาม นักวิชาการที่เป็นนักวิจัย ผู้ที่ต้องการแสวงหาองค์ความรู้แบบใหม่ เพื่อแก้ปัญหาต่างๆ ในชุมชน โดยมีกระบวนการที่เฉพาะเจาะจงกับปัญหาหนึ่งและเชื่อว่าเป้าหมายคือ การแก้ไขปัญหาและการพัฒนาใหม่ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะทำให้เกิดทฤษฎีที่เหมาะสมกับปัญหา รวมทั้งมีวิธีการวิจัยและจริยธรรมทางการวิจัยที่เหมาะสม ทั้งสามฝ่ายร่วมกันใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ทำให้เกิดการพัฒนาขีดความสามารถในการวิเคราะห์ และจัดการแก้ปัญหาให้ประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืน(สิทธิณัฐ ประพุทธนิตติศาสตร์. 2547: 17)

กล่าวโดยสรุป ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงมีรายละเอียดและสิ่งที่ผู้วิจัยต้องคำนึงถึงค่อนข้างมากและการทำงานในแต่ละขั้นของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ (Process) ที่มีวงรอบ (Cycle) สืบเนื่องกันเป็นช่วงๆ สำหรับการวิจัยและพัฒนาในปัญหาหนึ่งๆ กล่าวคือ เมื่อพัฒนาไปจนจบช่วงหนึ่งของปัญหานั้น ก็จะมีการประเมินผลการพัฒนาโดยกลุ่มผู้วิจัยเองแล้วเริ่มคิดแผนวิจัยและพัฒนาสำหรับปัญหานั้นในช่วงต่อไป ทั้งนี้เพราะปัญหาในชุมชนท้องถิ่นสามารถทำการวิจัยและพัฒนาได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

จากการศึกษาถึงความหมาย วัตถุประสงค์ หลักการ ปรัชญา บทบาทหน้าที่ วิธีการ ดำเนินการวิจัย เทคนิคเครื่องมือและประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็นขั้นตอนของกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

1. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน
2. การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา
3. การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา
4. การปฏิบัติตามแผน
5. การติดตามและประเมินผล

โดยแต่ละขั้นตอนจะมีกระบวนการทำงานร่วมกันของ ผู้วิจัย นักพัฒนาและ สมาชิกกลุ่ม จักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวงรอบของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการ ทำงานที่สืบเนื่องกันเป็นช่วงๆ ตั้งแต่การกำหนดความต้องการ วางแผน ปฏิบัติตามแผน การประเมิน/สะท้อนกลับ โดยนำ เทคนิค AIC มาใช้สำหรับการประชุมเพื่อระดมความคิดในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่น เพื่อหาข้อตกลงร่วมกัน บนพื้นฐานของความเสมอภาค มี 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) เป็นขั้นการเรียนรู้ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) หาวิธีการแก้ปัญหาเพื่อกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เป็นขั้นตอนการนำกิจกรรมปฏิบัติที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ โดยหวังว่าเมื่อการ ดำเนินการวิจัยสิ้นสุดลงสิ่งที่ชุมชนจะได้รับจากการวิจัย คือ ชุมชนได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น ชุมชนมีการกระทำมากขึ้น ชุมชนมีการเผยแพร่ความรู้มากขึ้นและผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ ประโยชน์ได้ทันที

5. ใบกะพ้อ

ภาคใต้เป็นดินแดนที่มีพืชพรรณนานาชนิดขึ้นตามป่าเขา ที่ราบตามแหล่งแม่น้ำลำคลอง แม้กระทั่งชายทะเลและในทะเล การรู้จักคุณค่าและประโยชน์ใช้สอยของวัตถุดิบเหล่านี้เป็นความชัดเจนของคนในพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติเหล่านี้ดำรงอยู่ (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544: 68) จังหวัด นครศรีธรรมราชก็เป็นอีกแหล่งหนึ่งที่คุณค่าความชัดเจนและมีความสามารถในการนำพืชพรรณตาม ธรรมชาติมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ที่บ่งบอกถึงปัญญาที่แฝงอยู่ของคนในท้องถิ่น

หัตถกรรมพื้นบ้านเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของสังคมเกษตรกรรม ที่ได้มีการสั่งสมสืบสานความรู้ ความสามารถและความชำนาญไว้มากมาย สิ่งใดประดิษฐ์ขึ้นใช้แล้วไม่ได้ผล หรือมีสิ่งดีกว่าเข้ามาแทนที่สิ่งนั้นย่อมเสื่อมสลายไป สิ่งใดใช้ได้ผลดีและเกิดความสะดวกทั้งในการผลิตและการใช้ สิ่งนั้นก็ย่อมคงอยู่ อย่างไรก็ดี มนุษย์ผู้มีวัฒนธรรมเป็นของตัวเองย่อมไม่หยุดอยู่เพียงประโยชน์ใช้สอยของ หัตถกรรมนั้นๆ แต่จะสอดใส่คุณค่าทางศิลปะโดยจินตนาการลงในหัตถกรรมนั้นๆ ด้วย เพื่อตอบสนองความต้องการทางจิตใจและแสดงออกถึงความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้คนในวัฒนธรรมนั้นๆ อันเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของความเป็นมนุษย์ เมื่อเป็นดังนี้งานหัตถกรรมพื้นบ้านที่ได้รับการ สร้างสรรค์ขึ้นด้วยจิตใจที่ประณีตย่อมชูคุณค่าของหัตถกรรมนั้นเองขึ้นเป็นงานหัตถศิลป์ อันบังงูมิ ปัญญาในการปรับตัว พร้อมๆ กับบ่งชี้ความมีศิลป์ของกลุ่มชนนั้นๆ ควบคู่กันไป สำหรับงาน หัตถกรรมพื้นบ้านของภาคใต้ กล่าวได้ว่าเป็นผลพวงของการรู้จักเอาวัตถุดิบในธรรมชาติแวดล้อม ภาคใต้ที่หาได้สะดวกมาใช้ทำสิ่งของเครื่องใช้ไม่สอยอย่างหลากหลาย (เอกวิทย์ ณ ถลาง. 2544: 67)

ในจังหวัดนครศรีธรรมราชมีพืชท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์ให้เกิดประโยชน์โดยการนำมาจักสานได้หลายชนิด ไบกะพ้อ ก็เป็นพืชท้องถิ่นที่สามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นงานหัตถกรรมได้ ไบกะพ้อ เป็นพืชตระกูลปาล์ม มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลักษณะใบเป็นรูปพัด ชาวภาคใต้ นำไบกะพ้อมาจักสานเป็นพัด เรียกว่า พัดไบกะพ้อ หรือ พัดไบพ้อ พบได้ทั่วไปบริเวณที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ลำธาร และชายขอบป่าพรุ (การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้กลุ่มจักสานพัดไบกะพ้อ...มปป: ไม่ปรากฏเลขหน้า) ส่วนของไบกะพ้อได้นำมา เป็นงานหัตถกรรมจักสานประเภทหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของภาคใต้ โดยเฉพาะในอำเภอรัตนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งผลิตที่รู้จักกันทั่วไปในชื่อว่า “พัดโคกยาง” โดยการนำไบกะพ้อมาสานเป็นพัดและกลายเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนบ้านโคกยาง และ เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปทั่วประเทศ แต่ปัจจุบันพบว่า บริเวณของกะพ้อในป่าพรุกลับลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องมาจากการนำส่วนต่างๆ ของกะพ้อมาใช้ประโยชน์เป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับราษฎรในท้องถิ่น ดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น ดังนี้

ในปีพ.ศ.2545 โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม สำนักบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 ได้สนับสนุนให้กลุ่มจักสานพัดไบกะพ้อในท้องที่ ได้มีการเพาะปลูกเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบและยังเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นกะพ้อให้คงอยู่ โดยได้มีการให้ความรู้กับกลุ่มสมาชิกซึ่งปัจจุบันมีประมาณ 30 คน เกี่ยวกับประโยชน์ของการอนุรักษ์ป่าไม้ (การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้กลุ่มจักสานพัดไบกะพ้อ...มปป: ไม่ปรากฏเลขหน้า)

5.1 ลักษณะทั่วไปของพืชสกุลกะพ้อ

จากเอกสารเผยแพร่โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้ ภายใต้โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม ของสำนักงานบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับไบกะพ้อไว้ดังนี้

กะพ้อเป็นพืชในตระกูลปาล์ม ซึ่งในสกุลนี้มีอยู่ประมาณ 108 ชนิด กระจายพันธุ์ตั้งแต่ประเทศอินเดีย จีนตอนใต้ ประเทศในภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้ มาเลเซีย ตลอดไปจนถึงบริเวณมีลานีเซียตอนเหนือของทวีปออสเตรเลีย มีรายงานว่ามีการกระจายพันธุ์ในประเทศไทยประมาณ 14 ชนิด เช่น ชิง (*Licuala peltata*) กะพ้อเขียว (*Licuala spinosa*) กะพ้อแดง (*Licuala paludosa*) กะพ้อสี่สิบ (*Licuala distans*) ปาละ (*Licuala glabra*) กะพ้อเขา (*Licuala pahangensis*) และ กะพ้อหนู (*Licuala triphylla*) เป็นต้น กะพ้อสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้หลายอย่าง เช่น ลำต้นใช้ทำเสาหลักชั่วคราว ใบใช้ทำหลังคา ใช้เป็นวัสดุจักสาน ยอดอ่อนรับประทานได้ ใช้ห่อข้าวต้มมัด รากกะพ้อผสมยาอื่นหอมเป็นยาแก้ปวดฟัน ต้มดื่มเป็นยาแก้เลือดพิการ ระบุของสตรีไม่ปกติ บำรุงเลือดและช่วยให้เจริญอาหาร การปลูกขยายพันธุ์กะพ้อนิยมใช้วิธีการเพาะเมล็ดและแยกหน่อ โดยต้นกะพ้อสามารถขึ้นได้ดีในดินแทบทุกชนิดแต่จะเจริญได้ดีในดินร่วน ชอบแสงแดดจัด และต้องการปริมาณน้ำพอสมควร ทนทานต่อโรคและแมลงได้ดี (สำนักงานบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2546?: 3)

5.2 ชนิดของพืชสกุลกะพ้อที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ชนิดของพืชสกุลกะพ้อที่พบในจังหวัดนครศรีธรรมราช และสามารถนำมาใช้ในการจักสานนั้น ในเอกสารเผยแพร่โครงการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้ ภายใต้โครงการหมู่บ้านพื้ทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม ของสำนักงานบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับใบกะพ้อไว้ 2 ชนิด ดังนี้

กะพ้อแดง ชื่อท้องถิ่น พ้อพรุ (นราธิวาส) กูวาแมเราะ (มาลายู-นราธิวาส) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Licuala paludosa* Griseb. ชื่อวงศ์ PALMAE เป็นพืชพวกปาล์ม แตกหน่อขึ้นรวมกันเป็นหมู่ใหญ่ในป่าพรุ ลำต้นสูง 3-5 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 4-5 เซนติเมตร ใบเป็นรูปฝ่ามือ เรียงเวียนสลับ แผ่นใบค่อนข้างกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 100-150 เซนติเมตร สีเขียวมีใบย่อยมาก ก้านใบสีเขียวเข็ม ยาว 100-200 เซนติเมตร ขอบก้านมีหนามงอนสั้นๆ ยาว 1-3 เซนติเมตร เรียงเป็นระเบียบจากใหญ่ไปหาเล็ก ช่อดอก เป็นช่อแยกแขนงกาบหุ้มช่อดอกรูปท้อ 3-5 กาบ ดอกสีขาวแกมเขียว รังไข่แยกกัน 3 อัน ผลกลมสีแดงถึงดำ เส้นผ่าศูนย์กลาง 5-6 มิลลิเมตร ลำต้นใช้ทำเสาหลักชั่วคราว ใบใช้ทำหลังคาได้ ยอดอ่อนรับประทานได้ ใช้ห่อข้าวต้มมัดได้ รากกะพ้อแดงผสมยาอื่นเป็นยาแก้ปวดฟัน ต้มดื่มเป็นยาแก้เลือดพิการ ระบุของสตรีมาไม่ปกติและบำรุงเลือด

กะพ้อเขียว ชื่อท้องถิ่น ขวน กะพ้อเขียว (นราธิวาส) กูวา (มาลายู-นราธิวาส) ชื่อวิทยาศาสตร์ *Licuala spinosa* Thunb. ชื่อวงศ์ PALMAE ลักษณะคล้ายกะพ้อแดง ต่างกันที่ขึ้นตามที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ลำธาร และชายขอบพรุด้านนอก ก้านใบสีเขียวถึงเหลืองแกมเขียว หนามยาว 0.3-1.0 เซนติเมตร เรียงไม่เป็นระเบียบ ขนาดสั้นยาวเรียงปะปนกัน มีผลเดี่ยวในหนึ่งดอก ใบอ่อนกะพ้อใช้ห่อข้าวต้มลูกโยนได้ ยอดอ่อนต้มผสมยาอื่น กินเป็นยาแก้อาการผดผื่นแดงหรือผื่นกับดอกหญ้าเถื่อน กินเป็นยาแก้หนองใน ส่วนหัวกะพ้อที่ติดกับยอดนำมาตำพอกตรงขมับทั้งสองข้างผัดไม่ให้หลุดออกได้ แก้ปวดศีรษะ ปวดประจำเดือน หรือปวดเรื้อรัง (สำนักงานบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2546?: 5-6)

ภาพประกอบ 6 ลักษณะของต้นกะพ้อ

ที่มา : ถ่ายภาพเมื่อ สิงหาคม 2549

6. พื้นที่ทำการศึกษ

ผู้วิจัยได้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับพื้นที่ทำการศึกษ คือ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬารณ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากวารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ สรุปผลการดำเนินงานปี 2548 ขององค์การบริหารส่วนตำบล อำเภอูงโพธิ์ ดังนี้

สภาพทั่วไป

ตำบลทุ่งโพธิ์ เดิมเป็นชื่อบ้านของหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลควนเกย อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ต่อมาเมื่อวันที่ 29 มกราคม 2537 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชกฤษฎีกาการตั้งอำเภอเพื่อเป็นประโยชน์แก่การปกครองและความสะดวกของประชาชน โดยได้รับพระราชทานอนุญาตให้ใช้พระนามศาสตราจารย์ ดร.

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี เป็นชื่ออำเภोजุฬารณ ตำบลทุ่งโพธิ์ ได้แยกพื้นที่มาจาก หมู่ที่ 3, 4, 5, 6, 7, 9 และ 10 ของตำบลควนเกย อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มาเป็นตำบลในหกตำบลของอำเภोजุฬารณ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ลักษณะภูมิศาสตร์ทางกายภาพ

ที่ตั้งและขนาดอาณาเขต

เขตพื้นที่ตำบลทุ่งโพธิ์ อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภोजุฬารณ ไปทางทิศเหนือ 5 กิโลเมตร มีเนื้อที่ทั้งหมด 31,968.75 ไร่

มีอาณาเขตดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับตำบลร่อนพิบูลย์ อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศใต้ ติดต่อกับตำบลสามตำบล อำเภोजุฬารณ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันออก ติดต่อกับตำบลควนเกย อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ทิศตะวันตก ติดต่อกับตำบลถ้ำใหญ่ อำเภอูงสง จังหวัดนครศรีธรรมราช

สภาพภูมิศาสตร์

สภาพพื้นที่ทั่วไปเป็นที่ราบเชิงเขา มีภูเขาสลับซับซ้อน พื้นที่อยู่ในเขตโซนร้อน ได้รับอิทธิพลลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือที่พัดผ่านอ่าวไทย และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้จากมหาสมุทรอินเดีย จึงมีช่วงฤดูฝน ระหว่างเดือนมีนาคม – เดือนมิถุนายน อุณหภูมิเฉลี่ย 32 องศาเซลเซียส

แม่น้ำลำคลอง ตำบลทุ่งโพธิ์ไม่มีลำคลองขนาดใหญ่ โดยทั่วไปเรียกน้ำที่มีว่าคลอง ซึ่งในพื้นที่มีคลองสายสำคัญที่ไหลผ่านหมู่บ้าน คือ คลองใหญ่

ภูเขา มีเทือกเขาที่สำคัญคือ เทือกเขาบรรทัด ซึ่งเป็นทิวเขาต่อเนื่องจาก ตำบลสามตำบล นอกจากนั้นมีภูเขาเล็กๆอีกหลายแห่ง

ทรัพยากรธรรมชาติ

ป่าไม้ ตำบลทุ่งโพธิ์มีป่าไม้ที่สำคัญ คือ ป่าเขาชุมทอง ป่าควนขี้แรด ป่าควนนกจาก ป่าเชิงเขานา ป่าไร่ไหล ป่าวังยวง ฯลฯ

แร่ธาตุ แร่ธาตุที่สำคัญของตำบลทุ่งโพธิ์ คือ แร่โดโรไมต์

ดิน สภาพดินทั่วไปของตำบลทุ่งโพธิ์เป็นดินร่วนปนทรายและดินเหนียว เหมาะแก่การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ และการทำนา

สภาพทางสังคม

ตำบลทุ่งโพธิ์มีประชากรทั้งสิ้น 9,821 คน แยกเป็นเพศชาย จำนวน 4,841 คน เพศหญิง 4,980 คน ความหนาแน่นของประชากรเฉลี่ย 192.50 คน/ตารางกิโลเมตร จำนวนครัวเรือนทั้งหมด 2,335 ครัวเรือน

เชื้อชาติ/ศาสนา

ประชากรตำบลทุ่งโพธิ์ ร้อยละ 100 เชื้อชาติไทย นับถือศาสนาพุทธ มีวัดจำนวน 3 แห่ง คือ วัดโพธิวงศาราม วัดแร่ราษฎร์สุทัศน์ วัดสำนักขัน ที่พักสงฆ์จำนวน 2 แห่ง คือ ที่พักสงฆ์เทพทองวนาราม และที่พักสงฆ์บ้านเหนือคลอง

อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพการทำสวนยางพารา ประมาณร้อยละ 50 ทำนาข้าว ร้อยละ 25 ทำสวนผลไม้และปลูกพืชไร่ ร้อยละ 20 ที่เหลือประกอบอาชีพอื่นๆ ประชากรมีรายได้เฉลี่ยประมาณ 27,000 บาท/คน/ปี

ด้านการศึกษา

มีการจัดการศึกษาทั้งในระบบโรงเรียนและนอกระบบโรงเรียน และมีการเตรียมความพร้อมให้กับเด็กก่อนวัยเรียน มีโรงเรียนระดับประถม 5 โรงเรียน

1. โรงเรียนวัดทุ่งโพธิ์
2. โรงเรียนวัดแร่ราษฎร์สุทัศน์
3. โรงเรียนบ้านไสหินตั้ง
4. โรงเรียนบ้านเหนือคลอง
5. โรงเรียนบ้านอายุเลา

นอกจากนี้ก็มีศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำนวน 1 แห่ง ห้องสมุดประชาชน จำนวน 1 แห่ง ที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้าน จำนวน 6 แห่ง หอกระจายข่าวประจำหมู่บ้าน จำนวน 6 แห่ง ศูนย์ข้อมูลระดับตำบล จำนวน 1 แห่ง ศูนย์บริการและถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลจำนวน 1 แห่ง

ด้านสาธารณสุข

มีสถานีอนามัยจำนวน 1 แห่ง ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน (ศสมช.) จำนวน 6 แห่ง ร้านขายยาแผนปัจจุบัน จำนวน 2 แห่ง อัตราการมีและการใช้ส้วมราดของประชาชนครบทุกครัวเรือน

สภาพทางด้านเศรษฐกิจ

สภาพเศรษฐกิจโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับผลผลิตทางการเกษตร

อาชีพด้านการเกษตร มีการทำนา ทำไร่ ทำสวนผลไม้ ไม้ยืนต้น เลี้ยงสัตว์ การประมง อาชีพรับจ้าง อาชีพธุรกิจ

การอุตสาหกรรม มีโรงงานที่ได้รับอนุญาตให้ประกอบการจำนวน 3 แห่ง

1. บริษัท ซีวิลเอ็นจิเนียริง จำกัด เป็นโรงไม้หิน
2. บริษัท สยามอินเตอร์วูด โปรดักส์ เป็นโรงงานแปรรูปไม้ยางพารา
3. บริษัท พี แอล ดี ทีวิลอปเมนต์ จำกัด เป็นโรงไม้หิน

โรงสีข้าวขนาดกลาง 4 แห่ง โรงสีข้าวขนาดเล็ก 9 แห่ง

การสหกรณ์

มีสหกรณ์กองทุนสวนยางพารา จำนวน 2 แห่ง คือ สหกรณ์เทพทองพัฒนาและสหกรณ์รวมมิตรพัฒนา

การบริการ

กิจการร้านค้าส่ง จำนวน 2 แห่ง

ร้านค้าปลีก จำนวน 71 แห่ง

ปั๊มน้ำมันขนาดเล็ก จำนวน 2 แห่ง

การบริการพื้นฐาน

ด้านการคมนาคม

การเดินทางโดยรถยนต์มีเส้นทางการคมนาคมสายหลักเป็นถนนลาดยาง 3 สาย

1. ถนนทางหลวงแผ่นดิน สาย 41
2. ถนนสายลาดยางสายสำนักขันธ์-เหนือคลอง
3. ถนนสายลาดยางสายสวนเลา-วังยวง

ถนนคอนกรีตเสริมเหล็ก 6 สาย

ถนนหินคลุก 1 สาย

ถนนหินผุ 49 สาย

การสื่อสารและการคมนาคม

โทรศัพท์สาธารณะ 14 แห่ง

โทรศัพท์ 139 เลขหมาย

การไฟฟ้า

ไฟฟ้าได้เข้าถึงทุกหมู่บ้านแต่ยังไม่ครอบคลุมทุกครัวเรือน ประชากรร้อยละ 80 มีไฟฟ้าใช้

แหล่งน้ำธรรมชาติ

ลำคลอง จำนวน 8 สาย

บึง หนองและอื่นๆ จำนวน 12 สาย

แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

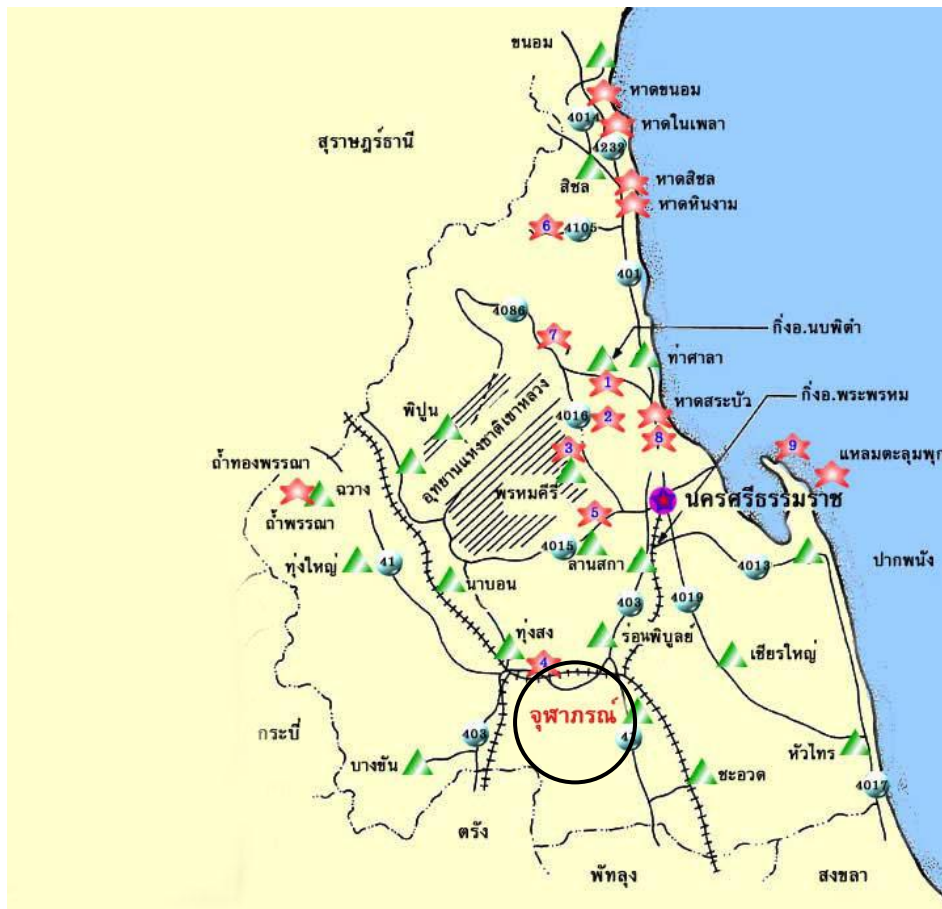
ฝาย จำนวน 13 แห่ง

บ่อน้ำตื้น จำนวน 34 แห่ง

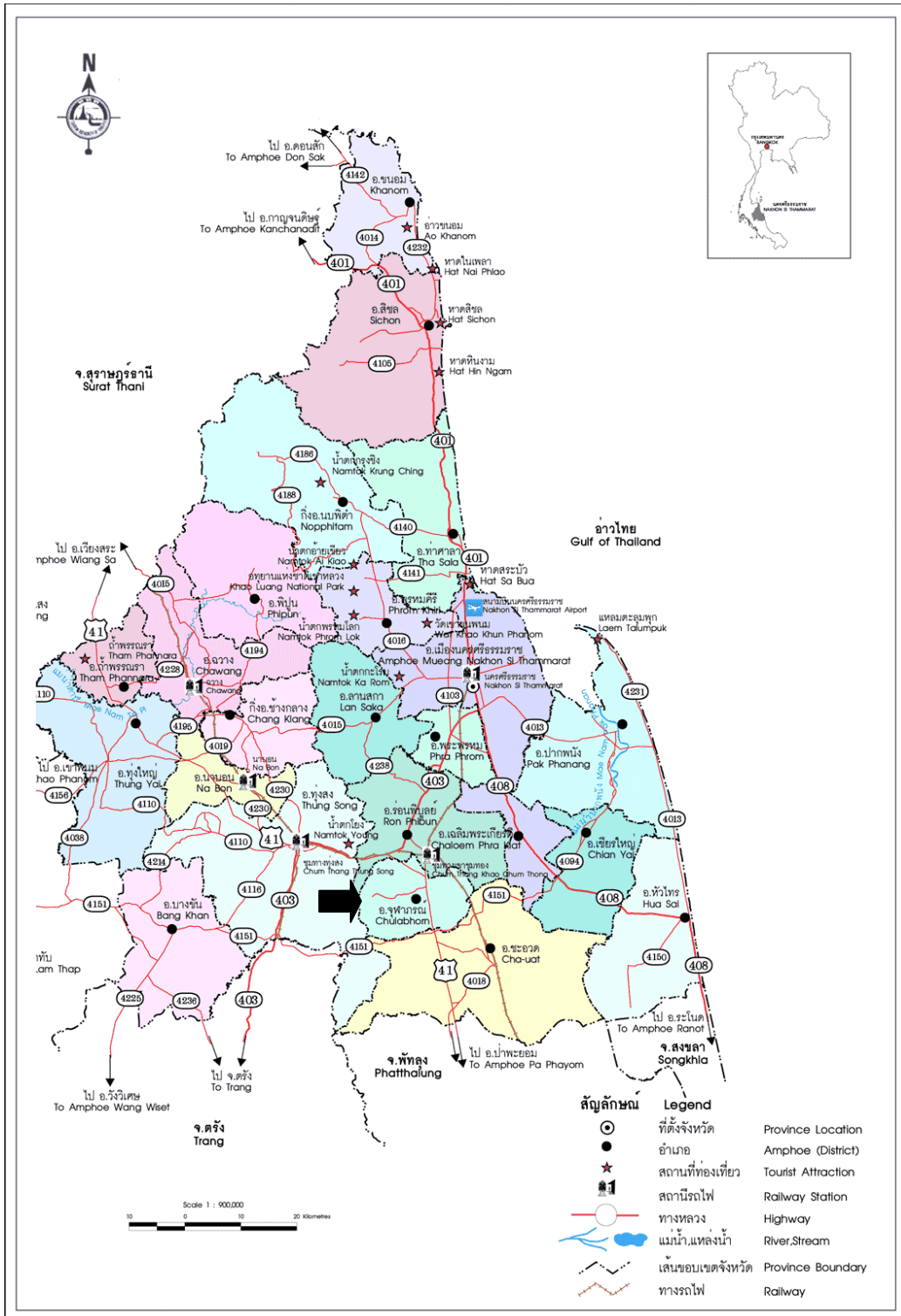
บ่อโยก จำนวน 40 แห่ง

สระน้ำ จำนวน 33 แห่ง

ระบบประปาหมู่บ้านจำนวน 6 แห่ง (อบต.ทุ่งโพธิ์. 2548: 6-7)

ภาพประกอบ 7 แผนที่ขอบเขตพื้นที่ที่ทำการศึกษา
 ที่มา : สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. (2008).(online)

ภาพประกอบ 8 แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช
ที่มา : จังหวัดนครศรีธรรมราช. (2006). (online)

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องถึงกระบวนการของ การพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสาน ไบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางในการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็น 3 ประเด็น คือ เริ่มตั้งแต่การศึกษาถึง การสำรวจข้อมูลของ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยจะขอกล่าวถึงประเด็นที่ได้ทำการศึกษางานวิจัย ที่เกี่ยวข้องดังรายละเอียดต่อไปนี้

7.1 การสำรวจข้อมูลของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น คติความเชื่อ ประเพณี นำไปสู่การสร้างสรรค์รูปแบบของงาน หัตถกรรม อนุমান สมบูรณ์ศิลป์ ทำการศึกษาเกี่ยวกับองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์งานหัตถกรรม ท้องถิ่น ประเภทโคม ในจังหวัดเชียงใหม่ โดยกำหนดประเด็นเกี่ยวกับองค์ความรู้ในการสร้างสรรค์ ภูมิปัญญา รูปแบบ ลวดลายที่ใช้ในการตกแต่ง คติความเชื่อ ประเพณีกระบวนการสร้างสรรค์ ซึ่งผลจากการวิจัยสรุปได้ว่า การสร้างเอกลักษณ์เฉพาะตัวเป็นการแสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองทาง ศิลปวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดมาเป็นเวลานานเชื่อมโยงกับบริบทความเชื่อตามจารีตประเพณี กระบวนการสร้างสรรค์ ช่วยให้สามารถบันทึกข้อมูลที่เป็นหลักฐานที่เป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้า อนุรักษ์และสืบสานต่อของคนรุ่นลูกหลาน ผู้วิจัยเห็นว่าหน่วยงานราชการที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรที่จะ มีส่วนร่วมในการประสานงานอนุรักษ์ศิลปะพื้นบ้าน ภูมิปัญญาประชาสัมพันธ์เผยแพร่ เพราะยังไม่ เป็นที่รู้จักของคนส่วนใหญ่ของประเทศ (อนุমান สมบูรณ์ศิลป์. 2547)

จากการศึกษาหัตถกรรมจักสานเตยปาหนันในจังหวัดกระบี่และจังหวัดตรังของ ธนียา กิตติสิทโท พบว่า หัตถกรรมจักสานเตยปาหนัน ใช้อุปกรณ์น้อยชิ้น การทำต้องอาศัยทักษะความ ซำนาญและมีมือช่างจักสานกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาของทั้งสองจังหวัดเหมือนกัน รูปแบบ ผลิตภัณฑ์และลวดลายพัฒนาไปตามความต้องการของตลาด ความสัมพันธ์ระหว่างหัตถกรรม จักสานกับวิถีชีวิตของชาวไทยมุสลิมพบว่า จากอดีตผลิตใช้ในชีวิตรประจำวัน และเป็นอาชีพเสริม แต่ปัจจุบันภาครัฐสนับสนุนทำให้เข้าสู่โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เพิ่มรายได้และกลายเป็น อาชีพหลักในอนาคตมีแนวโน้มของตลาดที่กว้างมากขึ้น แต่เมื่อเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมส่งผลให้การ ถ่ายทอดรูปแบบ และเอกลักษณ์ดั้งเดิมที่สืบทอดจากคนรุ่นเก่าสู่คนรุ่นใหม่เลือนหายไป จึงควรสร้าง หลักสูตรหัตถกรรมจักสานเตยปาหนันให้เป็นหลักสูตรท้องถิ่น เพื่อการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญา ให้คงอยู่ เพราะฉะนั้นการศึกษาและมีการเปรียบเทียบรูปแบบเครื่องจักสานระหว่างชุมชนก็มีส่วน สำคัญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ต่อไปในอนาคตได้รู้ถึงข้อดีข้อเสียของแต่ละชุมชนเพื่อส่งเสริม และพัฒนาได้ตรงจุด (ธนียา กิตติสิทโท. 2547)

เช่นเดียวกับ การศึกษางานศิลปหัตถกรรมกระจูดในจังหวัดนราธิวาส พัทลุงและ สุราษฎร์ธานีของแก้วทอง สอนสังข์ สามารถสรุปได้ดังนี้ การศึกษาการทำศิลปหัตถกรรมจักสาน กระจูดในจังหวัดนครศรีธรรมราช นั้น ลักษณะของผลิตภัณฑ์ใกล้เคียงกัน กับงานศิลปหัตถกรรม กระจูดในจังหวัดนราธิวาส พัทลุง และสุราษฎร์ธานี แต่จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นแหล่งซื้อขาย ของวัตถุดิบของชุมชนใกล้เคียงเสียมากกว่า วัตถุประสงค์ ในการศึกษานั้น เพื่อศึกษางาน ศิลปหัตถกรรมกระจูดในจังหวัดนราธิวาส พัทลุง และสุราษฎร์ธานี มีขั้นตอนการผลิต ลวดลาย และรูปแบบผลิตภัณฑ์ความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของท้องถิ่น มีความเหมือนและความแตกต่างกัน อย่างไร ผลที่ได้จากการศึกษาในครั้งนี้ พอจะสรุปได้ว่า ขั้นตอนกรรมวิธีการผลิตหัตถกรรม กระจูดทั้งสามแหล่งมีลักษณะที่เหมือนกันเป็นส่วนมากจะแตกต่างกันบ้างตรงที่การใช้วัสดุประกอบ เป็นผลิตภัณฑ์ การใช้สารเคลือบผิว และลวดลายของการสาน ส่วนรูปแบบของผลิตภัณฑ์นั้น ขึ้นอยู่กับความต้องการของตลาด การสืบทอดภูมิปัญญาทั้งสามแหล่งเหมือนกันคือ สืบทอดจาก บรรพบุรุษที่ผลิตเพื่อใช้ในชีวิตรประจำวันมีการพัฒนาปรับเปลี่ยนมาจนถึงปัจจุบันโดยความคิด สร้างสรรค์ของชาวบ้านเองและความช่วยเหลือจากการฝึกให้จากหน่วยงานของรัฐ จากอดีตจนถึง ปัจจุบันได้กลายเป็นอาชีพหนึ่งที่สามารถสร้างรายได้ให้กับชุมชน จึงควรอนุรักษ์ส่งเสริม สืบสานและ พัฒนาต่อไป (แก้วทอง สอนสังข์. 2546)

จากงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาข้างต้นสรุปได้ว่า การศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ งาน หัตถกรรม จักสานจากพืชท้องถิ่น โดยอาศัยองค์ความรู้ที่ได้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีเอกลักษณ์ เฉพาะตัวมีกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นหนึ่งสู่อีกรุ่นหนึ่ง แต่ปัญหาส่วนมากเกิดจาก งาน หัตถกรรมนั้นๆ เริ่มสูญหายหมดความสำคัญเนื่องมาจากส่วนมากต้องใช้ทักษะความชำนาญ ความ ประณีต ความอดทน ขาดผู้สืบทอด และวัสดุในท้องถิ่นเริ่มหายาก จึงทำให้ต้องศึกษาค้นคว้าและ วิจัยเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นประโยชน์ ที่จะทำให้ได้เห็นถึงอดีตที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เป็นพื้นฐานในการ วิเคราะห์ปัจจุบันและเป็นแนวทางในการกำหนดอนาคตของงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ตลอดจน การเผยแพร่ อนุรักษ์ สืบสาน ภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป

7.2 การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นนั้นจากการศึกษาเอกสารและ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น ในส่วนของ การ แสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นนั้นเรวัต สุขสิกาญจน์ ได้กล่าวไว้ว่า ในส่วนของการ แสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น ทั้งในเรื่องของรูปแบบและวัสดุเป็นสิ่งที่ต้อง ทำการศึกษาและนำมาพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอีกชั้นหนึ่ง วัสดุจึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักสร้างสรรค์งานหัตถกรรมให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ และ การใช้งาน ความสวยงาม ทุกอย่างล้วนมีเหตุผลต่อกัน โดยเฉพาะจากวัชชุกรรชาติเป็น

ภูมิปัญญาที่สืบสานในการออกแบบที่มีมาช้านาน ความหลากหลายของทรัพยากรในแต่ละภูมิภาคของประเทศไทยการเลือกใช้ที่เหมาะสม (เรวัต สุขสีกาญจน์. 2549 : 80-81)

จากงานวิจัยของอภิสิทธิ์ ไล่สัตรูไกล และคณะ เป็นการศึกษางานออกแบบเพื่อการอนุรักษ์ กรณีหีบห่อจากวัสดุธรรมชาติ เพื่อศึกษาพัฒนาการของการออกแบบหีบห่อในภาคใต้ โดยมีประเด็นสำคัญในการศึกษาวัสดุจากธรรมชาติในการทำหีบห่อภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่มีผลต่อแนวคิดรูปแบบของหีบห่อวัสดุธรรมชาติในสังคมไทย ผลจากการวิจัยพบว่า การใช้วัสดุธรรมชาติในการหีบห่ออาหารของคนในภาคใต้มีมานานและได้สืบทอดไปยังรุ่นลูกหลาน โดยมีการเลือกสรรชนิดวัสดุที่หลากหลาย ส่วนใหญ่เริ่มจากวัสดุที่มีอยู่ตามธรรมชาติ บริเวณที่ใกล้เคียงที่พักอาศัยเป็นหลักและสามารถเลือกใช้ส่วนต่างๆ ของพืชที่มาทำหีบห่อตามความเหมาะสมของประเภทอาหารได้อย่างลงตัววัสดุธรรมชาติดังกล่าวประกอบด้วยใบและกาบกล้วย ใบกะป้อ ใบไผ่ ใบจาก ใบคลุ้ม ใบลาน ใบชิง ใบทั้ง ใบยางพารา กาบหมาก กระจูด หม้อข้าวหม้อแกงลิง เป็นต้น จากข้อมูลพื้นฐานความหลากหลายของวัสดุธรรมชาตินำมาใช้ในการหีบห่อดังกล่าว (อภิสิทธิ์ ไล่สัตรูไกล; และคณะ. 2546)

จากงานวิจัยของเอกชาติ จันอุไรรัตน์และคณะได้นำเอาใบลานมาออกแบบและพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์ โดยมีการศึกษาและรวบรวมข้อมูลของผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์จักสานจากใบลานที่มีอยู่ในภาคเอกสาร แหล่งผลิต และแหล่งจำหน่าย ที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนา โดยนำมาวิเคราะห์หาแนวทาง ในการออกแบบบรรจุภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่มีประโยชน์ใช้สอยสอดคล้องกับสินค้าแต่ละชนิด ผลการวิจัยสรุปเป็นแนวทางสำคัญๆ ได้ว่า ใบลานเป็นวัสดุธรรมชาติที่มีคุณสมบัติแตกต่างจากวัสดุประเภทอื่นๆ คือมีเส้นใยที่เหนียวแน่นทนทานเหมาะสำหรับการพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์ได้หลายประเภท อาทิ อาหาร ของใช้ ของชำร่วย และเครื่องใช้ประเภทสมุนไพร เป็นต้น ใบมีสีเหลืองอ่อนที่สวยงามตามธรรมชาติ และสามารถย้อมสีได้หลากหลาย สอดคล้องกับความต้องการของตลาด ขนาดของใบมีความยาวและยืดหยุ่นอ่อนตัวสามารถสร้างรูปทรงได้หลายลักษณะ ส่วนด้านลวดลายสามารถนำมาจักและสานด้วยลายที่ละเอียด ประณีต ด้วยฝีมือและภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีความชำนาญเฉพาะตามแบบอย่างของแต่ละท้องถิ่น นอกเหนือจากการนำมาสานด้วยวิธีแบบดั้งเดิมแล้ว พบว่าใบลานสามารถนำมา ม้วน ผูก พับ ห่อ และนำมาต่อเป็นแผ่นได้ และเศษวัสดุที่เหลือจากขั้นตอนของการเสียดใบลาน เช่น ก้านลาน และขอบใบลาน สามารถนำมาพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์และผลิตภัณฑ์อื่นๆ ได้อีกหลายประเภท ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดของการใช้วัตถุดิบเพื่อเป็นการส่งเสริมการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Design) และที่สำคัญใบลานเป็นวัสดุธรรมชาติที่สามารถปลูกทดแทนได้เหมือนกับกระจูด กะป้อและพืชท้องถิ่นอื่นๆ จึงไม่เป็นการทำลายสภาพแวดล้อมอันอุดมสมบูรณ์ให้หมดไป (เอกชาติ จันอุไรรัตน์และคณะ. 2546)

โครงการพัฒนาศักยภาพด้านศิลปะและการออกแบบ ในการผลิตงานหัตถกรรมท้องถิ่นดำเนินการโดยคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมในจังหวัดเพชรบุรี ก็เป็นการแสดงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่ค่อนข้างชัดเจนเพราะจังหวัดเพชรบุรีเป็นแหล่งอารยธรรมงดงามหลากหลายรูปแบบ มีภูมิประเทศที่สมบูรณ์ และลักษณะเด่นอีกอย่าง

ของชาวเพชรบุรีคือ รักศิลปะ รู้คุณค่าความงาม จะเห็นได้จากความงามของงานหัตถกรรมที่สร้างสรรค์มาในอดีต งานหัตถกรรมเป็นหลักฐานสำคัญที่จะบอกถึงความเป็นมา และมีลักษณะที่พิเศษของการดำเนินชีวิตในเมืองเพชรบุรี เพื่อให้การพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์เข้ากับยุคสมัย และสอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบันได้ดี แนวทางการพัฒนาจึงมีประเด็นหลัก ประยุกต์แนวทางการสร้างสรรค์จากภูมิปัญญาดั้งเดิมของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมท้องถิ่น ให้เกิดแนวทางการใช้ งานที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ในปัจจุบันโดยการใช้วัสดุท้องถิ่นของตนเองหรือใกล้เคียง เพื่อให้เกิด การหมุนเวียนทางเศรษฐกิจในท้องถิ่น การทดลองใช้วัสดุทางอุตสาหกรรมผสมผสาน และยังคงรักษารูปแบบเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และมีความหลากหลายของสินค้า ลักษณะของการดำเนินโครงการได้ประมวลข้อมูลจากการสำรวจผลิตภัณฑ์ที่มีอยู่เดิมในท้องถิ่น โดยจัดขึ้นใน 8 อำเภอของจังหวัดเพชรบุรีแล้วกำหนดแนวทางการออกแบบให้นักออกแบบเป็นผู้ออกแบบชิ้นงาน เพื่อให้เป็นตัวอย่างผลิตภัณฑ์ในการฝึกอบรม และการออกแบบทดลองทำผลิตภัณฑ์เองของชาวบ้านโดยการอาศัยความชอบส่วนตัวและให้เกิดความแตกต่างจากที่เคยทำมา จึงทำให้เกิดการค้นคว้าทดลองแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการสร้างสรรค์ผลงานและผลสำเร็จของต้นแบบก็เป็นที่พอใจของทุกฝ่าย เพราะมีความหลากหลายทั้งแนวคิดและรูปแบบ ถ้าได้พัฒนาอย่างจริงจังในด้านคุณภาพก็จะเป็นสินค้าที่มีลักษณะเด่นของจังหวัดเพชรบุรีต่อไป (คณะมัณฑนศิลป์.ม.ป.ป.)

การเพิ่มมูลค่าและการแสดงคุณค่าทางความงามนั้น จะแสดงออกมาในรูปแบบการใช้ประโยชน์ ความแตกต่างจากที่มีอยู่ การประยุกต์เพื่อนำมาผนวกกับแนวคิดใหม่ให้สอดคล้องโดยไม่เสียคุณค่าเดิม การบูรณาการความคิดและรูปแบบกลายเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ลงตัว ดังเช่นงานวิจัยของ สุรเชษฐ์ ไชยอุปละ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความต้องการของช่างผู้ผลิต ผู้จำหน่ายและผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์ในการ พัฒนารูปแบบโดยการ ประยุกต์เส้นผักตบชวากับวัสดุอื่น ที่มีอยู่ในแผนกหัตถกรรม ศูนย์ศิลปาชีพบางไทร พบว่า วัสดุที่เป็นที่ต้องการนำมาประยุกต์ร่วม คือ หนั ในสัดส่วนของการผสมผสาน ผักตบชวา ร้อยละ 55 : หนั ร้อยละ 45 นำไปสู่ความลงตัวของการออกแบบผลิตภัณฑ์กระเป๋าสตรี (สุรเชษฐ์ ไชยอุปละ. 2546.)

จากงานวิจัยของ กษม อมันตกุล ก็เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวัสดุ ที่นำมาออกแบบและพัฒนาาร่วมกันกับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมสินค้าของที่ระลึกของแหล่งท่องเที่ยว สรุปรว่า ไม้ไผ่เป็นวัสดุที่เป็นที่ต้องการของผู้ผลิตมากที่สุด ร้อยละ 70 และความเป็นไปได้ในการนำวัสดุไม้ไผ่มาออกแบบและพัฒนาที่แหล่งท่องเที่ยว ควรที่จะเป็นผลิตภัณฑ์ตกแต่งภายใน ประเภทโคมไฟในการศึกษา ควรคำนึงถึงความสอดคล้องของวัสดุ ความงาม เมื่อนำวัสดุจากธรรมชาติมาพัฒนารูปแบบจะต้องดำรงลักษณะของศิลปหัตถกรรมของผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดไว้ได้ (กษม อมันตกุล. 2546)

ในด้านการออกแบบและพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสาน เพื่อการส่งออก โดยเฉพาะจากเส้นใยพืช ปรีชา ปั่นกล้า กล่าวว่าจำเป็นต้องระมัดระวังและคำนึงถึงปัจจัยต่าง ๆ เช่นคุณสมบัติของเส้นใย อายุการใช้งาน การเลือกใช้เทคนิคในการจักสานที่เหมาะสม การเลือกใช้วัสดุอย่างคุ้มค่า ไม่ฟุ่มเฟือย เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขาดแคลนวัสดุ การใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน (Sustainable) ต้องมีคุณค่าต่อความรู้สึกทางจิตใจในด้านความงาม (Aesthetic) ฝีมือ รูปแบบ

ตลอดจนประโยชน์ใช้สอย (Function) ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค ก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ (Uniqueness) และที่สำคัญต้องเป็นที่ยอมรับในต่างประเทศ และได้จัดทำโครงการวิจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามแนวโน้มความนิยมของตลาดต่างประเทศโดยมีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง และสร้างเอกลักษณ์ผลิตภัณฑ์ของชุมชนสนองนโยบายของรัฐบาลในการพัฒนาเศรษฐกิจรากหญ้า และเพื่อยกระดับสินค้า OTOP ของไทยให้สามารถขีดหน้าชูตาได้ในตลาดสากล ผลงานโครงการวิจัยนี้นำเสนอยุทธศาสตร์ในการแข่งขันสินค้า OTOP หลายแนวทาง ทั้งเรื่องคุณภาพสินค้าที่เชื่อมโยงถึงวัสดุอุปกรณ์ การผลิตการออกแบบที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การเลือกใช้วัสดุอย่างคุ้มค่าศิลปะความงามที่ก่อให้เกิดคุณค่าทางความรู้สึกและจิตใจของผู้บริโภค โดยมีหลักสำคัญประกอบด้วย ดังนี้ 1) ต่อยอดทางศิลปวัฒนธรรมการออกแบบ ควรศึกษาถึงความเป็นมาความสำคัญของเนื้อหาที่ติดมากับชิ้นงานที่ได้เลือกมาประยุกต์ เพื่อนำมาผนวกกับแนวคิดใหม่ให้สอดคล้องโดยไม่เสียคุณค่าของเดิมทั้งนี้การต่อยอดการเพิ่มมูลค่าและแสดงคุณค่าความงามนั้นจะออกมาในรูปแบบการใช้ประโยชน์ 2) ชูชีวิตใหม่ให้เทคนิคและวัสดุเดิม นำมาสร้างสรรค์ในอีกลักษณะที่สามารถใช้ประโยชน์ใช้สอยแต่ยังคงลักษณะเดิมของรูปทรง เทคนิค และวัสดุ จะทำให้เกิดรูปลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ที่มีเรื่องราวเนื้อหาในตัวเอง 3) เปลี่ยนความคุ้นเคยให้แตกต่างออกไปการใช้งานหรือการรู้จักใช้สิ่งของบางอย่างที่เคยชิน อาจทำให้เกิดความเบื่อหน่ายซ้ำซาก การสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับสิ่งจำจะทำให้ได้ผลงานที่สร้างสรรค์น่าสนใจต่างออกไป 4) สืบสานภูมิปัญญา ความรู้เชิงช่างหัตถกรรมจากอดีตมีคุณค่าทางมนุษยวิทยาและน่าสนใจ เพราะองค์ความรู้ภูมิปัญญาและผ่านการแก้ปัญหาามาก จนเกิดการชำนาญเฉพาะทางเมื่อนำความรู้นั้นกลับมาใช้อีกครั้ง ต้องมีการออกแบบใหม่โดยอาศัยแนวคิด เทคนิควิธีการเป็นฐานข้อมูล เพื่อให้เหมาะสมกับการใช้งานจริงในปัจจุบัน 5) ใช้แรงบันดาลใจและอิทธิพลเป็นต้นแบบสิ่งที่ประดิษฐ์จากศิลปกรรมงานสร้างสรรค์ต่างๆ สามารถเป็นงานต้นแบบในการสร้างสรรค์ต่อยอดให้แตกแขนงทางความคิดและรูปแบบได้เป็นอย่างดี 6) บูรณาการความคิดและรูปแบบ เป็นการรวบรวมความคิดและรูปแบบที่มีความแตกต่างกัน อาจทำให้เกิดแนวทางการสร้างสรรค์ที่มีความน่าสนใจและเกิดเป็นวิธีการที่ให้ประสบการณ์และอารมณ์ที่น่าสน ใจกว่าที่คาดคิด และ 7) กำหนดรูปแบบผลงานจากรูปแบบการใช้งานจริงรูปแบบการใช้งานเป็นปัจจัยสำคัญเสมอ สำหรับการออกแบบผลิตภัณฑ์ในชีวิตประจำวันลักษณะการใช้งานจะเป็นจุดเริ่มต้นของความคิดในการออกแบบได้เป็นอย่างดี (ปรีชา ปั่นกล้า. 2547)

โครงการวิจัยถ่ายทอดความรู้ด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมท้องถิ่น มีลักษณะวิธีการที่ใกล้เคียงกันในเรื่องของกระบวนการ คือ เริ่มตั้งแต่ขั้นตอนแรกการสำรวจข้อมูล รูปแบบผลิตภัณฑ์และพัฒนาคุณภาพของวัสดุ การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ขั้นตอนการอบรมถ่ายทอดความรู้ ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นการประมวลผล เผยแพร่และถ่ายทอดองค์ความรู้แก่สาธารณชน หน่วยงานหรือผู้ที่สนใจ เพื่อการสืบสานในอนาคต ดังเช่นโครงการถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปกรรมในงานหัตถกรรมท้องถิ่น ดำเนินการโดยคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร (2543-2544) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและพัฒนา

ผลิตภัณฑ์จากกระดาษสา วัสดุ กระบวนการพัฒนากระดาษสาให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ที่มีการผลิตจำหน่ายในประเทศและต่างประเทศ ให้เข้าใจถึงปัญหาการพัฒนาในรูปแบบสินค้า เพื่อไขข้อข้องใจ ความรู้ด้านศิลปกรรมและการออกแบบผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การออกแบบพัฒนาและ สร้างสรรค์งานผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของผู้บริโภค (คณะมัณฑนศิลป์. 2543-2544)

เช่นเดียวกับโครงการ การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมเพื่อสร้างงานแก่คนในท้องถิ่น กรณีการพัฒนาและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์จากใบตาล ของจังหวัดเพชรบุรี ของ เกลียวพันธ์ ขจรผดุง กิตติ และคณะ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาสร้างสรรค์ เผยแพร่ อนุรักษ์ และสืบสานงานหัตถกรรม จากใบตาล ให้เป็นผลิตภัณฑ์สัญลักษณ์จังหวัดเพชรบุรี และเป็นอาชีพเสริมแก่คนในท้องถิ่น โดย ดำเนินกิจกรรมเป็นลำดับขั้นตอนต่างๆ ดังนี้ 1) การพัฒนาสร้างสรรค์งานหัตถกรรมจากใบตาล ลักษณะรูปแบบต่างๆ 6 กลุ่ม คือ พัดใบตาล ดอกไม้ใบตาล บรรจุภัณฑ์ใบตาล เครื่องตาลหอม ชุดเครื่องแขวนใบตาลพวงมาลัยใบตาล 2) จัดเผยแพร่ผลิตภัณฑ์ที่พัฒนาขึ้น ควบคู่กับการศึกษา ตอรับทางการตลาดเป็นเบื้องต้นในระยะเวลาหนึ่ง และ 3) จัดอบรมถ่ายทอดการทำผลิตภัณฑ์แก่ กลุ่มเยาวชน กลุ่มสตรีผู้นำท้องถิ่นและครูตลอดจนการจัดและดำเนินการเพื่อสืบสานอย่างต่อเนื่อง โดยจัดเป็นโครงการในลักษณะเป็นกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่ให้นักเรียนจัดเผยแพร่ สาธิต และ จำหน่ายผลิตภัณฑ์ในโอกาสและสถานที่ต่างๆ รวมทั้งการจัดการถ่ายทอดการทำผลิตภัณฑ์แก่นักเรียนรุ่นน้อง นอกจากนี้ก็จัดดำเนินการสืบสานโดยเป็นกิจกรรมที่ผนวกรวมอยู่ในโครงการวิจัย เกี่ยวกับท้องถิ่นต่างๆ บางโครงการด้วย (เกลียวพันธ์ ขจรผดุงกิตติ และคณะ. 2546)

7.3 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้น มิใช่เพียงการสืบค้นปัญหาและการแก้ไข้ปัญหา แต่เป็นกระบวนการกระตุ้นให้ชุมชนมีการกระทำต่อปัญหาเหล่านั้น การกระทำอย่างหนึ่งอย่างใดต่อ ปัญหาทำให้ชุมชนได้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ผลสุดท้าย ชุมชนไม่ได้เพียงเรียนรู้การ แก้ปัญหาเท่านั้น แต่ได้เพิ่มพูนความรู้ให้พร้อมที่จะเผชิญกับปัญหาที่ยากไปกว่านี้ได้ ดังนั้น การ วิจัยที่ต้องทำงานร่วมกับชุมชนก็มีความจำเป็นที่จะต้องทำให้บรรลุวัตถุประสงค์และร่วมมือกับชุมชน อย่างจริงจัง จากงานวิจัยของสุนันทา แก้วสุข และคณะ คือ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานผักตบชวา ตำบลคลองวัว อำเภอ เมือง จังหวัดอ่างทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาและความต้องการของ กลุ่มจักสานผักตบชวา ชุมชนคลองวัว อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง 2) เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมเครื่องจักสานผักตบชวาให้มีคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสาน ผักตบชวาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช. 39/2546) และ 3) ศึกษาการ มีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่มจักสานผักตบชวาและผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการพัฒนาคุณภาพ มาตรฐานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานผักตบชวาการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วม ประชากรกลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ สมาชิกกลุ่มจักสานผักตบชวาตำบลคลองวัว

อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง จำนวน 93 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลทำโดยรวบรวมจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์ การจัดเวทีประชาคม และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์แบบอุปนัย และทำการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า ผลการศึกษาพบว่า 1) ในพ.ศ. 2532 นางปราณี จันทวร ได้รวบรวมคนในตำบลคลองวัว ที่ทำการจักสานไม้ไผ่ โดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำมาแต่เดิมได้ 7 คน จัดตั้งเป็นกลุ่มอาชีพจักสานไม้ไผ่ขึ้น ต่อมา ใน พ.ศ. 2534 ได้ใช้ฝึกตบชาวมืออยู่ในชุมชนมาใช้สานแทนไม้ไผ่ที่หายากในชุมชน จึงได้เปลี่ยนชื่อกลุ่มใหม่ว่า “กลุ่มจักสานฝักตบชาวดำบลคลองวัว ” ปัจจุบันมีสมาชิก 93 คน จากการศึกษาความต้องการของกลุ่มพบว่า 1) กลุ่มต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์การย้อมสีฝักตบชาวดำบลโดยใช้สีธรรมชาติ จึงกำหนดเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาดังนี้ การศึกษาดูงาน การเชิญวิทยากรอบรมให้ความรู้และสาธิตเรื่อง การย้อมสี และการออกแบบผลิตภัณฑ์ การให้กลุ่มสมาชิกได้ฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง และผู้วิจัยให้การเสริมแรงโดยจัดประกวดผลงาน 2) ผลการพัฒนาสมาชิกได้รับการอบรมฝึกทดลองย้อมสีฝักตบชาวดำบลด้วยขมิ้นได้สีเหลือง ย้อมจากใบสักได้ สีเทา และย้อมด้วยดอกอัญชัญเมื่อเติมเฟอร์ริซัลเฟตได้สีเทาเข้ม เดิมกรรมธนะนาวได้สีแดง ผลการย้อมสีได้ตามเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน คือเมื่อย้อมสีเสร็จและผึ่งลมจนแห้ง ลูบฝักตบชาวดำบลที่ย้อมสีจะไม่ติดมือ สมาชิกได้รับการอบรมการออกแบบผลิตภัณฑ์ ได้ฝึกการออกแบบและสานผลิตภัณฑ์ตามแบบที่ได้ออกแบบไว้ซึ่งมีสมาชิกสามารถออกแบบรูปทรง ลักษณะ ลวดลาย และให้สีที่สัมพันธ์กับรูปทรงได้ดีขึ้น และสานได้ตามเกณฑ์มาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน ทำให้ผลิตภัณฑ์ 3 ประเภท ได้แก่ กระเป่าสะพาย ที่ใส่ไวน์ และแผ่นรองจาน ได้รับการรับรองมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชนแล้ว 3) การมีส่วนร่วม สมาชิกได้มีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการดำเนินกิจกรรมพัฒนาคุณภาพในครั้งนี้ และยังมีผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีส่วนร่วม ได้แก่ คณะผู้วิจัย เป็นผู้ประสานงานและจัดการให้กิจกรรมดำเนินไปตามยุทธศาสตร์การพัฒนาดังที่กำหนดไว้คณะครูและนักเรียนในชุมชน นักศึกษาจากมหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี เข้าร่วมอบรมการย้อมสีและการออกแบบผลิตภัณฑ์มีเกษตรกรอำเภอ นักวิชาการสหกรณ์ และพัฒนาการเข้าร่วมสังเกตการณ์ (สุนันทา แก้วสุข; และคณะ. 2548)

วิวัฒนา บันเทิงสุข ได้ทำการศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากดัดบ่อ ตำบลระยอง โดยการวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัญหา หารูปแบบ วิเคราะห์ผลและหาข้อสรุปเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในด้านการถ่ายทอดภูมิปัญญา ซึ่งมีประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การฟื้นฟู การอนุรักษ์และกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการศึกษาจากบุคคลจำนวน 59 คน โดยบุคคลแรกเลือกแบบสโนว์บอลล์เทคนิค (Snow ball technique) และนำเทคนิค SWOT มาเป็นเครื่องมือในการศึกษาจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และภาวะคุกคามของชุมชน ผลการวิจัยพบว่าจุดอ่อนของชุมชนคือ ผู้นำชุมชนไม่ได้ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นและปฏิบัติงานเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนน้อย ประชาชนขาดแรงจูงใจในการพัฒนางานภูมิปัญญาและไม่มีรูปแบบการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาดำเนินงานหารายได้ แต่จุดแข็งของ

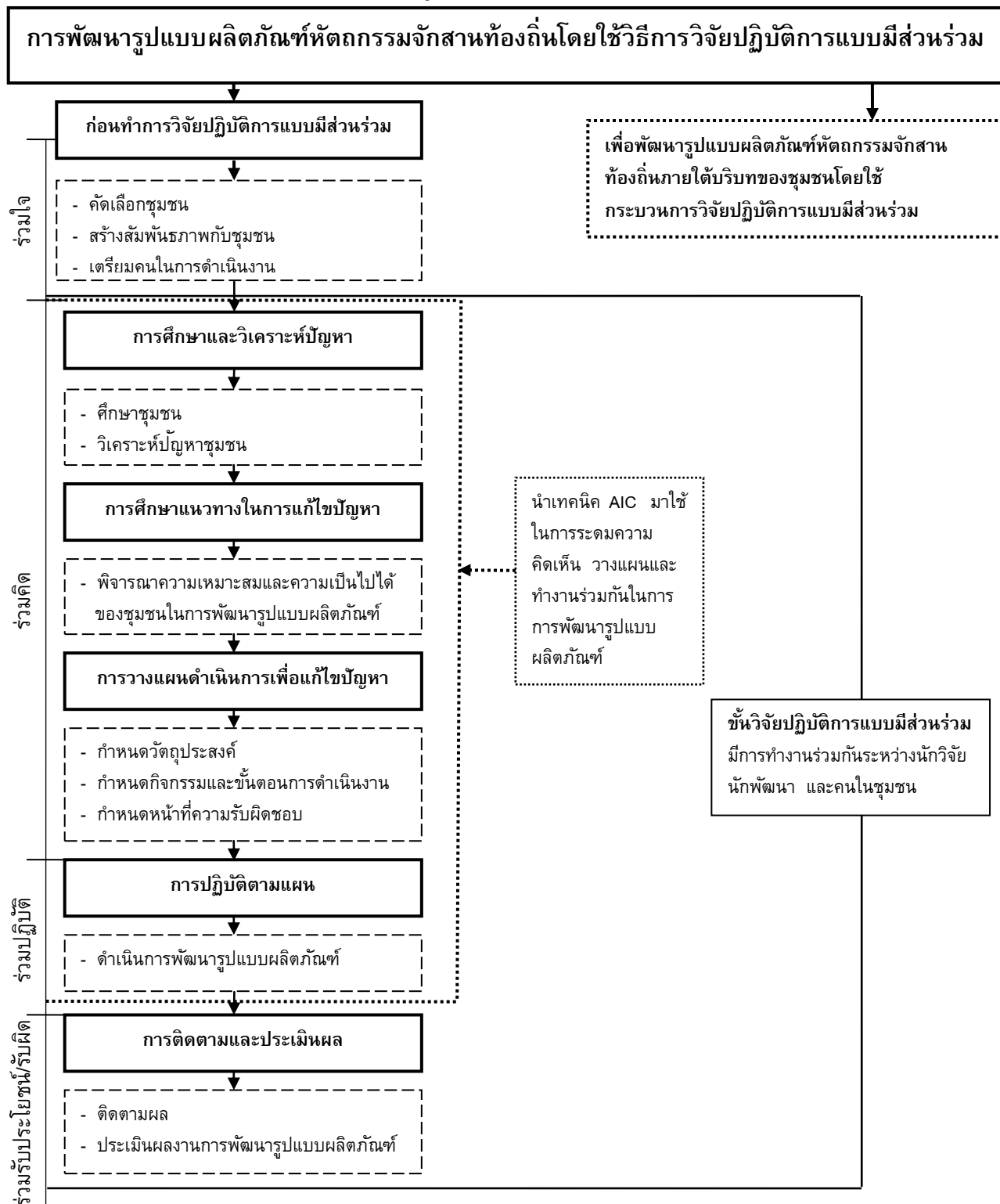
ชุมชนคือ ชุมชนมีทรัพยากรที่เป็นของชุมชนหลายชนิด มีเอกลักษณ์อาหารจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ครัวภูมิปัญญามีหลายกลุ่ม มีพื้นที่และแหล่งน้ำที่เอื้อต่อการพัฒนาการเกษตร สำหรับการวิจัยนี้ ชุมชนได้เสนอให้นำทุนของชุมชนที่ประกอบด้วยครัวภูมิปัญญา ผลผลิตที่เป็นเอกลักษณ์ด้านอาหาร มาพัฒนา โดยนำสมุนไพรกระท่อมมาทำเป็นอาหารเพื่อเป็นตัวแทนในการสร้างปรากฏการณ์ จนได้รูปแบบเบื้องต้นของการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้าน การใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านซาคตัมเต่า จังหวัดระยอง อันประกอบไปด้วยการดำเนินงานหลัก 15 ประการ คือ 1) รวมกลุ่มผู้สนใจที่มีแนวคิดเดียวกัน 2) เลือกกิจกรรมที่ปฏิบัติง่าย ใช้ทุนน้อย มาเป็นสื่อสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน 3) สำรวจตลาดผู้บริโภคเพื่อหาความเป็นไปได้ของการผลิต 4) มีระเบียบการทำงานของกลุ่ม 5) มีกลุ่มเป้าหมายที่รองรับผลิตภัณฑ์ที่ชัดเจน 6) ทุกคนที่ทำงานต้องมีความรู้ความเข้าใจในสรรพคุณของผลิตภัณฑ์ 7) แบ่งหน้าที่รับผิดชอบให้สมาชิกเลือกงานเอง 8) เลือกสถานที่ที่เอื้อและสะดวกต่อการทำงานของสมาชิก 9) เริ่มงานจากจำนวนน้อยแล้วขยายงานตามความต้องการของผู้บริโภค 10) มีการประเมินผลการปฏิบัติงานและผลผลิตที่ตรงประเด็น 11) ให้ความสำคัญและความเสมอภาคกับทุกคน 12) เมื่อพบปัญหาต้องสามารถปรับเปลี่ยนวิธีการได้ทันที 13) หลีกเลี่ยงความขัดแย้งในกลุ่มและบุคคลที่เกี่ยวข้องทุกระดับ 14) พัฒนาปรับปรุงงานให้มีความ สม่่าเสมอทั้งคุณภาพและปริมาณสอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค และ 15) มีการสร้างขวัญและกำลังใจที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของคนทุกกลุ่ม โดยหลังจากที่ผู้สร้างผลิตภัณฑ์นำรูปแบบไปใช้แล้วทำให้สามารถดำเนินการบริหารจัดการพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง เกิดประโยชน์ต่อกลุ่มผู้สร้างผลิตภัณฑ์ ผู้ขายวัตถุดิบ ผู้บริโภค ซึ่งส่งผลให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างงาน มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และมีรายได้เพิ่มขึ้นและจากปรากฏการณ์ที่ศึกษาผู้วิจัยนำมาสร้างข้อสรุปเชิงทฤษฎี คือ ทุนทางบวกได้แก่ องค์ประกอบที่ช่วยส่งเสริมและเอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ส่วนทุนทางลบได้แก่ สิ่งที่ทำให้เกิดอุปสรรคและไม่เอื้อต่อการพัฒนาชุมชน ซึ่งองค์ประกอบของทุนทั้งสองประเภทนี้ประกอบด้วย ทรัพยากรบุคคล วัตถุดิบ และบริบทสิ่งแวดล้อมต่างๆ ดังนั้น ถ้านำทุนทางบวกและทุนทางลบมาปรับใช้เพื่อสร้างกิจกรรมที่เหมาะสมและเอื้อต่อการพัฒนาชุมชนก็จะสามารถไปถึงเป้าหมายที่ต้องการได้ (วัฒนา บันเทิงสุข. 2546)

จากงานวิจัยที่ได้ทำการศึกษาข้างต้นพอที่จะสรุปได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นประชาชนควรที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในทุกด้านกระบวนการพัฒนา ซึ่งรวมทั้งการตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินงานโครงการ สิ่งสำคัญที่สุดของผู้วิจัยคือ ทำอย่างไรจึงจะชักชวนส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมเป็นกลุ่มก้อนและรักษาการมีส่วนร่วมของประชาชนนี้ไว้อย่างเหนียวแน่นและยั่งยืน

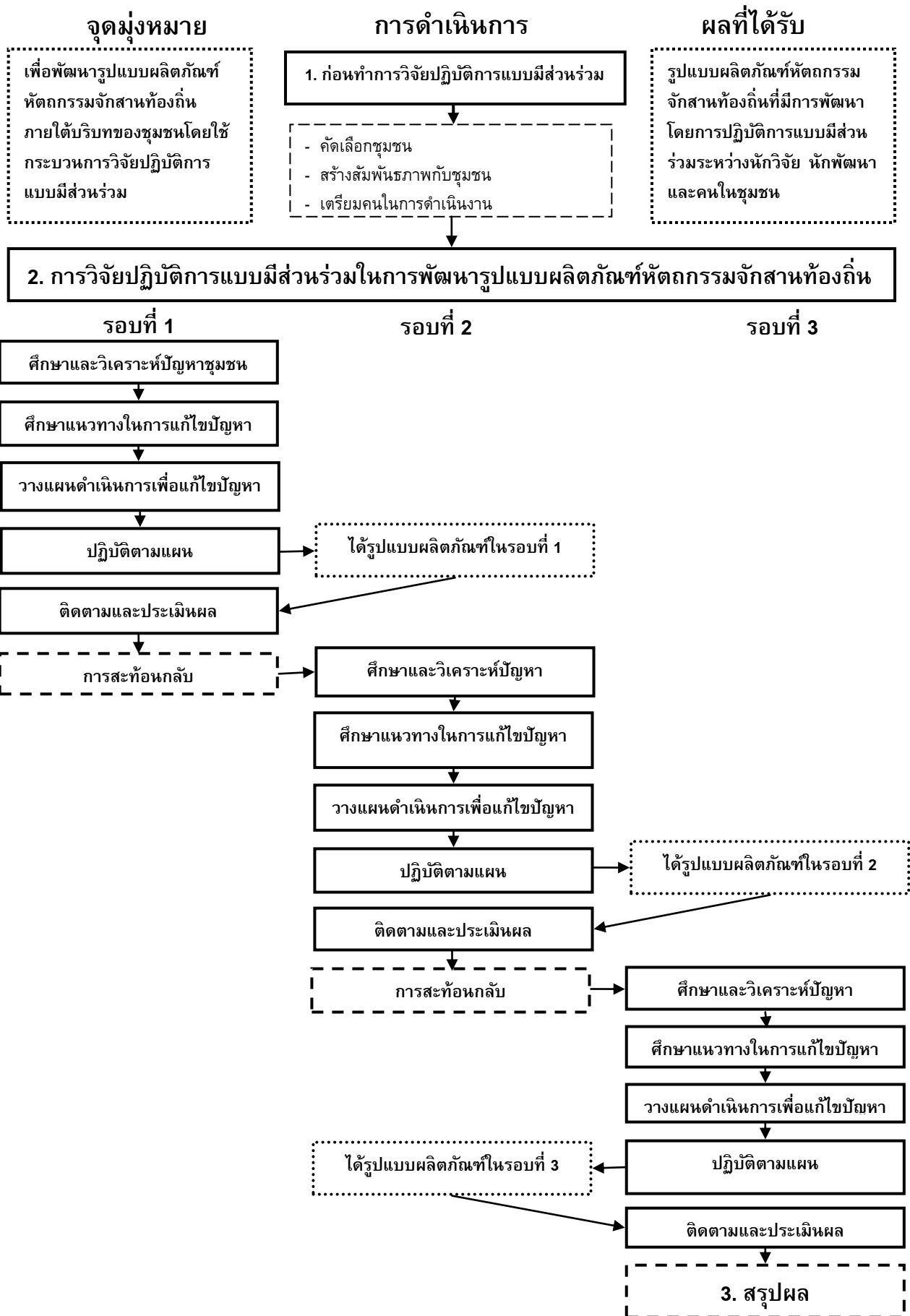
จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ได้ทำการศึกษา ทำให้ผู้วิจัยได้มีแนวทางในการดำเนินการวิจัยเพื่อให้ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะป้อสามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชนโดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ตามจุดมุ่งหมายที่วางไว้

8. กรอบความคิดในการศึกษา

ผู้วิจัยได้นำประเด็นและแนวความคิดจากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมาสร้างเป็นกรอบความคิดในการศึกษาเพื่อตอบปัญหาการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 9 กรอบความคิดในการศึกษา

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การพัฒนา รูปแบบ ผลผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีจุดมุ่งหมายเพื่อการพัฒนา รูปแบบผลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชน โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้การวิจัยบรรลุตามความมุ่งหมายของการวิจัยที่วางไว้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

1. การกำหนดกลุ่มประชากรและการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย
2. ขั้นตอนดำเนินการวิจัย
  - 2.1 วิธีดำเนินการวิจัย
  - 2.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
  - 2.3 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
  - 2.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล
  - 2.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การกำหนดกลุ่มประชากรและการเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

การกำหนดกลุ่มประชากรในการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยเลือกศึกษากลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 307 หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Area) ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการลงสำรวจ ศึกษาชุมชนและทำการคัดเลือกชุมชน ทำให้ได้กลุ่มประชากรคือ กลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะปัจจุบันเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ยังรวมตัวทำผลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนา รูปแบบผลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

การเลือกกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย มีทั้งหมด 30 คน ได้แก่ หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ 1 คน สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ 25 คน นักพัฒนา 3 คน และผู้วิจัย 1 คน กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยได้มาจากการที่ผู้วิจัยเข้าสู่ชุมชนเพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในขั้นตอนการเตรียมคนในการดำเนินงาน ทำให้ทราบว่า มีผู้สนใจที่จะเข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จึงทำให้ได้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยดังกล่าว

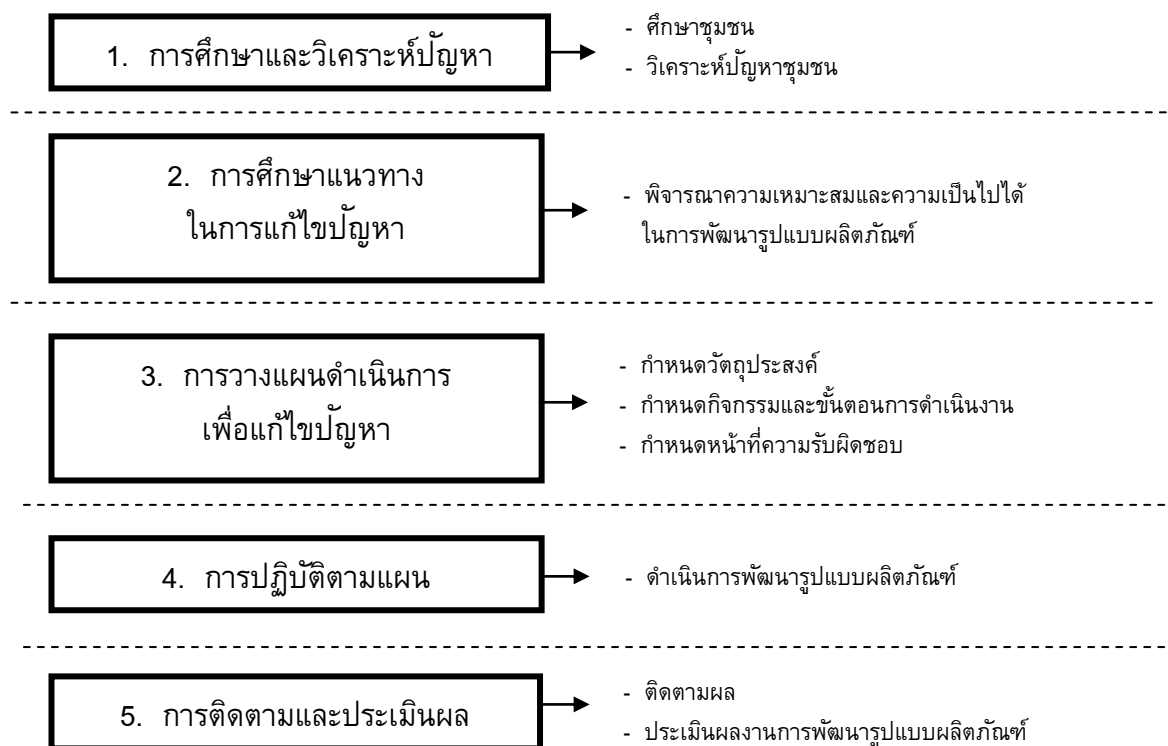
ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. คัดเลือกชุมชน
2. สร้างสัมพันธภาพกับชุมชน
3. เตรียมคนในการดำเนินงาน

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์
หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยภาคสนามร่วมกับนักพัฒนาและ
 ชุมชนใน 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (ขั้นตอนการดำเนินการภาคสนาม
 ดังภาพประกอบ 11)

ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

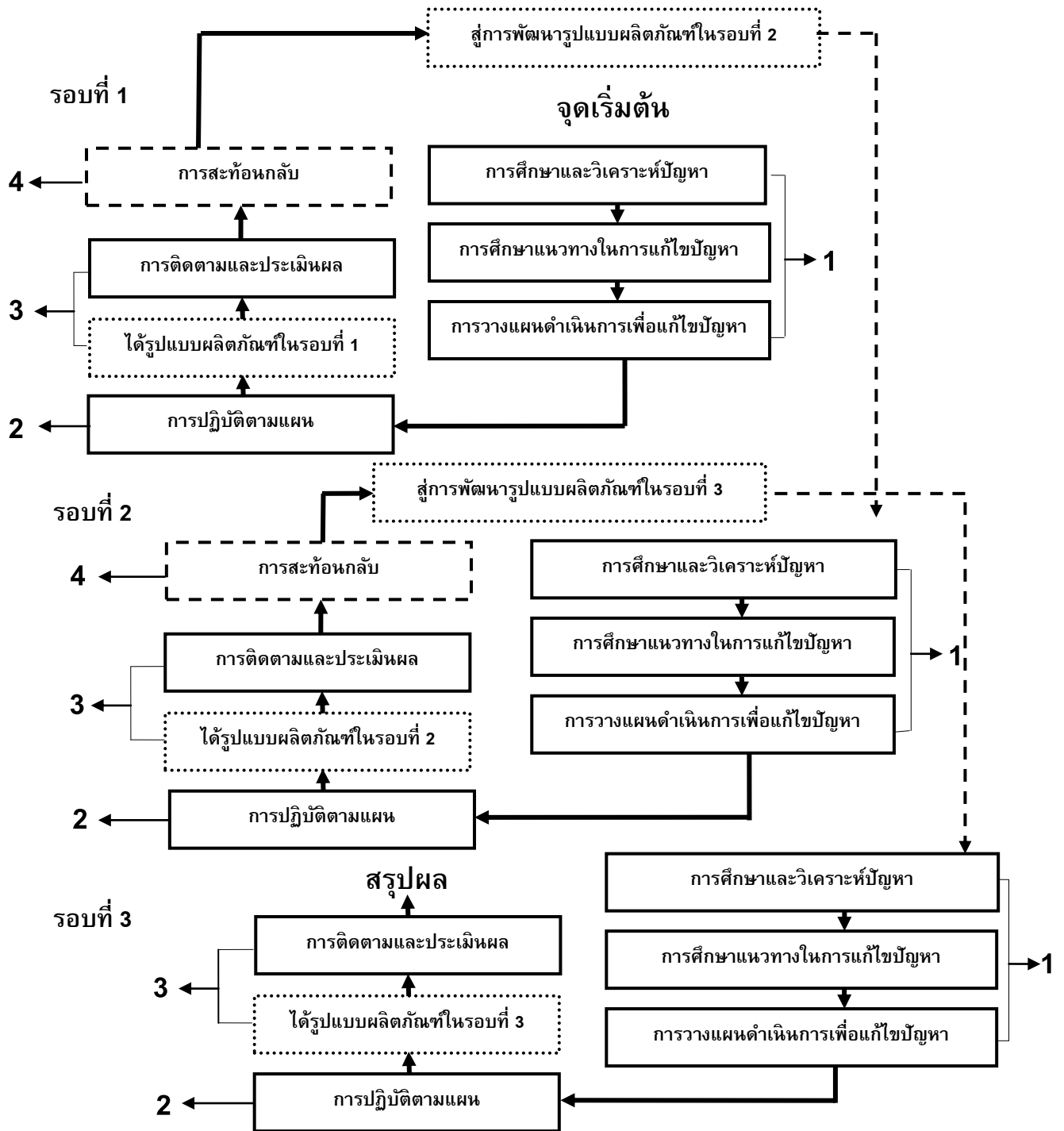

ภาพประกอบ 10 ขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น
 ผู้วิจัยนำเสนอการสรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบ
 การปฏิบัติงานในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ และนำเสนอผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย

ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการปฏิบัติงานภาคสนามร่วมกับนักพัฒนาและชุมชน ใน 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมตามแผนภาพ ดังนี้

1 หมายถึง การวางแผน (Planning) 2 หมายถึง การปฏิบัติ (Do)
 3 หมายถึง การตรวจสอบและประเมิน (Check) 4 หมายถึง การปรับปรุงแก้ไขและพัฒนา (Action)

ภาพประกอบ 11 การเชื่อมโยงของช่วงการปฏิบัติงานในแต่ละวงรอบ

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ผู้วิจัยมีรายละเอียดในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 1

ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยภาคสนาม ดังนี้

1.1 การคัดเลือกชุมชน ผู้วิจัยลงพื้นที่ชุมชนเพื่อสำรวจงานหัตถกรรมจักสานจากพืชท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช 5 แห่ง คือ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากต้นกระจูด กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากย่านลิเภา กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบลาน (หางอวน) และกลุ่มหัตถกรรมจักสานจากไม้ค้ำ ในวันอาทิตย์ของเดือนมิถุนายน 2549 ถึงเดือนกรกฎาคม 2549 ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัยในครั้งนี้ คือ ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะปัจจุบันกลุ่มจักสานใบกะพ้อเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ยังรวมตัวทำหัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ โดยการใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว และสมาชิกในชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น หลังจากที่ได้คัดเลือกชุมชนแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 จนถึงเดือนสิงหาคม 2550 เพื่อสอบถามความต้องการและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและปัญหา เพื่อการนำข้อมูลที่ได้ไปสร้างรูปแบบการวิจัยที่เกิดผล ประโยชน์สูงสุดกับชุมชนด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยทำหน้าที่สำรวจและศึกษาข้อมูลของชุมชนในทุกด้าน ตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ ข้อมูลทางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสังเกต การสอบถามพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนแบบไม่เป็นทางการและการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากหน่วยงานราชการ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์

1.2 การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน ผู้วิจัยเข้าพื้นที่และแนะนำตัวกับชุมชน บอกถึงความต้องการที่จะร่วมมือกับชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ติดต่อกับชุมชนด้วยการพูดคุยหรือเบื้องต้นและได้ติดต่อทำหนังสือขอความร่วมมือทางราชการจากมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒผ่านหัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อและปราชญ์ชุมชน เพื่อขอความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในชุมชนในการให้ข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน โดยให้ความเชื่อมั่นกับชุมชนว่าบุคคลในชุมชนมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา และสามารถแก้ไขปัญหาได้ เปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น ร่วมรับฟังและร่วมแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชนจนเกิดการยอมรับและไว้วางใจจากคนในชุมชน

1.3 การเตรียมคนในการดำเนินงาน ผู้วิจัยทำการติดต่อกับบุคคลสำคัญในชุมชน เพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน ได้แก่

1.3.1 ปราชญ์ชุมชน คือ นายลบ แป้นแก้ว ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการทำหัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

1.3.2 หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ คือ นางสาวกานดา อักษรชู

1.3.3 ผู้ใหญ่บ้าน คือ นายสมคิด กุลโพธิ์

1.3.4 พัฒนาชุมชน คือ นางพรรณิภา ชูแสง

1.3.5 ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอ้ายเลา คือ นายคำนึ่ง เชื้อสกุล

บุคคลเหล่านี้ได้เป็นแกนนำในการประสานงาน โดยการจัดประชุมย่อยในวันที่

7 เมษายน 2550 จนได้สมาชิกเข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน
ท้องถิ่น จำนวน 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 1

ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยการกำหนดประเด็นในการสังเกต ดังนี้

1. การคัดเลือกชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ ชุมชนมีปัญหาในการพัฒนา
รูปแบบหรือไม่ ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หรือไม่ ผลิตภัณฑ์เดิมมีรูปแบบ
อะไรบ้าง

2. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ ชุมชนมีการ
ตอบรับที่ดีหรือไม่

3. การเตรียมคนในการดำเนินงาน ประเด็นในการสังเกต คือ ความร่วมมือของ
นักพัฒนาในการประสานงานกับชุมชน

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสังเกตจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 กำหนดกรอบการสังเกตให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับขั้นตอนการ
ดำเนินการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมดังนี้

3.2.1 การคัดเลือกชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ ชุมชนมีความต้องการ
ที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หรือไม่ ผลิตภัณฑ์เดิมมีรูปแบบอะไรบ้าง

3.2.2 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ ชุมชนมี
การตอบรับที่ดีหรือไม่

3.2.3 การเตรียมคนในการดำเนินงาน ประเด็นในการสังเกต คือ ความ
ร่วมมือของนักพัฒนาในการประสานงานกับชุมชน

3.3 สร้างแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการ ตามประเด็นในการสังเกต

3.4 นำแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความ
เหมาะสมของประเด็นการสังเกตกับขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่ง

ผู้เชี่ยวชาญ คือ นายวิเชียร ชูเสมอ ประธานคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ.ภาคใต้ตอนบน

3.5 นำแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการที่นำเสนอผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะในประเด็นการสังเกตให้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากที่สุด

3.6 นำแบบสังเกตที่สมบูรณ์แล้วไปใช้ในการสังเกตตามขั้นตอนของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 1

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามโดยจำแนกตามประเด็นและขอบเขตด้านเนื้อหาตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

4.1 การคัดเลือกชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจาก

4.1.1 การลงพื้นที่ชุมชนหัตถกรรมจักสานในจังหวัดนครศรีธรรมราช

ในวันอาทิตย์ของเดือนมิถุนายน 2549 ถึงเดือนกรกฎาคม 2549 เพื่อสำรวจงานหัตถกรรมจักสานจากพืชท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช 5 แห่ง คือ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากต้นกระจูด กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากย่านลิเภา กลุ่มหัตถกรรม จักสานจากใบกะพ้อ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบลาน (หางอวน) และกลุ่มหัตถกรรมจักสานจากไม้คลุ้ม เพื่อคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัยในครั้งนี้

4.1.2 การสอบถามความต้องการและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและปัญหา เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสร้างรูปแบบการวิจัยที่เกิดผลประโยชน์สูงสุดกับชุมชน

4.1.3 การสังเกตและการสอบถามพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนแบบไม่เป็นทางการสอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากหน่วยงานราชการเพื่อศึกษาข้อมูลของชุมชนในทุกด้านตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ข้อมูลทางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ

4.2 การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตเมื่อเข้าพื้นที่และแนะนำตัวกับชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น การรับฟังความคิดเห็นของชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดการยอมรับและไว้วางใจ

4.3 การเตรียมคนในการดำเนินงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการติดต่อกับบุคคลสำคัญในชุมชนเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน โดยการจัดประชุมย่อยเมื่อวันที่ 7 เมษายน 2550

5. การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการสรุปข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ขณะที่ปฏิบัติงานภาคสนาม และเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบในบางตอน เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในการเลือกชุมชนที่เหมาะสมและมีปัญหาที่จะสามารถดำเนินการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้วิจัยมีรายละเอียดในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 2

ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยภาคสนามร่วมกับนักพัฒนาและชุมชนโดยการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 วงรอบ ตามขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1.1. การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา

ผู้วิจัย นักพัฒนา และชุมชนร่วมกันศึกษาและวิเคราะห์ถึงปัญหาและความต้องการของกลุ่มจักสานใบกะพ้อรวมไปถึงการประเมินศักยภาพในการพัฒนารูปแบบและทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนด้วยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับชุมชน นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน ผู้วิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนนี้จะเป็นขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความรู้ทักษะและประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยชุมชน นักพัฒนาและผู้วิจัยร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การศึกษาและการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเพื่อทราบถึงสภาพ ข้อจำกัด และความเป็นไปได้ในการนำใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และเมื่อดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1 เสร็จสิ้น ผู้วิจัย นักพัฒนา และชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาและความต้องการของกลุ่มจักสานใบกะพ้อในวงรอบที่ 2 และ 3 ต่อไป

1.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาจากการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยผู้วิจัย นักพัฒนา และชุมชน พิจารณาร่วมกันว่าจะแก้ปัญหาในการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยวิธีใดจึงจะเหมาะสม โดยการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนสร้างการพัฒนา (Influence) เพื่อนำแนวทางจากการระดมความคิดเห็นของสมาชิกแต่ละคนมากำหนดวิธีการ หรือกิจกรรมที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหา เปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนแสดงความคิดเห็นในประเด็นที่เกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพื่อนำมาใช้กำหนดแผนการดำเนินการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัย นักพัฒนา และชุมชนร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรมโดยการนำ เทคนิค AIC มาใช้ในการระดม

ความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนนี้ เป็นขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) โดยการนำเอาวิธีการ หรือกิจกรรมที่ได้ตกลงเป็นที่ยอมรับร่วมกันในการประชุมมากำหนดแผนปฏิบัติการว่าจะดำเนินการอย่างไรเพื่อให้สำเร็จตามเป้าหมาย มีวิธีการอย่างไร ดำเนินการที่ไหน มีระยะเวลาเป็นอย่างไร และชุมชนจะได้รับผลประโยชน์อย่างไร หน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนนั้นกำหนดจากความสามารถ ความสนใจ ความถนัด ความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน เพื่อได้แผนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.4 การปฏิบัติตามแผน

ผู้วิจัย นักพัฒนา และชุมชนปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นตามหน้าที่และแผนการดำเนินการที่ร่วมกันกำหนด โดยการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) เป็นขั้นการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัดและความต้องการของชุมชน 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) เพื่อกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ และ 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เป็นขั้นตอนการนำกิจกรรมปฏิบัติที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ ในขั้นตอนของการนำแผนไปปฏิบัตินี้ เป็นขั้นตอนของการระดมความคิดเห็น วางแผน และทำงานร่วมกัน เพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.5 การติดตามและประเมินผล

จากการกำหนดหน้าที่ในการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบ มีรายชื่อดังนี้

1. นายเอกชัย อนุรักษ์	สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
2. นายคล้าย พลสังข์	สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
3. นายวัลลภ แก้วณรงค์	สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
4. นางสาวเจษฎา พัตรานนท์	ผู้วิจัย

ในการติดตามและประเมินผลแบ่งออกเป็นติดตามผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นและการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดและขั้นตอนในการดำเนินการ ดังนี้

1.5.1 การติดตามผล นำแบบติดตามผลไปติดตามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน เครื่องมือที่ใช้ในการติดตามผล คือ แบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ประเด็นในการติดตามผลมีดังต่อไปนี้

1.5.1.1 การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่ร่วมกันกำหนดไว้หรือไม่ ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่ มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่อย่างไร

1.5.1.2 หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมผู้มีส่วนร่วมได้ทำอะไรต่อบ้าง

1.5.1.3 ความรู้ความสามารถที่ได้รับในการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี และสนใจที่จะได้รับความรู้เพิ่มเติมในส่วนใดอีกบ้าง

1.5.1.4 ความคิดเห็นต่อผลงานที่เกิดขึ้น

นำผลการติดตามมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏ จากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

1.5.2 การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

นำผลงานจากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไปให้บุคคลต่าง ๆ ประเมิน ดังนี้

1.5.2.1 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน

1.5.2.2 บุคคลทั่วไป ได้แก่ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสาน จำนวน 50 คน

1.5.2.3 ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 3 คน โดยมีรายชื่ของผู้เชี่ยวชาญในการกรอกแบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ดังนี้ 1) นายศุภชัย แก้วทวง นักออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โรงแรมบันยันทรี กรุงเทพฯ ประสบการณ์ 10 ปี 2) นางอำนวยการ บัญอินทร์ ผู้เชี่ยวชาญด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ประสบการณ์ 33 ปี 3) นายเรวัต สุขสิกาญจน์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบอุตสาหกรรม สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ประสบการณ์ 7 ปี

เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ แบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในประเด็นต่อไปนี้

1. คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม
2. วัสดุและกรรมวิธีการผลิตที่เป็นของท้องถิ่น
3. ความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา
4. ขนาดเหมาะสมกับวัสดุและการใช้งาน
5. ราคาที่ซื้อได้โดยการตัดสินใจเพียงเล็กน้อย

1.6 การสะท้อนกลับ

ผู้วิจัยนำผลการติดตามและผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์
 หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ 1 มาอภิปรายแลกเปลี่ยน
 ความคิดเห็นร่วมกับนักพัฒนาและชุมชนเพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการดังกล่าวเป็นที่
 น่าพอใจหรือไม่ รูปแบบผลงานที่ได้มีข้อดีและข้อเสียอย่างไรเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นฐานข้อมูล
 ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนเพื่อการพัฒนาที่ดีขึ้นในวงรอบ
 การวิจัยที่ 2 และนำผลการติดตามและผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์
 หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ 2 มาอภิปรายแลกเปลี่ยน
 ความคิดเห็นร่วมกับนักพัฒนาและชุมชนเพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการดังกล่าวเป็นที่
 น่าพอใจหรือไม่ รูปแบบผลงานที่ได้มีข้อดีและข้อเสียอย่างไรเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นฐานข้อมูล
 ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชน เพื่อการพัฒนาที่ดีขึ้นในวงรอบ
 การวิจัยที่ 3

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 2

ผู้วิจัยได้ใช้เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเกี่ยวกับข้อมูลการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรม
 จักสานท้องถิ่น ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาบริบทของชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อเพื่อให้
 ได้ข้อมูลพื้นฐานในการนำไปใช้ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบ
 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

2.2 แบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ใช้ใน
 การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

2.3 แบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน
 ท้องถิ่น ใช้ในการติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

2.4 แบบสังเกตในการวิจัย ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบรรยากาศการปฏิบัติการ
 แบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยใช้การสังเกตโดย
 มีส่วนร่วมแบบไม่สมบูรณ์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 2

ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเกี่ยวกับข้อมูลการทำผลิตภัณฑ์
 หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ ผู้วิจัยดำเนินการสร้าง ดังนี้

3.1.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการจากเอกสารและ
 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างแบบสัมภาษณ์

3.1.2 กำหนดกรอบสัมภาษณ์ของแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการประกอบด้วยข้อมูล 3 ตอน คือ ตอนที่ 1 บริบทของกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตอนที่ 2 ภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ และตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

ตอนที่	3.1.3 สร้างแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการในแต่ละตอน มีประเด็นดังนี้
	<p>1 บริบทของกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ประกอบด้วยประเด็นดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชื่อกลุ่ม 2. ที่ตั้งกลุ่ม 3. วัตถุประสงค์ของกลุ่ม 4. ประธานกลุ่ม 5. จำนวนสมาชิกกลุ่ม 6. กิจกรรมของกลุ่ม 7. ประวัติความเป็นมาและการจัดตั้งกลุ่ม 8. เงินทุนหมุนเวียน 9. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ 10. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินการของกลุ่ม
ตอนที่	2 ภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ
ประกอบด้วยประเด็นดังนี้	<p>ประกอบด้วยประเด็นดังนี้</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. ชื่อ 2. อายุ 3. เพศ 4. ที่อยู่ 5. การทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ 6. การได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน
ใบกะพ้อ	<ol style="list-style-type: none"> 7. สมาชิกในครอบครัวที่ทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อได้ 8. ระยะเวลาที่เริ่มทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ 9. ผลงานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อที่ทำได้ 10. ความคิดเห็นเกี่ยวกับคุณสมบัติของใบกะพ้อ 11. ความคิดเห็นในการนำใบกะพ้อมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์แปลกใหม่ 12. รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อที่ต้องการ

ตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน
ใบกะพ้อ ประกอบด้วยประเด็นดังนี้

1. รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อในปัจจุบัน
2. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อที่ผ่านมา
3. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อควรได้รับการพัฒนารูปแบบหรือไม่
4. กิจกรรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อที่ชุมชนต้องการ
5. ความคิดเห็นในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อโดยการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
6. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปริมาณของวัสดุท้องถิ่นในการรองรับการผลิตงานหัตถกรรมจักสานในอนาคต
7. ข้อดีและข้อจำกัดเกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อในชุมชน
8. ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมเพื่อประโยชน์แก่การทำวิจัยในครั้งนี้

3.1.4 นำแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการที่สร้างขึ้น เสนอต่อประธาน และคณะกรรมการ การควบคุมปริญญาโท เพื่อพิจารณาประเด็นสัมภาษณ์และภาษาที่ใช้ แล้วปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

3.1.5 นำแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นการสัมภาษณ์ โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนอย่างน้อย 3 ปี 2 คน และเป็น ผู้มีความรู้ความสามารถในภูมิปัญญาท้องถิ่น 1 คน ซึ่งมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญตามลำดับ ดังนี้ 1) นายวิเชียร ชูเสมอ ประธานคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ.ภาคใต้ตอนบน ประสบการณ์ 6 ปี 2) นายเรวัต สุขสิกาญจน์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการ ออกแบบอุตสาหกรรม สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ประสบการณ์ 7 ปี และ 3) นายลบ แป้นแก้ว ปราชญ์ชุมชน ประสบการณ์ 46 ปี

3.1.6 นำแบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ที่นำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงแก้ไข ในประเด็นการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้เพิ่มเติมประเด็นความสนใจในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ เพื่อให้ได้ข้อคิดเห็นและข้อมูลที่มีประโยชน์ในการดำเนินการวิจัยในขั้นปฏิบัติการด้วย จนได้แบบสัมภาษณ์ที่สมบูรณ์ แล้วจึงนำไปใช้ในขั้นตอนศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 1

3.2 แบบประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยดำเนินการสร้างดังนี้

3.2.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม เพื่อกำหนดกรอบการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3.2.2 กำหนดกรอบการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากองค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม โดยมีประเด็นต่างๆ ดังนี้

3.2.2.1 คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม

3.2.2.2 วัสดุและกรรมวิธีการผลิตของท้องถิ่น

3.2.2.3 ความสวยงามและความน่าสนใจ

3.2.2.4 สะดวกต่อการพกพาขณะเดินทาง

3.2.2.5 ราคาที่ซื้อได้โดยการตัดสินใจเล็กน้อย

3.2.3 สร้างแบบประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ มีความเหมาะสมมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อยและ น้อยที่สุด โดยมีข้อคำถามทั้งหมด 5 ข้อ ตามประเด็นข้างต้น

3.2.4 การวิเคราะห์ค่าคะแนนจากการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการคำนวณคะแนนเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีระดับความเหมาะสม และการแปลความหมายของคะแนน ดังนี้

	คะแนน 5	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด	
คะแนน	4	หมายถึง	เหมาะสมมาก	
คะแนน	3	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง	
คะแนน	2	หมายถึง	เหมาะสมน้อย	
คะแนน	1	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด	
การแปลความหมาย	ค่าเฉลี่ย	น้ำหนักคะแนนออกเป็น 5 ระดับ	ดังนี้	
	ค่าเฉลี่ย	4.50 - 5.00	หมายถึง	เหมาะสมมากที่สุด
	ค่าเฉลี่ย	3.50 - 4.49	หมายถึง	เหมาะสมมาก
	ค่าเฉลี่ย	2.50 - 3.49	หมายถึง	เหมาะสมปานกลาง
	ค่าเฉลี่ย	1.50 - 2.49	หมายถึง	เหมาะสมน้อย
	ค่าเฉลี่ย	1.10 - 1.49	หมายถึง	เหมาะสมน้อยที่สุด

3.2.5 นำแบบประเมินที่สร้างขึ้น เสนอต่อประธาน และคณะกรรมการควบคุมปริญญาโท เพื่อตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมแล้วปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

3.2.6 นำแบบประเมินที่แก้ไขแล้ว เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 2 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนอย่างน้อย 3 ปี ซึ่งมีรายชื่อผู้เชี่ยวชาญดังนี้ 1) นายวิเชียร ชูเสมอ ประธานคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ.ภาคใต้ตอนบน ประสบการณ์ 6 ปี 2) นายเรวัต สุขสิกาญจน์ อาจารย์ประจำสาขาวิชาการออกแบบอุตสาหกรรม สำนักวิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์และการออกแบบ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ประสบการณ์ 7 ปี เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นการประเมินกับองค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

ผลการพิจารณาของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความเหมาะสมของแบบประเมิน ผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ปรับปรุง แก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ จนได้แบบประเมิน ผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่มีความเหมาะสมและสอดคล้องกับองค์ประกอบของการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม แล้วนำไปใช้ในขั้นตอนการติดตามและประเมินผล ดังแสดงในตาราง 3

ตาราง 3 แบบประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ข้อที่	ประเด็นการประเมิน	ความเหมาะสมของผลงาน				
		5	4	3	2	1
1	คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม มีความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น					
2	วัสดุและกรรมวิธีของท้องถิ่น สามารถผลิตได้จริง ใช้สอยได้ดี เหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น					
3	มีความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา					
4	ขนาดเหมาะสมกับวัสดุและการใช้งาน ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อได้ ยากต่อการชำรุดเสียหาย					
5	ราคาที่ซื้อได้โดยอาศัยการตัดสินใจเล็กน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก					

3.3 แบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยดำเนินการสร้าง ดังนี้

3.3.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อนำมา กำหนด ประเด็นการติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3.3.2 กำหนดประเด็นการติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในประเด็นต่อไปนี้

3.3.2.1 การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่ร่วมกันกำหนดไว้หรือไม่ ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้มากน้อยเพียงใด มีอะไรบ้างที่ต้องแก้ไข มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่อย่างไร

3.3.2.2 หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมผู้มีส่วนร่วมได้ทำอะไรต่อบ้าง

3.3.2.3 ความรู้ความสามารถที่ได้รับในการเข้าร่วมกิจกรรมในครั้งนี้

3.3.2.4 สนใจที่จะได้รับความรู้เพิ่มเติมในส่วนใดอีกบ้าง

3.3.2.5 ความคิดเห็นต่อผลงานที่เกิดขึ้นเป็นอย่างไร

3.3.3 สร้างแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยมีข้อคำถามจำนวนทั้งหมด 5 ข้อ ในลักษณะการสนทนาเชิงซักถามกับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นตามประเด็นที่กำหนด

3.3.4 นำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเสนอต่อประธานและกรรมการควบคุมปริญญาบัณฑิตตรวจสอบความถูกต้องเหมาะสมแล้วปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ

3.3.5 นำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ เพื่อพิจารณาความถูกต้องเหมาะสมโดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญ คือ เป็นผู้ที่มีประสบการณ์ด้านการวิจัยชุมชนอย่างน้อย 3 ปี คือ นายวิเชียร ชูเสมอ ประธานคณะกรรมการจัดการเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ. ภาคใต้ตอนบน

3.3.6 นำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยผู้วิจัยได้เพิ่มเติมในส่วนข้อคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อผลงานที่เกิดขึ้นที่สามารถนำไปผลิตได้จริง และจำหน่ายได้

3.3.7 นำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่สมบูรณ์ไปใช้ในขั้นตอนการติดตามและประเมินผล

3.4 แบบสังเกตในการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการสร้างแบบสังเกตในการวิจัย ดังนี้

3.4.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสังเกตจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.4.2 กำหนดกรอบการสังเกตให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ดังนี้

3.4.2.1 ศึกษาปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาของชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ สภาพแวดล้อมของชุมชน ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน วิธีการสร้างสรรคงานจักสานในชุมชน

3.4.2.2 ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ประเด็นในการสังเกต คือ การระดมความคิดเห็นและการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์

3.4.2.3 วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา กรอบการสังเกตมีดังนี้

- การแสดงความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาการพัฒนา
รูปแบบผลิตภัณฑ์
- กำหนดวัตถุประสงค์ ประเด็นในการสังเกต คือ การยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะซึ่งกันและกัน
- กำหนดกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงาน ประเด็นในการสังเกต คือ การร่วมกันกำหนดกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงาน
- กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ประเด็นในการสังเกต คือ ความเหมาะสมในหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับ

3.4.2.4 ปฏิบัติตามแผน กรอบการสังเกตมี ดังนี้

การดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ประเด็นในการสังเกต คือ การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การร่วมกันปฏิบัติงาน ผลงานที่ปรากฏ และการร่วมกันอภิปรายให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3.4.2.5 ติดตามและประเมินผล กรอบการสังเกตมีดังนี้

- การติดตามผล ประเด็นในการสังเกต คือ การมีส่วนร่วมในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหลังจากร่วมกันดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นแล้ว
- การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ประเด็นในการสังเกต คือ พฤติกรรมของผู้รอกแบบประเมินและการให้ข้อเสนอแนะ

3.4.3 สร้างแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการ ซึ่งประกอบด้วย 5 ตอน คือ ตอนที่ 1 ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ตอนที่ 3 วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ตอนที่ 4 ปฏิบัติตามแผน และตอนที่ 5 ติดตามและประเมินผล

3.4.4 นำแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นการสังเกตกับขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ คือ วิเชียร ชูเสมอ ประธานคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ.ภาคใต้ตอนบน

3.4.5 นำแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการที่นำเสนอผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะในประเด็นการสังเกตให้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากที่สุด

3.4.6 นำแบบสังเกตที่สมบูรณ์แล้วไปใช้ในการสังเกตตามขั้นตอนของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 2

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ใน 3 วงรอบการวิจัย โดยจำแนกตามประเด็นและขอบเขตด้านเนื้อหาตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

4.1 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1

4.1.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา

4.1.1.1 การศึกษาชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมาของกลุ่มจักสานใบกะพ้อจากพัฒนาชุมชน คือ นางพรธัญญา ชูแสง เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2549 การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อจากหัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ คือ นางสุกานดา อักษรชู เมื่อวันที่ 21 พฤษภาคม 2550 และการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อและการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานจากใบกะพ้อที่ผ่านมาของชุมชนจากปราชญ์ชุมชน คือ นายลบ แบนแก้ว เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2549 และ 3 มีนาคม 2551 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปใช้ดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.1.1.2 การวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัย และนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2550 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อทราบถึงข้อจำกัดและความเป็นไปได้ในการนำใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.1.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC ขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2550 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการนำข้อมูลมาพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.1.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวม ข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการ ระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) ในวันที่ 9 ธันวาคม 2550 โดยข้อมูลที่ได้นำไปเป็นแผนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.1.4 การปฏิบัติตามแผน

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เป็นขั้นตอนการนำกิจกรรมที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 6-20 มกราคม 2551 ในระยะของการนำไปปฏิบัตินี้เป็นระยะของการระดมความคิดเห็น วางแผน และทำงานร่วมกันเพื่อได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.1.5 การติดตามและประเมินผล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รับผิดชอบในการติดตามและประเมินผลที่ได้จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1 จากการกำหนดหน้าที่ในการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ 1. นายเอกชัย อนุรักษ์ 2. นายคล้าย พลสังข์ 3. นายวัลลภ แก้วณรงค์ 4. นางสาวเจษฎา พัฒรานนท์ โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 10 - 17 กุมภาพันธ์ 2551 และ 2 มีนาคม 2551 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.5.1 การติดตามผล นำแบบติดตามผลไปติดตามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการติดตามมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏจากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.1.5.2 การประเมินผลงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากจากแบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1 จากผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 3 คน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน บุคคลทั่วไป คือ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 50 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนในวงรอบที่ 2 ต่อไป

4.2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2

4.2.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล จากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2551 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

4.2.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2551 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 โดยนำข้อมูลมาพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4.2.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) ในวันที่ 29 มิถุนายน 2551 โดยข้อมูลที่ได้นำไปเป็นแผนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2

4.2.4 การปฏิบัติตามแผน

ผู้วิจัยเก็บ รวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เป็นขั้นตอนการนำกิจกรรมที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 6-27 กรกฎาคม 2551 ในระยะของการนำแผนไปปฏิบัตินี้ เป็นระยะของการระดมความคิดเห็น วางแผน และทำงานร่วมกันเพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2

4.2.5 การติดตามและประเมินผล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รับผิดชอบในการติดตามและประเมินผลที่ได้จากการกำหนดหน้าที่ในการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ 1. นายเอกชัย อนุรักษ์ 2. นายคล้าย พลสังข์ 3. นายวัลลภ แก้วณรงค์ 4. นางสาวเจษฎา พัฒรานนท์ โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 3-24 สิงหาคม 2551 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.2.5.1 การติดตามผล นำแบบติดตามผลไปติดตามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการติดตามมาอภิปราย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏจากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4.2.5.2 การประเมินผลงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากจากแบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 3 คน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน บุคคลทั่วไป คือ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 50 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนในวงรอบที่ 3 ต่อไป

4.3 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3

4.3.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูล จากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2551 การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2

4.3.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2551 การเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 โดยให้นำข้อมูลมาพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4.3.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) ในวันที่ 7 ธันวาคม 2551 โดยข้อมูลที่ได้นำไปเป็นแผนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3

4.3.4 การปฏิบัติตามแผน

ผู้วิจัยเก็บรวบรวม ข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เป็นขั้นตอนการนำกิจกรรมที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ เมื่อวันที่ 11-25 มกราคม 2552 ในระยะของการนำ แผนไปปฏิบัตินี้ เป็นระยะของการระดมความคิดเห็น วางแผน และทำงานร่วมกันเพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3

4.3.5 การติดตามและประเมินผล

ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รับผิดชอบในการติดตามและประเมินผลที่ได้จากการกำหนดหน้าที่ในการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ 1. นายเอกชัย อนุรักษ์ 2. นายคล้าย พลสังข์ 3. นายวัลลภ แก้วณรงค์ 4. นางสาวเจษฎา พัฒรานนท์ โดยดำเนินการเก็บข้อมูลเมื่อวันที่ 8-22 กุมภาพันธ์ 2552 มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.3.5.1 การติดตามผล นำแบบติดตามผลไปติดตามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการติดตามมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏจากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4.3.5.2 การประเมินผลงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 3 คน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน บุคคลทั่วไป คือ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 50 คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 2

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการสรุปข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ขณะที่ปฏิบัติงานภาคสนามและเสนอผลการศึกษิตตามขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

5.1 ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษิตตามวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบในบางตอนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเพื่อที่จะสามารถดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้

5.2 ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษิตตามวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบในบางตอนเพื่อ เป็นฐานข้อมูลที่จะ พิจารณาหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบ

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เพื่อทราบถึงสภาพ ข้อจำกัด และความเป็นไปได้ในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์และเพื่อกำหนดแผนในการดำเนินการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

5.3 วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ในประเด็น กำหนดวัตถุประสงค์ และนำเสนอรูปแบบตารางในประเด็น ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม หน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรม ดำเนินงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้แผนการดำเนินกิจกรรมการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเพื่อนำไปปฏิบัติตามแผนการที่ได้ร่วมกันกำหนด

5.4 ปฏิบัติตามแผน

ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบและตารางประกอบในบางตอน ในประเด็นการดำเนิน กิจกรรมตามแผนงานที่ร่วมกันกำหนด

5.5 ติดตามและประเมินผล

5.5.1 การติดตามผล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบติดตามผลและเสนอผล การศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์จากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความ คิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏจากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นของชุมชนต่อไป

5.5.2 การประเมินผล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินผลงานการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยมีลำดับขั้นตอนดังนี้

5.5.2.1 ตรวจสอบจำนวนแบบประเมินที่ผ่านการกรอกให้ครบถ้วนสมบูรณ์

5.5.2.2 วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป SPSS

การวิเคราะห์ข้อมูล จากแบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของระดับความพึงพอใจผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยทำเป็นรายด้านและภาพรวมทุกด้าน นำเสนอผลในรูปแบบตารางประกอบความเรียง โดยมี เกณฑ์การแปลความหมายค่าเฉลี่ยระดับความเหมาะสม ดังนี้

4.50 - 5.00 หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

3.50 – 4.49 หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

2.50 – 3.49 หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

1.50 – 2.49 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

1.00 – 1.49 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

(นิรัช สุตสังข์. 2548: 136)

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยมีรายละเอียดในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 3

ในขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยนำเสนอผลสรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการปฏิบัติงานในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ และนำเสนอผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 3

ในขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ถึงผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย โดยการกำหนดประเด็นในการสังเกต คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในด้านพฤติกรรมของชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย

3. การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยในขั้นตอนที่ 3

ในขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

3.1 ศึกษาวิธีการสร้างแบบสังเกตจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 กำหนดกรอบการสังเกตให้มีความสอดคล้องเหมาะสมกับผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนาและนักวิจัย ประเด็นในการสังเกต คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในด้านพฤติกรรมของชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย

3.3 สร้างแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการ

3.4 นำแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการ นำเสนอผู้เชี่ยวชาญเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นการสังเกตกับขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญ คือ วิเชียร ชูเสมอ ประธานคณะกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายการวิจัยและถ่ายทอดเทคโนโลยีสู่ชุมชน สกอ.ภาคใต้ตอนบน

3.5 นำแบบสังเกตแบบไม่เป็นทางการที่นำเสนอผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงตามข้อเสนอแนะในประเด็นการสังเกตให้มีความเหมาะสมในการนำไปใช้มากที่สุด

3.6 นำแบบสังเกตที่สมบูรณ์แล้วไปใช้ในการสังเกตตามขั้นตอนของการวิจัย

4. การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 3

ในขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผลงานการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการปฏิบัติงานและการสังเกตพฤติกรรมของชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัยในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

5. การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 3

ในขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลงานการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการปฏิบัติงานในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ และนำเสนอผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

ตาราง 4 สรุปวิธีการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสาน ไบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ขั้นตอนดำเนินการ	วิธีดำเนินการ	ผู้ให้ข้อมูล	เทคนิค/เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล	บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ		
					นักวิจัย	ชุมชน	นักพัฒนา
1.การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	1.คัดเลือกชุมชน 2.สร้างสัมพันธภาพกับชุมชน 3.เตรียมคนในการดำเนินงาน	ประชาชนในชุมชนหมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	การสังเกต	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เก็บข้อมูลภาคสนามและเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์หมีภาพประกอบในบางตอน	ลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อเลือกชุมชนที่เหมาะสมและต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	ทำหน้าที่หลักในการให้ข้อมูล เป็นผู้อยู่กับปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหา	เป็นผู้ให้ข้อมูลชุมชนเพิ่มเติมและเป็นแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชนจนได้สมาชิกเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ตาราง 4 (ต่อ)

ขั้นตอนดำเนินการ	วิธีดำเนินการ	ผู้ให้ข้อมูล	เทคนิค/เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล	บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ		
					นักวิจัย	ชุมชน	นักพัฒนา
2.การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 3 วงรอบการวิจัย 2.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา	ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น แลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะและประสบการณ์เพื่อให้เกิดความเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน (นักวิจัย 1คน ชุมชน 26 คน นักพัฒนา 3 คน)	1. การสัมภาษณ์ 2. การสังเกต 3. เทคนิค AIC ในขั้นตอน Appreciation	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนา วิเคราะห์มีภาพประกอบในบางตอน	ดำเนินการติดต่อประสานงาน	ทำหน้าที่หลักในการให้ข้อมูล	เป็นแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน
					อำนวยความสะดวกให้กับชุมชน	เป็นผู้อยู่กับปัญหาและต้องการแก้ไขปัญหา	
2.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา	การพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน (นักวิจัย 1คน ชุมชน 26 คน นักพัฒนา 3 คน)	1. การสัมภาษณ์ 2. เทคนิค AIC ในขั้นตอน Influence 3. การสังเกต	วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนา วิเคราะห์มีภาพประกอบในบางตอน	ร่วมระดมความคิดเห็นเพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการออกแบบ		

ตาราง 4 (ต่อ)

ขั้นตอนดำเนินการ	วิธีดำเนินการ	ผู้ให้ข้อมูล	เทคนิค/เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล	บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ		
					นักวิจัย	ชุมชน	นักพัฒนา
2.3 การวางแผน ดำเนินการเพื่อแก้ไข ปัญหา	กำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรม และขั้นตอน การดำเนินงานการ พัฒนารูปแบบงาน หัตถกรรม จักสาน ท้องถิ่น โดยกำหนด หน้าที่ความรับผิดชอบ ของสมาชิกแต่ละคนใน การดำเนินงาน	ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่น 30 คน (นักวิจัย 1คน ชุมชน 26 คน นักพัฒนา 3 คน)	1. เทคนิค AIC ใน ขั้นตอน Control 2. การสังเกต	วิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพด้วยการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เสนอผลการศึกษา ด้วยวิธีการพรรณนา และตารางแสดงข้อมูล ตามประเด็นที่กำหนด	ร่วมระดมความคิดเห็น ในการกำหนดแผนและหน้าที่ในการดำเนินกิจกรรม		
2.4 การปฏิบัติตาม แผน	ผู้วิจัย นักพัฒนา และ ชุมชนปฏิบัติการแบบมี ส่วนร่วมในการ ดำเนินการพัฒนา รูปแบบงานหัตถกรรม จักสานท้องถิ่นตาม หน้าที่และแผนการ ดำเนินการที่กำหนดไว้	ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่น 30 คน (นักวิจัย 1คน ชุมชน 26 คน นักพัฒนา 3 คน)	1. เทคนิค AIC ใน ขั้นตอน Appreciation Influence และ Control 2. การสังเกต	วิเคราะห์ข้อมูลเชิง คุณภาพด้วยการ วิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เสนอผลการศึกษา ด้วยวิธีการพรรณนา วิเคราะห์มีภาพ ประกอบในบางตอน	ร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น		

ตาราง 4 (ต่อ)

ขั้นตอนดำเนินการ	วิธีดำเนินการ	ผู้ให้ข้อมูล	เทคนิค/เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล	บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ		
					นักวิจัย	ชุมชน	นักพัฒนา
2.5 การติดตามและประเมินผล	<p>การติดตามผล ว่าการดำเนินการเป็นไปตามแผนงานที่กำหนดไว้หรือไม่ ตรงตามวัตถุประสงค์มากน้อยเพียงใด มีอะไรบ้างที่ต้องแก้ไข มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่อย่างไร</p>	<p>ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน (นักวิจัย 1คน ชุมชน 26 คน นักพัฒนา 3 คน)</p>	<p>1. แบบติดตามผล ผู้เข้าร่วมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ 2.การสังเกต</p>	<p>วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากแบบติดตามผล เสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ที่มีภาพประกอบในบางตอน</p>	<p>ติดตามผลการดำเนินงาน และร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น</p>		
	<p>การประเมินผล นำแบบประเมินผลงาน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไปให้ผู้ให้ข้อมูลประเมินผลงานว่ามีความเหมาะสมมากน้อยเพียงใด</p>	<p>1. ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน (นักวิจัย 1คน ชุมชน 26 คน นักพัฒนา 3 คน) 2. ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ 3 คน 3. ผู้ที่สนใจงานหัตถกรรม 50 คน</p>	<p>1. แบบประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ 3. การสังเกต</p>	<p>ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน เสนอผลการศึกษารูปแบบตารางประกอบความเรียง</p>	<p>ติดตามผลการประเมิน และร่วมกันสรุปผลการดำเนินงาน</p>		

ตาราง 4 (ต่อ)

ขั้นตอนดำเนินการ	วิธีดำเนินการ	ผู้ให้ข้อมูล	เทคนิค/เครื่องมือ	การวิเคราะห์ข้อมูล	บทบาทของผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการ		
					นักวิจัย	ชุมชน	นักพัฒนา
3.สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น	นำเสนอผลสรุปผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบในรูปแบบตารางเปรียบเทียบและนำเสนอผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย	ผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม	การสังเกต	วิเคราะห์ข้อมูลสรุปผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในรูปแบบตารางเปรียบเทียบและนำเสนอผลที่เกิดขึ้นแก่นักพัฒนา ชุมชน และนักวิจัยด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์	สรุปผลและเขียนรายงานการวิจัย	นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นต่อภายใต้บริบทของชุมชนหลังจากที่นักวิจัยออกจากชุมชนไปแล้ว	ส่งเสริมและพัฒนาชุมชนในด้านอื่นๆต่อไป

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมกรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีลำดับขั้นตอน ในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ปรากฏผลการศึกษาวิจัยในการทำงานร่วมกันระหว่างนักวิจัย นักพัฒนาและชุมชนโดยมีการวิเคราะห์ข้อมูลตามรายละเอียดที่จะเสนอโดยลำดับ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ขั้นตอนที่ 2 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 ผลการสรุปผลงานการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ภาคสนามตั้งแต่เดือนมิถุนายน 2549 จนถึงเดือนเมษายน 2550 โดยผู้วิจัยลงพื้นที่พบชุมชนในวันอาทิตย์เพื่อสะดวกในการประสานงานกับชุมชนและนักพัฒนาเนื่องจากผู้ให้ข้อมูลโดยส่วนใหญ่จะว่างเว้นจากภาระงานประจำและมีเวลาว่างในการให้ข้อมูลและสามารถเข้าร่วมดำเนินการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ ผู้วิจัยและชุมชนได้กำหนดความต้องการของ การทำงานร่วมกันในภาพรวม คือ เพื่อพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยหวังว่า เมื่อการดำเนินการวิจัยสิ้นสุดลง ชุมชนจะมีรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่แตกต่างจากที่มีอยู่เป็นการแก้ปัญหาให้กับชุมชน โดยคนในชุมชน เพื่อประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับและสามารถนำไปปรับใช้ในการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ในอนาคต ผลการดำเนินการวิจัยในขั้นตอนการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ผลการคัดเลือกชุมชน

ผู้วิจัยลงพื้นที่ชุมชนเพื่อสำรวจงานหัตถกรรมจักสานในจังหวัดนครศรีธรรมราช 5 แห่ง คือ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากต้นกระจูด กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากย่านลิเภา กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบลาน (หางอวน) และกลุ่มหัตถกรรมจักสานจากไม้ค้ำ เพื่อศึกษาถึงความต้องการของชุมชนในการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จากการศึกษาในเบื้องต้น ผู้วิจัย จึงได้คัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัย คือ ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะปัจจุบันเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ยังรวมตัวทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่นเพื่อเสริมรายได้

ให้แก่ตนเองและครอบครัว และสมาชิกในชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบ ผลผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายหรือเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน

ภาพประกอบ 12 ป้ายชื่อกลุ่มหัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

หลังจากที่ได้คัดเลือกชุมชนแล้วนั้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการเข้าสู่ชุมชน เป็นระยะๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้วิจัยกับชุมชนและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบ โดยเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนที่ผ่านมา จากการแสดงความคิดเห็นของชุมชนทำให้ทราบว่าปัญหาหลักของชุมชนคือ รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อมีเพียงรูปแบบเดียว สมาชิกในชุมชนได้ยืนยันความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อและเห็นด้วยที่จะนำกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมมาใช้ในการดำเนินการวิจัย (สุกานดา อักษรชู, 2550: สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 13 ชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบ

2. ผลการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน

หลังจากที่ได้คัดเลือกชุมชนผู้วิจัยก็ได้สร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนจากวิธีการ ลงพื้นที่ภาคสนามก่อนเริ่มทำการวิจัย สร้างความคุ้นเคยโดยการพบปะพูดคุย โดยผู้วิจัยได้เข้าไปแนะนำตัวกับชุมชนเพื่อ ขอความร่วมมือ ร่วมใจของสมาชิกในชุมชนในการให้ข้อมูล ผู้วิจัย ได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนโดยการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะ แนะนำตัวพร้อมทั้งบอกถึงวัตถุประสงค์ในการลงพื้นที่ชุมชนในแต่ละครั้ง ซึ่งในบางครั้งเป็นการไปเยี่ยมเยียนในฐานะคนรู้จัก เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดการยอมรับและไว้วางใจ พูดคุยเบื้องต้นถึงความสนใจที่จะร่วมกับชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ และจากการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอนี้ ทำให้ผู้วิจัยได้รับการตอบรับที่ดีจากชุมชน

3. ผลการเตรียมคนในการดำเนินงาน

ผู้วิจัยได้ทำการติดต่อประสานงานกับบุคคลสำคัญในชุมชน ได้แก่ปราชญ์ชุมชน คือนายลบ แป้นแก้ว ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการทำหัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ คือ นางสุกานดา อักษรชู นักพัฒนาชุมชน คือ นางพรธนิภา ชูแสง ผู้ใหญ่บ้าน คือนายสมคิด กุลโพธิ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านอายุเสลา คือ นายคำนึ่ง เชื้อสกุล ทำให้ได้แกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน จนเกิดการประชุมย่อย ในวันที่ 7 เมษายน 2550 มีผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งหมด 23 คน โดยนางสุกานดา อักษรชู หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อเป็นผู้ดำเนินการชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัยให้สมาชิกในชุมชนได้ทราบและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งทั้งหมดเห็นด้วยที่จะร่วมกันพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ จากนั้นแกนนำทั้ง 5 ท่านได้ประสานงานไปยังสมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อทั้งหมดเพื่อรวบรวมสมาชิกที่มีความสนใจในการเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ ทำให้ได้สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อที่มีความสนใจเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน ประกอบด้วยหัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ 1 คน สมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อ 25 คน นักพัฒนา 3 คน นักวิจัย 1 คน (ดังรายนามในหน้า 96) ผู้วิจัยได้ทำหน้าที่สังเกตการณ์และอำนวยความสะดวกในการประชุม

ภาพประกอบ 14 ประชุมแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน

ผู้สนใจเข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 30 คน
มีรายนามดังต่อไปนี้

1. นางสุกานดา อักษรชู หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ
2. นายเฉลิม แป้นแก้ว สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
3. นางเกษร นวลหนูป้อง สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
4. นายปลื้ม อักษรชู สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
5. นางอุทัย แป้นแก้ว สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
6. นางจิราพร ศรีพรหม สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
7. นางวิไลลักษณ์ ทองเหลือ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
8. นางลำไย มากท่า สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
9. นางฉวีวรรณ ยอดระบำ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
10. นางยินดี ทองแสงอ่อน สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
11. นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
12. นางวาสนา จันทร์ปาน สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
13. นางอารมย์ จันทร์ฤทธิ์ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
14. นางอนงค์ ดอกยี่สุ่น สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
15. นางยุภา ธาณีรัตน์ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
16. นางสาวนิลเนตร อักษรชู สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
17. นางอ่อนศรี ประสงค์สุข สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
18. นายสำรอง นามสุข สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
19. นายปรีชา มากท่า สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
20. นายประภาส ศรีพรหม สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
21. นายนิത്യ จันทร์ฤทธิ์ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
22. นายอนุสร แป้นแก้ว สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
23. นายอุไร แป้นแก้ว สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
24. นายเอกชัย อนุรักษ์ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
25. นายคล้าย พลสังข์ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
26. นายวัลลภ แก้วณรงค์ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
27. นายคำเนิง เชื้อสกุล นักพัฒนา
28. นางพรรณนิภา ชูแสง นักพัฒนา
29. นางสมคิด กุลโพธิ์ นักพัฒนา
30. นางสาวเจษฎา พัชรานนท์ ผู้วิจัย

ขั้นตอนที่ 2 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผลการดำเนินการวิจัยภาคสนามร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น มีขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 วงรอบการวิจัย ดังนี้

ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 1

1.1 ผลการศึกษาชุมชน

1.1.1 ผลการศึกษาริบทของชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ

จากการลงพื้นที่ ภาคสนามเพื่อสำรวจรูปแบบงานหัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบของ ผลิตภัณฑ์จักสานจากใบกะพ้อมีเพียงรูปแบบเดียว นั่นคือ การนำมาจักสานเป็นพัด ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของกลุ่ม จักสานใบกะพ้อ จากพรรณา ชูแสง นักพัฒนาชุมชน เมื่อวันที่ 26 ตุลาคม 2549 ผลการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการมีดังนี้ ชุมชนได้ร่วมกันจัดตั้งกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อเมื่อปี พ.ศ.2536 มีที่ตั้งอยู่ที่ 307 หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช วัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกลุ่มก็เพื่อต้องการรายได้เสริมเพิ่มเติมจากอาชีพหลัก เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน เพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชนและเพื่อให้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับคนรุ่นหลังโดยมีประธานกลุ่มคือ นางสุกานดา อักษรชู ปัจจุบันมีสมาชิกทั้งหมด 64 คน กิจกรรมของกลุ่มคือ การแปรรูปใบกะพ้อ ปัญหาของกลุ่มในการดำเนินงานในขณะนี้คือ สินค้ามีรูปแบบเดียวคือพัดใบกะพ้อ ทางกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบสินค้าให้เหมาะสมกับยุคสมัยและมีประโยชน์การใช้งานที่นอกเหนือไปจากการเป็นของที่ระลึกของชุมชน

จากนั้นผู้วิจัยได้สำรวจและศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนเพิ่มเติม โดยได้ใช้วิธีการสังเกต สอบถาม พูดคุยกับสมาชิกในชุมชนแบบไม่เป็นทางการและสอบถามข้อมูลจากหน่วยงานราชการ คือ องค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ ผลการสำรวจและศึกษาชุมชนในเบื้องต้นทำให้ทราบว่า สมาชิกในชุมชนได้นำใบกะพ้อมาจักสานเป็นพัด เรียกว่าพัดใบกะพ้อหรือพัดใบพ้อ เป็นเอกลักษณ์และแสดงถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวภาคใต้ ด้วยลักษณะใบที่เป็นรูปพัด ชาวบ้านจึงนำใบกะพ้อมาจักสานเป็นพัด ในปัจจุบันการทำพัดใบกะพ้อของชาวภาคใต้มีแหล่งผลิต เพียงแหล่งเดียว คือที่หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

ผล จากการสอบถามสมาชิกกลุ่มจักสานใบกะพ้อและการสังเกต โดยมีส่วนร่วมแบบไม่สมบูรณ์ ของผู้วิจัยเกี่ยวกับการ พัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์ ของกลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ พบว่า ชุมชนไม่สามารถจักสานใบกะพ้อเป็นรูปแบบอื่นๆได้นอกจากการจักสานเป็นพัด แม้ว่าทางกลุ่มผู้ผลิตและกลุ่มคนรุ่นใหม่ในชุมชนเริ่มมีการสร้างสรรค์เป็นผลิตภัณฑ์อื่น ๆ อย่างเช่น

การทำเป็นกระเป๋โดยใช้พัดสองชั้นประกบกันหรือโม่บายแขวนโดยใช้พัดกะพ้อขนาดเล็กออกแบบร่วมกับลูกปัด แต่สมาชิกในชุมชนก็ยังคงยึดติดอยู่กับภาพลักษณ์ของพัดใบกะพ้อ โดยมีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาช่วยในด้านของการพัฒนารูปแบบ เช่น การศึกษานอกโรงเรียน ได้เข้ามาสอนการจักสานและการแปรรูปใบกะพ้อเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ ตะกร้อ ปลา ฯลฯ ชาวบ้านในชุมชนก็ไม่สามารถนำไปสร้างสรรค์และพัฒนาเป็นรูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ได้ ยังคงกลับไปจักสานพัดใบกะพ้อเช่นเดิม (เฉลิม แป้นแก้ว; อุทัย แป้นแก้ว; ลำไย มากท่า; เกสร นวลหนูบ้อง; และสุกานดา อักษรชู. 2549: สัมภาษณ์)

จากการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการทำให้ผู้วิจัยได้ทราบถึงความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานจากใบกะพ้อซึ่ง นางสุกานดา อักษรชู ได้กล่าวไว้ว่าในฐานะที่เป็นหัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อก็ต้องการให้เกิดการพัฒนาที่มาจากชุมชนก่อน ไม่ต้องคอยรอให้หน่วยงานมาสอนรูปแบบใหม่ๆให้ เพราะเมื่อหน่วยงานเข้ามาช่วยในการพัฒนารูปแบบ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ก็จะเรียนรู้และทำตามทีสอน รูปแบบได้มาจากความคิดของครู ผู้สอน ซึ่งไม่สามารถพัฒนาต่อไปได้ด้วยตนเอง สุดท้ายก็ต้องมานั่งสานพัดกันเหมือนเดิมเพราะบางครั้งรูปแบบใหม่ๆที่ได้เรียนรู้ต้องใช้เวลานานในการจักสาน ลงทุนเยอะ ทำพัดแบบเดิมดีกว่า ... แต่ถ้าชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด และสร้างสรรค์ด้วยตัวเองก็น่าจะดี เพราะทำให้ทราบถึงปัญหาและแก้ปัญหาได้ตรงจุด และถ้าได้รูปแบบใหม่ๆที่เกิดจากความคิดของ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ก็น่าภาคภูมิใจไม่น้อย (สุกานดา อักษรชู. 25 50: สัมภาษณ์) ผู้วิจัยจึงได้ข้อสรุปร่วมกับชุมชนว่า สมาชิกใน ชุมชน ต้องการส่งเสริมให้กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ได้มีการ พัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อในลักษณะของการปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมของ สมาชิกในชุมชนกับ ผู้วิจัยเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ในอนาคต

1.1.2 ผลการศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ

ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการสัมภาษณ์ผู้อาวุโสในชุมชนที่มีประสบการณ์ในการทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ คือ นายลบ แป้นแก้ว ทำให้ทราบว่า การแปรรูปใบกะพ้อเป็นงานหัตถกรรมจักสานนั้น เริ่มจากที่ นางดำ แป้นแก้วซึ่งเป็นย่าของนายลบ แป้นแก้ว ได้ย้ายถิ่นฐานมาจากอำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มาตั้งถิ่นฐานทำมาหากินที่หมู่บ้านสวนอ้ายเลา หมู่ที่ 5 ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และเมื่อปี พ.ศ. 2499 นางดำ แป้นแก้ว ได้นำใบกะพ้อมาตัดเป็นรูปใบโพธิ์ นำมาพัดลมผ่อนคลายความร้อน ซึ่งใช้ได้ไม่นานก็เสื่อมสภาพไปเนื่องจากเป็นใบกะพ้อนั้นเป็นลักษณะที่คลี่ออกตามธรรมชาติ ไม่มีการเสริมแต่งแต่อย่างใด ดังนั้นในยามว่าง นางดำ แป้นแก้วและเพื่อนบ้านก็นำยอดกะพ้อที่ยอดยังช้อนกันอยู่มากรีดแยกเป็นกลีบแล้วนำมาสานขัดลายเป็นรูปใบโพธิ์ ซึ่งสามารถใช้งานได้ไม่นาน จึงนำพัดใบกะพ้อเป็นของฝากแก่เพื่อนบ้านและนำมาขายที่ตลาดเขาน้อย ตลาดชุมทอง ซึ่งได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก จึงนำมาสอนลูก ๆ ทั้ง 8 คน แล้วนำไปขายที่ตลาดประจำอำเภอจังหวัดและตามโรงพยาบาล เป็นการเพิ่มรายได้ให้กับครอบครัวเป็นอย่างดี ต่อมาได้ขยายตลาดไปตามต่างจังหวัด ตลอดจนถึงกรุงเทพมหานคร ได้ปรับปรุงรูปแบบ ขนาดและสีสันทให้สวยงาม

ยั้งขึ้น ซึ่งได้รับความนิยมน้อยอย่างแพร่หลายเป็นที่เล่าขานของคนทั่วไป พัดโบกะพ้อได้รับการบรรจุเข้าประกวดและแข่งขันในงานประเพณีเทศกาลเดือนสิบของจังหวัดนครศรีธรรมราชเมื่อปี พ.ศ. 2532 ในปี พ.ศ. 2536 ลูกหลานของดำ แป้นแก้วและเพื่อนบ้าน ได้รวมกลุ่มกันในการจำหน่ายพัดโบกะพ้อเพื่อลดปัญหาพ่อค้าคนกลาง ทางหน่วยงานราชการให้การสนับสนุนส่งเสริมกลุ่มให้มั่นคง ยั้งขึ้น โดยการสร้างที่ทำการกลุ่มขึ้นที่บ้านนายเกลือม แป้นแก้ว ซึ่งได้รับงบประมาณช่วยเหลือจากองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช และได้ งบประมาณสนับสนุนเพิ่มเติมจากกรมพัฒนาชุมชน ปัจจุบันพัดโบกะพ้อได้รับการคัดเลือกให้เป็นสินค้าในโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัด นครศรีธรรมราช (ลบ แป้นแก้ว. 2549: สัมภาษณ์) นายลบ แป้นแก้วเริ่มทำพัดโบกะพ้อ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2505 ทำมาตั้งแต่รุ่นแม่ถ่ายทอดมาสู่รุ่นลูก ทำมาตลอดและเห็นว่าการตลาดพอไปได้ มีการติดต่อค้าขายกันระหว่างกลุ่มเพื่อนบ้านละแวกใกล้เคียง จากนั้นเริ่มรวบรวมสมาชิกในตอนแรกมี สมาชิกจำนวน 20 คน ปัจจุบันมีสมาชิก 6 4 คน โดยส่วนใหญ่ทำพัดโบกะพ้อเป็นอาชีพเสริม อาชีพหลักทำสวนผลไม้ สวนยางพารา มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาไปสู่รุ่นลูกหลาน ถ้าการ ส่งเสริมการตกแต่งรูปแบบแปลกใหม่ก็ยินดีที่จะทำ เพราะอาชีพการทำพัดโบกะพ้อนี้ได้ส่งลูก ๆ เรียน จนได้รับใบปริญญา 3 คน รู้สึกภาคภูมิใจในองค์ความรู้ที่บรรพบุรุษได้ถ่ายทอดให้มาทำมาหา กิน (ลบ แป้นแก้ว. 2551: สัมภาษณ์) และผลจากการสังเกตโดยเข้าไปมีส่วนร่วมแบบไม่สมบุรณ์ ของผู้วิจัย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 ถึงเดือนสิงหาคม 2550 พบว่าสภาพแวดล้อมในชุมชนอุดม ไปด้วยทรัพยากรท้องถิ่นที่สำคัญคือ ต้นกะพ้อ ทุกครัวเรือนจะมีการปลูกต้นกะพ้อไว้ในสวน ยางพารา สวนผลไม้ ในบริเวณบ้านพักอาศัย ชุมชนมีความเป็นอยู่แบบพอมีพอกิน มีศูนย์การ เรียนรู้ภูมิปัญญาการทำพัดโบกะพ้อให้กับเยาวชนในท้องถิ่นและเป็นสถานที่จำหน่ายพัดโบกะพ้อ ด้วยเหตุที่ชุมชนได้รับคัดเลือกให้เป็นชุมชนเข้มแข็งตัวอย่าง จึงมีกลุ่มคนแวะเวียนมาเยี่ยมชม ศึกษาดูงานในชุมชนอยู่ตลอดเวลา กลุ่มจักสานโบกะพ้อจึงมีหน้าที่ในการสาธิตการทำพัดโบกะพ้อ และจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้กับผู้ที่สนใจ ซึ่งผลิตภัณฑ์ของชุมชนมีเพียงรูปแบบเดียว คือพัดโบกะพ้อ เพราะสมาชิกในชุมชนโดยส่วนใหญ่มีความสามารถในการนำโบกะพ้อมาจักสานเป็นพัดได้เท่านั้น

1.2 ผลการวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

ในขั้นตอนนี้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นได้ร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาชุมชนโดยการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยได้นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการ ประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2550 โดยการเปิดโอกาสให้ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้แลกเปลี่ยนความรู้และ ประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อดี ข้อจำกัด ของโบกะพ้อที่นำมาเป็นวัสดุใน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ผลจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และเรียนรู้ ร่วมกันทำให้ได้ข้อมูล แยกเป็นประเด็นดังต่อไปนี้

1.2.1 ด้านคุณสมบัติของใบกะพ้อ

ผลจากการศึกษา เอกสารของการส่งเสริมและพัฒนาอาชีพขององค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ทำให้ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ทราบว่ามีข้อมูล ในปี พ.ศ. 2545 โครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสิ่งแวดล้อม สำนักบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 ได้สนับสนุนให้กลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อในท้องถิ่น มีการเพาะปลูกต้นกะพ้อเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบและยังเป็นการส่งเสริมให้ราษฎรในท้องถิ่น มีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นกะพ้อให้คงอยู่ ได้มีการให้ความรู้กับกลุ่มสมาชิกซึ่งปัจจุบันมีประมาณ 30 คน เกี่ยวกับประโยชน์ของ การอนุรักษ์ป่าไม้ (การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพด้านป่าไม้กลุ่มจักสานพัดใบกะพ้อ...มปป: ไม่ปรากฏเลขหน้า) จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ทราบว่า ชุมชนจะมีวัตถุดิบในท้องถิ่นที่เพียงพอต่อความต้องการในอนาคต

ภาพประกอบ 15 การนำต้นกะพ้อไปปลูกในสวนยาง

วัตถุดิบในพื้นที่ของอำเภोजุฬาราชบุรี แบ่งสัดส่วนได้ดังนี้ วัตถุดิบในตำบลทุ่งโพธิ์ มีอยู่ 55% วัตถุดิบในตำบลควนหนองคว่า มีอยู่ 15% วัตถุดิบในตำบลสามตำบล มีอยู่ 10% รวมวัตถุดิบในอำเภोजุฬาราชบุรีทั้งหมด 80%

จากการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ข้อมูลเกี่ยวกับคุณสมบัติของใบกะพ้อ คือ ใบกะพ้อ เป็นพืชตระกูลปาล์ม มีลักษณะเป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก แตกหน่อขึ้นรวมกันเป็นหมู่ใหญ่ในป่าพรุ ลำต้นสูง 3-5 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลาง 4-5 เซนติเมตร ใบเป็นรูปฝ่ามือ เรียงเวียนสลับ แผ่นใบค่อนข้างกลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 100-150 เซนติเมตร สีเขียวมีใบย่อยมาก ก้านใบสีเขียวอ่อน ยาว 100-200 เซนติเมตร ขอบก้านมีหนามงอสั้นๆ ยาว 1-3 เซนติเมตร เรียงเป็นระเบียบจากใหญ่ไปหาเล็ก ลักษณะใบเป็นรูปพัด ก้านใบยาว มียอดสีขาว ใบลื่นเป็นมัน ก้านใบเหนียว ดังภาพประกอบ 16

ภาพประกอบ 16 ลักษณะของต้นกะพ้อ

ใบกะพ้อ พบได้ทั่วไปบริเวณที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ ลำธาร และชายขอบป่าพรุ เป็นต้นไม้ประจำท้องถิ่นในภาคใต้ สามารถนำมาห่อข้าวเหนียวแล้วนำไปนึ่ง ชาวบ้านเรียกว่า “ ต้ม ” เป็นขนมที่ใช้ในงานเทศกาลต่างๆของชาวภาคใต้ เช่น งานบวช งานชักพระ งานออกพรรษา ฯลฯ และสามารถนำใบกะพ้อมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย ลำต้นใช้ทำเสาหลักชั่วคราว ใบใช้ทำหลังคาได้ ยอดอ่อนรับประทานได้ ใช้ห่อข้าวต้มมัดได้ รากกะพ้อแดงผสมยาอื่นหอมเป็นยาแก้ปวดฟัน ต้มดื่มเป็นยาแก้เลือดพิการ ระบุของสตรีมาไม่ปกติและบำรุงเลือด ใบกะพ้อเหมาะอย่างยิ่งที่จะนำมาทำเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน โดยเฉพาะการนำมาสานเป็นพัดเพื่อเป็นเครื่องใช้พื้นบ้านสำหรับกระพือลมเพื่อคลายความร้อน มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน ใบกะพ้อจะมี

ความเหนียวนุ่มพอสมควร และสามารถนำมาย้อมสีได้ด้วย ดังภาพประกอบ 17 โดยจะต้องผ่านกระบวนการเตรียมใบกะพ้อเพื่อใช้ในการสาน ใบกะพ้อมีลักษณะที่เป็นตอกเมื่อนำไปตากแดดจนแห้งก็จะมีลักษณะคดงอ ตอกนี้ม ก้านสั้น มีความกรอบ ฉีกขาดง่าย และจัดรูปทรงได้ยาก ดังภาพประกอบ 18 ชาวบ้าน โดยส่วนใหญ่ได้นำต้นกะพ้อไปปลูกเป็นพืชเสริมในสวนยาง เพราะปัจจุบันพบว่า บริเวณของกะพ้อในป่าพรุที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติลดน้อยลง ทั้งนี้เนื่องมาจากการนำส่วนต่างๆของกะพ้อมาใช้ประโยชน์เป็นอาชีพเสริมที่สร้างรายได้ให้กับคนในท้องถิ่นนั่นเอง

ภาพประกอบ 17 ลักษณะของใบกะพ้อสีธรรมชาติและใบกะพ้อที่ย้อมสี

ภาพประกอบ 18 ลักษณะของใบกะพ้อที่ฉีกขาดได้ง่าย

จากการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทำให้ได้ข้อสรุปคุณสมบัติของใบกะพ้อ โดยแบ่งเป็นข้อดีและข้อเสีย เพื่อเป็นฐานข้อมูลในการนำไปพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ดังแสดงในตาราง 5

ตาราง 5 สรุปคุณสมบัติของใบกะพ้อ

ข้อดี	ข้อเสีย
<ol style="list-style-type: none"> 1. ใบกะพ้อสามารถตัดโค้ง, งอ, พับ หรือนำมาสานได้ 2. ใบกะพ้อเหมาะแก่การนำมาจักสานเป็นพัด 3. ใบกะพ้อขึ้นเองตามธรรมชาติในปริมาณมาก พบได้ทั่วไปบริเวณที่ลุ่มริมฝั่งแม่น้ำและป่าพรุ 4. ใบกะพ้อมีอายุในการเก็บรักษายาวนาน 5. ใบกะพ้อสามารถทนความชื้น ที่เกิดจากน้ำได้ 6. ใบกะพ้อมาใช้ประโยชน์ได้หลากหลาย เช่น ใบใช้ทำหลังคาได้ ยอดอ่อนรับประทานได้ ใช้ห่อข้าวต้มมัดได้ 7. ใบกะพ้อที่แห้งแล้วจะได้สีขาวสวยและสามารถนำมาย้อมสีได้เพื่อความสวยงาม 8. ใบกะพ้อมีเส้นใยเหนียว ทนทานและมีน้ำหนักเบา 	<ol style="list-style-type: none"> 1. ใบกะพ้อมีขนาดของเส้นจำกัดเมื่อผ่านขั้นตอนการเตรียมใบกะพ้อเพื่อใช้ในการสานหนึ่งใบจะมีความยาวไม่เกิน 1 เมตร ความกว้างโดยแล้วประมาณ 1 เซนติเมตร 2. ใบกะพ้อเมื่อทิ้งไว้นานๆ จะกรอบ เส้นคดงอ แห้ง หัก และ ฉีกขาดได้ 3. ใบกะพ้อจัดรูปทรงยาก ฉีกขาดง่าย

1.2.2 ด้านกรรมวิธีการผลิตพัดใบกะพ้อ

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ศึกษาถึงกรรมวิธีการผลิตพัดใบกะพ้อ โดยนายลบ แป้นแก้ว นางสุกานดา อักษรชู และนางอุทัย แป้นแก้ว เป็นผู้ให้ข้อมูลหลักและเป็นผู้สาธิตกรรมวิธีการผลิตพัดใบกะพ้อ ซึ่งกระบวนการทำพัดใบกะพ้อมีดังนี้

วัสดุอุปกรณ์การสานพัดใบกะพ้อ

1. ยอดอ่อนต้นกะพ้อ
2. หวายและไม้ไผ่คานสำหรับทำห่วงหูตรงปลายด้ามของพัด
3. หวายหรือผลิตภัณฑ์ใยสังเคราะห์ สำหรับผูกพันด้าม
4. สีย้อม นิยมใช้สีแดง เขียว และเหลือง
5. มีดจักดอก ใช้เป็นมีดเลื่อยดอกกะพ้อ
6. กรรไกรตัดแต่งพัดใบกะพ้อ
7. เหล็กแหลม ใช้เจาะรูสอดเชือกพันด้าม

ขั้นตอนการเตรียมใบกะพ้อเพื่อใช้ในการสาน

1. การตัดยอดใบกะพ้อ เข้าไปตัดในป่าตัดมาแล้วก็ไถ(เลื่อย)ให้เป็นตอก

ภาพประกอบ 19 การตัดยอดใบกะพ้อ

2. **การเลื่อยพ้อหรือไคพ้อ** นายอดอ่อนใบกะพ้อสดที่ใบยังชันทับกันอยู่ นำมาเลาะหนามเกลาแต่งเหลี่ยมก้านและตัดก้านให้ยาวพอเหมาะ เพื่อทำด้ามพืดต่อไป ดึงแยก ครีบใบหรือหูกะพ้อทั้งสองข้างออกทิ้ง ตัดสะดือกะพ้อซึ่งเป็นก้านแกนกลางออกให้เหลือประมาณ 5-6 นิ้ว กรีดใบออกเป็นทางยาวตลอด ให้กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร หนึ่งใบใหญ่ต้องกรีดให้ได้ 18-22 แฉก

ภาพประกอบ 20 การเลื่อยพ้อ

3. การนำกะพ้อไปตากแดด นำไปตากแดดจัด 1 วัน ให้ห้อยส่วนปลายใบลงเพื่อให้ใบกะพ้อเหี่ยวโดยตรงไม่คดงอใบสีเขียวก็จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน

ภาพประกอบ 21 การนำกะพ้อไปตากแดด

4. การลวกน้ำร้อน นำใบกะพ้อที่ตากแดด 1 วันแล้วไปลวกน้ำร้อนเพื่อให้ใบนิ่ม จุ่มแช่ในน้ำเดือดประมาณ 3 นาที

ภาพประกอบ 22 การนำใบกะพ้อลวกน้ำร้อน

5. การตากแดดซ้ำอีกครั้ง นำกะพ้อที่แช่ในน้ำเดือด ยกขึ้นแขวนราวไม้ไผ่ ในขั้นตอนนี้ควรจัดวางให้เป็นระเบียบเหมาะแก่การพลิกแปรและเก็บยกได้ง่าย ควรให้แห้งทั่วๆกัน และเพื่อเก็บยกได้ง่าย หลังจากบ่มใบกะพ้อไว้ 1 คืนให้ยกทั้งราวไม้ไผ่ไปแขวนตากแดดประมาณ 3 วันจนกว่าจะแห้ง จึงนำไปเก็บไว้ในที่ร่ม อย่าให้ถูกฝน ถูกน้ำ หรือถูกความชื้น ต้องจัดตากและเก็บจนกว่าจะได้ใบกะพ้อที่แห้ง ชาวสวย

ภาพประกอบ 23 การตากแดดซ้ำอีกครั้ง

แล้วจึงนำไปย้อมสีตอกตามต้องการ เพื่อให้การจักสานมีลวดลายงดงามยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 24 ใบกะพ้อที่ย้อมสี

ขั้นตอนการสานพัดใบกะพ้อ

1. การก่อพัด นำน้ำอุ่นมาพรมใบกะพ้อที่จะใช้จักสานหรือชุบน้ำให้เปียกพอทั่ว ห่อด้วยผ้า ทิ้งไว้ประมาณ 10-20 นาที เพื่อให้ใบกะพ้อที่แห้งอ่อนตัว และเกิดความเหนียวไม่แตกขณะสาน นำยอดกะพ้อที่นิ่มดีแล้ว แยกตรงกลางนับตอกข้างซ้ายและข้างขวาให้เท่ากัน จำนวนตอกตามความเหมาะสม เช่น พัดขนาดกลางนับข้างละ 18 ตอก พัดขนาดใหญ่ข้างละ 22 ตอก ส่วนที่เหลือทั้งสองข้างให้ดึงออกนำมาใช้เป็นตอกก่อสานพัด

ภาพประกอบ 25 การก่อพัด

2. การขึ้นพัด นำใบกะพ้อที่เตรียมไว้วางบนพื้น หันก้านเข้าหาตัวผู้สาน ใช้เท้าด้านหนึ่งเหยียบก้านใบกะพ้อให้กระชับ แฉใบกะพ้อออกเป็นตอก ทำเป็นตอกยื่น นำตอกกะพ้อมาสลับหัวสลับหางซ้อนกันเป็นคู่ จะเริ่มวางตอกก่อข้างใดข้างหนึ่งก่อนก็ได้ แล้วจัดสานขัดเป็นลายขัดให้ได้ 3 คู่ จัดตั้งตอกให้อยู่ในสภาพที่เรียบร้อย พร้อมทั้งจะจัดไปสานก่อลายขัดอีกข้างหนึ่ง เมื่อก่อตอกก่อ 3 คู่ ทั้งสองข้างเสร็จแล้ว ให้นำตอกสองข้างมาขัดกันเองสานขัดเข้ากับตอกยื่นแบบลายขัดไทย โดยการยกตอก 1 ตอก แล้วข่มตอกอีก 1 ตอก ไปเรื่อยๆจนสุดตอก

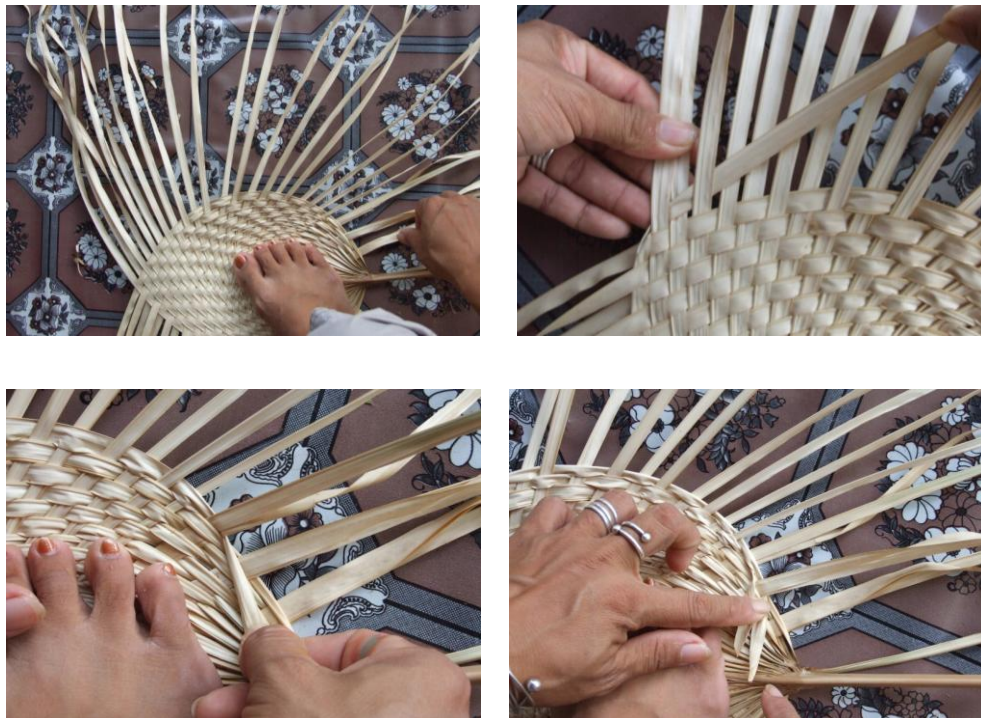
ภาพประกอบ 26 การขึ้นพัด

ในกรณีที่ต้องการทำพัดย้อมสีตอกบางตอนให้นำตอกที่ย้อมสีแล้ว แทรกเข้าเป็นตอกยืนหรือตอก
ขัดตามแนวที่ต้องการ

ภาพประกอบ 27 พัดใบกะพ้อที่มีเส้นตอกที่ย้อมสี

3. การเวียนพัด เมื่อขึ้นพัดเสร็จแล้ว ต้องจัดตอกให้แน่นพอดี ปลาย
ตอกที่เหลือให้สานกลับลงมาถึงขัดและต้องจัดรูปทรงให้สวยงาม ปลายตอกที่เหลือให้รวบมัดไว้ที่
ก้านให้มีขนาดพอเหมาะเพื่อเตรียมไว้ทำเป็นด้ามพัด

ภาพประกอบ 28 การเวียนพัด

4. การนำพัดที่สานเสร็จแล้วไปตากแดด นำพัดที่สานเสร็จแล้วไปตากแดดจัดๆอีกครั้งเพื่อป้องกันเชื้อรา

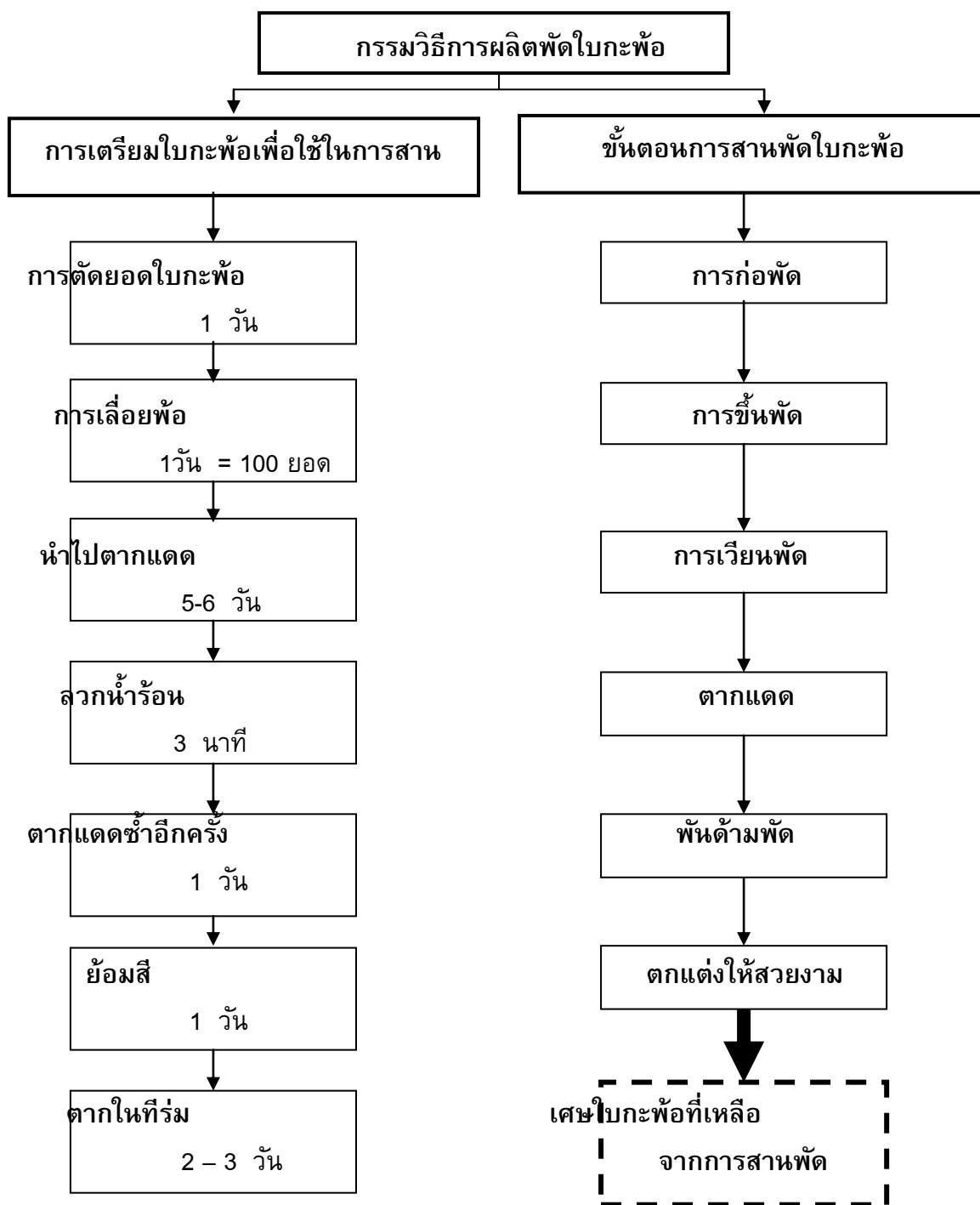
ภาพประกอบ 29 การนำพัดที่สานเสร็จแล้วไปตากแดด

5. **การพันด้ามพัด** ทำท่อนหวายสั้นๆหรือไม้ไผ่ที่เตรียมไว้นำมาดัดให้โค้งประกบค่อมปลายก้านใบกะพ้อไว้ ให้ช่วงโค้งห่างจากปลายก้านใบราว 1 นิ้ว นำเชือกหวายมาพันทับหวายที่ประกบกันใบพันให้แน่นและละเอียดที่สุด จากนั้นจึงสอดห่วงหวายตรงปลายด้ามของพัดให้ประณีตและตกแต่งให้สวยงาม

ภาพประกอบ 30 การทำด้ามพัดและการตกแต่ง

จากภาพประกอบ 30 จะเห็นได้ชัดว่าเมื่อสานพัดเสร็จเรียบร้อยแล้ว จะมีเศษใบกะพ้อที่เกิดจากการตัดตกแต่งเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งโดยปกติผู้สานจะนำไปทิ้ง ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมีความเห็นตรงกันว่าน่าที่จะนำเศษใบกะพ้อที่เหลือนี้มาใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ร่วมกันสรุปกรรมวิธีการผลิตพัดใบกะพ้อ ดังนี้

ภาพประกอบ 31 สรุปผลกรรมวิธีการผลิตพัดใบกะพ้อ

ภาพประกอบ 32 เศษใบกะพ้อที่เหลือจากการทำพัด

1.2.3 ด้านการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ผ่านมา
ของชุมชน มีรูปแบบดังต่อไปนี้

รูปแบบดั้งเดิม มี 2 แบบ คือ

1. พัดใบกะพ้อ มี 3 ขนาด คือเล็ก กลาง ใหญ่
2. ใบกะพ้อนำมาเป็นบรรจุภัณฑ์อาหารท้องถิ่น ที่เรียกว่า ต้ม

ภาพประกอบ 33 ผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อรูปแบบดั้งเดิม

รูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมา มี 3 แบบ คือ

1. โอบาย
2. ของที่ระลือก
3. กระเป๋

ภาพประกอบ 34 ผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมา

จากการสังเกตและพูดคุยแบบไม่เป็นทางการของผู้วิจัยกับสมาชิกในชุมชน ทำให้ทราบว่าในปัจจุบันยังคงมีการทำพัดใบกะพ้อแบบดั้งเดิม แต่การใช้งานของกลุ่มผู้ซื้อจะเน้นไปในทางของที่ระลึกของจังหวัดนครศรีธรรมราชมากกว่าการใช้งานแบบเดิมที่ชาวบ้านนำไปใช้พัดเพื่อกระพือลมช่วยให้คลายความร้อน คนในท้องถิ่นเองก็ไม่ได้นำพัดมาใช้ในการคลายความร้อน หรือการหุงต้มอาหารเหมือนในสมัยก่อน พัดใบกะพ้อจึงถูกนำมาประยุกต์ให้มีขนาดเล็กกลง มีความประณีตมากขึ้น เพื่อใช้เป็นของที่ระลึก ของชุมชน (เฉลิม แบนแก้ว, อุทัย แบนแก้ว, ลำไย มากท่า, เกสร นวลหนูป้อมและสุกานดา อักษรชู. 2549: สัมภาษณ์) ดังภาพประกอบ 35

ภาพประกอบ 35 พัดใบกะพ้อที่ในปัจจุบันถูกนำมาใช้เป็นของที่ระลึก

จากผลการวิเคราะห์ปัญหาชุมชนทำให้ทราบถึงสภาพ ข้อจำกัด และความเป็นไปได้ในการนำใบกะพ้อมาพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมใบกะพ้อเพื่อใช้ในการสานนั้น มีกระบวนการหลายขั้นตอน ขั้นตอนการสานพัตนั้น เมื่อสานเสร็จแล้วจะมีเศษใบกะพ้อที่เหลือจากการสานพัตใบกะพ้อที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์เพื่อเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุในท้องถิ่น
2. ข้อจำกัดของใบกะพ้อในการนำมาพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ คือ เส้นใบกะพ้อกรอบ คดงอ แห้ง หัก และฉีกขาดง่าย ขนาดของเส้นใบกะพ้อที่มีความยาวไม่มากนัก เส้นใบกะพ้อนำมาจัดรูปทรงยาก
3. ความเป็นไปได้ในการนำใบกะพ้อมาพัฒนาในรูปแบบ คือ ใบกะพ้อที่แห้งจะมีสีชาวยาว และสามารถย้อมสีได้ เมื่อนำเส้นใบกะพ้อมาสานจะมีความเหนียว ทนทาน มีน้ำหนักเบาและนำเศษใบกะพ้อมาใช้ให้เกิดประโยชน์เพื่อการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีคุณค่า

2. ผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 1

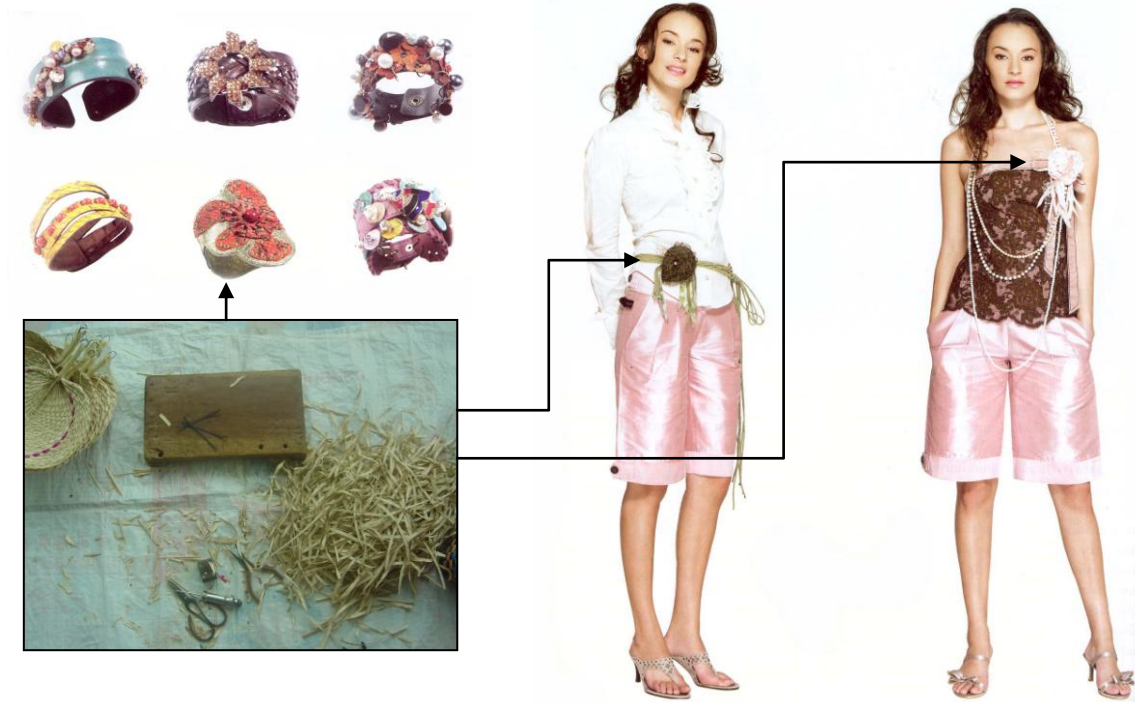
ผลจากการที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้พิจารณาร่วมกันเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ โดยให้นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 11 พฤศจิกายน 2550 ในขั้นตอนสร้างการพัฒนา (Influence) เพื่อระดมความคิดเห็นจากสมาชิกแต่ละคนในการกำหนดวิธีการที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหา ได้ข้อสรุปที่เป็นข้อมูลที่บอกถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ ดังนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนมีทรัพยากรที่เพียงพอต่อการผลิตเนื่องจากชุมชนร่วมมือกับโครงการหมู่บ้านพิทักษ์ป่ารักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อมสำนักบริหารจัดการพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 สนับสนุนให้กลุ่มจักสานพัตใบกะพ้อมีการเพาะปลูกกะพ้อเพิ่มเติมเพื่อแก้ไขปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบและยังเป็นการส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นกะพ้อให้คงอยู่ โดยแทบทุกครัวเรือนจะมีการปลูกต้นกะพ้อไว้ในสวนยางของตนเอง
2. ด้านกลุ่มชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ งานหัตถกรรมจากใบกะพ้อเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำพัตใบกะพ้อ ถ้าได้มีการพัฒนาในรูปแบบให้มีความหลากหลายก็จะเป็นการช่วยในด้านขยายตลาดได้อีกทางหนึ่ง
3. ด้านการเชื่อมโยงในการสืบสานภูมิปัญญา โดยมีศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลาเป็นแหล่งการเรียนรู้ประจำหมู่บ้านที่เยาวชนและผู้สนใจการทำงานหัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นจะเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำพัตใบกะพ้อทุกวันศุกร์การพัฒนาในรูปแบบจะช่วยให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาเกิดความหลากหลายมากขึ้น ส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์
4. การพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยการนำเศษใบกะพ้อมาสร้างสรรค์ผลงานเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุในท้องถิ่น

จากนั้น ผู้วิจัยได้ ใช้แบบสัมภาษณ์ภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ สัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ถึงการทำพัดใบกะพ้อและการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์จักสานจากใบกะพ้อที่ผ่านมาเพื่อให้ทราบถึงศักยภาพในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เพิ่มเติม นั้น ทราบว่าสมาชิก โดยส่วนใหญ่จะได้รับการถ่ายทอดและการเรียนรู้จากบรรพบุรุษและมีการเรียนรู้เสริมจากการฝึกอบรมของหน่วยงานราชการ คือ วิทยาลัยสารพัดช่าง ในแต่ละครัวเรือนมีคนที่ทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อได้ 1-4 คน โดยเริ่มฝึกหัดทำกันตั้งแต่อายุน้อยๆคือ 5-10 ปี และ 10-20 ปี แต่บางคนก็เริ่มฝึกหัดทำเมื่อมีอายุมากแล้วคือ 30-45 ปีก็มี ผลงานที่ทำได้ทุกคน คือ การทำพัดใบกะพ้อ ผลงานที่ทำได้เป็นบางคน คือ การทำดอกไม้ประดิษฐ์ การสานนก การสานปลา ผู้รับการสืบทอด การสานพัดใบกะพ้อ คือ ลูกหลานในครอบครัวเดียวกันและเยาวชนในท้องถิ่นที่สนใจ โดยส่วนใหญ่จะเป็น นักเรียนในโรงเรียนบ้านอ้ายเลาซึ่งมีความสนใจในการเรียนรู้การทำพัดใบกะพ้อ จะเข้ามาเรียนรู้การทำพัดใบกะพ้อจากผู้อาวุโสที่มีความเชี่ยวชาญในการทำพัดใบกะพ้อทุก ๆ วันศุกร์ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น สนใจที่จะได้รับความรู้ในการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ เพราะ ต้องการสร้างความแปลกใหม่ให้กับสินค้าในชุมชนและถ้าได้ทดลอง พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานจากใบกะพ้อ โดยส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นตรงกันว่าผลิตภัณฑ์ที่ได้พัฒนารูปแบบ จะสามารถนำมาขายได้ แต่ก็ยังคงมีความคิดเห็นว่าจะทำเป็นอาชีพเสริม รายได้ให้กับตนเอง นอกเหนือจากการทำอาชีพหลัก นั่นคือ การทำสวนยางและสวนผลไม้

จากผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ พอดีจะสรุปผลได้ดังนี้ เนื่องจากใบกะพ้อมีลักษณะใบเป็นรูปพัด จึงเหมาะอย่างยิ่งที่จะนำมาสานเป็นพัด และการทำพัดใบกะพ้อก็เป็นผลิตภัณฑ์ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชุมชนและเป็นอาชีพเสริมที่ทำรายได้ให้กับคนในชุมชนมีตลาดรองรับที่แน่นอน แต่กระบวนการและขั้นตอนทั้งหมดของการทำพัดใบกะพ้อต้องใช้ทั้งระยะเวลาและฝีมือ และ เนื่องจากคุณสมบัติของใบกะพ้อมีความกรอบ ดอกนึ่งก้านสั้นและฉีกขาดได้ง่ายนั้น การนำมาแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆจึงค่อนข้างที่จะมีข้อจำกัดในด้านของขนาด ความคงทนในการใช้งาน ดังนั้นจากการศึกษาถึงคุณสมบัติของใบกะพ้อและได้ทราบถึงปัญหาที่ได้กล่าวมาข้างต้นนั้น ทำให้ ได้ข้อมูลเพื่อการกำหนด แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่น่าที่จะเกิดจากการนำเศษวัสดุที่เหลือจากการทำพัดใบกะพ้อมาสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการลดต้นทุนและใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า
2. เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กแต่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบได้อย่างหลากหลาย
3. สามารถผลิตได้เร็วเพื่อสนองตอบความต้องการของตลาดได้ในอนาคต
4. อาจมีการออกแบบร่วมกับวัสดุอื่นๆเพื่อสร้างความแตกต่างของผลิตภัณฑ์และเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อด้วย

ภาพประกอบ 36 แนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ในวงรอบที่ 1

ผล จากการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชน ได้ข้อสรุปร่วมกันว่าชุมชนมีความเหมาะสมและมีความเป็นไปได้ที่จะพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ เพราะมีความพร้อม ทั้งในด้านของวัตถุดิบที่จะมีรองรับในการผลิตในอนาคต ด้านของผู้ผลิตที่มีความต้องการในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเองเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว และด้านการสืบสานภูมิปัญญา ที่มีกลุ่มเยาวชนที่พร้อมที่จะเรียนรู้ผลงานสร้างสรรค์ใหม่ๆจากใบกะพ้อ เป็นการส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์

3. ผลการวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 1

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 9 ธันวาคม 2550 ได้ผลการปฏิบัติการ ดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

เพื่อออกแบบและพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่

ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จากเศษใบกะพ้อให้

3.2 กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินกิจกรรมสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ จึงลงความเห็นร่วมกันว่า ควรให้มีการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นควบคู่ไปกับการถ่ายทอดความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผู้เชี่ยวชาญและมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยกำหนดให้มีกิจกรรมทั้งหมด 3 กิจกรรม และนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นวางแผน และทำงานร่วมกัน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ดำเนินการเมื่อวันที่ 6 มกราคม 2551 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) เป็นขั้นการเรียนรู้ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์โดย ผู้เชี่ยวชาญถ่ายทอดความรู้ในเรื่องหลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้แลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นและแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ จากใบกะพ้อ จากนั้นได้นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และ ร่วมกันคิดรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่

กิจกรรมที่ 2 ดำเนินการเมื่อวันที่ 13-14 มกราคม 2551 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้กับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้น จนได้ผลงานต้นแบบ แล้วร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นจึง ปรับปรุงผลงานตามข้อเสนอแนะ

กิจกรรมที่ 3 ดำเนินการเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2551 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นนำผลงานต้นแบบที่ได้ไปปรับปรุงตามข้อเสนอแนะมาร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสรุปผลเป็นข้อมูลที่จะนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในรูปแบบอื่นๆ

3.3 หน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังแสดงในตาราง 6

ตาราง 6 หน้าที่ความรับผิดชอบการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

หน้าที่ความรับผิดชอบ	รายชื่อ
1. ฝ่ายประสานงานและอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม เตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรม	1. คุณสุกานดา อักษรชู 2. คุณคำหนึ่ง เชื้อสกุล 3. คุณพรรณนิภา ชูแสง 4. คุณสมคิด กุลโพธิ์ 5. คุณเกษฎา พัฒรานนท์
2. ฝ่ายสถานที่	1. คุณเฉลิม แป้นแก้ว 2. คุณปลื้ม อักษรชู 3. คุณสำรอง นามสุข 4. คุณปรีชา มากท่า 5. คุณประภาส ศรีพรหม
3. ฝ่ายพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และจัดทำผลงานต้นแบบ	1. คุณสุกานดา อักษรชู 2. คุณเกษร นวลหนูปล้อง 3. คุณอุทัย แป้นแก้ว 4. คุณจิราพร ศรีพรหม 5. คุณวิไลลักษณ์ ทองเหลือ 6. คุณลำไย มากท่า 7. คุณฉวีวรรณ ยอดระบำ 8. คุณยีนดี ทองแสงอ่อน 9. คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย 10. คุณวาสนา จันทร์ปาน 11. คุณอารมย์ จันทร์ฤทธิ์ 12. คุณอนงค์ ดอกยี่สุ่น 13. คุณยุภา ธานีรัตน์ 14. คุณนิลเนตร อักษรชู 15. คุณอ่อนศรี ประสงค์สุข 16. คุณเกษฎา พัฒรานนท์
4. ฝ่ายติดตามผลการดำเนินกิจกรรม	1. คุณอนุสร แป้นแก้ว 2. คุณนิตย์ จันทร์ฤทธิ์ 3. คุณอุไร แป้นแก้ว 4. คุณเกษฎา พัฒรานนท์
5. ฝ่ายติดตามผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	1. คุณเอกชัย อนุรักษ์ 2. คุณคล้าย พลสังข์ 3. คุณวัลลภ แก้วณรงค์ 4. คุณเกษฎา พัฒรานนท์

3.4 ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ

ผู้เข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้กำหนดผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ ดังนี้

3.4.1 ชุมชนมีความรู้ความสามารถในการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากเศษใบกะพ้อให้มีความแปลกใหม่

3.4.2 เกิดการทำงานเป็นกลุ่มและเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

3.4.3 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากเศษใบกะพ้อที่จะนำไปพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เพื่อเป็นอีกทางเลือกให้กับผู้บริโภค

4. ผลการปฏิบัติตามแผนในวงรอบที่ 1

กิจกรรมครั้งที่ 1 ได้ดำเนินการในวันที่ 6 มกราคม 2551 ผู้วิจัยได้เชิญผู้เชี่ยวชาญทางด้าน การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมมา ให้ความรู้ ในเรื่อง หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรม จากนั้นผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ร่วมกันแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นและแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากเศษ ใบกะพ้อ โดยเริ่มจาก ผู้วิจัยได้ให้ความรู้ใน เรื่องของความคิดสร้างสรรค์และบรรทัดฐานในการออกแบบที่ต้องคำนึงถึงประโยชน์ใช้สอย ความสวยงาม และการสื่อความหมาย โดยมีงานออกแบบทั้งจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุสังเคราะห์ มาเป็นตัวอย่างให้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ร่วมแสดงความคิดเห็น ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทำอื่นๆก็ได้มาเล่าถึงประสบการณ์การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การนำมาจักสานเป็นพัดใบกะพ้อ การทดลองนำพัดใบกะพ้อมาพัฒนาต่อเป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆ ได้แก่ โคมบายของที่ระลึก กระเป๋า การนำเศษใบกะพ้อมาสานในลักษณะเส้นเปีย

ภาพประกอบ 37 บรรยากาศการเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ

จากนั้น ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ร่วมกัน คิดรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ โดยผู้เชี่ยวชาญ และผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแนวทางในการ พัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ร่วมกัน โดยการตั้งคำถามว่า จะนำเศษ ไบกะพ้อมาทดลอง พัฒนารูปแบบเป็นผลิตภัณฑ์อะไรได้บ้าง ปรากฏผลการนำเสนอความคิดเห็นดังแสดงในตาราง 7

ตาราง 7 ผลิตภัณฑ์ที่สามารถทำได้จากเศษไบกะพ้อและจำนวนผู้ที่สนใจ

ผลิตภัณฑ์ที่สามารถทำได้จากเศษไบกะพ้อ	จำนวนผู้ที่สนใจ
1. เครื่องประดับ	15
2. ดอกไม้ประดิษฐ์ใส่แจกัน	5
3. หมวก	2
4. กระเป๋า	2
5. โคมบาย	1
6. ของตกแต่งบ้าน	1
7. ถาดรองจาน	1
8. โคมไฟ	1
9. ซองใส่โทรศัพท์	1
10. กรอบรูป	1

จากตาราง 7 จะเห็นได้ว่าการนำเศษไบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เป็น เครื่องประดับเป็นผลิตภัณฑ์ที่ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นต้องการมากที่สุด คือ 15 คะแนน รองลงมาเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ ใส่แจกัน 5 คะแนน หมวก 2 คะแนน กระเป๋า 2 คะแนน โคมบาย ของที่ระลึก ของตกแต่งบ้าน ถาดรองจาน โคมไฟ ซองใส่โทรศัพท์ และกรอบรูป อย่างละ 1 คะแนน โดยเหตุผลของการที่คะแนนเสี่ยงให้กับการ ออกแบบเครื่องประดับคือ ต้องการนำเศษไบกะพ้อที่เหลือจากการสานพัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์ โดยได้แรงบันดาลใจจากการศึกษาถึงกรรมวิธีการผลิตพัดไบกะพ้อร่วมกันจากปราชญ์ชุมชน คือ นายลพ แป้นแก้ว และจากการที่ผู้เชี่ยวชาญช่วยแนะเพิ่มเติมในส่วนของการบรรยายให้ความรู้ และคิดว่าคุณสมบัติของ เศษไบกะพ้อน่าจะเหมาะกับการพัฒนารูปแบบเป็นผลิตภัณฑ์ชิ้นเล็ก ๆ อย่างเช่น สร้อยคอ ต่างหู เข็มกลัด โดยอยากทดลองเริ่มต้นสร้างสรรค์ผลงานจากชิ้นเล็ก ๆ ก่อน ซึ่งผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ส่วนใหญ่ที่เลือกทำ เครื่องประดับเป็นผู้หญิง และมีความเชื่อมั่นว่าเครื่องประดับจากเศษไบกะพ้อน่าจะมีแนวโน้มที่จะ ขายได้ง่าย สิ่งที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ต้องการ

เพิ่มเติม คือ วัสดุอุปกรณ์ในการสร้างสรรค์ผลงานดังนี้ สำหรับย้อมกะพ้อ กรรไกรตัดกะพ้อ อุปกรณ์ทำดอกไม้ ลูกปัด ลวด เชือกสี แป้นต่างหู ปิ่นกาว เอ็น และความรู้ในเรื่องของการ ออกแบบเครื่องประดับ

ภาพประกอบ 38 บรรยากาศการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

ดังนั้นการดำเนินกิจกรรมครั้งต่อไปผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจะนำเศษใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องประดับเป็นอันดับแรกตามคะแนนเสียง โดยหัวหน้ากลุ่ม คือ สุกานดา อักษรชูได้มอบหมายให้ฝ่ายพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และจัดทำผลงานต้นแบบเป็นคนจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ และให้ผู้วิจัยเตรียมเนื้อหาที่จะมาให้ความรู้ในเรื่องการออกแบบเครื่องประดับ ส่วนชุมชนจะช่วยจัดเตรียมสถานที่ในการปฏิบัติงานเตรียมเศษใบกะพ้อเพื่อใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นให้เป็นเครื่องประดับ

กิจกรรมครั้งที่ 2 ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 13-14 มกราคม 2551 จากความต้องการของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่ต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นให้ เป็นเครื่องประดับ มีมากที่สุด ผู้วิจัยได้เตรียมเนื้อหาความรู้เกี่ยวกับ แนวทางการออกแบบเครื่องประดับจากใบกะพ้อพร้อมทั้งนำตัวอย่าง การออกแบบเครื่องประดับจากวัสดุธรรมชาติและวัสดุสังเคราะห์มาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับ ผู้เข้าร่วม

ดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยส่วนใหญ่บอกว่าจากการเห็นตัวอย่างทำให้ได้แนวทางในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้น

ภาพประกอบ 39 การทดลองพัฒนารูปแบบและสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ

จากการทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทำให้ได้ผลงานต้นแบบเป็นเครื่องประดับจำนวนหนึ่งผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ ดังนี้

ภาพประกอบ 40 ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์จากเศษใบกะพ้อ

ผู้เชี่ยวชาญให้ความคิดเห็นว่าคุณเข้าร่วมกิจกรรมส่วนใหญ่ ยังไม่กล้าที่จะสร้างความแตกต่างมากนักกับเครื่องประดับที่เห็นตามท้องตลาด อาจจะเป็นเพราะคิดว่าถ้าทำแบบนี้หน้าที่จะขายได้ แต่สำหรับครั้งแรกของการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเดิมก็ถือว่าอยู่ในขั้นที่น่าชมเชย เพราะรู้จักที่จะนำสิ่งที่ตนสามารถทำได้ ไม่ว่าจะเป็นการสานตะกร้อ การนำใบกะพ้อมาสานเป็นเส้นยาวๆ การสานปลา การนำใบกะพ้อมาประดิษฐ์เป็นดอกไม้ เหล่านี้ เป็นเรื่องง่ายที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้ในการออกแบบเครื่องประดับ ถ้าได้รับการพัฒนาต่อยอดความคิด เชื่อว่าการออกแบบผลิตภัณฑ์จากเศษใบกะพ้อของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจะมีรูปแบบที่หลากหลายมากกว่านี้แน่นอน

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและบางคนมีข้อเสนอแนะว่า “ถ้ามองในแง่ของการตลาดถือได้ว่าประสบความสำเร็จในการเพิ่มมูลค่าของสินค้า” เพราะผู้ร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นสามารถนำเศษใบกะพ้อที่เหลือจากการสานพัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้ ส่วนรูปแบบของผลิตภัณฑ์นั้นคงต้องพัฒนาต่อยอดความคิดออกไปอีก “...จากที่เมื่อก่อนเคยคิดว่าใบกะพ้อสามารถนำมาสานเป็นพัดได้เพียงอย่างเดียว นั้น ตอนนี้อะไรก็ตามที่คิดและความรู้สึกนั้นได้เปลี่ยนไป” “เมื่อก่อนนำมาสานเป็นนก เป็นปลาให้เด็กๆเอาไว้เล่น ก็ไม่เคยคิดนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ สานทั้ง สานขว้าง แต่พอมีอุปกรณ์มาช่วยเสริมและคิดประยุกต์นิดหน่อยก็เปลี่ยนสิ่งที่ไม่ใช่ประโยชน์มาเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ใช้งานได้” “...รู้สึกดีใจและมีความเชื่อมั่นในตัวเองมากขึ้น...” “...ต้นทุนการผลิตก็ไม่เยอะอย่างที่คิดในตอนแรก” “ใช้เวลาในการผลิตไม่นาน อย่างเช่นต่างหู ทำเสร็จในเวลาไม่

มากนัก ทำงาน ทุกคนในครอบครัวก็ช่วยกันทำได้ด้วย จากต่างหูก็คิดว่าจะพัฒนาต่อเป็นสร้อยคอ กำไล และอื่นๆอีก” ส่วนคนที่ทำหมวกก็รู้สึกภาคภูมิใจในผลงานของตนเอง คนที่ทำที่คาดผมก็บอกว่าจะทดลองนำไปขายเพื่อนๆที่โรงเรียน

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นร่วมกันสรุปผล เป็นข้อมูลในการนำไปปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับจากเศษใบกะพ้อ คือ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากกว่านี้ โดยการประยุกต์ใช้ความรู้ความสามารถของแต่ละคน การนำเศษใบกะพ้อที่เหลือจากการสานพัดมาใช้ให้เกิดประโยชน์จะเป็นการลดต้นทุนและใช้วัสดุท้องถิ่นอย่างคุ้มค่า อาจนำวัสดุอื่นๆมาใช้ร่วมด้วยเพื่อเป็นการเพิ่มมูลค่าให้กับตัวผลิตภัณฑ์ และสามารถทำให้เกิดการสร้างสรรคที่หลากหลายน่าสนใจได้ จากนั้นผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ปรับปรุงผลงานตามอรรถยาศัย

กิจกรรมครั้งที่ 3 ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 20 มกราคม 2551 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นนำผลงานต้นแบบที่ได้ไปปรับปรุงตาม ข้อเสนอแนะมาร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเพื่อสรุปผลเป็นข้อมูลที่จะนำไปพัฒนาต่อยอดเป็นผลิตภัณฑ์อื่นๆ จากการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำเสนอผลงาน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ทราบถึงศักยภาพของตน เกิดเป็นแรงเสริมในการที่จะผลักดันให้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น มีกำลังใจที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อในรูปแบบอื่น ๆ ได้อีก จากนั้นได้ร่วมกันกำหนดราคาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับจากเศษใบกะพ้อเพื่อการทดลองจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา

การ ดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในกิจกรรมครั้งที่ 1-3 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ จำนวน 9 ชุดผลิตภัณฑ์ 25 ชิ้นงาน ดังแสดงในตาราง 8

ตาราง 8 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากเศษใบกะพ้อที่ได้รับการพัฒนาเป็นเครื่องประดับ

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา/ชิ้น
1	เครื่องประดับชุดหัวใจ ประกอบด้วย สร้อยคอ และ ต่างหู		199 บาท
2	เข็มกลัด ดอกไม้		20 บาท
3	สร้อยคอ สายสะเอว		99 บาท

ตาราง 8 (ต่อ)

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา/ชิ้น
4	หมวก		150 บาท
5	ที่คาดผม		20 บาท
6	ต่างหู		20 บาท
7	กำไลข้อมือ		39 บาท

ตาราง 8 (ต่อ)

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา/ชิ้น
8	ชุดเครื่องประดับประกอบด้วย กำไล ต่างหู ปิ่นปักผม		30-99 บาท
9	ชุดเครื่องประดับประกอบด้วย สร้อยคอ ต่างหู		20-99 บาท

5. ผลการติดตามและประเมินผลในวงรอบที่ 1

ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 10 - 17 กุมภาพันธ์ 2551 หลังจากที่ได้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่น ไปแล้วนั้น วันที่ 17 กุมภาพันธ์ 2551 ฝ่ายติดตามผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และฝ่ายติดตามผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้รายงานผลในที่ประชุมให้สมาชิกได้ทราบว่า จากการนำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไปสอบถามสมาชิกในกลุ่มได้ข้อมูลซึ่งจะนำเสนอเป็นประเด็น ดังนี้

5.1 การติดตามผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

5.1.1 การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนด ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากเศษใบกะป้อในรูปแบบที่แปลกใหม่ตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ มีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องของเวลาบ้างเพราะผู้เข้าร่วมกิจกรรมต่างก็มีภาระหน้าที่และงานประจำที่ต้องรับผิดชอบ แต่ทุกฝ่ายก็ได้ช่วยกันแก้ปัญหาให้งานดำเนินไปอย่างลุล่วงด้วยดี เพราะทุกฝ่ายต่างก็รับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ

5.1.2 หลังจากที่ได้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 ครั้ง ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำผลงานต้นแบบจำนวนหนึ่งไปจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา ปรากฏว่ามีผู้ให้ความสนใจและซื้อผลิตภัณฑ์ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์ที่เป็นเครื่องประดับจำพวก ต่างหู สร้อยคอ สร้อยข้อมือและที่คาดผมจะเป็นที่สนใจและขายได้ดีเป็นพิเศษ

5.1.3 ได้แก่นำ ในการพัฒนาชุมชนนำผลงานต้นแบบไปปรับใช้ในการส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์แก่เยาวชนในท้องถิ่น คือนางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย โดยได้นำความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม ไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านอ้ายเลา ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลาทุกวันศุกร์ โดยจะมีนักเรียนมาเรียนรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะป้อทั้งแบบดั้งเดิม คือ การทำพัดใบกะป้อและแบบที่ได้รับการพัฒนาจาก การดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์สร้างรายได้เสริมให้กับเยาวชน สร้างความภาคภูมิใจให้กับเยาวชนในท้องถิ่นให้ได้ตระหนักถึงคุณค่าภูมิปัญญาของบรรพบุรุษ นอกจากนี้ นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย ได้ถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะป้อให้กับผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมทั้งผู้ที่เข้ามาชมผลงานการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะป้อ ของทางกลุ่มจักสานใบกะป้อ และ นักเรียนนักศึกษาที่มีความสนใจ นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย ได้รับเชิญให้เป็นวิทยากรไปถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะป้อให้กับโรงเรียนต่างๆในเขตพื้นที่ใกล้เคียงด้วย

5.1.4 ความรู้ที่ได้รับจากการเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน คือ หลักการออกแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม ความคิดสร้างสรรค์และบรรทัดฐานในการออกแบบ การนำเศษใบกะป้อมาสานเป็นเป็ย

และมีความสนใจที่จะได้รับความรู้เพิ่มเติมในด้านการออกแบบบรรจุภัณฑ์ เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆ กลยุทธ์ในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ และข้อมูลสำหรับการออกแบบให้เข้ากับยุคสมัย (Trend)

5.1.5 ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่มีต่อผลงาน คือ พึงพอใจกับผลงานที่ได้ร่วมกันพัฒนารูปแบบและรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ร่วมกันทำ สร้างความเชื่อมั่นว่าจะสามารถพัฒนาต่อยอดความคิดให้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆ ได้อีกและรู้สึกดีใจที่ผลงานสามารถนำไปจำหน่ายและถ่ายทอดให้กับเยาวชนในชุมชนได้เรียนรู้ ได้ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของเยาวชน ดังภาพประกอบ 41-43

ภาพประกอบ 41 การถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อให้กับเยาวชนในท้องถิ่น

ภาพประกอบ 42 ผลงานส่วนหนึ่งที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ

ภาพประกอบ 43 เยาวชนในท้องถิ่นกับผลงานที่ภาคภูมิใจ

5.2 ผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน

ท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการประเมินจากฝ่ายติดตามผลมาวิเคราะห์ ดังนี้

จากการนำแบบประเมินไปให้ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 3 คน ผู้เข้าร่วม ดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานท้องถิ่นจำนวน 30 คน บุคคลทั่วไปได้แก่กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 50 คน ประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ผลดังแสดงในตาราง 9

ผลการวิเคราะห์การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

ตาราง 9 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1

รายละเอียด	ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน			ผู้ร่วมพัฒนารูปแบบ 30 คน			บุคคลทั่วไป 50 คน			รวม		
	N=3		ระดับความเหมาะสม	N=30		ระดับความเหมาะสม	N=50		ระดับความเหมาะสม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับความเหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.				
คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม มีความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น	4.60	0.54	มากที่สุด	4.16	0.64	มาก	4.52	0.61	มากที่สุด	4.42	0.59	มาก
วัสดุและกรรมวิธีของท้องถิ่น สามารถผลิตได้จริง ใช้สอยได้ดี เหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น	4.60	0.54	มากที่สุด	4.00	0.64	มาก	4.14	0.75	มาก	4.24	0.64	มาก
มีความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา	4.60	0.54	มากที่สุด	4.23	0.62	มาก	3.80	0.94	มาก	4.23	0.70	มาก
ขนาดเหมาะสมกับวัสดุและการใช้งาน ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อได้ ยากต่อการชำรุดเสียหาย	4.80	0.44	มากที่สุด	4.10	0.71	มาก	4.08	0.89	มาก	4.32	0.68	มาก
ราคาที่ซื้อได้โดยอาศัยการตัดสินใจเล็กน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก	5.00	0.00	มากที่สุด	4.30	0.59	มาก	4.18	0.84	มาก	4.49	0.47	มากที่สุด
รวม	4.72	0.41	มากที่สุด	4.15	0.64	มาก	4.14	0.80	มาก	4.43	0.61	มาก

จากตาราง 9 พบว่าการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1 ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.43, S.D.=0.61$) โดยที่การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.72, S.D.=0.41$) การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.15, S.D.=0.64$) และการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.14, S.D.=0.8$) และจากการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ผู้วิจัยขอรายงานผลดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

1. ควรส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนทำกันเยอะๆ เพราะกรรมวิธีการทำไม่ยุ่งยาก และจะเป็นการช่วยให้เยาวชนในท้องถิ่นมีรายได้พิเศษด้วย
2. ควรคงคุณค่าของวัสดุธรรมชาติไว้ให้มากที่สุด อาจจะมีการผสมผสานระหว่างวัสดุ เช่น เงิน โลหะ หรือวัสดุเหลือใช้ หรือวัสดุอย่างอื่นที่สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องประดับแล้วสวย แปลกตา สามารถขายได้ เพื่อแก้ปัญหาในด้านของความแข็งแรงและการชำรุดเสียหาย
3. ควรมีแนวคิดและที่มาในการออกแบบจะทำให้เพิ่มคุณค่าและเอกลักษณ์ของศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นและเป็นการเพิ่มความหลากหลายของรูปแบบผลิตภัณฑ์ไปในตัว
4. ควรมีการพัฒนาบรรจุภัณฑ์เพื่อจะได้เพิ่มมูลค่าผลิตภัณฑ์และส่งเสริมการขายได้อีกช่องทางหนึ่ง
5. ควรออกแบบผลิตภัณฑ์ให้เป็นชุด (SET/SERIES)
6. สีธรรมชาติของวัสดุเดิม (ใบกะพ้อ) ออกแบบร่วมกับวัสดุอื่น จะทำให้เป็นเอกลักษณ์ของวัสดุธรรมชาติมากกว่าการย้อมสี
7. ควรมีปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการทำงานทั้งนักวิจัยและชุมชนตั้งแต่กระบวนการคิดรูปแบบ การทดลองใช้ ตลอดจนการตลาดในการกำหนดราคา และกลยุทธ์ในการขายเป็นต้น โดยมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทางในแต่ละสาขาให้ความรู้และทำงานร่วมกัน

ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่น

1. การออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์น่าที่จะมีรูปแบบที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น
2. ถ้าการออกแบบผลิตภัณฑ์อื่นๆสามารถทำจากเศษวัสดุที่เหลือใช้จากการทำพัดใบกะพ้อ เหมือนเช่นการออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับก็น่าจะดี เพราะจะเป็นการช่วยลดต้นทุนในการผลิตได้ อีกทั้งยังเป็นการใช้วัสดุอย่างคุ้มค่าด้วย

ข้อเสนอแนะจากผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

1. ควรพัฒนารูปแบบให้มีความหลากหลาย รวมทั้งการใช้สอยที่สามารถประยุกต์ใช้ได้อย่างหลากหลายด้วย เช่น เข็มกลัดที่สามารถนำมาใช้ติดเสื้อก็ได้ ประดับตกแต่งหมวก กระเป๋าก็ได้ จะสร้างความน่าสนใจให้กับผลิตภัณฑ์เพิ่มขึ้น
2. ควรปรับปรุงรูปแบบให้ทันสมัยและน่าสนใจ มีการออกแบบที่แปลกตาจากแบบเดิมๆที่มีอยู่ในรูปแบบการจักสาน และควรคำนึงถึงระยะเวลาของการใช้งานด้วย
3. ควรกำหนดกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนจะเป็นประโยชน์สำหรับการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ
4. ถ้าสามารถออกแบบเป็นสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆก็จะเพิ่มความต้องการของตลาดได้อีกมาก และสามารถเพิ่มมูลค่าของสินค้าได้
5. คุณสมบัติของใบกะพ้อน่าที่จะทำเป็นกล่องบรรจุภัณฑ์เล็กๆได้ เช่น การทำบรรจุภัณฑ์เครื่องถมของจังหวัดนครศรีธรรมราช จะเป็นการส่งเสริมด้านการตลาดซึ่งกันและกันระหว่างชุมชนในจังหวัดนครศรีธรรมราชด้วย

6. ผลการสะท้อนกลับในวงรอบที่ 1

ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2551 ผลการสะท้อนกลับในวงรอบที่ 1 สรุปผลได้ดังนี้ จากการติดตามผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เป็นไปตามเป้าหมายที่ร่วมกันกำหนดในทุกขั้นตอนของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จนได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อจำนวน 9 ชุดผลิตภัณฑ์ 25 ชิ้นงาน ผลงานต้นแบบที่ได้รับการพัฒนาบางส่วนสามารถนำไปผลิตเพื่อการจัดจำหน่ายได้และเยาวชนได้เรียนรู้เทคนิควิธีการที่ได้รับการพัฒนานี้จากคุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย แกนนำในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชน การประเมินผลงานผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาอยู่ในระดับเหมาะสมมาก และได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ต่อไป การอภิปราย แสดงความคิดเห็นและซักถามของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้สะท้อนกลับถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ ปัญหาด้านวัสดุ เพราะเศษใบกะพ้อมีข้อจำกัดในการนำมาจักสาน และปัญหาด้านเทคนิควิธีการในการจักสานของชุมชน จึงนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 ต่อไป

ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 2

ผลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็น ของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2551 โดยการนำผลงานที่ผ่านการดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นในวงรอบที่ 1 มาช่วยกันวิเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ดีขึ้น จากการระดมความคิดเห็นทำให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1 แบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น คือ

1.1 ปัญหาด้านวัสดุ

เกิดจากปัญหาของเศษใบกะพ้อที่นำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นนั้น ไม่สามารถนำมาทำผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จะเป็นเครื่องประดับชิ้นเล็กๆ ถึงแม้ว่าการประเมินผลงานผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาในวงรอบที่ 1 อยู่ในระดับเหมาะสมมาก แต่ในด้านวัสดุที่มีข้อจำกัดในการนำมาจักสานจึงทำให้ไม่สามารถสร้างสรรค์ผลงานให้มีความหลากหลาย

1.2 ปัญหาด้านเทคนิควิธีการในการนำใบกะพ้อมาจักสาน

เนื่องจากชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความสามารถทางด้านเทคนิคในการจักสาน ใบกะพ้อเป็นพัดใบกะพ้อ การสานเป็นนก สานเป็นปลา สานเป็นเป็ด และสานเป็นดอกไม้ การนำเทคนิคเหล่านี้มาประยุกต์ใช้กับเศษใบกะพ้อจึงค่อนข้างมีข้อจำกัดในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ มีความแข็งแรง และทนทานต่อการใช้งาน

2. ผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหามิถุนายนในวงรอบที่ 2

ผลจากการที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้พิจารณาร่วมกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 22 มิถุนายน 2551 ในขั้นตอนสร้างการพัฒนา (Influence) เพื่อระดมความคิดเห็นจากสมาชิกแต่ละคนในการกำหนดวิธีการที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหาคือ ข้อสรุป คือ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 นี้ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นตั้งโจทย์ว่า ถ้าการสร้างสร้งงานหัตถกรรมไม่ได้อยู่ในรูปแบบการจักสานเพียงอย่างเดียว ซึ่งทำให้เกิดข้อจำกัดในการสร้างสร้งงานในรูปแบบใหม่ๆ ทำอย่างไรจึงจะสามารถจัดการกับเศษใบกะพ้อด้วยเทคนิคใหม่ๆที่ผสมผสานกับการจักสานแบบเดิมๆที่ชุมชนสามารถทำได้ จึงร่วมกันทดลองพัฒนาในอีกวิธีการ นั่นคือการต่อยอดความคิดจากการสานเป็ดจากเศษใบกะพ้อโดยสามารถทำให้

มีความยาวเท่ามากแค่ไหนก็ได้ ทุกคนจึงช่วยกันสานเปียให้ได้จำนวนหนึ่ง จากนั้นนำเปียกะพ้อมมาเย็บติดกับวัสดุอื่นๆ เช่น หนังเทียม ผ้า กระดาษ ด้วยวิธีติดกาวและวิธีการเย็บด้วยจักรเย็บผ้า ปรากฏว่าสามารถที่จะทำได้ ดังภาพประกอบ 40

ภาพประกอบ 44 การนำเปียกะพ้อมมาเย็บติดกับวัสดุหนังเทียม

ผลจากการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชน ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้ใบกะพ้อมร่วมกับวัสดุหนังเทียมและนำเทคนิคการเย็บด้วยจักรเย็บผ้า มีความเป็นไปได้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น จึงได้ร่วมกัน กำหนดแนวทางในการ รูปแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่นำวัสดุหนังเทียมและการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าเข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อเป็นการทดลองสร้างสรรค์ผลงานที่แปลกใหม่

ภาพประกอบ 45 แนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ในวงรอบที่ 2

3. ผลการวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 2

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2551 ได้ผลการดำเนินการ ดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

เพื่อออกแบบและพัฒนา ผลิตภัณฑ์จาก เศษใบกะพ้อให้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่นำวัสดุแห้งเทียมและการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าเข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ผลงาน

3.2 กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินการงาน โดยนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นวางแผนและทำงานร่วมกัน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ดำเนินการเมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2551 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) เป็นขั้นการเรียนรู้ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการ และศักยภาพในการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นและแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จากนั้นได้นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการกำหนดกิจกรรมการปฏิบัติที่จะนำไปสู่ความสำเร็จในการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์และ ร่วมกันคิดรูปแบบของผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่

กิจกรรมที่ 2 ดำเนินการเมื่อวันที่ 13-27 กรกฎาคม 2551 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้กับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้น จนได้ผลงานต้นแบบ แล้วร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและปรับปรุงผลงานตามข้อเสนอแนะ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นนำผลงานต้นแบบที่ได้ไปปรับปรุงตามข้อเสนอแนะแล้วร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันอีกครั้งเพื่อสรุปผลเป็นข้อมูลที่จะนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในรูปแบบอื่นๆต่อไป

3.3 หน้าที่ความรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมดำเนินการ พัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังแสดงในตาราง 10

ตาราง 10 หน้าที่ความรับผิดชอบการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

หน้าที่ความรับผิดชอบ	รายชื่อ
1. ฝ่ายประสานงานและอำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรม เตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรม	1. คุณสุกานดา อักษรชู 2. คุณคำหนึ่ง เชื้อสกุล 3. คุณพรรณนิภา ชูแสง 4. คุณสมคิด กุลโพธิ์ 5. คุณเกษฎา พัฒรานนท์
2. ฝ่ายสถานที่	1. คุณเฉลิม แป้นแก้ว 2. คุณปลื้ม อักษรชู 3. คุณสำรอง นามสุข 4. คุณปรีชา มากท่า 5. คุณประภาส ศรีพรหม
3. ฝ่ายพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์และจัดทำผลงานต้นแบบ	1. คุณสุกานดา อักษรชู 2. คุณเกษร นวลหนูปล้อง 3. คุณอุทัย แป้นแก้ว 4. คุณจิราพร ศรีพรหม 5. คุณวิไลลักษณ์ ทองเหลือ 6. คุณลำไย มากท่า 7. คุณฉวีวรรณ ยอดระบำ 8. คุณยีนดี ทองแสงอ่อน 9. คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย 10. คุณวาสนา จันท์ปาน 11. คุณอารมย์ จันท์ฤทธิ์ 12. คุณอนงค์ ดอกยี่สุน 13. คุณยุภา ธานีรัตน์ 14. คุณนิลเนตร อักษรชู 15. คุณอ่อนศรี ประสงค์สุข 16. คุณเกษฎา พัฒรานนท์
4. ฝ่ายติดตามผลการดำเนินกิจกรรม	1. คุณอนุสร แป้นแก้ว 2. คุณนิตย จันท์ฤทธิ์ 3. คุณอุไร แป้นแก้ว 4. คุณเกษฎา พัฒรานนท์
5. ฝ่ายติดตามผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	1. คุณเอกชัย อนุรักษ์ 2. คุณคล้าย พลสังข์ 3. คุณวัลลภา แก้วณรงค์ 4. คุณเกษฎา พัฒรานนท์

3.4 ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ

ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น
และการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าเข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ผลงาน

ในรูปแบบใหม่ที่นำวัสดุหนึ่งเทียม

4. ผลการปฏิบัติตามแผนในวงรอบที่ 2

ผลการดำเนินกิจกรรมที่ 1 เมื่อวันที่ 6 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ช่วยกันระดมความคิดว่าจะสามารถนำเทคนิคการเย็บด้วยจักรเย็บผ้ามาสร้างสรรค์งานเป็นผลิตภัณฑ์อะไรได้บ้าง จึงลงความเห็นร่วมกันว่า ผลิตภัณฑ์กระเป๋าหน้าที่จะมีแนวทางที่สามารถทำได้ จึงได้ร่วมกันวางแผนในการดำเนินการโดยผู้วิจัยรับหน้าที่ในการนำความรู้เกี่ยวกับ การทำรูปแบบ (pattern) กระเป๋าและการนำสีมาใช้ในงานออกแบบ เย็บกะพ้อ ชุมชนจัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์โดยการร่วมกันสานเย็บกะพ้อเพื่อให้ได้จำนวนที่เพียงพอในการทดลองสร้างต้นแบบ จากนั้นจึงได้ทดลองสร้างต้นแบบเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าในเบื้องต้น

ผลจากการดำเนินกิจกรรมที่ 2 เมื่อวันที่ 13-27 กรกฎาคม 2551 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองทำกระเป๋าด้วยเย็บกะพ้อ และทดลองนำดอกไม้ประดิษฐ์จากใบกะพ้อมาทดลองสร้างสรรค์เป็นลวดลายให้กับกระเป๋า และช่วยกันคิดเรื่องสีที่จะนำมาใช้ในผลงาน จน ได้ผลงานต้นแบบเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้น จำนวน 5 ชุดผลิตภัณฑ์ 9 ชิ้นงาน ได้แก่ กระเป๋าสตรีจำนวน 5 ใบ กระเป๋าสะพายใส่โทรศัพท์ 2 ใบ แฟ้มเอกสาร 1 เล่ม โคมไฟ 1 อัน พร้อมทั้งพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันแบบไม่เป็นทางการ โดยนางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย เป็นตัวแทนผู้เข้าร่วมกิจกรรมในการนำเสนอผลงาน

ภาพประกอบ 46 ร่วมกันดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ภาพประกอบ 47 ร่วมกันดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย กล่าวว่า การสร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้นำแนวคิดจากการทำเครื่องประดับมาต่อยอดและแนวความคิดจากเปียกะพ้อที่นำมาเย็บติดกับวัสดุมาเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์งาน โดยทดลองเลือกผลิตภัณฑ์ที่สนใจพอที่จะมีความสามารถทำได้ และสามารถหาอุปกรณ์ในการทำได้ไม่ยากนัก ซึ่งอุปกรณ์ทั้งหมดจะเป็นอุปกรณ์ที่มีอยู่บ้างแล้ว บางอย่างก็เป็นอุปกรณ์ที่ไม่ได้ใช้แล้ว แต่นำมาสร้างสรรค์ต่อกับเปียกะพ้อก็กลายเป็นของใหม่น่ากลับไปใช้ประโยชน์ได้อีก

ภาพประกอบ 48 การนำเสนอผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากเปียกะพ้อ

คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย กล่าวต่อไปอีกว่าผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นก็จะมารวมตัวกันแบบไม่เป็นทางการ ที่บ้านคุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย หลังจากที่ได้รับจากภาระงานประจำ มานั่งพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ช่วยกันแนะ ช่วยกันดู ช่วยกันทำ จนเป็นผลงานที่เห็นนี้และคิดว่าต้นแบบเหล่านี้ยังสามารถที่จะนำไปพัฒนาต่อยอดทางความคิดให้เป็นผลงานของทางกลุ่มจักสานเปียกะพ้อเพื่อการผลิตเป็นงานหัตถอุตสาหกรรมได้ในอนาคต

แน่นอน (เพ็ญศรี นุ่นจ้อย. 2551: สัมภาษณ์)

ผู้วิจัยสรุปผลงานที่ได้ ดังตาราง

ตาราง 11 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากเศษใบกะพ้อที่ได้รับการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา/ชิ้น
1	กระเป๋าสตรี		99-250 บาท
2	กระเป๋าสะพายใส่โทรศัพท์		99 บาท

ตาราง 11 (ต่อ)

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา/ชิ้น
3	แพ้มเอกสาร		99 บาท
4	โคมไฟ		50 บาท

5. ผลการติดตามและประเมินผลในวงรอบที่ 2

การติดตามและประเมินผล ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 3 - 24 สิงหาคม 2551 หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ไปแล้วนั้น วันที่ 24 สิงหาคม 2551 ฝ่ายติดตามผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และฝ่ายติดตามผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้รายงานผลในที่ประชุมให้สมาชิกได้ทราบว่า จากการนำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไปสอบถามสมาชิกในกลุ่มได้ข้อมูลซึ่งจะนำเสนอเป็นประเด็น ดังนี้

5.1 การติดตามผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

5.1.1 การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนด ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลายตรงตามวัตถุประสงค์

5.1.2 หลังจากที่ได้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำผลงานต้นแบบจำนวนหนึ่งไปจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอายุเลา มีผู้ให้ความสนใจในด้านของความแปลกใหม่ของผลิตภัณฑ์ แต่ยอดขายไม่ดีเท่ากับผลิตภัณฑ์เครื่องประดับในวงรอบที่ 1

5.1.3 นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย ได้นำความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ ไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านอายุเลา ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอายุเลา และได้ถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อให้กับผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมทั้งผู้ที่เข้ามาชมผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ของทางกลุ่มจักสานใบกะพ้อเช่นเดิม โดยการนำมาประยุกต์ให้มีขนาดเล็กลง ดังภาพประกอบ 49 และ 50

5.1.4 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น แลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์และความคิดซึ่งกันและกัน มีความต้องการเรียนรู้เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆ อยากให้มีผู้เชี่ยวชาญในการจักสานมาสอนวิธีการจักสานในรูปแบบอื่นๆบ้าง

5.1.5 ความคิดเห็นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่มีต่อผลงาน คือ พึงพอใจกับผลงานที่ได้ร่วมกันพัฒนาและรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ร่วมกันทำ มีความเชื่อมั่นมากยิ่งขึ้นว่าจะสามารถพัฒนาต่อยอดความคิดให้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆได้อีกถึงแม้ว่าผลงานในวงรอบที่ 2 นี้ จะมียอดจำหน่ายได้ไม่ดีเท่ากับวงรอบที่ 1 แต่ก็ได้ประสบการณ์ทางด้านความคิดที่จะเป็นฐานในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในวงรอบต่อไปและรู้สึกดีใจที่ผลงานสามารถนำไปถ่ายทอดให้กับเยาวชนในท้องถิ่นได้เรียนรู้ ได้ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ของเยาวชนในท้องถิ่นทำให้เยาวชนในท้องถิ่น

ภาพประกอบ 49 ผลงานส่วนหนึ่งที่เกิดจากการถ่ายทอดความรู้การทำผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ

ภาพประกอบ 50 เยาวชนในท้องถิ่นกับผลงานที่ภาคภูมิใจ

5.2 ผลการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน

ท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการประเมินจากฝ่ายติดตามผลการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาวิเคราะห์ ดังนี้

จากการนำแบบประเมินไปให้ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 3 คน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานท้องถิ่นจำนวน 30 คน บุคคลทั่วไปได้แก่กลุ่มลูกค้า หรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 50 คน ประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ผลดังแสดงในตาราง 12

ผลการวิเคราะห์การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2

ตาราง 12 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2

รายละเอียด	ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน		ระดับ ความ เหมาะสม	ผู้ร่วมพัฒนารูปแบบ 30 คน		ระดับ ความ เหมาะสม	บุคคลทั่วไป 50 คน		ระดับ ความ เหมาะสม	รวม		ระดับ ความ เหมาะสม
	N=3			N=30			N=50			X̄	S.D.	
	X̄	S.D.	X̄	S.D.	X̄	S.D.						
คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม มีความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น	1.66	0.57	น้อย	3.06	0.82	ปานกลาง	4.48	0.64	มาก	3.06	0.67	ปานกลาง
วัสดุและกรรมวิธีของท้องถิ่น สามารถผลิตได้จริง ใช้สอยได้ดี เหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น	2.00	1.00	น้อย	3.16	0.74	ปานกลาง	4.10	0.76	มาก	3.08	0.83	ปานกลาง
มีความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา	3.66	0.57	มาก	3.33	0.66	ปานกลาง	3.70	0.95	มาก	3.56	0.72	มาก
ขนาดเหมาะสมกับวัสดุและการใช้งาน ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อได้ ยากต่อการชำรุดเสียหาย	3.33	0.57	ปานกลาง	3.63	0.61	มาก	3.98	0.84	มาก	3.64	0.67	มาก
ราคาที่ซื้อได้โดยอาศัยการตัดสินใจเล็กน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก	3.33	0.57	ปานกลาง	3.70	0.59	มาก	4.18	0.87	มาก	3.73	0.67	มาก
รวม	2.79	0.65	ปานกลาง	3.37	0.68	ปานกลาง	4.08	0.81	มาก	3.41	0.71	ปานกลาง

จากตาราง 12 พบว่าการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.41, S.D.=0.71$) โดยที่การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.79, S.D.=0.65$) การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.37, S.D.=0.68$) และการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.08, S.D.=0.81$) และจากการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 ต่อไปโดยผู้วิจัยขอรายงานผลดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

1. คุณค่าของธรรมชาติในรูปแบบของงานหัตถกรรมไม่ได้แสดงถึงภูมิปัญญาและวิธีการที่สื่อให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของท้องถิ่นในงานศิลปหัตถกรรม (Local Characteristic) เพราะไปมุ่งให้ความสำคัญกับรูปแบบ (Shape & Form) ในลักษณะของแฟชั่นมากเกินไป แต่ถ้าจะทำงานเพิ่มคุณค่าและเอกลักษณ์ ควรจะใช้วัสดุกะพ้อที่แสดงตัวตนของลักษณะผิว หรือการสาน, ขัด หรือวิธีอื่นใดก็ตามที่ทำให้วัสดุเป็นตัวเด่น (Hi-light)
2. กรรมวิธีการผลิตที่ค่อนข้างซับซ้อนและหลายขั้นตอน ทำให้ชุมชนท้องถิ่นต้องเตรียมการและเพิ่มภาระในการจัดหาวัสดุ ในแง่ต้นทุนการผลิต น่าจะใช้กรรมวิธีที่ชุมชนสามารถช่วยเหลือกันได้ หรือขอความช่วยเหลือจากพื้นที่ใกล้เคียงที่สามารถจัดหาวัสดุอย่างอื่นมาออกแบบร่วมกันจะทำให้ทั้งชุมชนเองและประหยัดในแง่ของต้นทุนการผลิต
3. รูปแบบน่าสนใจเพราะแตกต่างจากที่มีอยู่แต่ถ้าสามารถทำให้สัดส่วนของวัสดุอื่นน้อยลง หรือมีวิธีการอื่น เช่นการใช้โครงสร้างที่ทำดูเหมือนใช้กะพ้อเพียงอย่างเดียวจะทำให้งานมีความน่าสนใจมากกว่านี้
4. ขนาดของผลิตภัณฑ์บางชิ้น เช่น กระเป๋า ต้องทำบรรจุภัณฑ์เพิ่มเติมค่อนข้างยากและต้องออกแบบควบคู่กันไปให้เป็นเรื่องเดียวกัน (Corporate) อาจจะต้องมีการลงทุนเพิ่มเติม ส่วนเรื่องขนาดในการใช้งานก็มีความเหมาะสมดี
5. ราคามีความเหมาะสมกับการผลิต แต่ก็ควรคำนึงถึงต้นทุนในการผลิตถ้าต้นทุนน้อย ราคาไม่แพง ก็จะทำให้จำหน่ายได้ง่ายยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่น

1. การนำใบกะพ้อมาถักเป็นเปียเพื่อนำมาสร้างสรรค์ผลงานช่วยให้สามารถประยุกต์เป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น แต่ในแง่ของความเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นนั้นยังไม่แน่ชัดเท่าที่ควร
2. วัสดุที่ต้องนำมาออกแบบร่วมกับใบกะพ้อต้องเตรียมการหลายอย่างและต้องมีต้นทุนเพิ่มมากขึ้น เช่น มือจับหรือหูหิ้วของกระเป๋า ถ้าได้ประยุกต์ใช้วัสดุในท้องถิ่นที่ผลิตกันเองภายในชุมชนน่าจะดีกว่า
3. การที่ได้พัฒนารูปแบบใหม่ที่มีความแปลกใหม่ทำให้ไม่น่าเบื่อสำหรับลูกค้าและผู้ผลิตเอง
4. การนำใบกะพ้อมาถักเป็นเปียและออกแบบร่วมกับวัสดุอื่น (หนัง) ทำให้มีความคงทนถาวรมากยิ่งขึ้น
5. ขนาดผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดที่ใหญ่ขึ้นแต่ใช้เวลาในการผลิตเท่ากับผลิตภัณฑ์ชิ้นเล็ก ๆ แต่กลับขายได้ในราคาที่มีมากกว่าในแง่ของผู้ผลิตจึงรู้สึกพึงพอใจเป็นอย่างมาก

ข้อเสนอแนะจากผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

1. ความเป็นเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์กะพ้ออยู่แต่บางชิ้นก็ดูเหมือนเป็นวัสดุอื่นเยอะเกินไป
2. มีรูปแบบที่แปลกใหม่ สวยงาม น่าใช้ เหมาะสมกับการใช้งานดี แต่ขนาดบางชิ้นก็ใหญ่เกินความจำเป็น เช่น กระเป๋า
3. น่าจะมีทางเลือกที่เป็นสินค้าของที่ระลึกที่หลากหลายรูปแบบนอกเหนือจากพัดใบกะพ้อ จะได้ซื้อเป็นของฝาก
4. จากความสามารถของผู้ผลิตที่พยายามสร้างสรรค์ความแปลกใหม่ให้กับผลิตภัณฑ์จากเดิมที่มีแต่พัดใบกะพ้อเพียงอย่างเดียว กลายมาเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายแปลกใหม่มากยิ่งขึ้น ทำให้ผลิตภัณฑ์มีความน่าสนใจและเป็นทางเลือกที่หลากหลายให้กับลูกค้า และยินดีที่จะซื้อสินค้าที่ตรงตามความต้องการของตนเอง นอกเหนือจากการซื้อเพื่อเป็นของที่ระลึกเพียงอย่างเดียว

6. ผลการสะท้อนกลับในวงรอบที่ 2

ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 24 สิงหาคม 2551 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ประเมิน/สะท้อนกลับถึงปัญหา คือ การพัฒนารูปแบบโดยการนำใบกะพ้อที่แปรรูปเป็นเปียกะพ้อ เป็นตะกร้อ เป็นดอกไม้ประดิษฐ์ไปเย็บติดกับวัสดุอื่น ๆ ทำให้คุณค่าของวัสดุธรรมชาติด้อยค่าลงไป ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น มีความต้องการเรียนรู้เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนา

ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆ อยากให้มีผู้เชี่ยวชาญในการจักสานมาสอนวิธีการจักสานในรูปแบบอื่นๆ โดยการใช้เศษใบกะพ้อเช่นเดิมผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้สะท้อนกลับโดยการนำข้อเสนอแนะและผลที่ได้จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 ไปปรับปรุงแก้ไขพัฒนาต่อในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3 ต่อไป

ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 3

ผลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 2 พฤศจิกายน 2551 โดยนางสุกานดา อักษรชู ได้นำผลงานที่ผ่านการพัฒนาในวงรอบที่ 1,2 และผลิตภัณฑ์ที่ชุมชนพัฒนา ต่อหลังจากการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1,2 สิ้นสุดลงในระยะ 1 เดือนต่อมา ดังภาพประกอบ 51 มาให้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นร่วมกันวิเคราะห์ปัญหาเพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ดีขึ้น จากการระดมความคิดเห็นทำให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ผ่านมาได้ดังนี้ สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อไม่สามารถจักสานใบกะพ้อเป็นลักษณะอื่นๆ ได้นอกจากการสานเป็นพัด ตะกร้อ ดอกไม้ประดิษฐ์ ถ้าสมาชิกในกลุ่มมีความสามารถเพียงเท่านี้ การพัฒนารูปแบบก็จะทำได้เพียงการนำใบกะพ้อที่แปรรูปไปเป็นส่วนประกอบผลิตภัณฑ์อื่นๆ

ภาพประกอบ 51 การนำกะพ้อไปเป็นส่วนประกอบผลิตภัณฑ์อื่นๆ

และผลจากการที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ร่วมกันนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการติดตามและประเมินผลในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 มาช่วยกันวิเคราะห์ปัญหา เพื่อนำไปสู่การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ดีขึ้น จากการระดมความคิดเห็นทำให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 แบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

1.1 ปัญหาในด้านความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น

จากผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 จะเห็นได้ว่า ในด้านคุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรมที่มีความเป็นเอกลักษณ์

และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นนั้น ผู้เชี่ยวชาญให้ความเหมาะสมอยู่ในระดับน้อย ในขณะที่ผู้ร่วมพัฒนารูปแบบและบุคคลทั่วไป ให้ความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ถึงแม้ว่าในด้านความสวยงามและความน่าสนใจในด้านความแปลกใหม่ ในภาพรวมจะมีความเหมาะสมอยู่ในระดับที่มากก็ตามแต่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นก็เห็นพ้องกันว่าควรเพิ่มคุณค่าและความเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น โดยการใช้วัสดุจากเศษใบกะพ้อเป็นหลัก เพื่อเป็นการลดต้นทุนและเป็นการเพิ่มมูลค่าให้วัสดุท้องถิ่น

1.2 ปัญหาในด้านต้นทุนในการผลิต

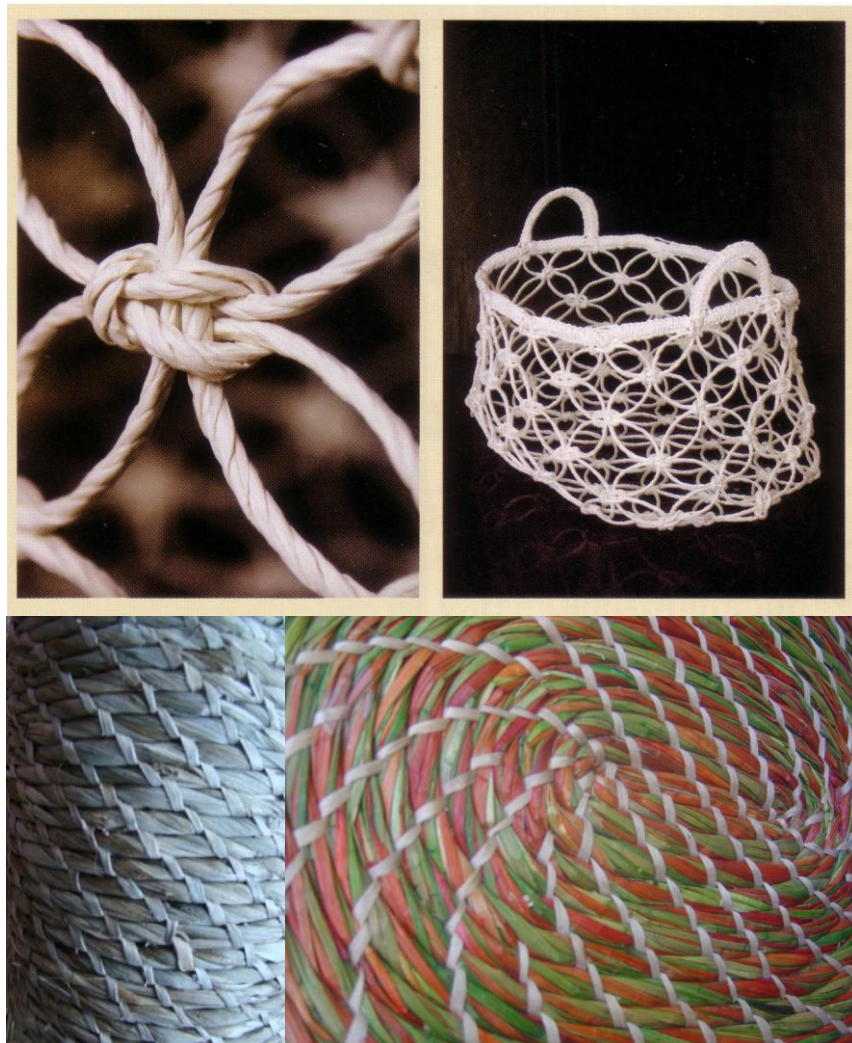
จากผลการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ทำให้ทราบว่าต้องมีต้นทุนในการจัดหาวัสดุเครื่องมือ (หนังเทียม, จักรเย็บผ้า, หูจับกระเป๋าส ฯลฯ) และกรรมวิธีการผลิตที่ค่อนข้างซับซ้อนต้องใช้ระยะเวลา ทำให้ต้นทุนในการผลิตค่อนข้างสูงการกำหนดราคาในการจำหน่ายจึงสูงตามไปด้วย ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจึงมีความต้องการที่จะใช้ แนวความคิดเดิมในวงรอบที่ 1 คือใช้เศษใบกะพ้อที่เหลือจากการทำพัดใบกะพ้อและขอความช่วยเหลือจากพื้นที่ใกล้เคียงทั้งในด้านวัสดุและกรรมวิธีการผลิตตามที่คุณเชี่ยวชาญแนะนำ

1.3 ปัญหาด้านกรรมวิธีการผลิต

ในด้านของวัสดุเศษใบกะพ้อที่มีข้อจำกัด รวมทั้งข้อจำกัดในด้านความสามารถในการจักสาน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจึงมีความต้องการเรียนรู้เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานในรูปแบบอื่นๆ โดยอยากให้มีผู้เชี่ยวชาญในการจักสานมาสอนวิธีการจักสานในรูปแบบอื่นๆ ที่แตกต่างจากการสานพัดใบกะพ้อ เบียดกะพ้อ การสานเป็นนก สานเป็นปลาและสานเป็นดอกไม้

2. ผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 3

ผลจากการที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้พิจารณาร่วมกันเพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาในการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 9 พฤศจิกายน 2551 ในขั้นตอนสร้างการพัฒนา (Influence) เพื่อระดมความคิดเห็นจากสมาชิกแต่ละคนในการกำหนดวิธีการที่จะทำให้เกิดการแก้ไขปัญหา ได้ข้อสรุป คือ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 นี้ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ดำเนินการพัฒนารูปแบบต่อโดยนำปัญหาที่กล่าวมาข้างต้น มาช่วยกันระดมความคิดเห็นเพื่อแก้ปัญหา และได้ข้อตกลงร่วมกันว่า สมาชิกในกลุ่มจะเรียนรู้การสานในรูปแบบอื่นๆ เพื่อเป็นการเพิ่มทักษะของตน และสามารถนำมาปรับใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ได้

ภาพประกอบ 52 แนวทางในการแก้ไขปัญหการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ในวงรอบที่ 3

โดยผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จึงได้ทำ
 การประสานไปยังกลุ่มจักสานกระจูด ตำบลเคอิ่ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อขอ
 วิทยากรช่วยสอนการจักสานขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ ทางกลุ่มจักสานใบกะพ้อได้ส่งนางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย
 นางเกสร นวลหนูป้อม และเด็กหญิงนิลเนตร อักษรชู ไปเรียนรู้การจักสานขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แบบมี
 โครงสร้างและแบบไม่มีโครงสร้างที่กลุ่มจักสานกระจูด ตำบลเคอิ่ง อำเภอชะอวด จังหวัด
 นครศรีธรรมราชเพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาถ่ายทอดให้กับสมาชิกในชุมชนและร่วมกันดำเนินการ
 พัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้เทคนิคการสานขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ซึ่งเมื่อ
 ทดลองนำไปกะพ้อมาจักสานโดยเทคนิคการขึ้นรูปแบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้างก็ได้เป็น
 ผลงานในเบื้องต้น ดังภาพประกอบ 53

ภาพประกอบ 53 ผลงานการนำใบกะพ้อมาสานด้วยเทคนิคการสานซี่ในรูปแบบผลิตภัณฑ์

ในขณะที่เดียวกันผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์โดยการใช้เทคนิคเดิมคือการจักสานพัดใบกะพ้อขนาดเล็กแล้วนำมาประยุกต์เป็นดอกหน้าวัวสร้างสรรค์เป็นช่อดอกไม้ และนำเศษใบกะพ้อมาประยุกต์ทำเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ สานลายขัดสองและสานตะกร้อออกแบบเป็นกรอบรูป เป็นการสร้างสรรค์ผลงานเพิ่มเติม ดังผลงานที่ปรากฏตามภาพประกอบ 54 (สุกานดา อักษรชู, 2551: สัมภาษณ์)

ดอกหน้าวัว

ดอกไม้ปักแจกัน

กรอบรูป

ภาพประกอบ 54 ผลงานการนำใบกะพ้อมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ

ส่วน ผู้วิจัยได้ไป ขอคำ ปรึกษา จาก ผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ นางอำนวยการ บัญญัติ อำนวยการบ้านนาญจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และได้ทดลองนำใบกะพ้อไปให้ผู้เชี่ยวชาญทดลองสานในลักษณะต่างๆ

ภาพประกอบ 55 ผู้วิจัยขอคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

ผู้เชี่ยวชาญได้นำเศษใบกะพ้อมาทดลองสร้างสรรค์โดยการใช้วิธีการเย็บขดผลปรากฏว่าได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ ดังภาพประกอบ 56

ภาพประกอบ 56 ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสร้างสรรค์โดยการใช้วิธีการเย็บขด

ผู้เชี่ยวชาญได้นำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานแบบเปียปรากฏว่าได้รูปแบบ
ดังภาพประกอบ 57

ภาพประกอบ 57 ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานแบบเปีย

ผู้เชี่ยวชาญได้นำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานลายขัดสองผลปรากฏว่าได้รูปแบบ
ดังภาพประกอบ 58

ภาพประกอบ 58 ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานลายขัดสอง

ผู้เชี่ยวชาญได้นำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานสาน ในลักษณะอื่นๆ ผลปรากฏว่าได้รูปแบบ ดังภาพประกอบ 59

ภาพประกอบ 59 ผู้เชี่ยวชาญนำเศษใบกะพ้อมาทดลองสานในลักษณะอื่นๆ

ผลจากการที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ระดมความคิดร่วมกันอีกครั้งอีกครั้ง ในวันที่ 16 พฤศจิกายน 2551 เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในครั้งนี้จากการที่กลุ่มที่ 1 ได้ไปเรียนรู้วิถี การจักสานขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แบบมี โครงสร้างและแบบไม่มี โครงสร้างที่กลุ่มจักสานกระจูด ตำบลเคอิ่ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช กลุ่มที่ 2 ได้ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์โดยใช้เทคนิคเดิม ตามภาพประกอบ 53 และ 54 และการที่ผู้วิจัยได้ไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญโดยการ นำเศษใบกะพ้อมาทดลองสร้างสรรค์ ผลงานในลักษณะต่างๆ ดังภาพประกอบ 56 – 59 ทำให้ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของวัสดุและกรรมวิธีการผลิตในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่ทำจากเศษวัสดุใบกะพ้อทั้งหมดเพื่อคงคุณค่าทางธรรมชาติให้มีความเป็นเอกลักษณ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น นั้นมีความเป็นไปได้ที่จะ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น แบบใหม่ๆ ได้ ถ้ามีผู้เชี่ยวชาญด้านการจักสานมาสอนการจักสานโดยการขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต่อยอดแนวความคิดจากการพัฒนาในวงรอบที่ 2 ผู้วิจัยจึงได้ทำการติดต่อประสานงานเชิณนางอำนวยการ บัญญัติ มาเป็นผู้ให้ความรู้ด้านการจักสาน แก่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3. ผลการวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 3

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2551 ได้ผลการดำเนินการ ดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์ของการดำเนินพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3.1.1 เพื่อทดลองสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ใช้เศษใบกะพ้อเป็นหลัก

3.1.2 เพื่อเรียนรู้กรรมวิธีการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในรูปแบบแปลกใหม่จากผู้เชี่ยวชาญ

3.2 กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ร่วมกันวางแผนการดำเนินการงาน โดยให้นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นวางแผนและทำงานร่วมกัน ดังนี้

กิจกรรมที่ 1 ดำเนินการเมื่อวันที่ 11 มกราคม 2552 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) เป็นขั้นการเรียนรู้ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูลข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ

กิจกรรมที่ 2 ดำเนินการเมื่อวันที่ 18 มกราคม 2552 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตจากผู้เชี่ยวชาญเพื่อทดลองสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ ที่ใช้เศษใบกะพ้อเป็นหลัก เพื่อคงคุณค่าทางธรรมชาติและมีความเป็นเอกลักษณ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น

กิจกรรมที่ 3 ดำเนินการเมื่อวันที่ 23-25 มกราคม 2552 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้กับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้น จากการเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตจากผู้เชี่ยวชาญจนได้ผลงานต้นแบบแล้วร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญและร่วมกันสรุปผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3.3 หน้าทีความรับผิดชอบในการดำเนินกิจกรรม

ผู้เข้าร่วมการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ ดังแสดงในตาราง 13

ตาราง 13 หน้าที่ความรับผิดชอบการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

หน้าที่ความรับผิดชอบ	รายชื่อ
1. ฝ่ายประสานงาน อำนวยความสะดวก เตรียมวัสดุอุปกรณ์ในการดำเนินกิจกรรม	1. คุณสุกานดา อักษรชู 2. คุณคำหนึ่ง เชื้อสกุล 3. คุณพรรณนิภา ชูแสง 4. คุณสมคิด กุลโพธิ์ 5. คุณเกษงา พัฒรานนท์
2. ฝ่ายสถานที่	1. คุณเฉลิม แป้นแก้ว 2. คุณปลื้ม อักษรชู 3. คุณสำรอง นามสุข 4. คุณปรีชา มากท่า 5. คุณประภาส ศรีพรหม
3. ฝ่ายเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตเพื่อทดลองสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่ใช้เศษวัสดุใบกะพ้อจากผู้เชี่ยวชาญ	1. คุณสุกานดา อักษรชู 3. คุณอุทัย แป้นแก้ว 5. คุณวิไลลักษณ์ ทองเหลือ 7. คุณฉวีวรรณ ยอดระบำ 9. คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย 11. คุณอารมย์ จันทร์ฤทธิ์ 13. คุณยุภา ธานีรัตน์ 15. คุณอ่อนศรี ประสงค์สุข 17. คณะนักเรียนโรงเรียนบ้านอ้ายเลา 2. คุณเกษร นวลหนูปลั่ง 4. คุณจิราพร ศรีพรหม 6. คุณลำไย มากท่า 8. คุณยินดี ทองแสงอ่อน 10. คุณวาสนา จันทร์ปาน 12. คุณอนงค์ ดอกยี่สุ่น 14. คุณนิลเนตร อักษรชู 16. คุณเกษงา พัฒรานนท์
4. ฝ่ายติดตามผลการดำเนินกิจกรรม	1. คุณอนุสร แป้นแก้ว 2. คุณนิตย์ จันทร์ฤทธิ์ 3. คุณอุไร แป้นแก้ว 4. คุณเกษงา พัฒรานนท์
5. ฝ่ายติดตามผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	1. คุณเอกชัย อนุรักษ์ 2. คุณคล้าย พลสังข์ 3. คุณวัลลภา แก้วณรงค์ 4. คุณเกษงา พัฒรานนท์
6. ผู้เชี่ยวชาญ	คุณอำนวย บุญอินทร์

3.4 ผลประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับ

1. ได้เรียนรู้กรรมวิธีการผลิต ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่ทำจากเศษใบกะพ้อเป็นหลักจากผู้เชี่ยวชาญ
2. ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่ทำจากเศษใบกะพ้อเป็นหลักในรูปแบบใหม่

4. ผลการปฏิบัติตามแผนในวงรอบที่ 3

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ร่วมกัน กำหนดวัตถุประสงค์ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในวงรอบที่ 3 นี้ เพื่อทดลอง สร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ ที่ใช้เศษใบกะพ้อเป็นหลักเพื่อ คงคุณค่าทางธรรมชาติ และมีความ เป็นเอกลักษณ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นโดยการเรียนรู้กรรมวิธีการผลิต จากผู้เชี่ยวชาญ และได้ติดต่อ ประสานงานกับทางโรงเรียนบ้านอ้ายเลาเพื่อให้เยาวชนในท้องถิ่นซึ่งได้แก่นักเรียนในโรงเรียนบ้าน อ้ายเลาที่มีความสนใจได้เข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมร่วมกับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วย ซึ่งผลการดำเนินกิจกรรมมีดังนี้

ผลการดำเนินกิจกรรมที่ 1 เมื่อวันที่ 11 มกราคม 2552 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอน การเรียนรู้ (Appreciation) เป็นขั้นการเรียนรู้ เรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ข้อมูล ข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้แลกเปลี่ยน ความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ถึงรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์และปัญหา ที่เกิดขึ้นในการดำเนินการพัฒนารูปแบบที่ผ่านมา สรุปได้ว่าเศษใบกะพ้อมีข้อจำกัดทางด้านวัสดุใน การนำมาจักสาน และด้านความสามารถในการจักสานของชุมชนที่ทำได้เพียงการจักสานเป็นพัดใบ กะพ้อ ตะกร้อ ดอกไม้ประดิษฐ์ การสานเป็นนก สานเป็นปลา เป็นเบียดกะพ้อ และการนำเศษใบ กะพ้อที่เกิดจากการสานพัดใบกะพ้อนำมาใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นนั้น ก็ไม่สามารถนำมาทำผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ได้จะเป็น เครื่องประดับชิ้นเล็กๆ ถึงแม้ว่าการประเมินผลงานผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาเป็นเครื่องประดับ ในวงรอบที่ 1 อยู่ในระดับเหมาะสมมาก แต่ในด้านวัสดุที่มีข้อจำกัดในการนำมาจักสานจึงทำให้ไม่ สามารถสร้างสรรค์ผลงานให้มีความหลากหลายได้ และเมื่อแก้ปัญหาโดยการสานเป็นเบียดกะพ้อ ออกแบบร่วมกับวัสดุอื่นๆ เช่นหนังเทียม ในวงรอบที่ 2 ปัญหาที่พบคือความเป็นเอกลักษณ์และ ศิลปะหัตถกรรมท้องถิ่นลดน้อยลง ถึงแม้จะมีความน่าสนใจในด้านความแปลกใหม่ แต่ ผู้เข้าร่วม ดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น มีความคิดเห็นเหมือนกันว่าน่าจะใช้ วัสดุกะพ้อเป็นหลักในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ผู้เชี่ยวชาญจึงได้นำผลงาน หัตถกรรมจักสานใน รูปแบบต่างๆมาจัดแสดงให้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และเยาวชนได้ร่วมกันพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เพื่อให้เห็นแนวทางการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่สามารถสร้างสรรค์จากวัสดุเศษใบกะพ้อได้ ดังภาพประกอบ 60 ทำให้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และเยาวชนใน ท้องถิ่นเกิดแรงจูงใจในการ เรียนรู้กรรมวิธีการผลิต จากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นผู้เชี่ยวชาญจึงได้ให้ ความรู้และแนะนำเพิ่มเติมในเรื่องของคุณค่าของงานหัตถกรรมแก่ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นและเยาวชนในท้องถิ่น ดังภาพประกอบ 61

ภาพประกอบ 60 แลกเปลี่ยนความคิดเห็นถึงผลงานหัตถกรรมจักสานในรูปแบบต่างๆ

ภาพประกอบ 61 วิทยากรและผู้เรียนพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภาพประกอบ 62 นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย นำเสนอแนวคิดในการดำเนินกิจกรรม

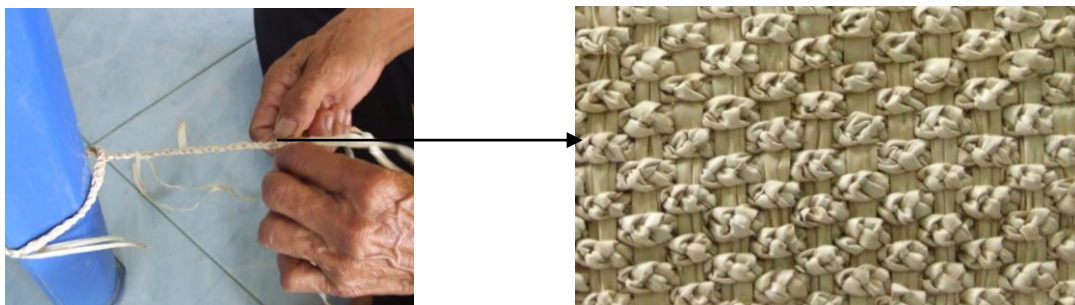
ผลการดำเนินกิจกรรมที่ 2 เมื่อวันที่ 18 มกราคม 2552 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอน การสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการกำหนดกิจกรรมการ เรียนรู้กรรมวิธีการผลิต จาก ผู้เชี่ยวชาญเพื่อทดลองสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ ที่ใช้เศษกะป้อเป็นหลักเพื่อ คงคุณค่าทาง ธรรมชาติ และมีความเป็นเอกลักษณ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จึงได้ร่วมกันกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรม จักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 นี้ โดยนางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย แกนนำในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชน นายลบ แป้นแก้ว ปราชญ์ชุมชน และนางอำนวย บุญอินทร์ ผู้เชี่ยวชาญได้เสนอข้อคิดเห็นว่าจะส่งเสริมให้เยาวชนในท้องถิ่นได้ สืบทอดและสานต่อภูมิปัญญา เพื่อเป็นฐานสำหรับการส่งเสริมและพัฒนางานหัตถกรรม จักสานท้องถิ่นในบริบทของชุมชนที่ได้ร่วม สร้างสืบต่อกันมาเพราะการที่จะอนุรักษ์งานศิลปหัตถกรรมนั้น เพียงแค่การสืบทอดให้คงอยู่เพียง อย่างเดียวคงไม่พอ เพราะในยุคปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน การสานต่อความคิดของ คนรุ่นเก่าโดยคนรุ่นใหม่มีภูมิปัญญาเหล่านั้นมาต่อยอดความคิดพัฒนารูปแบบให้เหมาะสมกับยุค สมัย แต่ยังคงไว้ซึ่งภูมิปัญญาที่มีค่าของบรรพบุรุษน่าจะเป็นการอนุรักษ์ และการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ จึงเสนอให้ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และเยาวชนใน ท้องถิ่นซึ่งได้แก่นักเรียนในโรงเรียนบ้านอ้ายเลาที่มีความสนใจเข้าร่วมในการดำเนินกิจกรรมในครั้ง นี้ได้ร่วมกันทำกิจกรรม การทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้น จาก การเรียนรู้กรรมวิธีการผลิต จาก ผู้เชี่ยวชาญ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เห็นพ้องกับ แนวคิดนี้ จากนั้นจึงร่วมกันระดมความคิดเห็นในการกำหนดแผนดำเนินการ จนได้ข้อสรุป ดัง ตารางที่ 14

ตาราง 14 การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ
ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกับเยาวชนในท้องถิ่น

วันที่ดำเนินการ	กิจกรรมการเรียนรู้	ผลที่ได้รับ
23 มกราคม 2552	<p>ขั้นตอนที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญสอนกรรมวิธีการสานเปียจากเศษใบกะพ้อให้กับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น</p> <p>ขั้นตอนที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่สามารถสานเปียจากเศษใบกะพ้อได้แล้วนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับเยาวชนท้องถิ่นต่อ</p>	<p>ได้วัสดุเปียจากเศษใบกะพ้อมาเป็นวัตถุดิบในการนำมาจักสานผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างเพื่อนำมาใช้ในวันที่ 24 ธันวาคม 2551</p>
24 มกราคม 2552	<p>ขั้นตอนที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญสอนกรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างให้กับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น</p> <p>ขั้นตอนที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่สามารถขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างได้แล้ว นำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับเยาวชนท้องถิ่นต่อ</p>	ได้ผลิตภัณฑ์กระเป๋าที่ใช้เศษวัสดุใบกะพ้อในการสร้างสรรค์ผลงาน
25 มกราคม 2552	<p>ขั้นตอนที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญสอนกรรมวิธีเย็บขดเศษใบกะพ้อเพื่อขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ตะกร้าโดยการใช้โครงสร้างให้กับให้กับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น</p> <p>ขั้นตอนที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่สามารถขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ตะกร้าโดยการเย็บขดแบบมีโครงสร้างได้แล้ว นำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับเยาวชนท้องถิ่นต่อ</p>	ได้ผลิตภัณฑ์ตะกร้าที่ใช้เศษวัสดุใบกะพ้อในการสร้างสรรค์ผลงาน

หมายเหตุ เป็ยจากเศษใบกะพ้อที่ผู้เชี่ยวชาญนำมาถ่ายทอดความรู้นั้นจะแตกต่างจากเป็ยกะพ้อที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำมาพัฒนารูปแบบร่วมกับวัสดุหนังเทียมในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 คือ เป็ยจากเศษใบกะพ้อจะมีความเหนียว คงทน และสามารถนำมาจักสานร่วมกับเศษใบกะพ้อโดยการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แบบมีโครงสร้างได้ ดังภาพประกอบ 63

ภาพประกอบ 63 เป็ยจากเศษใบกะพ้อ

ผลการดำเนินกิจกรรมที่ 3 เมื่อวันที่ 23-25 มกราคม 2552 นำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) มาใช้กับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยได้ดำเนินการร่วมกับเยาวชนในท้องถิ่นตาม ตาราง 14 การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกับเยาวชนในท้องถิ่นปรากฏผลดังนี้

ผลการดำเนินกิจกรรมในวันที่ 23 มกราคม 2552 ในขั้นตอนที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญเริ่มต้นด้วยการสอนกรรมวิธีการสานเป็ยจากเศษใบกะพ้อให้กับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เป็นรายบุคคล คนที่สามารถทำได้ก็จะสอนคนต่อไปและฝึกฝนต่อจนเกิดทักษะความชำนาญ ดังภาพประกอบ 64 และ 65

ภาพประกอบ 64 เรียนรู้กรรมวิธีการสานเป็ยจากเศษใบกะพ้อ

ภาพประกอบ 65 เรียนรู้กรรมวิธีการสานเป็ยจากเศษใบกะพ้อ

มีผู้ที่สามารถทำเป็ยจากเศษใบกะพ้อได้จำนวน 6 คน มีรายนามดังต่อไปนี้

1. คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย
2. คุณวิไลลักษณ์ ทองเหลือ
3. คุณจิราพร ศรีพรหม
4. คุณลำไย มากท่า
5. คุณอนงค์ ดอกยี่สุ่น
6. คุณวาสนา จันทร์ปาน

ในขั้นตอนที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญจึงแบ่งเยาวชนในท้องถิ่นที่สนใจจำนวน 37 คน (ตั้งรายนามในภาคผนวก ฉ) ออกเป็น 6 กลุ่ม โดยให้ผู้ที่สามารถทำเป็ยจากเศษใบกะพ้อได้ตามรายชื่อข้างต้น เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นตามรายกลุ่ม โดยผู้เชี่ยวชาญดูแลและให้คำแนะนำเพิ่มเติมกับทุกกลุ่ม ดังภาพประกอบ 66 และ 67

ภาพประกอบ 66 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ถ่ายทอดความรู้การสานเป็ยจากเศษใบกะพ้อให้กับเยาวชนในท้องถิ่น

ภาพประกอบ 67 ผู้เชี่ยวชาญดูแลและคอยให้คำแนะนำเพิ่มเติม

เยาวชนในท้องถิ่นที่สามารถทำได้ก็จะสอนคนต่อไปและฝึกฝนต่อจนเกิดทักษะความชำนาญ ดังภาพประกอบ 68 และได้วัสดุเปียจากเศษใบกะพ้อมาเป็นวัตถุดิบในการนำมาจักสานผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างเพื่อนำมาใช้ในวันที่ 24 มกราคม 2552 ต่อไป

ภาพประกอบ 68 เยาวชนในท้องถิ่นฝึกฝนทักษะความชำนาญในการสานเปียจากเศษใบกะพ้อ

ผลการดำเนินกิจกรรมในวันที่ 24 มกราคม 2552 ในขั้นตอนที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญสอนกรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างให้กับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เป็นรายกลุ่ม ดังภาพประกอบที่ 69 คนที่สามารถทำได้ในแต่ละขั้นตอนก็จะสอนคนต่อไป มีผู้ที่สามารถขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างได้จำนวน 4 คน มีรายนามดังต่อไปนี้

1. คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย
2. คุณวิไลลักษณ์ ทองเหลือ
3. คุณจิราพร ศรีพรหม
4. คุณลำไย มากท่า

ภาพประกอบ 69 เรียนรู้การขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 2 ตามตาราง 14 การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้เข้าร่วม ดำเนินการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น กับเยาวชนในท้องถิ่น ผู้เข้าร่วม ดำเนินการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ที่สามารถขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างได้แล้วนั้น จะต้องนำความรู้ที่ได้รับไปถ่ายทอดให้กับเยาวชนท้องถิ่นต่อ

แต่มีปัญหาตรงที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 4 คนนั้น ยังไม่มีทักษะความชำนาญในการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างเพราะเพิ่งได้รับการฝึกฝนทำคณะ 1 ใบและผลงานยังไม่เสร็จสมบูรณ์ ผู้เชี่ยวชาญจึงเป็นตัวหลักในการถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นโดยแบ่งกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่นเรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้าง เป็น 6 กลุ่มเช่นเดิม ใช้วัสดุเศษใบกะพ้อและเปียที่ทำจากเศษใบกะพ้อในวันที่ 23 มกราคม 2552 มาเป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์ผลงาน ดังภาพประกอบ 70 โดยมีผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 4 คนเป็นผู้ช่วยคอยประสานชี้แนะเท่าที่แต่ละคนพอที่จะช่วยได้ ในขณะเดียวกัน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 4 คน ก็เรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญและสร้างสรรค์ผลงานต่อจนเสร็จเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าที่ใช้เศษวัสดุใบกะพ้อในการสร้างสรรค์ผลงานจำนวน 3 ชิ้นงานแต่ได้ใช้เวลาในการทำจนถึงวันที่ 25 มกราคม 2552 ส่วนเยาวชนในท้องถิ่นนั้นหลังจากที่ได้เรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญแล้ว ไม่สามารถขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างได้ ผู้เชี่ยวชาญให้ข้อเสนอแนะว่าอาจจะเป็นเพราะต้องอาศัยการมีพื้นฐานในการจักสานมาพอสมควร เยาวชนในท้องถิ่นอาจจะเคยสานพัดใบกะพ้อแต่ไม่เคยจักสานในรูปแบบอื่น ๆ จึงอาจจะยากเกินไปที่จะพอทำได้ การได้มาร่วมเรียนรู้ในวันนี้ก็เป็นสิ่งที่ดีที่จะทำให้เยาวชนได้เห็นคุณค่าของงานศิลปหัตถกรรมจักสานมากยิ่งขึ้น

ภาพประกอบ 70 แบ่งกลุ่มเรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญ

ผลการดำเนินกิจกรรมในวันที่ 25 มกราคม 2552 ตามตาราง 14 การกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกับเยาวชนในท้องถิ่น ในขั้นตอนที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญจะต้องสอนกรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างให้กับ ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น แต่เนื่องจาก ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 4 คน ยังสร้างสรรค์ผลงานการ ขึ้นรูปผลิตภัณฑ์กระเป๋าโดยการสานแบบมีโครงสร้างไม่เสร็จ ผู้เชี่ยวชาญจึงให้สร้างสรรค์ผลงานต่อ ผู้เชี่ยวชาญจึงดำเนินการในขั้นตอนที่ 2 ด้วยตนเองโดยการแบ่งกลุ่มเยาวชนออกเป็น 6 กลุ่มเช่นเดิม และเริ่มต้นสอนขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ตะกร้าโดยการเย็บขดแบบมีโครงสร้าง โดยให้ตัวแทนแต่ละกลุ่มมาเรียนรู้กรรมวิธีการทำแล้วกลับไปสอนสมาชิกในกลุ่ม โดยผู้เชี่ยวชาญได้ดูแลและให้คำแนะนำแก่ทุกกลุ่ม ดังภาพประกอบที่ 71

ภาพประกอบ 71 แบ่งกลุ่มเรียนรู้กรรมวิธีการขึ้นรูปผลิตภัณฑ์ตะกร้าโดยการเย็บขดแบบมีโครงสร้างจากผู้เชี่ยวชาญ

จากการสังเกตพบว่าใน 1 กลุ่มจะมีผู้ที่สามารถนำเศษใบกะพ้อมาเย็บขดได้ 2-3 คน ที่เหลือจะเป็นฝ่ายคอยช่วยเตรียมวัสดุเศษใบกะพ้อ และทำเบียดจากเศษใบกะพ้อต่อตามความถนัดและความสนใจ เยาวชนในท้องถิ่นจะสามารถทำการเย็บขดและการทำเบียดจากเศษใบกะพ้อได้มากกว่าการสานขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แบบมีโครงสร้าง ทั้ง 6 กลุ่มสามารถนำเศษใบกะพ้อมาเย็บขดขึ้นรูปแบบมีโครงสร้างได้ สรุปการดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น กับเยาวชนในท้องถิ่น ในวันที่ 23-25 มกราคม 2552 สามารถสร้างสรรค์ผลงานต้นแบบได้ ดังภาพประกอบ 72

ภาพประกอบ 72 ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์ที่ใช้เศษวัสดุใบกะพ้อในการสร้างสรรค์ผลงาน

ผลจากการ ร่วมกัน อภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ระหว่าง ผู้เข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เยาวชนในท้องถิ่นและผู้เชี่ยวชาญสามารถสรุป เป็นประเด็นต่างๆ ได้ดังนี้

ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกันระหว่าง ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกับเยาวชนในท้องถิ่น เป็นการเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วน ร่วมกับเยาวชนในท้องถิ่นในหลายลักษณะ เช่น การเชิญผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ การได้ทดลอง ปฏิบัติจริงทุกขั้นตอน เป็นต้น การเรียนรู้ในลักษณะดังกล่าว นอกจากจะเกิดประโยชน์ต่อเยาวชน ในท้องถิ่นได้มีโอกาสเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างจริงจังแล้ว ยังทำให้เยาวชนในท้องถิ่นเกิด เจตคติที่ดีต่อภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ส่งผลดีไปยังด้านอื่นๆ ด้วย เช่น เยาวชนในท้องถิ่นเกิดความ เชื่อมั่นว่าสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ เยาวชนในท้องถิ่นเกิดความสนุกสนาน เพลิดเพลินไปกับการเรียนรู้ เกิดความรู้สึกรักและชอบในสิ่งที่ตนได้เรียนรู้ ได้สัมผัสหรือรับ ประสบการณ์ตรง เกิดกระบวนการคิด ดังคำให้สัมภาษณ์ของเยาวชนบางคนที่ว่า “หนูว่าดีค่ะ เป็น กันเองดีค่ะ บรรยากาศดีค่ะ” “สนุกดีค่ะ เป็นอิสระดี การได้ทำงานและได้คอยดูการสานในรูปแบบ ต่างๆจริงๆ ทำให้หนูได้มีประสบการณ์ตรงค่ะ” “ได้แลกเปลี่ยนความรู้กันและได้แสดงผลงานของ ตนเองด้วยค่ะ” “ไม่เครียดครับ เรียนไปสนุกไป กิจกรรมสนุกสนานครับ” “...ได้ทำด้วยตนเอง...” สังเกตได้จากการที่เยาวชนในท้องถิ่นบางคน สามารถทำหัตถกรรม จักสานจากเศษใบกะพ้อ ได้แม้ว่า ผลงานจะไม่เสร็จสมบูรณ์แต่ก็เป็นที่น่าพอใจของทุกฝ่าย

ด้านความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้เข้าร่วมดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจัก สานท้องถิ่นซึ่งโดยส่วนใหญ่คือชาวบ้านในชุมชนกับเยาวชนในท้องถิ่นดีขึ้น มีเจตคติที่ดีต่อกันมาก ขึ้นกว่าเดิม และสามารถนำความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันมาปรับใช้ในวิถีการผลิตของตนเอง ผลจากการเรียนรู้ร่วมกันในครั้งนี้จะส่งผลนำไปสู่ความสามารถในการอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น แบบพึ่งพาตนเองได้ในอนาคต

ภาพประกอบ 73 ร่วมกันถ่ายภาพเป็นที่ระลึก

สรุปผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 8 ชุดผลิตภัณฑ์ 19 ชิ้นงาน ดังตาราง 15

ตาราง 15 ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อที่ได้รับการพัฒนาในรูปแบบต่างๆในวงรอบที่ 3

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา
1	หมวกสตรี		99 บาท

ตาราง 15 (ต่อ)

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา
2	ชุดกันความร้อนของแก้ว		50 บาท
3	ดอกไม้ประดิษฐ์		250 บาท
4	ซองเอนกประสงค์		59 บาท
5	กรอบรูป		79 บาท

ตาราง 15 (ต่อ)

ลำดับที่	ผลิตภัณฑ์	ภาพผลิตภัณฑ์	ราคา
6	กระเป๋าสตรี		250-300 บาท
7	ตะกร้า ขนาดเล็ก		79 บาท

5. ผลการติดตามและประเมินผลในวงรอบที่ 3

ได้ดำเนินการเมื่อวันที่ 8 - 22 กุมภาพันธ์ 2552 หลังจากที่ได้เข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ไปแล้วนั้น วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2552 ฝ่ายติดตามผลได้รายงานผลในที่ประชุมให้สมาชิกได้ทราบว่า จากการนำแบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไปสอบถามสมาชิกในกลุ่มได้ข้อมูลซึ่งจะนำเสนอเป็นประเด็น ดังนี้

5.1 การติดตามผลการดำเนิน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

5.1.1 การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนด ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรม จักสาน ท้องถิ่น ในรูปแบบที่หลากหลาย เพิ่มมากขึ้น และได้เรียนรู้กรรมวิธีการผลิตผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ที่ใช่เฉพาะใบกะพ้อเป็นหลักจากผู้เชี่ยวชาญ

5.1.2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำผลงานต้นแบบทั้งหมดไปจัดโชว์ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา

5.1.3 คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย, คุณวิไลลักษณ์ ทองเหลือ, คุณจิราพร ศรีพรหม, คุณลำไย มากท่า ได้นำความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ไปฝึกฝนทักษะเพื่อให้เกิดความชำนาญ

5.1.4 คุณเพ็ญศรี นุ่นจ้อย เป็นตัวแทนของชุมชน ในการจัดทำโครง การอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม จักสานใบกะพ้อร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชและ โรงเรียนบ้านอ้ายเลา เพื่อ การ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและเป็นส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป

5.1.5 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น พึงพอใจกับผลงานที่ได้ร่วมกันเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตจากผู้เชี่ยวชาญในรูปแบบที่แปลกใหม่ และรู้สึกดีใจที่ได้ให้เยาวชนในท้องถิ่นได้ร่วมเรียนรู้ และได้รับประสบการณ์ที่ดี ได้ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์กับเยาวชนในท้องถิ่นด้วย

5.2 ผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้รวบรวมผลการประเมินจากฝ่ายติดตามผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาวิเคราะห์ ดังนี้

จากการนำเสนอประเมินไปให้ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 3 คน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานท้องถิ่นจำนวน 30 คน บุคคลทั่วไปได้แก่ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจ งานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 50 คน ประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ผลดังแสดงในตาราง 16

ผลการวิเคราะห์การประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3

ตาราง 16 ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของการประเมินผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3

รายละเอียด	ผู้เชี่ยวชาญ 3 คน			ผู้ร่วมพัฒนารูปแบบ 30 คน			บุคคลทั่วไป 50 คน			รวม		
	N=3		ระดับ ความ เหมาะสม	N=30		ระดับ ความ เหมาะสม	N=50		ระดับ ความ เหมาะสม	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ ความ เหมาะสม
	$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.		$\bar{X}$	S.D.				
คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม มีความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น	4.66	0.57	มากที่สุด	4.36	0.61	มาก	4.42	0.64	มาก	4.48	0.60	มาก
วัสดุและกรรมวิธีของท้องถิ่น สามารถผลิตได้จริง ใช้สอยได้ดี เหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น	4.66	0.57	มากที่สุด	4.30	0.65	มาก	4.14	0.78	มาก	4.36	0.66	มาก
มีความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา	3.66	0.57	มาก	4.33	0.75	มาก	3.52	0.78	มาก	3.83	0.70	มาก
ขนาดเหมาะสมกับวัสดุและการใช้งาน ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อได้ ยากต่อการชำรุดเสียหาย	4.00	0.00	มาก	4.20	0.66	มาก	4.04	0.80	มาก	4.08	0.48	มาก
ราคาที่ซื้อได้โดยอาศัยการตัดสินใจเล็กน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก	4.00	0.00	มาก	4.23	0.67	มาก	4.24	0.87	มาก	4.15	0.51	มาก
รวม	4.19	0.34	มาก	4.28	0.66	มาก	4.07	0.77	มาก	4.18	0.59	มาก

จากตาราง 16 พบว่าการประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.18, S.D.=0.59$) โดยที่การประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.19, S.D.=0.34$) การประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.28, S.D.=0.66$) และการประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.07, S.D.=0.77$) และจากการประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อในวงรอบที่ 3 นี้ ทำให้ได้ข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ โดยผู้วิจัยขอรายงานผลดังนี้

ข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ

1. แสดงให้เห็นถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่นโดยวิธีการสานได้ชัดเจนขึ้น เพราะการสร้างสรรคผลิตภัณฑ์ของใบกะพ้อต้องใช้กรรมวิธีที่ชุมชนหรือชาวบ้านทำอยู่แล้ว ผนวกเข้ากับรูปทรงที่สื่อสารเรื่องราว (Story) มีที่มาที่สอดคล้องกับชุมชน และอาจจะสร้างความน่าสนใจที่มากกว่าตัวผลิตภัณฑ์ (Product) โดยการสร้างเรื่องราวโดยเล่าผ่านงาน Graphic Design แผ่นพับ ใบปลิว หรือแม้กระทั่งการทำให้ลูกค้าได้เห็นคุณค่าในด้านการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ มีการสาธิตตั้งแต่กระบวนการผลิต จนเสร็จเป็นชิ้นงาน ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มคุณค่าในตัวผลิตภัณฑ์ และมูลค่าเพิ่มในผลิตภัณฑ์ด้วย โดยอาจจะแสดงที่ศูนย์แสดงสินค้า OTOP ในหมู่บ้านหรือจุดขายที่แสดงความเป็นชุมชนเข้มแข็ง เป็นต้น
2. ผลิตภัณฑ์สามารถผลิตได้จริงและอยู่บนพื้นฐานของการผลิตที่ไม่ซับซ้อน แต่ถ้าได้มีการออกแบบและพัฒนาให้มีแนวความคิดในการออกแบบที่ชัดเจนและสอดคล้องกับชุมชนจะทำให้ผลิตภัณฑ์น่าสนใจมากยิ่งขึ้น
3. รูปแบบมีความสอดคล้องกับบริบทของชุมชน เพียงแต่วิธีการคิดการพัฒนา รูปแบบต้องสร้างแนวความคิดและอาจจะเน้นด้านประโยชน์ใช้สอยควบคู่กับความงามไปด้วยก็จะทำให้งานน่าสนใจมากยิ่งขึ้น
4. ควรเพิ่มผลิตภัณฑ์ที่เป็นของฝาก ของที่ระลึก ซึ่งจะช่วยให้ลูกค้าพกพาได้ง่าย แต่ให้มีประโยชน์ใช้สอยด้วย เช่น พวงกุญแจ หรือพัดกะพ้อเล็กๆ
5. การออกแบบบรรจุภัณฑ์มีส่วนช่วยในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ การให้ข้อมูลผ่านบรรจุภัณฑ์ และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบมีรูปแบบที่โดดเด่นและแตกต่างจะทำให้ขายผลิตภัณฑ์ได้ดียิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะจากผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่น

1. การใช้วัสดุท้องถิ่นคือใบกะพ้อเป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ แสดงถึงคุณค่า และความเป็นเอกลักษณ์ที่ชัดเจนของท้องถิ่น มีรูปแบบที่ไม่ซ้ำซ้อน มองดูก็ว่าเป็นผลิตภัณฑ์จาก ใบกะพ้อ

2. ผลิตภัณฑ์ดอกไม้ที่ทำจากพัดใบกะพ้อขนาดเล็กสามารถผลิตได้ทันที เพราะ มีความชำนาญในการสานพัดใบกะพ้อกันอยู่แล้ว แต่บางรูปแบบอาจจะต้องใช้เวลาในการทำเพราะ ไม่เคยทำมาก่อน เช่นวิธีการสานลวดลายของกระเป่า ซึ่งต้องอาศัยระยะเวลาในการฝึกฝนและ ปฏิบัติเพื่อให้เกิดความชำนาญ

ข้อเสนอแนะจากผู้ที่สนใจผลิตภัณฑ์หัตถกรรม

1. แสดงเอกลักษณ์ของงานหัตถกรรมได้ดี แต่ด้วยความคุ้นเคยกับรูปแบบ ผลิตภัณฑ์พัดใบกะพ้อที่มีมายาวนานเพียงรูปแบบเดียว พอมาเจอรูปแบบที่แปลกใหม่ คิดว่าน่าจะมีข้อมูลประกอบ เช่น แผ่นพับ ใบปลิว ในเรื่องของการผลิตหรือรูปแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่ม ทั้งหมดก็น่าจะดี

2. ควรทำเป็นชุดผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ และควรมีบรรจุภัณฑ์ เพื่อที่จะสามารถจำหน่ายได้เป็นชุดผลิตภัณฑ์นั้นๆ

ขั้นตอนที่ 3 ผลการสรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่น

ผู้วิจัยขอสรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยการ เปรียบเทียบรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้ง 3 วงรอบ ซึ่งได้ผลงานต้นแบบที่หลากหลาย จำนวน 21 ชุดผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน ดังตาราง 17

ตาราง 17 รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา
พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
ในรอบที่ 1,2 และ 3

รูปแบบดั้งเดิม	การพัฒนาในรอบที่ 1	การพัฒนาในรอบที่ 2	การพัฒนาในรอบที่ 3
			
			
			
			
			

ตาราง 18 การเปรียบเทียบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อก่อนและหลังการดำเนินกิจกรรมการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1,2 และ 3

ประเด็น	ก่อนดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	การพัฒนาารูปแบบด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม		
		วงรอบที่ 1	วงรอบที่ 2	วงรอบที่ 3
1.ปัญหา	ต้องการพัฒนารูปแบบที่แตกต่างจาก การทำมัดใบกะพ้อ	1.คุณสมบัติของใบกะพ้อที่มีข้อจำกัด ในเรื่องของขนาด นำมาจัดรูปทรง ยาก ไม่มีความคงทน กรอบ และ ฉีกขาดได้ง่าย 2.กรรมวิธีการผลิตที่ชุมชนสามารถทำ ได้เพียงการสานมัดใบกะพ้อ สาน เปียกพ้อ สานนก สานปลา สาน ตะกร้อ	1.ข้อจำกัดด้านวัสดุ เนื่องจากเศษใบ กะพ้อไม่สามารถนำมาสร้างสรรค์ให้ เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่มีความ คงทนต่อการใช้งาน 2.กรรมวิธีการผลิตที่สามารถทำได้ เพียงการสานมัดใบกะพ้อ สานเปีย กพ้อ สานนก สานปลา สาน ตะกร้อ	1.ปัญหาด้านความเป็น เอกลักษณ์และศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น 2.ปัญหาด้านต้นทุนการผลิต 3.ปัญหาด้านกรรมวิธีการผลิต
2.การแก้ไขปัญหา	1.นำมัดใบกะพ้อมาประดิษฐ์ตกแต่ง เพิ่มเติม 2.ทำให้มีขนาดที่เล็กลงเพื่อประยุกต์ มัดใบกะพ้อเป็นของที่ระลึก	1.ค้นหาศักยภาพของชุมชนเพื่อเป็น ฐานข้อมูลในการนำมาพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ 2.นำเศษที่เหลือจากการสานมัดใบ กะพ้อมาสร้างสรรค์ผลงานเพื่อลด ต้นทุนการผลิตและใช้ทรัพยากรใน ท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า 3.ออกแบบให้มีขนาดเล็กและใช้วัสดุ 4.ออกแบบร่วมกับวัสดุอื่นเพื่อสร้าง ความแตกต่าง	ทดลองนำเศษใบกะพ้อมาสานเป็น เปียกพ้อแล้วเย็บติดกับหนังเทียม เพื่อนำมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ที่มี ขนาดใหญ่ขึ้น มีความแข็งแรง ทนทาน	1.เรียนรู้การจักสานโดยการขึ้น รูปแบบมีโครงสร้างและไม่มี โครงสร้างจากชุมชนใกล้เคียง 2.พัฒนารูปแบบต่อโดยนำ ความรู้จากการวิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1,2 มา พัฒนาผลงานเพิ่มเติม 3.เรียนรู้กรรมวิธีการจักสานใน รูปแบบใหม่ จากผู้เชี่ยวชาญ โดยมีเยาวชนในท้องถิ่นร่วม เรียนรู้ด้วย

ตาราง 18 (ต่อ)

ประเด็น	ก่อนดำเนินการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์	การพัฒนารูปแบบด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม		
		วงรอบที่ 1	วงรอบที่ 2	วงรอบที่ 3
3.รูปแบบผลงาน	<p><u>รูปแบบดั้งเดิม</u> พัตใบกะพ้อขนาดเล็ก,กลาง,ใหญ่ บรรจุภัณฑ์อาหารท้องถิ่น (ต้ม)</p> <p><u>รูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมา</u> โมบาย,ของที่ระลึก,กระเป๋า (การนำพัตใบกะพ้อมาประยุกต์ใช้ใน รูปแบบต่างๆ)</p>	ได้ต้นแบบผลงานเครื่องประดับ	ได้ต้นแบบผลงานกระเป๋า,โคมไฟ ***ได้รูปแบบที่แปลกใหม่ เป็น ผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ขึ้น มีความ แข็งแรงทนทาน แต่ผลงานขาดความ เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น และ คุณค่าทางด้านงานศิลปหัตถกรรม ลดลง	ได้ต้นแบบผลงานหมวกสตรี, ชุดกันความร้อนของแก้ว, ดอกไม้ประดิษฐ์,ซอง เอนกประสงค์,กรอบรูป,กระเป๋า สตรี,ตะกร้าขนาดเล็ก โดยมี ผู้เชี่ยวชาญมาให้ความรู้ เกี่ยวกับกรรมวิธีการสานใน รูปแบบที่แปลกใหม่
4.จำนวนผลงาน	5 รูปแบบ	9 ชุดผลิตภัณฑ์ 25 ชิ้นงาน	4 ชุดผลิตภัณฑ์ 9 ชิ้นงาน	8 ชุดผลิตภัณฑ์ 19 ชิ้นงาน
5.การประเมินผล งานในภาพรวม	-	มีความเหมาะสมมาก	มีความเหมาะสมปานกลาง	มีความเหมาะสมมาก
6.การติดตามผล	ชุมชนยังคงจักสานพัตใบกะพ้อเพื่อ จำหน่าย เพราะพัตใบกะพ้อยังคง เป็นที่ต้องการของตลาดและเป็น ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เป็นเอกลักษณ์ ของชุมชน	ผลงานเครื่องประดับได้ถูกนำไป ถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนใน ท้องถิ่นและสามารถนำไปจำหน่าย เป็นรายได้เสริมให้กับเยาวชนใน ท้องถิ่นได้	ผลงานกระเป๋าได้ถูกนำไปต่อยอด ความคิดโดยนำกรรมวิธีการผลิตไป ประยุกต์ใช้ให้มีขนาดเล็กลงและนำไป ถ่ายทอดความรู้ให้กับเยาวชนใน ท้องถิ่นและสามารถนำไปจำหน่าย เป็นรายได้เสริมให้กับเยาวชนใน ท้องถิ่นได้	ชุมชนนำความรู้ความสามารถ ที่ได้เรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญไป ฝึกฝนทักษะเพื่อให้เกิดความ ชำนาญและเพื่อให้สามารถ นำไปประยุกต์ใช้ในการ ออกแบบผลิตภัณฑ์จากใบ กะพ้อได้อย่างยั่งยืนในอนาคต

ผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการที่มีจุดเด่นในการร่วมด้วยช่วยกันของคนในชุมชน นักวิชาการจากภายนอกและภายใน ผู้วิจัย ที่เน้นการพัฒนาคนในชุมชนเป็นสำคัญ เป็นการสร้างคนเพื่อไปสร้างชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป เมื่องานวิจัยการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์จักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช สิ้นสุดลง ผลของการวิจัยทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาในการสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยฝีมือและความสามารถของคนในชุมชน ทำให้ชุมชนได้ผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า การได้พัฒนาอาชีพของคนในชุมชน การถ่ายทอดความรู้สู่เยาวชนในท้องถิ่น ให้เยาวชนในท้องถิ่นได้ใช้เวลาว่างให้มีประโยชน์ สิ่งเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนได้ทั้งสิ้น ในงานวิจัยนี้ได้นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็น วางแผนและทำงานร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นเกิดจากกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เข้าใจถึงปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพในการแก้ปัญหา รวมทั้งได้ร่วมกันแก้ปัญหา ซึ่งทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ถูกจุดและนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่น ๆ ต่อไปในอนาคต

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน

1. ชุมชนได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้นและชุมชนได้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้วย
2. ชุมชนได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจและร่วมกันปฏิบัติงาน
3. ชุมชนรู้สึกภาคภูมิใจและเป็นเจ้าของผลงานที่ได้ร่วมกันทำ
4. ได้แกนนำในการพัฒนาชุมชน โดยคนในชุมชน เพื่อชุมชน
5. ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่นักพัฒนา

1. เข้าใจบริบทของชุมชนมากขึ้น
2. มีข้อมูลเพิ่มเติมในการนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น ๆ

ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่นักวิจัย

1. ได้ประสบการณ์ในการทำวิจัยกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม
2. ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ด้านการออกแบบ

ให้กับชุมชน

3. ได้เรียนรู้ที่จะบูรณาการตนเองให้เข้ากับวิถีชีวิตในชุมชน
4. ได้รับความร่วมมือร่วมใจและสิ่งที่ดีดีจากชุมชนตั้งแต่ต้นจนสิ้นสุดงานวิจัย

ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้สะท้อนให้เห็นชัดว่า ใน การดำเนินการวิจัยการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถทำให้สมาชิกในชุมชนพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การพัฒนาารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย โดยมีลำดับขั้นตอน การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมสามารถสรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะเป็นลำดับดังนี้

ความมุ่งหมายของการวิจัย

เพื่อพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

ความสำคัญของการวิจัย

1. ได้ผลงานการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อที่แตกต่างจากที่มีอยู่โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ซึ่งมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่สำคัญ คือ ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ปฏิบัติตามแผน และติดตามประเมินผล

2. ผลการวิจัยในครั้งนี้ทำให้ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้แนวทางในการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทของชุมชน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นกรณีศึกษาให้กับชุมชนอื่น ๆ ที่จะนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นต่อไป

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย

กลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้วิจัยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Area) เพราะปัจจุบันเป็นเพียงกลุ่มเดียวที่ยังรวมตัวทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อโดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว ซึ่งชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และมีผู้สนใจเข้าร่วมการดำเนินการพัฒนาารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทำให้ได้กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยจำนวน 30 คน คือ หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ 1 คน สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ 25 คน นักพัฒนา 3 คน และผู้วิจัย 1 คน

ขั้นตอนดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัย นักพัฒนาและชุมชน มีขั้นตอนในการดำเนินการ 3 ขั้นตอนดังนี้
ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม
 การดำเนินการในขั้นตอนนี้เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้นของชุมชนเกี่ยวกับความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีรายละเอียดในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการภาคสนาม ดังนี้

1.1 การคัดเลือกชุมชน โดยการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อคัดเลือกชุมชนที่มีความเหมาะสม โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ ชุมชนมีความต้องการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยวิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม และมีวัสดุท้องถิ่นเพียงพอในการรองรับการผลิต ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัยในครั้งนี้คือ ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1.2 การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน โดยการลงพื้นที่ภาคสนามสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชนจนได้รับการตอบรับที่ดีจากชุมชน

1.3 การเตรียมคนในการดำเนินงาน โดยการประสานงาน กับบุคคลสำคัญในท้องถิ่นเพื่อเป็นแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน จนได้ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจำนวน 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการในขั้นตอนที่ 1 คือแบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการกำหนดประเด็นในการสังเกต ดังนี้

2.1 การคัดเลือกชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ ชุมชนมีปัญหาในการพัฒนารูปแบบหรือไม่ ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หรือไม่ ผลิตภัณฑ์เดิมมีรูปแบบอะไรบ้าง

2.2 การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน ประเด็นในการสังเกต คือ ชุมชนมีการตอบรับที่ดีหรือไม่

2.3 การเตรียมคนในการดำเนินงาน ประเด็นในการสังเกต คือ ความร่วมมือของนักพัฒนาในการประสานงานกับชุมชน

3. การเก็บรวบรวม ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย โดยจำแนกตามประเด็นและขอบเขตด้านเนื้อหาตามขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

3.1 การคัดเลือกชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ชุมชนหัตถกรรมจักสานในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัยในครั้งนี้

3.2 การสอบถามความต้องการและชี้แจงวัตถุประสงค์ของการดำเนินการวิจัยให้

สมาชิกในชุมชนได้ทราบและเปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้แสดงความคิดเห็น ความรู้สึกและปัญหา เพื่อนำข้อมูลที่ได้ไปสร้างรูปแบบการวิจัยที่เกิดผลประโยชน์สูงสุดกับชุมชน

3.3 การสังเกตและการสอบถามพูดคุยกับสมาชิกในชุมชนแบบไม่เป็นทางการ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติมจากหน่วยงานราชการเพื่อศึกษาข้อมูลของชุมชนในทุกด้านตั้งแต่ลักษณะทางกายภาพ แหล่งทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ข้อมูลทางด้านประชากร สังคม เศรษฐกิจ

3.4 การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสังเกตเมื่อเข้าพื้นที่ที่แนะนำตัวกับชุมชนเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน เปิดโอกาสให้ชุมชนแสดงความคิดเห็น การรับฟังความคิดเห็นของชุมชน เพื่อให้สมาชิกในชุมชนเกิดการยอมรับและไว้วางใจ

3.5 การเตรียมคนในการดำเนินงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการติดต่อกับบุคคลสำคัญในชุมชนเพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นแกนนำในการประสานงานกับสมาชิกในชุมชน

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการสรุปข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ขณะที่ปฏิบัติงานภาคสนามและเสนอผลการศึกษาดังวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบในบางตอน เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในการเลือกชุมชนที่เหมาะสมและมีปัญหาที่จะสามารถดำเนินการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

การดำเนินการในขั้นตอนนี้เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผู้วิจัยมีรายละเอียดในการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยภาคสนามร่วมกับนักพัฒนาและชุมชนโดยการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมรอบตามขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดังนี้

1.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา โดยนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) สมาชิกในชุมชนได้แลกเปลี่ยนความรู้ทักษะและประสบการณ์ เพื่อให้เกิดการเข้าใจสภาพปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เป็นขั้นตอนสร้างการพัฒนา (Influence) เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ โดยผู้วิจัย นักพัฒนาและชุมชนพิจารณาร่วมกันว่าแก้ปัญหาในการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยวิธีใดจึงจะเหมาะสม เพื่อนำมาใช้ในการกำหนด แผนการ

ดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) เป็นขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เพื่อร่วมกันกำหนดวัตถุประสงค์ กิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยได้กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรมจากความสามารถ ความสนใจ ความถนัด ความเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกัน จนได้แผนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.4 การปฏิบัติตามแผน นำเทคนิค AIC (Appreciation- Influence-Control) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนของการนำแผนไปปฏิบัตินี้ เป็นระยะของการระดมความคิดเห็น วางแผนและทำงานร่วมกัน เพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.5 การติดตามและประเมินผล นำแบบติดตามผลไปติดตามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน และนำแบบ ประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ไปให้บุคคลต่าง ๆ ประเมิน ดังนี้

- 1) ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน
  - 2) บุคคลทั่วไป ได้แก่กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นจำนวน 50 คน
  - 3) ผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 3 คน
- จากนั้นนำผลที่ได้มาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏ ทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1.6 การสะท้อนกลับ ผู้วิจัยนำผลการติดตามและผลการ ประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมวงรอบที่ 1 มาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับนักพัฒนาและชุมชนเพื่อร่วมกันพิจารณาว่า ผลการดำเนินการดังกล่าวเป็นที่น่าพอใจหรือไม่ รูปแบบผลงานที่ได้มีข้อดีและข้อเสียอย่างไรเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็น แนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ดีขึ้นในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมวงรอบที่ 2 และดำเนินการในลักษณะเดียวกันในวงรอบที่ 2 เพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่ดีขึ้น ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมวงรอบที่ 3

2. เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการในขั้นตอนที่ 2

2.1 แบบสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการเกี่ยวกับข้อมูลการทำผลิตภัณฑ์จักสานจากใบกะพ้อ ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการศึกษาบริบทของชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อใน

วงรอบที่ 1 เพื่อให้ได้ข้อมูลพื้นฐานในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

2.2 แบบประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ใช้ในการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

2.3 แบบติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ใช้ในการติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

2.4 แบบสังเกตในการวิจัย ใช้ในการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับบรรยากาศการปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ซึ่งผู้วิจัยใช้การสังเกตโดยมีส่วนร่วมแบบไม่สมบูรณ์ในทุกขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามตามขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้ง 3 วงรอบการวิจัย ดังนี้

3.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการเรียนรู้ (Appreciation) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC ในขั้นตอนการสร้างการพัฒนา (Influence) มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชน นักวิจัยและนักพัฒนา ด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) การเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้เพื่อกำหนดแนวทางในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการนำข้อมูลมาพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ในขั้นตอนการสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) โดยข้อมูลที่ได้นำไปเป็นแผนการดำเนินกิจกรรม การพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.4 การปฏิบัติตามแผน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการนำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็นของชุมชนด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ (Work Shop) ทั้ง 3 ขั้นตอน คือ 1. การเรียนรู้ (Appreciation) 2. การสร้างการพัฒนา (Influence) 3. การสร้างแนวทางปฏิบัติ (Control) เป็นขั้นตอนการนำกิจกรรมปฏิบัติที่ยอมรับร่วมกันมากำหนดเป็นแผนปฏิบัติการ เป็นระยะของการระดมความคิดเห็น วางแผนและทำงานร่วมกันเพื่อได้ผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.5 การติดตามและประเมินผล ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้รับผิดชอบในการติดตามและประเมินผลที่ได้ทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

3.5.1 การติดตามผล นำแบบติดตามผลไปติดตามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน การเก็บรวบรวมข้อมูล ในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการติดตามมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏจากการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ทั้ง 3 วงรอบ การวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

3.5.2 การประเมินผลงาน ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจากผู้เชี่ยวชาญในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 3 คน ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 30 คน บุคคลทั่วไป คือ กลุ่มลูกค้าหรือผู้ที่สนใจงานหัตถกรรม จักสานท้องถิ่น 50 คน การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนนี้เพื่อนำผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นมาอภิปรายแลกเปลี่ยนเพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชน ทั้ง 3 วงรอบ การวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 2 ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา เป็นการสรุปข้อมูลที่เกิดขึ้นจากการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ขณะที่ปฏิบัติงานภาคสนามและเสนอผลการศึกษาตามขั้นตอนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ดังนี้

4.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบในบางตอนจากการเก็บรวบรวมข้อมูลในการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อหาข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชนเพื่อที่จะสามารถดำเนินการวิจัย ปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้

4.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบในบางตอนเพื่อพิจารณาหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ ในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เพื่อทราบถึงสภาพ ข้อจำกัด และความเป็นไปได้ในการนำไปกะพ้อมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และเพื่อกำหนดแผนในการดำเนินการพัฒนารูปแบบงานหัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบการวิจัยต่อไป

4.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา ผู้วิจัย วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการ วิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษาด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ในประเด็น กำหนดวัตถุประสงค์ และนำเสนอรูปแบบตารางในประเด็น ขั้นตอนการดำเนินกิจกรรม หน้าที่ความ

รับผิดชอบของสมาชิกแต่ละคนในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้แผนการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเพื่อนำไปปฏิบัติตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนด

4.4 การปฏิบัติตามแผน ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เนื้อหาและเสนอผลการศึกษาดังวิธีการพรรณนาวิเคราะห์ มีภาพประกอบและตารางประกอบในบางตอน ในประเด็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนงานที่ร่วมกันกำหนดเพื่อให้ได้ผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4.5 การติดตามและประเมินผล

4.5.1 การติดตามผล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบติดตามผลและเสนอผลการศึกษาดังวิธีการพรรณนาวิเคราะห์จาก การเก็บรวบรวมข้อมูลในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและร่วมกันรับรู้ผลที่ปรากฏจากการดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อสรุปสำหรับเป็นฐานข้อมูลในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนทั้ง 3 ครอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

4.5.2 การประเมินผล ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการตรวจสอบจำนวนแบบประเมินที่ผ่านการกรอกให้ครบถ้วนสมบูรณ์ และหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ของระดับความเหมาะสม ของผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้วิจัยมีรายละเอียดในการดำเนินการศึกษา ดังนี้

1. **วิธีดำเนินการในขั้นตอนที่ 3** ผู้วิจัยนำเสนอผลสรุปผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 ครอบการปฏิบัติงานในรูปแบบตารางเปรียบเทียบ และนำเสนอผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนาและนักวิจัย

2. **เครื่องมือที่ใช้ในการดำเนินการในขั้นตอนที่ 3** ผู้วิจัยได้ใช้แบบบันทึกการสังเกตเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ถึงผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนาและนักวิจัย โดยการกำหนดประเด็นในการสังเกต คือ สิ่งที่เกิดขึ้นในด้านพฤติกรรมของชุมชน นักพัฒนาและนักวิจัย

3. **การเก็บรวบรวมข้อมูลในขั้นตอนที่ 3** ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 ครอบการปฏิบัติงานและการสังเกตพฤติกรรมของชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัยในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

4. การวิเคราะห์ข้อมูลในขั้นตอนที่ 3 ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อสรุปผลงาน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการปฏิบัติงานในรูปแบบตาราง เปรียบเทียบและนำเสนอผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย ด้วยวิธีการพรรณนาวิเคราะห์

สรุปผลการวิจัย

ขั้นตอนที่ 1 ผลการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. ผลการคัดเลือกชุมชน

ผู้วิจัยได้คัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัย คือ ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เพราะปัจจุบันเป็น เพียงกลุ่มเดียวที่ยังรวมตัวทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ โดยใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ใน ท้องถิ่นเพื่อเสริมรายได้ให้แก่ตนเองและครอบครัว และสมาชิกในชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับการใช้งานในปัจจุบัน

2. ผลการสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชน

ผลจากการที่ ผู้วิจัยได้สร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชนโดยการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะ พุดคุยเบื้องต้นถึงความสนใจที่จะร่วมกับชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ จาก การสร้างสัมพันธ์ภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้วิจัยได้รับการตอบรับที่ดีจากชุมชน

3. ผลการเตรียมคนในการดำเนินงาน

ผลจากการที่ผู้วิจัยติดต่อประสานงานชุมชน ทำให้ได้แกนนำในการประสานงาน กับสมาชิกในชุมชน ได้แก่ปราชญ์ชุมชน คือ นายลบ แป้นแก้ว ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญในด้านการทำ หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ คือ นางสุกานดา อักษรชู นักพัฒนา ชุมชน คือ นางพรณิภา ชูแสง ผู้ใหญ่บ้าน คือ นายสมคิด กุลโพธิ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้าน อายเลา คือ นายคำนึ่ง เชื้อสกุล แกนนำทั้ง 5 ท่านได้ประสานงานไปยังสมาชิกกลุ่มจักสาน ใบกะพ้อ ทำให้ได้ผู้สนใจเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน คือ หัวหน้ากลุ่มจักสานใบกะพ้อ 1 คน สมาชิกในกลุ่มจักสานใบกะพ้อ 25 คน นักพัฒนา 3 คน และผู้วิจัย 1 คน

ขั้นตอนที่ 2 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 1 รูปแบบของผลิตภัณฑ์จักสาน จากใบกะพ้อมีเพียงรูปแบบเดียว คือ การนำมาจักสานเป็นพัด ใบกะพ้อ ทาง กลุ่มจักสานพัด ใบกะพ้อมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบสินค้าให้เหมาะสมกับยุคสมัยและมีประโยชน์การใช้งาน

นอกเหนือไปจากการเป็นของที่ระลึกของชุมชน แต่ไม่สามารถจักสานใบกะพ้อเป็นรูปแบบอื่นๆได้ ทั้งๆที่ชุมชนมีวัตถุดิบคือใบกะพ้อที่เพียงพอต่อความต้องการในด้านการผลิต และจากการศึกษาถึงกรรมวิธีการสานพัดใบกะพ้อทำให้ทราบว่ากรรมวิธีการสานพัดใบกะพ้อในแต่ละครั้งนั้นจะมีเศษใบกะพ้อที่เกิดจากการตัดตกแต่งหลงเหลืออยู่จำนวนหนึ่ง ซึ่งชุมชนไม่ได้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ ส่วนลักษณะของใบกะพ้อนั้นมีข้อจำกัดในการนำมาพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ คือ เส้นใบกะพ้อกรอบ คดงอ แห้ง หัก และฉีกขาดง่ายนำมาจัดเป็นรูปทรงยาก กรรมวิธีการสานพัดใบกะพ้อต้องใช้ทั้งระยะเวลา และมีกระบวนการหลายขั้นตอน ความเป็นไปได้ในการนำใบกะพ้อมาพัฒนารูปแบบ คือ คุณสมบัติของใบกะพ้อที่เมื่อแห้งจะมีสีขาวสวยและสามารถย้อมสีได้เมื่อนำเส้นใบกะพ้อมาสานจะมีความเหนียว ทนทาน มีน้ำหนักเบา

2. ผลการศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 1 ได้ข้อสรุปที่เป็นข้อมูลที่บอกถึงศักยภาพของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ 3 ด้านคือ 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนมีทรัพยากรที่เพียงพอต่อการผลิต ชุมชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาต้นกะพ้อให้คงอยู่โดยแทบทุกครัวเรือนจะมีการปลูกต้นกะพ้อไว้ในสวนยางของตนเอง 2) ด้านกลุ่มชุมชนเพื่อการประกอบอาชีพ งานหัตถกรรมจากใบกะพ้อเป็นอาชีพเสริมที่ช่วยให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการทำพัดใบกะพ้อ ถ้าได้มีการพัฒนารูปแบบให้มีความหลากหลายก็จะเป็นการช่วยในด้านการขยายตลาดได้อีกทางหนึ่ง 3) ด้านการเชื่อมโยงในการสืบสานภูมิปัญญา โดยมีศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลาเป็นแหล่งการเรียนรู้ประจำหมู่บ้านที่เยาวชน ในท้องถิ่น และผู้ที่สนใจจะเข้ามาเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำพัดใบกะพ้อ ซึ่งการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ จะช่วยให้การเรียนรู้ภูมิปัญญาเกิดความหลากหลายมากขึ้น ส่งเสริมให้เยาวชนในชุมชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ และผลสรุปแนวทางในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ คือ 1) ผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ที่น่าที่จะเกิดจากการนำเศษวัสดุที่เหลือจากการทำพัดใบกะพ้อมาสร้างสรรค์ เพื่อเป็นการลดต้นทุนและใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า 2) เป็นผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดเล็กแต่สามารถ นำมาประยุกต์ใช้ในการออกแบบได้อย่างหลากหลาย 3) สามารถผลิตได้เร็วเพื่อสนองตอบความต้องการของตลาดได้ในอนาคต 4) อาจมีการออกแบบร่วมกับวัสดุอื่นๆเพื่อการสร้างความแตกต่างและเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์

3. ผลการวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 1 ได้กำหนดให้มีการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นควบคู่ไปกับการถ่ายทอดความรู้ด้านการออกแบบผลิตภัณฑ์จากผู้เชี่ยวชาญและมีการแลกเปลี่ยนความรู้ประสบการณ์ร่วมกันระหว่างผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยจัดเป็นกิจกรรมการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อตามแผนการดำเนินการและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบตามความเหมาะสม

4. ผลการปฏิบัติตามแผนในวงรอบที่ 1 เครื่องประดับเป็นผลิตภัณฑ์ที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ต้องการมากที่สุด โดยผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองสร้างผลงานต้นแบบเบื้องต้น

และร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและรับฟังข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญ จากนั้นนำไปปรับปรุงพัฒนาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับจากเศษใบกะพ้อต่อจนได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับจำนวน 9 ชุดผลิตภัณฑ์ 25 ชิ้นงาน และได้ร่วมกันกำหนดราคาผลิตภัณฑ์เครื่องประดับจากใบกะพ้อเพื่อการทดลองจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา

5. ผลการติดตามและประเมินผล ในวงรอบที่ 1 การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนด ได้ผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในรูปแบบที่หลากหลายตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ ทุกฝ่ายต่างก็รับผิดชอบในบทบาทหน้าที่ของตนอย่างเต็มความสามารถ ผลงานต้นแบบที่จำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา มีผู้ให้ความสนใจและซื้อผลิตภัณฑ์ ได้แก่นำในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย ได้นำความรู้ ความสามารถที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรม ไปถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านอ้ายเลา ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลาทุกวันศุกร์ ผู้เข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ฟังพอใจกับผลงานที่ได้ร่วมกันพัฒนาแบบและรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ร่วมกันทำ สร้างความเชื่อมั่นว่าจะสามารถพัฒนาต่อยอดความคิดให้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆได้อีก ผลการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.43, S.D.=0.61$) โดยที่การประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}=4.72, S.D.=0.41$) การประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.15, S.D.=0.64$) และการประเมินผลงานการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.14, S.D.=0.8$) ได้ข้อเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ต่อไป

6. ผลการสะท้อนกลับ ในวงรอบที่ 1 จากการอภิปราย แสดงความคิดเห็น และซักถามผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้สะท้อนกลับถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินการในขั้นตอนนี้คือ ปัญหาด้านวัสดุเพราะใบกะพ้อมีข้อจำกัดในการนำมาจักสานและปัญหาด้านเทคนิควิธีการในการจักสานของชุมชน จึงนำข้อเสนอแนะที่ได้จากการประเมินไปปรับปรุงแก้ไขพัฒนาต่อในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 ต่อไป

ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2

1. ผลการศึกษา และวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 2 แบ่งออกได้เป็น 2 ประเด็น คือ 1) ปัญหาด้านวัสดุ ที่มีข้อจำกัดในการนำมาจักสานจึงทำให้ไม่สามารถสร้างสรรค์ผลงานให้มีความหลากหลาย 2) ปัญหาด้าน เทคนิควิธีการในการนำใบกะพ้อมาจักสานของชุมชนมีข้อจำกัดในการพัฒนาในรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่มีขนาดใหญ่ มีความแข็งแรงและทนทานต่อการใช้งาน

2. ผลการศึกษา แนวทางในการแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 2 คือการนำใบกะพ้อสานเป็นเปียกะพ้อแล้วนำมาเย็บติดกับวัสดุหนังเทียม ผลจากการพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการแก้ปัญหา คือ ความเป็นไปได้ที่จะพัฒนารูปแบบให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้นและสามารถนำมาสร้างสรรค์เป็นผลงานที่แปลกใหม่ได้

3. ผลการวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเพื่อออกแบบและพัฒนา ผลิตภัณฑ์จาก เศษใบกะพ้อให้เป็นผลิตภัณฑ์ในรูปแบบใหม่ ที่นำวัสดุหนังเทียมและการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าเข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ผลงาน โดยร่วมกัน วางแผนการดำเนินกิจกรรม ให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบตามความเหมาะสม

4. ผลการปฏิบัติตามแผน ในวงรอบที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ช่วยกันระดมความคิดและทดลองสร้างต้นแบบผลิตภัณฑ์ จนได้ผลงานต้นแบบเป็นผลิตภัณฑ์ที่หลากหลายมากขึ้นจำนวน 5 ชุดผลิตภัณฑ์ 9 ชิ้นงาน ได้แก่ กระเป๋าสตรีจำนวน 5 ใบ กระเป๋าสะพายใส่โทรศัพท์ 2 ใบ แฟ้มเอกสาร 1 เล่ม โคมไฟ 1 อัน

5. ผลการติดตามและประเมินผล ในวงรอบ ที่ 2 การดำเนินงานเป็นไปตามแผนงานได้ร่วมกันกำหนด ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในรูปแบบใหม่ที่นำวัสดุหนังเทียมและการเย็บด้วยจักรเย็บผ้าเข้ามาช่วยในการสร้างสรรค์ผลงานตรงตามวัตถุประสงค์ ผู้ เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้นำผลงานต้นแบบจำนวนหนึ่งไปจำหน่ายที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอายุเลา มีผู้ให้ความสนใจในด้านของความแปลกใหม่ของผลิตภัณฑ์ แต่ยอดขายไม่ดีเท่ากับผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย ได้นำความรู้ถ่ายทอดให้กับนักเรียนโรงเรียนบ้านอายุเลา ณ ศูนย์การเรียนรู้บ้านอายุเลา เช่นเดิม ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น มีความต้องการเรียนรู้เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนาผลิตภัณฑ์ในรูปแบบอื่นๆ มีความพึงพอใจกับผลงานที่ได้ร่วมกันพัฒนารูปแบบและรู้สึกภาคภูมิใจในสิ่งที่ร่วมกันทำ ได้ประสบการณ์ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.41, S.D.=0.71$) โดยที่การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=2.79, S.D.=0.65$) การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}=3.37, S.D.=0.68$) และการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.08, S.D.=0.81$) ได้ขอเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อในวงรอบที่ 3 ต่อไป

6. ผลการสะท้อนกลับ ในวงรอบที่ 2 การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยการนำเศษใบกะพ้อที่แปรรูปเป็นเปียกะพ้อไปเย็บติดกับวัสดุอื่นๆ ทำให้คุณค่าของวัสดุธรรมชาติด้อยค่าลงไป ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นต้องการเรียนรู้เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบอื่นๆและได้ นำข้อเสนอแนะไปปรับปรุงแก้ไขพัฒนาต่อในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3

ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3

1. ผลการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 3 แบ่งออกได้เป็น 3 ประเด็น คือ 1) ปัญหาในด้านความ เป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่น 2) ปัญหาในด้านต้นทุนในการผลิต 3) ปัญหาด้านกรรมวิธีในการผลิต

2. ผลการศึกษา แนวทางในการแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 3 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม โดยกลุ่มที่ 1 ได้ไปเรียนรู้อาคารในรูปแบบอื่นๆเพื่อเป็นการเพิ่มทักษะ โดยการประสานไปยังกลุ่มจักสานกระจูด ตำบล เกร็ง อำเภอลำดวน จังหวัดนครศรีธรรมราชเพื่อขอวิทยากรช่วยสอนการจักสานขึ้นรูปผลิตภัณฑ์แบบมีโครงสร้างและไม่มีโครงสร้าง กลุ่มที่ 2 ได้ทดลองพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์โดยการประยุกต์ใช้เทคนิคเดิม กลุ่มที่ 3 ได้ไปปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น คือ นางอำนาจ บุญอินทร์ และได้นำ เศษใบกะพ้อไปให้ผู้เชี่ยวชาญทดลองสานเป็นผลิตภัณฑ์ในลักษณะต่างๆ ได้แก่การใช้วิธีการเย็บขัด การสานแบบเปีย การสานสานลายขัด สอง และการ สาน ในลักษณะอื่นๆ จากนั้นผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ระดมความคิดร่วมกันเพื่อ พิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ี่มีความเป็นไปได้ที่จะ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์แบบใหม่ๆเพิ่มเติม ถ้ามีผู้เชี่ยวชาญด้านการจักสานมาสอนการจักสานโดยการขึ้นรูปเป็นผลิตภัณฑ์ที่ต่อยอดแนวความคิดจากการพัฒนาในวงรอบที่ 2 ผู้วิจัยจึงได้ทำการติดต่อประสานงานเชิญนางอำนาจ บุญอินทร์ มาเป็นผู้ให้ความรู้ ด้านการจักสาน แก่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

3. ผลการวางแผนดำเนินการ เพื่อแก้ไขปัญหาในวงรอบ ที่ 3 ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการดำเนินพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น 1) เพื่อทดลองสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ โดยการใช้เศษใบกะพ้อเป็นหลัก 2) เพื่อเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตจากผู้เชี่ยวชาญ โดยการ จัดกิจกรรมที่ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้ทดลองสร้างต้นแบบเบื้องต้น จากการเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตจากผู้เชี่ยวชาญตามแผนการดำเนินการและกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบตามความเหมาะสม

4. ผลการปฏิบัติตามแผน ในวงรอบที่ 3 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ได้ร่วมกับเยาวชนในท้องถิ่นซึ่งได้แก่นักเรียนในโรงเรียนบ้าน

อ้ายเลาที่มีความสนใจได้เข้าร่วมแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ ความคิดเห็นร่วมกับผู้เชี่ยวชาญ ถึงรูปแบบการพัฒนาผลิตภัณฑ์และปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำเนินการพัฒนารูปแบบที่ผ่านมา และร่วมกันเรียนรู้กรรมวิธีการผลิต จากผู้เชี่ยวชาญ เพื่อทดลองสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ โดยใช้เศษใบกะพ้อเป็นหลักในการสร้างสรรค์ผลงาน ตามแผนการดำเนินกิจกรรมที่ร่วมกันกำหนดได้ ผลงานต้นแบบผลิตภัณฑ์จำนวน 8 ชุดผลิตภัณฑ์ 19 ชิ้นงาน

5. ผลการติดตามและประเมินผล ในวงรอบที่ 3 การดำเนินการเป็นไปตามแผนงานที่ได้ร่วมกันกำหนด ได้ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ในรูปแบบที่หลากหลายและได้เรียนรู้กรรมวิธีการผลิตผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ที่ใช้เศษใบกะพ้อเป็นหลักในการสร้างสรรค์ผลงานจากผู้เชี่ยวชาญ หลังจากที่ได้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้นำผลงานต้นแบบทั้งหมดไปจัดโชว์ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย, นางวิไลลักษณ์ ทองเหลือ, นางจิราพร ศรีพรหม, นางลำไย มากท่า ได้นำความรู้ความสามารถที่ได้รับจากการดำเนินกิจกรรมในครั้งนี้ไป ผักฝนทักษะเพื่อให้เกิดความชำนาญ นางเพ็ญศรี นุ่นจ้อย เป็นตัวแทนของชุมชน ในการจัดทำโครงการ การอนุรักษ์ศิลปหัตถกรรม จักสาน ใบกะพ้อร่วมกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชและ โรงเรียนบ้านอ้ายเลา เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นและเพื่อเป็นการส่งเสริมให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนอย่างยั่งยืนต่อไป การได้ดำเนินการในวงรอบการวิจัยนี้ทำให้ เยาวชนในท้องถิ่น ได้ร่วมเรียนรู้และได้รับประสบการณ์ที่ดี ได้ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ กับเยาวชนในท้องถิ่นด้วย ผลการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.18, S.D.=0.59$) โดยที่การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของผู้เชี่ยวชาญในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.19, S.D.=0.34$) การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานของผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.28, S.D.=0.66$) และการประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานของบุคคลทั่วไปในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}=4.07, S.D.=0.77$) ได้ข้อเสนอแนะ ที่เป็นประโยชน์กับชุมชนเพื่อสานต่อการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมและเกิดความยั่งยืนในชุมชนด้วยชุมชนเองต่อไป

ขั้นตอนที่ 3 ผลการสรุปผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

1. ความเปลี่ยนแปลงในด้านรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในรูปแบบดั้งเดิมก่อนการดำเนินการวิจัยมีเพียง จำนวน 5 ชิ้นงาน ที่เกิดจากการนำพัดใบกะพ้อมาแต่งเติมให้เป็นผลิตภัณฑ์ในลักษณะต่าง ๆ หลังจากการดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ด้วยการวิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 1 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ จำนวน 9 ชุดผลิตภัณฑ์ 25 ชิ้นงาน การดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 2 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์เป็นกระเป๋า, โคมไฟ จำนวน 4 ชุดผลิตภัณฑ์ 9 ชิ้นงาน การดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม จักสานท้องถิ่นด้วยการ วิจัยปฏิบัติการ แบบมีส่วนร่วมในวงรอบที่ 3 ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์เป็นผลงานที่หลากหลาย ได้แก่ หมวกสตรี, ชุดกันความร้อนของแก้ว, ดอกไม้ประดิษฐ์, ซองเอนกประสงค์, กรอบรูป, กระเป๋าสตรี, ตะกร้าขนาดเล็ก จำนวน 8 ชุดผลิตภัณฑ์ 19 ชิ้นงาน รวมผลงานต้นแบบที่เกิดจากการดำเนินการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทั้ง 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จำนวน 21 ชุดผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน

2. ผลของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทำให้ชุมชนเกิดการพัฒนาในการสร้างรูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยฝีมือและความสามารถของคนในชุมชน ชุมชนได้ผลประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า การได้พัฒนาอาชีพของคนในชุมชน การถ่ายทอดความรู้สู่ผู้เยาวชน ให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้มีประโยชน์ ฯลฯ สิ่งเหล่านี้ล้วนนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของชุมชนได้ทั้งสิ้น ในงานวิจัยนี้ได้นำเทคนิค AIC มาใช้ในการระดมความคิดเห็น วางแผนและทำงานร่วมกัน ทำให้การพัฒนาชุมชนนั้นเกิดกระบวนการที่เปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ทุกคนที่เกี่ยวข้องได้มีโอกาสเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับ เข้าใจถึงปัญหา ข้อจำกัด ความต้องการและศักยภาพในการแก้ปัญหา รวมทั้งได้ร่วมกันแก้ปัญหาให้กับชุมชนของตนเอง ซึ่งทำให้สามารถแก้ปัญหาได้ถูกจุดและนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่น ๆ ต่อไปได้ในอนาคต

3. ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน ทำให้ชุมชนได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้นและชุมชนได้เป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาด้วย ได้ร่วมกันคิด ร่วมกันวางแผน ร่วมกันตัดสินใจและร่วมกันปฏิบัติงาน รู้สึกภาคภูมิใจและเป็นเจ้าของผลงานที่ได้ร่วมกันทำ ชุมชนเห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม ได้แกนนำในการพัฒนาชุมชน โดยคนในชุมชน เพื่อชุมชน

4. ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่นักพัฒนา ทำให้เข้าใจบริบทของชุมชนมากขึ้น และมีข้อมูลเพิ่มเติมในการนำไปปรับใช้สำหรับการพัฒนาชุมชนในด้านอื่น ๆ ต่อไป

5. ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ผู้วิจัย ทำให้ได้ประสบการณ์ในการทำวิจัยกับชุมชนแบบมีส่วนร่วม ได้เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและได้ถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ด้านการออกแบบให้กับ

ชุมชน ได้เรียนรู้ที่จะบูรณาการตนเองให้เข้ากับวิถีชีวิตในชุมชน ได้รับความร่วมมือร่วมใจและสิ่งที่ดีดีจากชุมชนตั้งแต่ต้นจนถึงสิ้นสุดการวิจัย

ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดจากความร่วมมือร่วมใจของทุกฝ่ายที่เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นได้สะท้อนให้เห็นชัดว่า ใน การดำเนินการวิจัยพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช สามารถทำให้สมาชิกในชุมชนพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมได้ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย

อภิปรายผล

การพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย โดยมีลำดับขั้นตอน การวิจัย 3 ขั้นตอน คือ การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น การดำเนินการในแต่ละขั้นตอนมีประเด็นสำคัญที่จะนำมาอภิปรายได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยการ ลงพื้นที่ชุมชนเพื่อสำรวจงานหัตถกรรมจักสานจากพืชท้องถิ่นในจังหวัดนครศรีธรรมราช 5 แหล่ง คือ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากต้นกระจูด กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากย่านลิเภา กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบลาน (หางอวน) และกลุ่มหัตถกรรมจักสานจากไม้คัลุ่ม ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อคัดเลือกชุมชนที่ต้องการ พัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ผลการดำเนินการในขั้นตอนนี้พบว่า ผู้วิจัยเลือกชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้เป็นเพราะสมาชิกในชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อมีปัญหาในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น และสมาชิกในชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์เป็นทุนเดิมอยู่แล้ว จึงทำให้ผู้วิจัยและชุมชนเกิดความร่วมมือร่วมใจและมีความต้องการร่วมกันในการ พัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กลุ่มหัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อเป็นกลุ่มที่มีปัญหาในด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ถึงแม้ว่าพาดใบกะพ้อจะเป็นที่ต้องการของตลาดจนแทบจะผลิตไม่ทัน แต่ชุมชนก็มีความต้องการที่จะพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนของตนเองให้มีความหลากหลาย ต้องการมีส่วนร่วมและเรียนรู้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ร่วมกับนักพัฒนาและผู้วิจัยอย่างจริงจัง เพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนของ

ชุมชนต่อไปในอนาคต ผลการดำเนินการในขั้นตอนนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ ชอบ เข้มกลัดและโกวิท พวงงาม ที่กล่าวไว้ว่า ความต้องการในการแก้ปัญหาที่แท้จริงของผู้ที่อยู่กับปัญหาเกิดจากการร่วมมือกันระหว่างผู้ที่อยู่กับปัญหากับนักพัฒนาและนักวิชาการ จากภายนอกชุมชน เพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขให้ถูกต้องและต่อเนื่อง (ชอบ เข้มกลัดและโกวิท พวงงาม. 2547: 25) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ไชยรัตน์ ปราณี ที่พบว่า การฟื้นฟูศักยภาพของคนและชุมชนต้องมีเป้าหมายอยู่ที่ความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง (ไชยรัตน์ ปราณี. 2545: 338)

2. การสร้างสัมพันธภาพกับชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชุมชนยอมรับและไว้วางใจ ซึ่งผลจากการที่ผู้วิจัยได้สร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน โดยการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะ พุดคุยเบื้องต้นถึงความสนใจที่จะร่วมกับชุมชนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อ จากการสร้างสัมพันธภาพกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ ทำให้ผู้วิจัยได้รับการตอบรับที่ดีจากชุมชน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยมีการเตรียมการเป็นอย่างดี และใช้เวลาอยู่ร่วมกิจกรรมกับชุมชนอย่างสม่ำเสมอ เพราะเครื่องมือที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือตัวผู้วิจัยเองที่ต้องศึกษาแนวคิดและทฤษฎีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเฉพาะในด้านของบทบาทหน้าที่ของนักวิจัยในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อที่จะได้นำความรู้มาปรับใช้ในการเข้าไปอยู่ร่วมในชุมชน ทำตัวให้กลมกลืนกับชาวบ้านและชุมชนให้มากที่สุด ชุมชนจึงเกิดความไว้วางใจและยินดีที่จะเข้าร่วมในทุกๆกิจกรรมในการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้เป็นเพราะการศึกษาเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ชุมชนควรจะเข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องในทุกกระบวนการพัฒนา ทั้งการตัดสินใจ การวางแผน การดำเนินกิจกรรม สิ่งสำคัญที่สุดของผู้วิจัยคือ ทำอย่างไรจึงจะชักชวน ส่งเสริมให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและรักษาการมีส่วนร่วมให้เหนียวแน่นและยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วัฒนา บันเทิงสุข และ สุนันทา แก้วสุขและคณะ ที่พบว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม นั้นเป็นกระบวนการกระตุ้นให้ชุมชนมีการกระทำต่อปัญหาเหล่านั้น เพื่อให้ชุมชนได้มีโอกาสเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น (วัฒนา บันเทิงสุข. 2546; สุนันทา แก้วสุข; และคณะ. 2548)

3. การเตรียมคนในการ ดำเนินงาน มีวัตถุประสงค์เพื่อค้นหากลุ่มเป้าหมายในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ผลการดำเนินการพบว่า ความร่วมมือร่วมใจตั้งแต่เริ่มต้นส่งผลให้เกิดการยอมรับและไว้วางใจกันระหว่างผู้วิจัย ชุมชน และนักพัฒนา การติดต่อประสานงาน ร่วมแรง ร่วมใจ ร่วมพลัง จึงประสบผลสำเร็จจนได้สมาชิกเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน ซึ่งประกอบด้วย ผู้ช่วย นักวิจัย 1 คน นักพัฒนา 3 คน และบุคคลในชุมชน 26 คน ทั้งนี้เป็นเพราะสมาชิกทุกคนต่างตระหนักถึงสภาพปัญหาเหมือนกันและมีความ หวังร่วมกันว่าเมื่อการดำเนินการวิจัยสิ้นสุดลงสิ่งที่ชุมชนจะได้รับจากการวิจัยในครั้งนี้ คือ ได้มีความรู้เพิ่มมากขึ้น ได้มีการร่วมกันคิดร่วมกันทำ มีการเผยแพร่ความรู้สู่เยาวชนในท้องถิ่นซึ่งมีส่วนสำคัญในการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งแนวคิดนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ แก้วทรวง สอนสังข์ ที่พบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาจากบรรพบุรุษและการพัฒนาปรับเปลี่ยนโดยความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนจะสามารถสร้างรายได้ให้กับสมาชิกในชุมชนได้ (แก้วทรวง สอนสังข์. 2546) และการเผยแพร่ความรู้สู่เยาวชนใน

ท้องถิ่นแสดงให้เห็นว่าผลการวิจัยในครั้งนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที ในด้านของการอนุรักษ์ สืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของกรมการศึกษานอกโรงเรียนที่กล่าวไว้ในส่วนของประโยชน์ที่จะได้รับการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น ประชาชนจะได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น ประชาชนจะมีการกระทำกันมากขึ้น ประชาชนจะมีการเผยแพร่พลังความรู้มากขึ้น และผลการวิจัยจะสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที (ชอบ เข้มกลัดและโกวิท พวงงาม. 2547: 14; อ้างอิงจาก กมล สดุดประเสริฐ . 2540: 9)

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้วิจัยได้ผสมผสานแนวคิด ทฤษฎีต่างๆมาใช้ในการดำเนินการ กล่าวคือ การนำแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการของเคอร์รี่ เลวิน ที่มีลักษณะเป็นบันไดเวียนต่อเนื่องกันเป็นขั้นๆ แต่ละขั้นมี 4 ช่วง ได้แก่ การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนกลับ โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดการวิจัยปฏิบัติการของเคอร์รี่ เลวิน มาประยุกต์ใช้ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมซึ่งมีกระบวนการทำงานร่วมกันของผู้วิจัย นักพัฒนา และ กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ใน 3 วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยในแต่ละวงรอบมี การดำเนินการ 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา 2) การศึกษาแนวทาง ในการแก้ไขปัญหา 3) การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา 4) การปฏิบัติตามแผน 5) การติดตามและประเมินผล และมีการสะท้อนกลับในแต่ละวงรอบการวิจัยเพื่อปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่ได้ดำเนินการไปแล้ว สู่การแก้ปัญหาในวงรอบใหม่ (ธีรวิทย์ เอกะกุล. 2551: 37) และผู้วิจัยได้นำเทคนิค AIC มาปรับใช้ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และข้อมูลต่าง ๆ (สิทธิธัญ ประพุทธนิตศาสตร์. 2547 : 50; อ้างอิงจาก สุกัญญา อธิปอนันต์. 2542 : 18-19) ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

การดำเนินการในขั้นตอนที่ 2 นี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การดำเนินการพบว่า ผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 1 ปัญหาคือ รูปแบบของผลิตภัณฑ์มีเพียงรูปแบบเดียวคือ การนำมาจักสานเป็นพัดใบกะพ้อ แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือ การนำเศษใบกะพ้อจากการสานพัดมาใช้ในการสร้างสรรค์ผลงาน เพื่อเป็นการลดต้นทุนและใช้ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นอย่างมีคุณค่า ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการในขั้นตอนการศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาในวงรอบที่ 1 ได้พบว่า ขั้นตอนการสานพัดใบกะพ้อเมื่อเสร็จสิ้นแล้วจะเหลือเศษใบกะพ้อที่ชุมชนไม่ได้นำไป ใช้ประโยชน์ เมื่อนำมา ออกแบบร่วมกับวัสดุอื่นๆ จึงเป็นการสร้างความแตกต่างและเพิ่มคุณค่าให้กับผลิตภัณฑ์ จนได้ต้นแบบ เป็นผลิตภัณฑ์เครื่องประดับ ที่เพิ่มมูลค่าให้กับวัสดุเหลือใช้ในท้องถิ่น สอดคล้องกับคุณประโยชน์ของการออกแบบผลิตภัณฑ์ที่ วัชรินทร์

จรุงจิตสุนทร ได้กล่าวไว้ว่า ลดต้นทุน เพิ่มผลกำไร ออกแบบให้ผลิตง่าย ลดขั้นตอน (วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. 2548: 16) และสอดคล้องกับ งานวิจัยของเอกชาติ จันอุไรและคณะ ที่ได้นำเอา ไบโกลานมาออกแบบและพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์ โดยส่วนหนึ่งของงานวิจัยได้ใช้เศษวัสดุที่เหลือจากการเลียดไบโกลาน เช่น ก้านลาน และขอบไบโกลาน มาพัฒนาเป็นบรรจุภัณฑ์และผลิตภัณฑ์อื่นๆได้อีกหลายประเภท ทั้งนี้เพื่อเป็นประโยชน์สูงสุดของการใช้วัตถุดิบเป็นการส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน (เอกชาติ จันอุไรและคณะ. 2546) การเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์นั้น จะแสดงออกมาในรูปแบบการใช้ประโยชน์ และสร้างความแตกต่างจากสิ่งที่มีอยู่ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของสุรเชษฐ์ ไชยอุปละ ที่เพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์หัตถกรรมโดยการนำเส้นผักตบชวามาออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์ร่วมกับหนังเป็นผลิตภัณฑ์กระเป๋าสตรี (สุรเชษฐ์ ไชยอุปละ. 2546.) และสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของกษม อมันตกุล ที่ศึกษาเกี่ยวกับการออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมสินค้าของที่ระลึกของเหลือสานกับไม้ไผ่เป็นผลิตภัณฑ์โคมไฟ (กษม อมันตกุล. 2546.) แต่ทั้งนี้ผลการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 2 ซึ่งปัญหา คือ เศษใบกะพ้อที่มีข้อจำกัดในการสร้างสรรค์ผลงานให้มีขนาดใหญ่ แข็งแรงและทนทานต่อการใช้งาน การแก้ไขปัญหา คือ การนำใบกะพ้อสานเป็นเปียกะพ้อแล้วนำมาเย็บติดกับวัสดุหนังเทียมนั้น ผลจากการติดตามและประเมินผล ทำให้ทราบว่าความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นขาดหายไป ต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากการดำเนินการในวงรอบ ที่ 2 ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นคำนึงถึงความสวยงามและความแปลกใหม่เป็นหลัก จึงไม่ได้ตระหนักถึงด้านเอกลักษณ์และลักษณะเฉพาะถิ่น ดังเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น เช่น งานวิจัยของเรวัต สุขสิกาญจน์ ได้กล่าวไว้ว่า ในส่วนของการแสดงออกถึงเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่น ทั้งในเรื่องรูปแบบและวัสดุเป็นสิ่งที่ต้องทำการศึกษาและพัฒนาเป็นอย่างยิ่ง เพราะจะเป็นตัวบ่งชี้ถึงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นอีกชั้นหนึ่ง วัสดุจึงเป็นสิ่งที่จะสะท้อนให้เห็นถึงการรู้จักสร้างสรรค์งานหัตถกรรมให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์ ... จึงควรเลือกใช้วัสดุอย่างเหมาะสม (เรวัต สุขสิกาญจน์. 2549 : 80-81) ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นจึงสะท้อนกลับเพื่อปรับปรุงแก้ไขในสิ่งที่ได้ดำเนินการในวงรอบที่ 2 สู่การแก้ไขปัญหาในวงรอบที่ 3 คือ ความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมท้องถิ่นที่ขาดหายไป ต้นทุนในการผลิตเพิ่มขึ้น และชุมชนต้องการเรียนรู้กรรมวิธีการผลิตแบบใหม่ แนวทางในการแก้ไขปัญหา คือนำเศษใบกะพ้อไปให้ผู้เชี่ยวชาญทดลองสานเป็นผลิตภัณฑ์ในลักษณะต่างๆ เพื่อพิจารณาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่แปลกใหม่และเรียนรู้กรรมวิธีการผลิต จากผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้เนื่องจากผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไม่สามารถจักสานใบกะพ้อเป็นรูปแบบอื่นๆได้นอกจากการจักสานเป็นพัด จึงจำเป็นต้องเพิ่มพูนความรู้ในด้านการจักสานในลักษณะอื่นๆเพื่อนำไปใช้ในการสร้างสรรค์ผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ จากการร่วมมือร่วมใจ การได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ระหว่างนักวิจัย นักพัฒนา ชุมชน และผู้เชี่ยวชาญ ทำให้การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

หัตถกรรมจักสานจักสานท้องถิ่นสามารถพัฒนาจนได้รูปแบบผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย (สุกานดา อักษรชู, 2553: สัมภาษณ์) และจากการสังเกตของผู้วิจัย พบว่า บางครั้งผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นอาศัยความชอบส่วนตัวในการสร้างสรรค์ผลงาน ได้ทดลองคิดเอง ผลิตผลงานด้วยตนเอง และนำไปจำหน่ายได้ มีกระบวนการแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการสร้างสรรค์ผลงาน แลกเปลี่ยนและรับฟังความคิดของผู้อื่น เกิดความภาคภูมิใจ ความมั่นใจ ในผลงานที่สำเร็จ สอดคล้องกับเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในหัวข้อประโยชน์ที่จะได้รับจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่กรมการศึกษานอกโรงเรียนกล่าวไว้ว่า ประชาชนผู้ด้อยโอกาสจะตื่นตัวและได้รับการศึกษามากขึ้น สามารถคิดวิเคราะห์ ... มีความเชื่อมั่นในการดำเนินกิจกรรม ... ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งต่อตนเองและชุมชน (ชอบ เข้มกลัดและโกวิทย์ พวงงาม, 2547: 13-14; อ้างอิงจาก กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538: 12) และสอดคล้องกับผลการวิจัยของโครงการพัฒนาศักยภาพด้านศิลปะและการออกแบบในการผลิตงานหัตถกรรมท้องถิ่นของคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ชาวบ้านได้ทดลองทำผลิตภัณฑ์โดยอาศัยความชอบส่วนตัวทำให้เกิดผลงานที่แตกต่างจากที่เคยมีมา มีการค้นคว้าทดลองและแก้ปัญหาเฉพาะหน้าในการสร้างสรรค์ผลงานต้นแบบให้เข้ากับยุคสมัยและการดำเนินชีวิตในปัจจุบัน แต่การดำเนินการจะแตกต่างกันตรงที่โครงการพัฒนาศักยภาพด้านศิลปะและการออกแบบในการผลิตงานหัตถกรรมท้องถิ่นของคณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร จะกำหนดแนวทางการออกแบบให้นักออกแบบเป็นผู้ออกแบบชิ้นงาน เพื่อใช้เป็นตัวอย่างผลิตภัณฑ์ในการฝึกอบรม (คณะมัณฑนศิลป์.ม.ป.ป.) แต่ในงานวิจัย นี้ใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ ที่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัยร่วมกันเป็นผู้กำหนดแนวทางในการออกแบบผลิตภัณฑ์เอง โดยใช้หลักความเป็นประชาธิปไตยในการดำเนินการทุกขั้นตอน มีการแสดงความคิดเห็น และเคารพในเสียงส่วนใหญ่ มีการประชุม ปรึกษาหารือ พุดคุย ทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการตลอดงานวิจัย (ธีรวิภา เอกะกุล, 2551: 68)

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

การวิจัยในครั้งนี้ได้ตอบคำถามหลักของการวิจัย นั่นคือ “ จะสามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นภายใต้บริบทชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยใช้ วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ได้หรือไม่ ” ซึ่งผลการวิจัยเป็นที่ประจักษ์ว่า การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นทำให้ได้ต้นแบบผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อที่หลากหลาย จำนวน 21 ชุด ผลิตภัณฑ์ 53 ชิ้นงาน ได้ร่วมกันอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ได้แกนนำในการพัฒนาชุมชนผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาชุมชน สามารถนำไปจำหน่ายให้กับผู้ที่สนใจตลอดจนสามารถถ่ายทอดความรู้ในการสร้างสรรค์ผลงานให้กับเยาวชน ในท้องถิ่น ผลการวิจัยเป็น ประโยชน์ให้กับชุมชน ได้นำไปปรับใช้กับการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากใบกะพ้อภายใต้บริบทของชุมชนต่อไปในอนาคต และจาก

การสังเกตของผู้วิจัย พบว่า หลังจากที่ผู้วิจัย นักพัฒนา และชุมชนได้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความเปลี่ยนแปลงในหลายๆด้าน ผู้วิจัยขออภิปรายผล ดังนี้

ความเปลี่ยนแปลง ในด้านแรก ชุมชนมีความรู้ความสามารถในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเพิ่มมากขึ้น จากที่บางคนไม่เคยคิดที่จะสร้างรูปแบบใหม่ๆ ให้กับผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นของตนเอง หลังจากการ เข้าร่วมกิจกรรมการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ก็สามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ตามที่ตนต้องการได้ ซึ่งตรงกับปรัชญาและแนวคิดของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ขอบเขมกลัด และโกวิทย์ พวงงามได้สรุปไว้ส่วนหนึ่งว่า การทำวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้นต้องมีความเชื่อในศักยภาพของมนุษย์ที่สามารถนำออกมาใช้ได้หากได้รับการพัฒนา ซึ่งการพัฒนานี้ไม่ได้มาจากการได้รับการศึกษาที่เป็นทางการ หากแต่เป็นการศึกษาที่เกิดจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ให้โอกาสในการคิด วางแผน และตัดสินใจ เรียนรู้แลกเปลี่ยนจากประสบการณ์ (ขอบเขมกลัด;และโกวิทย์ พวงงาม. 2547: 23-26)

ความเปลี่ยนแปลงในด้านที่สอง สมาชิกในชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อมีความมั่นใจในการพูด การคิด และการแสดงออก ทั้งนี้เนื่องจากการนำเทคนิค AIC มาปรับใช้ในการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมด้วยการประชุมเชิงปฏิบัติการ เพื่อกระตุ้นให้สมาชิกในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์และข้อมูลต่าง ๆ จากการร่วมกันทำกิจกรรมที่ต้องพูดคุยซักถาม อภิปรายผลกันเป็นประจำ ทำให้การมองประเด็นชัดเจน เรียบเรียงความคิดเป็นลำดับ และเป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น เกิดความมั่นใจในการพูดต่อที่ประชุม ได้ฝึกจิตใจให้ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ยอมรับในความสามารถของผู้อื่น ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของเทคนิค AIC ที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าจากภาคเอกสารและเลือกใช้เป็นเทคนิคในการระดมความคิด วางแผน และทำงานร่วมกับชุมชน นอกจากนั้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดีขึ้น จากการร่วมกิจกรรมทำให้เกิดการรื้อฟื้นถึงความสัมพันธ์ที่ห่างหายไปนาน ระหว่างเพื่อนบ้าน ญาติพี่น้อง คนในครอบครัว ได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน มีความรู้สึกถึงความเป็นหมู่พวก รู้จักการทำงานร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข เพราะการทำกิจกรรมร่วมกันในครั้งนี้มีความแตกต่างในหลายด้าน ได้แก่ วัย การศึกษา สถานภาพ ครอบครัว และทัศนคติ จึงต้องช่วยกันประสานงานและบริหารจัดการให้เกิดการทำงานร่วมกันอย่างมีความสุข ได้ส่งเสริมคุณค่า ของผู้สูงอายุ และส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ของเยาวชนในท้องถิ่น เป็นการลดช่องว่างระหว่างวัย เหล่านี้เป็นผลประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทั้งสิ้น

ความเปลี่ยนแปลงประการสุดท้าย ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจหลังจากร่วมกิจกรรม และสามารถพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งผลงานนั้นยังสามารถนำไปจำหน่ายสร้างรายได้ที่เพิ่มขึ้น มีผลิตภัณฑ์ที่เพิ่มมากขึ้นในการจัดแสดงผลงานให้กับผู้ที่สนใจมาเข้าชมผลงานที่ศูนย์การเรียนรู้ของหมู่บ้าน เกิดผลดีด้านเศรษฐกิจ เพราะผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนารูปแบบนั้นได้นำส่วนที่เหลือใช้จากการทำพัดใบกะพ้อ ทำให้ต้นทุนน้อย แต่การจำหน่ายมีมูลค่าเพิ่มมากขึ้น

อีกทั้งสถานศึกษาสนใจที่จะนำผลิตภัณฑ์ที่ได้รับการพัฒนาจากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนี้ไปเป็นสาระของหลักสูตรท้องถิ่นด้วย (เอกชัย อนุรักษ์. 2553: สัมภาษณ์) สอดคล้องกับเป้าหมายของการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ต้องการพัฒนาคนเป็นสำคัญ เป็นกระบวนการสร้างคนเพื่อไปสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง มีแรงปะทะกระแสนแห่งความเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของเศรษฐกิจ การเมือง สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่การศึกษา เพื่อให้ชุมชนนั้นๆ มีหลักคิดในการพัฒนาตนเองได้อย่างชาญฉลาดต่อไป (สิทธิธัญญ์ ประพุทธนิติศาสตร์. 2547: 17)

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ดังที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น นับเป็นผลสำเร็จของการดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้วิธีการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่ทำให้ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อสามารถพัฒนาศักยภาพของตนเอง ได้รับความรู้เพิ่มมากขึ้น ได้มีการทำงานร่วมกันมากขึ้น ได้มีการเผยแพร่ความรู้กันมากขึ้น และผลการวิจัยสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ทันที เหล่านี้ล้วนเป็นประโยชน์จากการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อได้รับอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะที่ค้นพบจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ดังนี้

ข้อเสนอแนะในด้านการนำผลการวิจัยไปใช้

1. การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยภาคสนามร่วมกับชุมชน กลุ่มจักสานจาก ใบกะพ้อ ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นโดยใช้การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในช่วงระยะเวลาของการวิจัย เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของชุมชนต่อไป เมื่อสิ้นสุดการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ไปแล้วนั้น ชุมชนและผู้ที่เกี่ยวข้องควรร่วมกันกระตุ้นให้เกิดการทำงานในการพัฒนาชุมชนร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ โดยการใช้เทคนิควิธีการที่เหมาะสม ไม่ว่าจะเป็นการใช้กระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม กระบวนการ AIC หรือการระดมสมองในกรณีอื่น ๆ ที่มีการกำหนดความต้องการ การวางแผน การปฏิบัติตามแผนและการประเมิน/สะท้อนกลับจะช่วยให้การพัฒนาในชุมชนมีความยั่งยืนมากขึ้น
2. กรอบความคิดของการศึกษาวิจัย นี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในชุมชนอื่นๆที่มีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ในชุมชนของตน
3. การถ่ายทอดความรู้ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ให้กับเยาวชนจะนำไปสู่การพัฒนาของชุมชนเองในที่สุด
4. ผลของการวิจัยในครั้งนี้พบว่าความสามารถในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นด้วยกระบวนการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นสิ่งที่สร้างขึ้นได้ ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจึงควรให้การสนับสนุนและส่งเสริมในการพัฒนาและแก้ปัญหาของชุมชนในด้านอื่นๆอีกต่อไป

ข้อเสนอแนะในด้านการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. วงจรการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นสามารถนำไปใช้ได้โดยไม่สิ้นสุด อาจมีการวิจัยและพัฒนาต่อในด้านของการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้กับผลิตภัณฑ์ชุมชน เทคนิควิธีการในการสร้างสรรค์ผลงาน กลยุทธ์ในการเพิ่มมูลค่าให้กับผลิตภัณฑ์ หรืออื่นๆที่ชุมชนต้องการที่จะแก้ปัญหา

2. จากผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในงานวิจัยนี้ ทำให้ทราบว่า การศึกษา ถึงศักยภาพ ในการผลิตของชุมชน ก่อนการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ประเภทต่างๆ การศึกษาแนวโน้มของการตลาด การจัดจำหน่ายของผู้จำหน่าย รวมทั้งการสอบถามความคิดเห็นของผู้บริโภค มีความสำคัญมากสำหรับการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์

3. การแก้ปัญหาด้านการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นนั้น การให้ความรู้เพียงการอบรม การประชุม การสัมมนาตามที่ปฏิบัติกันอยู่คงไม่เพียงพอ การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมโดยมีผู้ประสานงานด้านวิชาการที่มีความรู้ความสามารถเฉพาะด้าน ได้เข้ามามีส่วนร่วม โดยใช้เวลาและกิจกรรมที่เหมาะสมจะช่วยให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและแก้ปัญหาด้วยตนเองได้มากขึ้น

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (2550). กลยุทธ์สู่ความสำเร็จในการพัฒนาสินค้าโอท็อป. เส้นทางเศรษฐกิจ. สืบค้นเมื่อ 1 พฤษภาคม 2550, จาก <http://www.matichon.co.th/rich/>
----- . (ม.ป.ป.). **ผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อ**. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด แม็คไซน์.
- กมล สุดประเสริฐ. (2540). **การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมของผู้ปฏิบัติงาน**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: เจ.เอ็น.ที.
- เกษม อมันตกุล. (2546). **การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์หัตถกรรมสินค้าของที่ระลึกทองเหลืองสาน จ.ฉะเชิงเทรา**. วิทยานิพนธ์ คอ.ม. (เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.
- การส่งเสริมและพัฒนาอาชีพ. (2548?). **โครงการหมู่บ้านพื้กษปำรักษาสิ่งแวดล้อม**. (แผนพับ). กลุ่มจักสานพืดใบกะพ้อ. ถ่ายเอกสาร.
- กัลยาณี ปฎิมาพรเทพ. (2548). การวิจัยและพัฒนาเพื่อแก้ปัญหาชุมชนโดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาชุมชนไม้เรียง อ.ฉวาง จ.นครศรีธรรมราช. ใน **ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน**. หน้า 209-240. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- เกสร นวลหนูป้อง. (2549, 13 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- เกลียวพันธ์ ขจรผดุงกิตติ และคณะ. (2564). **การพัฒนางานศิลปหัตถกรรมเพื่อสร้างงานแก่คนในท้องถิ่น กรณี การพัฒนาและเผยแพร่ผลิตภัณฑ์จากใบตาลของจังหวัดเพชรบุรี**. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี. ถ่ายเอกสาร.
- แก้วทนาง สอนสังข์. (2546). **การศึกษางานศิลปหัตถกรรมกระจูดใน จ.นราธิวาส พัทลุง และ สุราษฎร์ธานี**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- คณะมัณฑนศิลป์. (2543-2544). **รายงานโครงการวิจัยถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปกรรมในงานหัตถกรรมท้องถิ่น**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
----- . (ม.ป.ป.). **โครงการพัฒนาศักยภาพด้านศิลปะและการออกแบบในการผลิตงานหัตถกรรมท้องถิ่นจังหวัดเพชรบุรี**. มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- จรุง เรื่องศรี. (2550, 2 เมษายน). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่อุตสาหกรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช.
- จังหวัดนครศรีธรรมราช. (2549). **แผนที่จังหวัดนครศรีธรรมราช**. สืบค้นเมื่อวันที่ 30 สิงหาคม 2549, จาก [http:// www.nakhonsithammarat.go.th/shrine.php](http://www.nakhonsithammarat.go.th/shrine.php).

- จิระวดี วชิรานนท์. (2547). การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนของสมาชิกกลุ่มทอผ้าในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- เฉลิม แป้นแก้ว. (2549, 13 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- ชอบ เข้มกลัดและโกวิทย์ พวงงาม. (2547). การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเชิงประยุกต์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เสมาธรรม.
- ไชยรัตน์ ปราณี. (2545). การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่นโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน. ปริญญาานิพนธ์นิพนธ์ กศ.ด. (การวิจัยและพัฒนาหลักสูตร). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ชนิยา กิตติสิทโธ. (2547). การศึกษาหัตถกรรมจักสานเตยปาหนันในจังหวัดกระบี่ และจังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. (ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- ธีรฤทธิ เอกะกุล. (2551). การวิจัยปฏิบัติการ. อุบลราชธานี: บริษัท ยงสวัสดิ์อินเตอร์กรุ๊ป จำกัด.
- นवलลออ ทินานนท์. (2544). การศึกษางานหัตถกรรมพื้นบ้านในจังหวัดนครนายก. กรุงเทพฯ : คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิพนธ์ เสือก้อน. (2545). การศึกษาความเป็นหุ้นส่วนการบริหารของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐานด้วยการวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม : กรณีศึกษาการจัดธรรมนุญโรงเรียน. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- นิรัช สุตสังข์. (2548). การวิจัยการออกแบบผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- บุญธรรม กิจปรีดาบริสุทธิ์. (2537). เทคนิคการสร้างเครื่องมือรวบรวมข้อมูลสำหรับการวิจัย. พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพฯ: บีแอนด์บี พลับลิชชิ่ง.
- ปรีชา ปั่นกล้า. (2547). โครงการออกแบบผลิตภัณฑ์ตามแนวโน้มความนิยมของตลาดต่างประเทศ. คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พรรณิภา ชูแสง. (2549, 26 ตุลาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่สำนักงานองค์การบริหารส่วนตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- พงษ์ ผาวิจิตร. (2547). เทคนิคสะกิดสมอง. กรุงเทพฯ: เอ.อาร์.ที.มีเดีย.
- พันธุ์ทิพย์ रामสูตร. (2540). การวิจัยปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม. กรุงเทพฯ: พี.เอ.ลีฟวิ่ง.

- เพ็ญศรี นุ่นจ้อย. (2551, 27 กรกฎาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่บ้านเลขที่ 11 หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬารณณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.
- มะลิ วิมาโน. (2547). การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาศักยภาพเครือข่ายการปฏิบัติงานเพื่อปฏิรูประบบสุขภาพ ของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ด. (การวิจัยพฤติกรรมศาสตร์ประยุกต์). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.
- มนตรา พงษ์นิล. (2548). ภูมิปัญญาชาวบ้านพะเยา : บนเส้นทางผลิตภัณฑ์ชุมชนกับคนกินน้ำแม่เดียวกัน. ใน ภูมิปัญญากับการสร้างพลังชุมชน. หน้า 7-62. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- เรวัต สุขสิกาญจน์. (2549). การศึกษาและพัฒนาผลิตภัณฑ์จักสานกระจูดในจังหวัดนครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์ คอ.ม. (เทคโนโลยีผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม). กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.
- รุ่ง แก้วแดง. (2545). รายงานการประชุมทางวิชาการ. ทิศทางวัฒนธรรมกับการศึกษาในกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง. คำนำ.
- ลป แป้นแก้ว. (2551, 3 มีนาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬารณณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- (2549, 14 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬารณณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- ลำไย มากท่า. (2549, 13 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬารณณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- วัชรินทร์ จรุงจิตสุนทร. (2548). หลักการและแนวคิดการออกแบบผลิตภัณฑ์. กรุงเทพฯ: แอ็ปป้าพรีนติ้งกรุ๊ป จำกัด.
- วัฒนา บรรเทิงสุข. (2546). การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการใช้สมุนไพรในชุมชนบ้านชากต๊ับเต่า จังหวัดระยอง. วิทยานิพนธ์ กศ.ด. (การบริหารการศึกษา) กรุงเทพฯ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา. ถ่ายเอกสาร.
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2532). เครื่องจักสานในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โอ.เอส.พรีนติ้งส์ เฮาส์.
- (2538). ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : บริษัท พับลิคบิสเนสพริ้นท์ จำกัด.
- สถาบันส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ. (2544). การจัดการกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. เชียงใหม่: บีเอส การพิมพ์.

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง. (2551). **แผนที่จังหวัด**

นครศรีธรรมราช. สืบค้นเมื่อวันที่ 6 พฤษภาคม 2551, จาก <http://www.kmitl.ac.th>
 สิทธิธัญ ปรุพุทธนิติศาสตร์. (2547). **การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม: แนวคิดและ
 แนวปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

สำนักงานบริหารจัดการในพื้นที่ป่าอนุรักษ์ 19 กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช.

(2546?). **กะป้อและหัตถกรรมจักสานพัดใบกะป้อ**. นครศรีธรรมราช : ช.พัฒนา.

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภานโยบายการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม
 กระทรวงศึกษาธิการ และสำนัก

มาตรฐานอุดมศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย. (2545). **หลักสูตรประกาศนียบัตรบัณฑิต**

การจัดการและการประเมินโครงการ ชุมชนวิชาการวิจัยชุมชน. นนทบุรี: เอส. อาร์. พรินต์
 ดิง แมสโปรดักส์ จำกัด.

สุกานดา อักษรชู. (2549, 13 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้
 บ้านอ้ายเลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.

----- (2550, 21 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้าย
 เลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.

----- (2551, 3 พฤษภาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้าย
 เลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.

----- (2553, 28 ธันวาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้านอ้ายเลา
 หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.

สุนันทา แก้วสุข และคณะ. (2548). **การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาคุณภาพ
 มาตรฐานผลิตภัณฑ์หัตถกรรมเครื่องจักสานผักตบชวา ตำบลคลองวัว อำเภอเมือง
 จังหวัดอ่างทอง**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี.

สุรเชษฐ์ ไชยอุปละ. (2546). **การศึกษาและพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์เครื่องจักสาน
 ผักตบชวาสำหรับศูนย์ศิลปาชีพบางไทร**. วิทยานิพนธ์ คอ.ม. (เทคโนโลยี
 ผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้า
 คุณทหารลาดกระบัง. ถ่ายเอกสาร.

อบต.ทุ่งโพธิ์. (2548). **ที่นี่..ทุ่งโพธิ์. การประชาสัมพันธ์ สรุปผลการดำเนินงานปี 2548.**
 2548: 6-7.

อภิสิทธิ์ ไส้สัทรูโกล และคณะ. (2546). **รายงานการวิจัยเรื่อง หีบห่อจากวัสดุธรรมชาติ :
 การศึกษางานออกแบบเพื่อการอนุรักษ์**. คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อนุমান สมบูรณ์ศิลป์. (2547). **การศึกษาโคมในจังหวัดเชียงใหม่**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม.

(ศิลปศึกษา). กรุงเทพฯ : บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. ถ่ายเอกสาร.

อารี สุทธิพันธ์. (2528). **การวาดเขียน**. กรุงเทพฯ: วิมวอลอาร์ต.

- อุทัย แป้นแก้ว. (2549, 13 สิงหาคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่ศูนย์การเรียนรู้บ้าน
อ้ายเลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- เอกชัย อนุรักษ์. (2553, 13 มกราคม). สัมภาษณ์โดย เจษฎา พัฒรานนท์ ที่โรงเรียนบ้านอ้าย
เลา หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ต.ทุ่งโพธิ์ อ.จุฬาภรณ์ จ.นครศรีธรรมราช.
- เอกชาติ จันอุไรรัตน์; และคณะ. (2546). รายงานการวิจัยโครงการการออกแบบและพัฒนา
บรรจุภัณฑ์ ประเภทเครื่องจักสานใบลาน. คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- เอกวิทย์ ณ ถกลาง. (2544). ภูมิปัญญาทักษิณ. ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: อัมรินทร์.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เอกสารเชิญผู้เชี่ยวชาญ
เอกสารขอความอนุเคราะห์เพื่อการทำวิจัย

ภาคผนวก ข

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานจากใบกะพ้อ

- ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มจักสานใบกะพ้อ
- ตอนที่ 2 ภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน
ใบกะพ้อ
- ตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจัก
สานใบกะพ้อ

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของกลุ่มจักสานใบกะพ้อ

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของ กลุ่มจักสานใบกะพ้อ สำหรับเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปใช้ในดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบ ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ชื่อกลุ่ม.....
2. ที่ตั้งกลุ่ม.....
3. วัตถุประสงค์ของกลุ่ม.....
4. ประธานกลุ่ม.....
5. จำนวนสมาชิกกลุ่ม
เริ่มจัดตั้ง ..... คน
ปัจจุบัน ..... คน
6. กิจกรรมของกลุ่ม (ทำเกี่ยวกับอะไร)
.....
.....
.....
7. จัดตั้งกลุ่มเมื่อพ.ศ.....รวม.....ปี
8. เงินทุนหมุนเวียน.....
9. หน่วยงานที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือ
1.....
2.....
3.....
4.....
10. ปัญหาอุปสรรคในการดำเนินของกลุ่ม
.....
.....
.....
.....
.....

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

ตอนที่ 2 ภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาภูมิหลังเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ สำหรับเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปใช้ในดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น กรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ชื่อ ..... อายุ ..... เพศ .....
การทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อเป็น อาชีพหลัก
อาชีพเสริม
อาชีพหลักคือ
2. ที่อยู่
บ้านเลขที่ ..... หมู่ที่ ..... ตำบล ..... อำเภอ .....
จังหวัด .....
3. ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อจาก .....
4. คนในครอบครัวทำเป็น .....
5. เริ่มทำผลิตภัณฑ์ใบกะพ้อเมื่ออายุ ..... ปี
6. ผลงานที่ทำได้มีอะไรบ้าง
.....
.....
.....
.....
7. มีผู้รับการสืบทอดหรือไม่ .....
8. คุณสมบัติของใบกะพ้อโดยทั่วไปในความคิดเห็นของท่านเป็นอย่างไร
ข้อดี
.....
.....
.....
.....

ข้อจำกัด .....

9. ท่านคิดว่าไบกะพ้อสามารถนำมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ได้หรือไม่ เพราะเหตุใด

10. ท่านมีความสนใจในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์บ้างหรือไม่ เพราะเหตุใด

11. ถ้าไบกะพ้อสามารถนำมาออกแบบเป็นผลิตภัณฑ์ที่แปลกใหม่ได้ ท่านจะนำไบกะพ้อมาทดลองออกแบบเป็นอะไร (ตอบได้มากกว่า 1 ผลิตภัณฑ์)

แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

ตอนที่ 3 ความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ

คำชี้แจง แบบสัมภาษณ์นี้ จัดทำขึ้นเพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อ ของชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ สำหรับเป็นฐานข้อมูลที่จะนำไปใช้ในการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นกรณีศึกษา กลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภोजุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

1. ปัจจุบันผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อมีกี่รูปแบบ อะไรบ้าง

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....

2. การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อที่ผ่านมาเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

.....

3. ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อควรได้รับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หรือไม่ เพราะเหตุใด

.....

.....

.....

.....

4. กิจกรรมการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานใบกะพ้อที่ท่านต้องการควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

.....

ภาคผนวก ค

แบบติดตามผล

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

แบบติดตามผล

ผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

คำชี้แจง แบบติดตามผลนี้ จัดทำขึ้นเพื่อ ติดตามผลผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น โดยการสนทนาเชิงซักถามกับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นเกี่ยวกับประเด็นต่อไปนี้

1. การดำเนินกิจกรรมเป็นไปตามแผนงานที่ร่วมกันกำหนดไว้หรือไม่ .....
 ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้หรือไม่.....
 มีอะไรบ้างที่ต้องปรับปรุงแก้ไข.....
 มีปัญหาและอุปสรรคหรือไม่อย่างไร
 .....
 .....
 .....
 .....
 .....

2. หลังจากที่ได้เข้าร่วมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นไปแล้วนั้น ท่านได้ทำอะไรต่อบ้าง
 ได้ฝึกฝน ผลิตภัณฑ์ที่สนใจ
 สอนเพื่อน บ้าน/บุคคลอื่น.....
 นำผลิตภัณฑ์ที่ได้พัฒนารูปแบบใหม่ไปจำหน่าย
 อื่นๆ .....

3. ท่านคิดว่าท่านมีความสามารถ / ความถนัดในการทำผลิตภัณฑ์ใด
 1. ....
 2. ....
 3. .....

4. ท่านมีความสนใจที่จะได้รับความรู้เพิ่มเติมเกี่ยวกับการทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในด้านใดบ้าง

1. ....
2. ....
3. ....

5. จากที่ได้เข้าร่วมปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น ท่านมีความคิดเห็นต่อผลงานของท่านอย่างไร และท่านคิดว่าผลิตภัณฑ์ชิ้นใดน่าจะเป็นที่ต้องการของตลาด ให้ท่านระบุพร้อมทั้งให้เหตุผล

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก ง
แบบประเมินผลงาน
การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

แบบประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

คำชี้แจง แบบประเมินนี้ จัดทำขึ้นเพื่อประเมินผลงานการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นของกลุ่มจักสานใบกะพ้อ ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยพิจารณาตามความเหมาะสมของผลงานตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ดังนี้

5 หมายถึง มีความเหมาะสมมากที่สุด

4 หมายถึง มีความเหมาะสมมาก

3 หมายถึง มีความเหมาะสมปานกลาง

2 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อย

1 หมายถึง มีความเหมาะสมน้อยที่สุด

ข้อที่	รายละเอียด	ความเหมาะสมของผลงาน				
		5	4	3	2	1
1	คุณค่าของธรรมชาติหรืองานหัตถกรรม มีความเป็นเอกลักษณ์และศิลปหัตถกรรมของท้องถิ่น					
2	วัสดุและกรรมวิธีของท้องถิ่น สามารถผลิตได้จริง ใช้สอยได้ดี เหมาะสมกับวัสดุท้องถิ่น					
3	มีความสวยงามและความน่าสนใจ รูปแบบแปลกใหม่ สะดุดตา					
4	ขนาดเหมาะสมกับวัสดุและการใช้งาน ขนาดพอเหมาะ บรรจุหีบห่อได้ ยากต่อการชำรุดเสียหาย					
5	ราคาที่ซื้อได้โดยอาศัยการตัดสินใจเล็กน้อย ราคาไม่แพง มีหลายราคาให้เลือก					

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ
แบบสังเกต

แบบสังเกตในการวิจัย

คำชี้แจง แบบสังเกตในการวิจัย จัดทำขึ้นเพื่อนำไปใช้ในการสังเกตตามขั้นตอนดำเนินการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัย

1. การคัดเลือกชุมชน

1.1 ชุมชนมีปัญหาในการพัฒนารูปแบบหรือไม่

.....

.....

1.2 ชุมชนมีความต้องการที่จะพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หรือไม่

.....

.....

1.3 ผลิตภัณฑ์เดิมมีรูปแบบอะไรบ้าง

.....

.....

.....

.....

2. การสร้างสัมพันธภาพที่ดีกับชุมชน

2.1 ชุมชนมีการตอบรับที่ดีหรือไม่

.....

.....

.....

3. การเตรียมคนในการดำเนินงาน

3.1 ความร่วมมือของนักพัฒนาในการประสานงานกับชุมชน

.....

.....

.....

.....

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสาน ท้องถิ่น

1. ศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาชุมชน

1.1 สภาพแวดล้อมของชุมชน

.....

.....

.....

.....

1.2 ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

.....

.....

.....

.....

1.3 วิธีการสร้างสรรค์งานจักสานในชุมชน

.....

.....

.....

.....

2. ศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหา

การระดมความคิดเห็นและการร่วมกันแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์

.....

.....

.....

.....

3. วางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหา

3.1 การแสดงความคิดเห็นเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาการพัฒนา รูปแบบผลิตภัณฑ์

.....

.....

.....

.....

3.2 กำหนดวัตถุประสงค์

การยอมรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะซึ่งกันและกัน

.....

.....

.....

3.3 กำหนดกิจกรรมและขั้นตอนการ

การร่วมกันกำหนดกิจกรรมและขั้นตอนการดำเนินงาน

.....

.....

.....

.....

3.4 กำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบ

ความเหมาะสมในหน้าที่ความรับผิดชอบที่ได้รับจากการร่วมกันกำหนด

.....

.....

.....

.....

.....

4. ปฏิบัติตามแผน

4.1 การมีส่วนร่วมในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การร่วมกันปฏิบัติงาน

.....

.....

.....

4.2 ผลงานที่ปรากฏ

.....

.....

.....

.....

.....

4.3 การร่วมกันอภิปรายให้ข้อเสนอแนะในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

5. ติดตามและประเมินผล

5.1 การติดตามผล

การมีส่วนร่วมในการอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหลังจากร่วมกันดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์แล้ว

.....

.....

.....

.....

.....

5.2 การประเมินผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์

พฤติกรรมของผู้กรอกแบบประเมินและการให้ข้อเสนอแนะ

.....

.....

.....

.....

.....

ขั้นตอนที่ 3 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน นักพัฒนา และนักวิจัย

3.1 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่ชุมชน

.....

.....

.....

.....

.....

3.2 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่นักพัฒนา

.....

.....

.....

.....

.....

3.3 ผลการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นที่เกิดขึ้นแก่นักวิจัย

.....

.....

.....

.....

.....

ภาคผนวก จ

**รายชื่อนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1,2 และ 3 โรงเรียนบ้านอ้ายเลา
ที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบ
ผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3**

รายชื่อนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาศึกษาปีที่ 1,2 และ 3 โรงเรียนบ้านอายเลา
ที่มีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมร่วมกับผู้เข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรม
จักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3

1. ด.ช.ถนอม เพชรสุวรรณ	2. ด.ช.ชนกร เพ็ชรรัตน์
3. ด.ญ.ขวัญจิรา ศิริอินทร์	4. ด.ช.ทศพร พลสวัสดิ์
5. ด.ญ.ศิริกานต์ พลเพียร	6. ด.ญ.รสสุคนธ์ หยุศรี
7. ด.ช.สิทธิราชย์ ทองโดนโพธิ์	8. ด.ช.พงศธร พิมา
9. ด.ช.อภิรักษ์ ใจมั่น	10. ด.ช.ปิยะ อำนนท์
11. ด.ญ.ณัชชาวี หมวดแก้ว	12. ด.ญ.ทัศนีย์ นาคเชียร
13. ด.ญ.อุมาพร นาคนุ่น	14. ด.ช.ณัฐพล เบญจกุล
15. ด.ญ.นุชนภา คุ่มกุมาร	16. ด.ญ.จิราภรณ์ นาคเชียร
17. ด.ช.ปิยพงศ์ มณีโชติ	18. ด.ญ.ยุพาพร นาคเชียร
19. ด.ญ.พิกุลแก้ว ชินศรี	20. ด.ช.สุริยา คำแหง
21. ด.ช.ปัญชาเดช เมืองสถิตย์	22. ด.ช.ปิยพงศ์ หนูคล้าย
23. ด.ช.ฉัตร มากท่า	24. ด.ช.อนุชา พูลวงศ์
25. ด.ญ.จิรวดี ชาวเสน	26. ด.ช.พงศกร พิบูลย์
27. ด.ช.เมธากร รอดบุตร	28. ด.ช.พิสิษฐ์ ทองเหลือ
29. ด.ญ.พรรณปพร ประสงค์สุข	30. ด.ญ.ศิริรัตน์ มีสิงห์
31. ด.ญ.รัตติญา โกศัยพัฒ	32. ด.ช.เทพบุตร เกิดวรรณ
33. ด.ช.นุศล อินทเรือง	34. ด.ญ.นงเยาว์ บรรจงคัต
35. ด.ญ.ศิริวรรณ จันทุรส	36. ด.ช.ไชยยศ ทองดอนโพธิ์
37. ด.ญ.ขวัญฤดี ศรีสุราช	

ภาคผนวก ช
เวลาในการปฏิบัติงาน

เวลาในการปฏิบัติงาน

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้นก่อนทำการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

1. คัดเลือกชุมชน ดำเนินการในวันอาทิตย์ของเดือนมิถุนายน 2549 ถึงเดือนกรกฎาคม 2549 เพื่อคัดเลือกชุมชนที่เหมาะสมในการทำวิจัย คือ ชุมชนกลุ่มจักสานใบกะพ้อ หมู่บ้านสวนอ้ายเลา ตำบลทุ่งโพธิ์ อำเภอจุฬาภรณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. สร้างสัมพันธภาพกับชุมชน ผู้วิจัยได้ดำเนินการเข้าสู่ชุมชนเป็นระยะตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 จนถึงเดือนสิงหาคม 2550 เพื่อศึกษาข้อมูลเบื้องต้น สร้างสัมพันธภาพกับชุมชน และเตรียมความพร้อมในการดำเนินการวิจัย

3. เตรียมคนในการดำเนินงาน มีการประชุมย่อยในวันที่ 7 เมษายน 2550 จนได้สมาชิกเข้าร่วมดำเนินการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น จำนวน 30 คน

ขั้นตอนที่ 2 การวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

1. วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ 1

1.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหา ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลฐานข้อมูลที่จะนำไปใช้ดำเนินการวิจัย จากการสังเกตโดยเข้าไปมีส่วนร่วมแบบไม่สมบูรณ์ของผู้วิจัย ตั้งแต่เดือนสิงหาคม 2549 ถึงเดือนสิงหาคม 2550 และในวันที่ 26 ตุลาคม 2549 , 21 พฤษภาคม 2550 , 10 พฤศจิกายน 2550 และสัมภาษณ์เพิ่มเติม ในวันที่ 3 มีนาคม 2551

1.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดำเนินการในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2550

1.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดำเนินการในวันที่ 9 ธันวาคม 2550

1.4 การปฏิบัติตามแผนดำเนินการในวันที่ 6-20 มกราคม 2551

1.5 การติดตามและประเมินผลดำเนินการในวันที่ 10-17 กุมภาพันธ์ 2551 และ 2 มีนาคม 2551

2. วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ 2

1.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาดำเนินการในวันที่ 8 มิถุนายน 2551

1.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดำเนินการในวันที่ 22 มิถุนายน 2551

1.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดำเนินการในวันที่ 29 มิถุนายน 2551

1.4 การปฏิบัติตามแผนดำเนินการในวันที่ 6-27 กรกฎาคม 2551

1.5 การติดตามและประเมินผลดำเนินการในวันที่ 3-24 สิงหาคม 2551

3. วงรอบการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ 3

- 1.1 การศึกษาและวิเคราะห์ปัญหาดำเนินการในวันที่ 2 พฤศจิกายน 2551
- 1.2 การศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาดำเนินการวันที่ 9 และ 16 พฤศจิกายน 2551
- 1.3 การวางแผนดำเนินการเพื่อแก้ไขปัญหาดำเนินการในวันที่ 7 ธันวาคม 2551
- 1.4 การปฏิบัติตามแผนดำเนินการในวันที่ 11-25 มกราคม 2552
- 1.5 การติดตามและประเมินผลดำเนินการในวันที่ 8-22 กุมภาพันธ์ 2552

ขั้นตอนที่ 3 สรุปผลงานการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่น

ผู้วิจัยสรุปผลจากการลงพื้นที่ภาคสนาม หลังจากดำเนินการวิจัยปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาแบบผลิตภัณฑ์หัตถกรรมจักสานท้องถิ่นในวงรอบที่ 3 เสร็จสิ้นแล้ว เขียนรายงานผลการวิจัยและปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการควบคุมปริญญาโทใน ช่วงเวลาเดือนมีนาคม 2552 ถึง เดือนมีนาคม 2553

ประวัติย่อผู้ทำวิจัย

ประวัติย่อผู้ทำวิจัย

ชื่อ ชื่อสกุล นางสาวเจษฎา พัฒรานนท์
 วันเดือนปีเกิด 30 สิงหาคม 2516
 สถานที่เกิด โรงพยาบาลจังหวัดสงขลา
 สถานที่อยู่ปัจจุบัน 53 ถ.พัฒนาการทุ่งปรัง
 ต.โนเมือง อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช 80000
 โทร. 075 – 310820 , 087 – 8824785
 ตำแหน่งหน้าที่การงานปัจจุบัน อาจารย์ประจำสัญญาจ้าง
 สถานที่ทำงานในปัจจุบัน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
 ต.ท่าจี่ อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช

ประวัติการศึกษา

พ.ศ.	2535	มัธยมศึกษาปีที่ 6
จาก		โรงเรียนกัลยาณีศรีธรรมราช
พ.ศ.	2539	ศิลปศาสตรบัณฑิต
จาก		สาขาศิลปกรรมศาสตร์ เอกออกแบบทัศนศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
พ.ศ.	2553	การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาศิลปศึกษา
จาก		คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ